

TEORIJA in PRAKSA

Revija za družbena vprašanja

UDK 3

letnik 9

1972

1

iz vsebine

- FRANC ŠETINC: Pozitivne izkušnje
- ALEKSANDRA KORNHAUSER: Razvoj znanosti in kriza izobraževanja
- NAJDAN PAŠIČ: Odnos med družbenimi vedami in politiko
- ZORAN JELENC: Sistem služb za pomoč otrokom z motnjami
- IVAN DOLNIČAR: Sistem in organizacija vodenja vseljudske obrambe
- MITAR MILJANOVIČ: Mednarodni vidiki reforme ZK
- OKROGLA MIZA: Položaj in vloga socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi
- RADOVAN VUKADINOVIČ: Žgoče dileme ameriške zunanje politike

TEORIJA in PRAKSA

IZDAJA:

Fakulteta za sociologijo, politične vede
in novinarstvo Univerze v Ljubljani

UREJUJE UREDNISKI ODBOR:

Vlado Benko, Adolf Bibič, Rudi Crnkovič, Zvone Dragan, Lojze Filipčič, Mitja Gorjup, France Hočevar, Peter Klinar, Jože Knez, Božo Kovač, Stane Kranjc, Milan Kučan, Boris Majer, Boštjan Markič, Zdravko Mlinar, Mojca Murko-Drčar, Milan Osredkar, Zdenko Roter, Lojze Skok, Majda Strobl, Mitja Švab, Zvonimir Tanko, Ivo Tavčar, Niko Toš, Franc Urevec, France Vreg, Boris Ziherl

GLAVNI UREDNIK:

Stane Kranjc

ODGOVORNI UREDNIK:

Zdenko Roter

SEKRETARIAT UREDNISTVA:

Adolf Bibič, Zvone Dragan, Albin Mahkovec, Boštjan Markič, Mojca Murko-Drčar, Zdenko Roter, Ivo Tavčar

OBLIKOVALEC:

Jure Cihlař

LEKTORJA:

Mojca Močnik, Rastko Močnik

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:

Ljubljana, Titova cesta 102, tel. 341-589
in 341-461 int. 232

1972

1

NAROČNINA:

Letna naročnina za posameznike 30 din, polletna 15 din, posamezen izvod 3 din, za organizacije letna naročnina 40 din, posamezen izvod 4 din. Cena dvojne številke za nenaročnike je 6 din. Celoletna naročnina za tujino 80 din, za posamezen izvod 8 din

TEKOČI RAČUN:

501-3-386/2. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo — za revijo Teorija in praksa; devizni račun FSPN: 501-620-7-32040-10-646 — za revijo Teorija in praksa

ROKOPISI:

Rokopise sprejema uredništvo do 20. v mesecu. Maksimalni obseg uvodniških člankov je do 10 novinarskih strani, za članke in razprave do 20 strani, za poglede, glose, komentarje do 10 strani, za prispevke v rubriki »Brez ovinok« do 5 strani; rokopisov ne vračamo

TISK:

ČGP »Delo«, Ljubljana, Titova cesta 35, januar 1972

TEORIJA IN PRAKSA

revija za družbena vprašanja, let. 9,
št. 1, str. 1—176, Ljubljana,
januar 1972

vsebina



FRANC SETINC: Pozitivne izkušnje 3

ČLANKI, RAZPRAVE:

NAJDAN PAŠIČ: Odnos med družbenimi vedami in politiko 11

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Razvoj znanosti in kriza izobraževanja 26

OKROGLA MIZA:

Položaj in vloga socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi 33

POGLEDI, KOMENTARJI:

ZORAN JELENC: Sistem služb za pomoč otrokom z motnjami 72

DRUŽBA IN KOMUNICIRANJE:

MILAN MERCUN: Beseda o objektivnem obveščanju 88

DRUŽBA IN ARMADA:

IVAN DOLNIČAR: Sistem in organizacija vodenja vseljidske obrambe 94

DRUŽBA IN KULTURA:

MILAN DIVJAK: Pedagoška akademija med znanostjo in prakso 107

ZVEZA KOMUNISTOV DANES:

MITAR MILJANOVIČ: Mednarodni vidiki reforme ZKJ 120

MEDNARODNI ODNOSI:

RADOVAN VUKADINOVIC: Zgočene dileme ameriške zunanje politike 132

BREZ OVINKOV:

D. MARIN: Sporazumevanje med republikami — konkretno 140

Z. ROTER: Dobri, stari protikomunizem Ignacija Kunstlja 143

M. D. MURKO: Politični boj 148

J. STANIČ: Črne misli o politični dejavnosti 150

D. KOSMRLJ: Italija pred »vročim letome« 154

J. GOLEC: Sožitje ob meji 157

D. DEMŠAR: Ustavni zakon krši ustavo 159

PRIKAZI, RECENZIJE:

TINE HRIBAR: Molk besede — beseda molka (S. Žižek) 163

Kronika 166

BIBLIOGRAFIJA KNJIG IN ČLANKOV 169

Iz domačih revij 174

Avtorski sinopsisi 175

Priloga: Kazalo VIII. letnika (1971)

TEORIJA IN PRAKSA

revija za družbena vprašanja, let. 9 št. 1, str. 1—176, Ljubljana, januar 1972

CONTENTS

FRANC SETINC: Positive Experiences 3

ARTICLES, STUDIES:

NAJDAN PAŠIĆ: The Relation between Social Sciences and Politics 11
ALEKSANDRA KORNHAUSER: The Development of Science and the Crisis of Education 26

ROUND TABLE:

The Position and Role of Sociological, Political and Communicational Sciences in our Society 33

VIEWS, COMMENTS:

ZORAN JELENC: The System of Services to Help Handicapped Children 72

SOCIETY AND COMMUNICATION:

MILAN MERČUN: A Word on Objective Information 88

SOCIETY AND THE ARMY:

IVAN DOLNIČAR: The System and Organization of Leading the General People's Defence 94

CULTURE AND SOCIETY:

MILAN DIVJAK: Pedagogical Academy between Science and Practice 107

THE LEAGUE OF COMMUNISTS TODAY:

MITAR MILJANOVIĆ: The International Aspect of the Reform of the League of Communists of Yugoslavia 12

INTERNATIONAL RELATIONS:

RADOVAN VUKADINOVIĆ: The Dilemmas of American Foreign Policy 132

STRAIGHT AWAY:

D. MARIN: Agreements among the Republics — Concrete 140
Z. ROTER: The Good Old Anticomunism of Ignacij Kunstelj 143
M. D. MURKO: Political Struggle 148
J. STANIĆ: Dark Thoughts concerning Political Activity 150
D. KOŠMRLJ: Italy Facing the »Hot Year« 154
J. GOLEC: Coexistence along the Borders 157
D. DEMŠAR: Constitutional Law infringes the Constitution 159

REVIEWS, NOTES:

TINE HRIBAR: Silence of Words — Words of Silence (S. Žižek) — Chronicle 166

BIBLIOGRAPHY OF BOOKS AND ARTICLES:

From Domestic reviews 174
Author's Synopses 175

Supplement: Contents of Volume VIII (1971)

СОДЕРЖАНИЕ

ФРАНЦ ШЕТИНЦ: Положительные опыты 3

СТАТЬИ, ОБСУЖДЕНИЯ:

НАИДАН ПАШИЋ: Отношение между общественными науками и политической 11
АЛЕКСАНДРА КОРНХАУЗЕР: Развитие науки и кризис образования 26

ЗА КРУГЛЫМ СТОЛОМ:

Положение и роль социологических, политологических и коммуникативных наук в нашем обществе 33

ВЗГЛЯДЫ, КОММЕНТАРИИ:

ЗОРАН ЕЛЕНЦ: Система служб помощи умственно отсталым детям 72

ОБЩЕСТВО И КОММУКАЦИИ:

МИЛАН МЕРЧУН: Речь о объективном информировании 88

ОБЩЕСТВО И АРМИЯ:

ИВАН ДОЛНИЧАР: Система и организация руководства всенародной обороной 94

ОБЩЕСТВО И КУЛЬТУРА:

МИЛАН ДИВЯК: Педагогическая академия между наукой и практикой 107

СОЮЗ КОММУНИСТОВ СЕГОДНЯ:

МИТАР МИЛЯНОВИЧ: Международные аспекты реформы СКЮ 120

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ:

РАДОВАН ВУКАДИНОВИЧ: Жгучие дилеммы внешней политики США 132

НАПРЯМИК:

Д. МАРИН: О соглашениях между республиками на деле 140
З. РОТЕР: Добрый старый антикоммунизм Игнация Кунстеля 143
М. Д. МУРКО: Политическая борьба 148
Я. СТАНИЋ: Черные думы о политической активности 150
Д. КОШМРЬА: Италия на пороге «бурного года» 154
Я. ГОЛЕЦ: Сосуществование на границе 157

ОБОЗРЕНИЯ, РЕЦЕНЗИИ:

ТИНЕ ХРИБАР: Молчание слов-слова молчания (С. Жижек) — Хроника 166

БИБЛИОГРАФИЯ КНИГ И СТАТЕЙ

По страницам наших журналов 174
Авторские синопсисы 175

Приложение: Указатель за восьмой год издания (1971)

Franc Šetinc

Pozitivne izkušnje



Tisti, ki ne vidijo temeljnih konstant našega družbenega razvoja, se ob dogodkih, kakršnim smo priča v sedanjem trenutku, hitro prestrašijo, češ kaj to ne pomeni vračanja v staro. Drugi spet si veselo manejo roke, govoreč, da so že zdavnaj napovedali, kako nas mora samoupravljanje prej ali slej pripeljati v slepo ulico. Oboji se motijo, razvoj dogodkov jih trdoživo demantira in potrjuje staro izkušnjo, da se bo samoupravljanje moralo še dolgo utrjevati le z revolucionarnim bojem. Kdor si je predstavljal samoupravljanje kot izlet v obljubljeni deželo, tega vsaka težava, vsak nemir v iskanju novih rešitev spravlja v negotovost ali celo obup. Ob tem se razpuhtevajo utvare o tem, da je graditev samoupravnega socializma odvisna predvsem od dobrih želja. Taka razočaranja omahljivcev poznamo iz zgodovine revolucij. Pri ljudeh so se pojavljala vedno takrat, kadar so revolucijo spreminjali v mit, potem pa jim je trdoživ spopad s trdnjavo starih odnosov strmogljavljaval bogove, utvare in poenostavljene vrednote. Mnogi so se ob tem streznili, druge je razočaranje pripeljalo v oportunistično ali pasivnost, marsikoga pa celo v izdajo revolucije. Zvest revoluciji v njenem dinamičnem razvoju je ostal vsakdo, kdor se je zavedal, da so vrednote, ki se ne spreminjajo — služiti človeku, čutiti potrebe, zadrege, težave in težnje delavskega razreda, ne biti nikoli zadovoljen z obstoječim stanjem, temveč si

prizadevati za stalno preseganje danega, biti v pravem pomenu besede pošten do sebe, drugih in do revolucije. Resnični revolucionar bo neprestano analiziral stvarnost, da bi jo lahko spreminjal. Iskal bo tudi slabe točke te stvarnosti, ne bo bežal pred njimi in ne bo jih poskušal zastirati z navidezno monolitno enotnostjo. Ne bo težil k temu, da bi bili vsi pogledi in mnenja ljudi poravnani kot vojaška vrsta, bo si pa prizadeval, da bo vsaka družbena akcija vodila v uresničevanje revolucionarnih ciljev družbe.

Sedanji razplet dogodkov, po pretresih, ki smo jim bili priča, je vnovič pokazal življenjsko, ustvarjalno moč samoupravnega socializma. Res so bili pri reševanju te krize, če jo lahko tako imenujem, odločilni vloga osebnosti tovariša Tita in akcija Zveze komunistov. Vendar menim, da sta lahko bili tako uspešni le zato, ker sta bili oprti na moč samoupravnega gibanja. V njem je najboljši odgovor raznim teorijam, špekulacijam in kombinacijam o Jugoslaviji, ki jih je zaslediti v delu tujega tiska. Čeprav je tega največ v zahodnih časnikih, ne izvzemam tudi nekaterih komentarjev na Vzhodu, tako, denimo, češkoslovaških, ki primerjajo sedanji politični trenutek Jugoslavije z dogodki na Češkoslovaškem leta 1968. Zlonamernost takšnih komentarjev je očitna, manjka jim samo še dodatek o delitvi Jugoslavije na interesne sfere ali o intervenciji zunanjih sil pri »reševanju« socializma v Jugoslaviji. Ni treba

posebej dokazovati popolne ne-realnosti takih in podobnih špekulacij in kombinacij.

Močnejši revolucionarni zaigon Zveze komunistov ni naperjen proti samoupravljanju, temveč proti oviram, ki onemogočajo njegov še uspešnejši prodor, njegovo preseganje parcel in povezovanje samoupravljanja v celotno družbeno organizacijo. Gre torej za povečevanje sposobnosti družbe, njenega demokratičnega mehanizma in zavestnih socialističnih sil v njem, da lahko sama uspešno, po normalni demokratični poti, brez pretresov in dramtizacije varuje temeljne socialistične pridobitve in vrednote ter jih reproducira na čedalje višji ravni. Pri tem se zavedamo, da smo komaj na začetku poti in da je pred nami še mnogo ovir in težav. Drugače tudi ne more biti, kajti samoupravljanje delovnih ljudi je nekaj novega na svetu, staro je le dobri dve desetletji, zato so tudi njegove izkušnje še mlade, vendar dovolj bogate, da se učimo iz njih. Tom Paine je za francosko revolucijo dejal, da se je sklonila nad blato, kjer je človeštvo ležalo cela stoletja. Tudi naša revolucija se je spustila po poti, ki jo je bilo treba v marsičem šele začrtati in seveda tudi graditi.

Pozitivna izkušnja je, da smo v preteklosti vse velike probleme družbe uspešno urejali le ob množični udeležbi delovnih ljudi. Zaupanje vanje, ko jim nismo prikrivali še tako neprijet-

nih resnic, se je vedno bogato obrestovalo. Ljudje so zaupanje, ki so jim ga izkazovala najvišja politična vodstva, vračali s podporo jasni politiki, programu, četudi je terjalo samoodpovedovanje in žrtve.

Nauk zadnjih dogodkov nas uči, da je bilo tudi tokrat tako. O rezultatu, izidu bitke ne odločajo samo želje, pač pa predvsem razpored sil in odnosov. V skladu s to resnico se pojavljata dve mnenji o zadnjih dogodkih. Eni pravijo, da bi lahko ukrepali prej in da pogosto z akcijo preveč odlašamo. Tako bi po njihovem mnenju morali udariti po nacionalizmu takrat, ko je bil še v zametkih, ne pa, da smo čakali, da je podivjal in povzročil neprecenljivo škodo. Drugi ugovarjajo: ali je bila takrat že dovolj jasna ločnica med tem, kaj je zares nacionalizem in kaj ni. V obdobju prizadevanj za ustavne spremembe je bilo tudi nemalo odporov, ki so za nacionalizem razglasali vsako manifestacijo nacionalnih čustev in vsako uveljavljanje nacionalne samobitnosti v smeri krepitve samoupravnih socialističnih odnosov.

Res pa se človek nehote vpraša, ali je bila upravičena zaprtost nekaterih zelo pomembnih razprav, ki so se po tehtnosti analize vzrokov in posledic nekaterih negativnih pojavov v Jugoslaviji bistveno razlikovale od objavljenih komunikacijev. Če bi ponudili širši javnosti vsaj sintezo razprav — kajpak v odkritem, ne ezopovskem jeziku — bi s tem zago-

tovili demokratično, množično kontrolo tega, kako se sprejeti sklepi uresničujejo. Prav nedavni dogodki pri nas dokazujejo, da šele ustvarjalno kritično sodelovanje članstva pri odkrivanju globljih vzrokov nacionalizma in v spopadu z njimi lahko zagotovi dosledno ugotavljanje konkretne odgovornosti — brez oportunizma, popustljivosti in kompromisov. Pri tem se res izpostavljamemo nevarnosti poenostavljanj, kar pa je daleč manjša škoda od tega, če živimo v slepi veri, da bomo uredili probleme, ki koreninijo tudi v objektivnih protislovjih, samo s »prijateljskim prepričevanjem«. O vsem špekuliranju tujega tiska, ki vidi v sedanjih procesih v Jugoslaviji vračanje naših odnosov na stare postojanke, temno senco na prihodnosti Jugoslavije in ne vem kaj še, je prenekateri tuji komentator moral priznati moč delavskega razreda in Zveze komunistov Hrvaške, njuno sposobnost, da se sama spopadeta s silami in težnjami, ki jih je ujel v svoja jadra nacionalizem. Eden izmed tujih listov je celo priznal, da se je zgodilo prvič v zgodovini delavskega gibanja, da so delovni kolektivi in članstvo ZK v bazi odpoklicali najvišje republiške partijske voditelje. (Pri vsej dramatizaciji razvoja dogodkov v delu tujega tiska je neki italijanski tisk priznal, da so spopadi milice s študenti v Zagrebu malenkostni v primeri z dogodki na francoskih, italijanskih in zahodnonemških univerzah.)

Pri tem si seveda ne delamo utvar, da so problemi majhni in lahko rešljivi. Zavedamo se resnosti položaja. Obvladovali ga bomo tem uspešneje, čim bolj pošteni in natančni bomo pri ugotavljanju globljih vzrokov za pojav nacionalizma na Hrvaškem, v Srbiji, pri nas v Sloveniji in drugod v Jugoslaviji. Mar ni dobival krila tudi zaradi naše počasnosti in nedoslednosti pri graditvi takšne Jugoslavije, takšnega družbeno-ekonomskega in političnega sistema, kakršnega ustvarjamo s sedanjimi in prihodnjimi ustavnimi spremembami? Hkrati smo prepričani, da bomo probleme urejali toliko uspešneje, kolikor bolj se bomo pri tem opirali na zaupanje v široke množice delovnih ljudi. Pogumno je treba vztrajati na poti, po kateri v procesu, ne brez krčev in težav, odpravljamo vse oblike odtujevanja presežne vrednosti od tistega, ki jo ustvarja. To je najboljša zagotovilo, da nam bo uspelo presecati korenine nacionalizma in vseh tistih protisamoupravnih teženj, ki se skrivajo za to masko. Pri tem moramo še bolj kot doslej gojiti javnost dela vseh družbenih, političnih, samoupravnih organov. Ko govorim o javnosti, je ne omejujem na matematično, mehanično poročanje o raznih sejah in konferencah, temveč vidim v njej predvsem tudi demokratično ozračje in najneposrednejši način razprav o vseh, pa tudi o najbolj zapletenih vprašanjih ter napor, da po poti demokratične izmenjave in usklajevanja

stališč in mnenj pridemo do najboljših, v času in prostoru najbolj optimalnih rešitev. Zavračam poenostavljanja, ki vidijo javnost v poveličevanju razločkov v pogledih, v fazi, ko ideje šele dozorevajo, da bi s tem zadostili malomeščanski radovednosti, politikantstvu, demagogiji. Imamo dovolj izkušenj, ki dokazujejo, kako je navidezno široka, spektakularna javnost, kakor se je kazala v nekaterih sredstvih javnega obveščanja ali na ulici, lahko v resnici sredstvo za zavajanje ljudi, za njihovo dezinformacijo.

II

Bratstvo in enotnost nista abstraktno geslo, nekakšna svetinja, ki sama po sebi ustvarja ustvarjalno sožitje med narodi Jugoslavije. Nasprotno, vseskozi imata svojo realno vsebino. Ko se torej spopadamo z vsem, kar spodkopuje bratstvo in enotnost, nasprotujemo težnjam in poskusom razvrednotiti napredno, revolucionarno, stvarno vsebino jugoslovanske socialistične skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Potemtakem se ne bojujemo z mlini na veter, temveč z otipljivim nasprotnikom, ki spodkopuje stebre bratstva in enotnosti, kakor so samoupravni socializem, politika neuvrščeniosti v mednarodnih odnosih, neodvisnost Jugoslavije, solidarnost itd. Ta nasprotnik pa ni vedno sovražnik iz tabora temnih sil, temveč je to lahko tudi naša nedoslednost in počasnost pri reševanju objektivnih protislovij

naše večnacionalne države. Nasprotniki samoupravnih socialističnih odnosov izkoristijo vsako našo težavo, vsako napako, spodrsrljaj, nesporazum, spor za svoje cilje. Pri tem ne ponujajo realnih rešitev, največkrat se pollaščajajo naših gesel, le da jim dodajo še utvare, ko obljublajo nemogoče. Če smo počasni pri razpoznavanju pravih namenov, ako pravočasno ne razgalimo slepila ter ne pokažemo njihovih nosilcev, bo tak atentat na bratstvo in enotnost začasno lahko celo uspešen. Zdaj pod geslom proti izkoriščanju narodnega gospodarstva po drugih narodih ali nekakšni anonimni vsezvezni birokraciji, drugič z absolutiziranjem parcialnega »republiškega« interesa, tretjič kako drugače.

Pozitivna izkušnja nas potemtakem uči, da je boj za bratstvo in enotnost med jugoslovanskimi narodi v vsakem zgodovinskem obdobju v resnici boj za realno vsebino, kakršna ustreza doseženi stopnji revolucije. Med narodnoosvobodilnim gibanjem je bila vsebina bratstva in enotnosti skupen boj za nacionalno in socialno osvoboditev narodov in narodnosti Jugoslavije, v času Informbiroja je bil to odločen odpor stalinskemu pritisku v obrambi neodvisnosti države kot celote, s tem pa tudi suverenosti vsakega izmed njenih narodov, v sedanjem trenutku pomeni krepitev bratstva in enotnosti ustvarjanje neogibno potrebnih pogojev za uspešen

razvoj samoupravnega socializma in utrjevanje mednarodnega ugleda in veljave Jugoslavije v boju za mir.

Poleg tistih, ki bi radi porušili stebre bratstva in enotnosti, ker želijo, da bi Jugoslavija razpadla, so tudi takšni, ki mislijo, da ustavne spremembe rušijo te stebre. Spominjam se razprave v zvezni skupščini, ko je šlo za prenos neke zadeve iz zvezne v republiško pristojnost. Nenadoma je neki poslanec vzkliknil: »Hočete porušiti še ta steber enotnosti Jugoslavije!« Vprašal sem ga, ali je mogoče po njegovem predpisati bratstvo in enotnost. Mar res zagotavlja ustvarjalno sodelovanje in zblíževanje med narodi samo centralistično urejena država z nakopičeno ekonomsko, politično in drugačno oblastjo v enem samem središču? Ali so trdnejša tla za takšne stebre v enakopravnosti prostovoljno združenih narodov, v ustvarjanju svobodnega prostora za samoupravno integracijo delovnih ljudi v organizacijah združene-ga dela kot najsolidnejšega temelja za bogatstvo oblik sodelovanja na vseh ravneh in brez varuštva zvezne državnoupravne strukture? Stebri bratstva in enotnosti niso enkrat za vselej postavljeni, ampak jih je treba vedno znova utrjevati in krepiti, oni nimajo samo svojega zgodovinskega opravičila, temveč so oprti tudi na sedanost, in zanje bo pričujoč stvaren interes tudi v prihodnosti, ko bodo stopili na oder novi rodovi.

Demokracija in svoboda sta sinonima za socializem. Tudi to izkušnjo potrjuje naša jugoslovanska samoupravljaljska praksa. Pri tem je treba imeti pred očmi dve strani iste resnice: socializem brez demokracije se kaj lahko povampiri v svoje nasprotje, a tudi demokracija brez revolucionarne vsebine se prej ko slej sprevrže v stihijo, v kateri dobi lahko svoj alibi tudi razredni nasprotnik. To bi bilo preprosto ponavljanje abecede, če ne bi bila demokracija v vseh časih in tudi dandanašnji tolikokrat zlorabljana, pogosto za namene, ki nimajo z resnično demokracijo nič skupnega. Za demokratična so razglašali celo gibanja, ki so bila skrajno reakcionarna.

V sedanjem političnem trenutku sta dve skrajni oceni naše demokracije: po eni smo v ekonomski in politični krizi zato, ker je demokracije preveč, po drugi je sedanja akcija Zveze komunistov od vrha do baze naperjena proti demokraciji. Ne bom povedal nič novega, če rečem, da demokracije ni nikoli preveč, je pa v njej lahko premalo revolucionarne vsebine, premalo kritičnega odnosa zavestnih sil do raznih idejno-političnih tokov, preveč stihije razprav, ki povzročajo zmedo, ne prispevajo pa nobenih pozitivnih rezultatov. Isto velja za kritiko. Premalo je poglobljene, racionalne, znanstvene kritike, ki, kakor bi dejal Gramsci, spreminja stvari, preveč je vulgarne, emocionalne

kritike, ki sicer ustvarja napestosti, ne ponuja pa nobenil rešitev.

Sedanje akcije Zveze komunistov potemtakem ne krnijo demokracije, temveč terjajo maksimalno mobilizacijo komunistov in njihovih ustvarjalnih sposobnosti za to, da bo demokracija rabila zavestnim silam za reševanje nakopičenih družbenih protislovij. To je hkrati spopad z iluzijo, da demokracija sama po sebi rešuje stvari s slepilom, ki ne vidi razločka med politikantstvom, demagogijo, romantiko, mitologijo in resnim prizadevanjem za takšen razpored družbenih sil, ki bo odločil za prevladujoč interes delavskega razreda in delovnega človeka. Ustvariti tak razpored pa pomeni trdo, vztrajno delo, napor komunistov, ki ne daje rezultatov čez noč, najmanj pa na oratorskih tribunah in v dolgoveznicah jalo-vih polemikah, ki so same sebi namen.

Zdi se mi vredno opozoriti še na nekaj: demokracija je odprt prostor, v katerem zavestne sile lahko zmagujejo samo z močjo argumentov, znanja, prepričanja in zgledov. Dopustni so tudi administrativni posegi, kadar imamo opravka s sovražnikom, ki spodkopuje temelje samoupravnega socialističnega sistema. Vendar to v družbi, ki je demokratična, ne more in ne sme biti pravilo, s takimi sredstvi ne moremo nadomestiti idejno-političnega boja komunistov in drugih zavestnih sil. Le-te lahko črpajo svo-

jo moč predvsem iz revolucionarne teorije, organizacijske trdnosti in akcijske prodornosti. To so tri komponente, ki so vzajemno tesno povezane, zato odsotnost katerekoli od njih slabi idejno-politično vlogo dela ali celote Zveze komunistov. Visoka raven revolucionarne teorije kot povzemanja bogatih izkušenj, ki se kopičijo v boju za socializem, spodbuja vnamo, odločnost, jasnost in razumljivost ne le ciljev, pač pa tudi sprotnih, tekočih nalog. Nizka raven revolucionarne teorije poraja dvome, negotovosti in idejno zmedo. Stokrat in stokrat preizkušen je znani rek, da je teorija mrtva brez prakse in da je praksa slepa brez teorije.

Demokracija je v tesni zvezi s političnim procesom, ki je stvar znanja, ne improvizacije. Nam mora biti več do sklepov, do katerih pride po vztrajnem iskanju najboljših rešitev, z izmenjavo in bojem mnenj, tudi prek zmot, kakor do sklepov, ki jih dviga na površje slepo zaupanje ali površno, zaletavo trenutno navdušenje, ki ne korenini v zavestnem spoznanju resničnih interesov.

IV

Še ena izkušnja se mi zdi zelo pomembna. Bila so obdobja v zgodovini naše revolucije, ko je bilo videti, kakor da smo v krizi, ki nas je prisilila v stagnacije ali celo nazadovanje. A vedno doslej se je pokazalo, da je vsaka takšna »kriza« omo-gočila nov prodor sil, ki so se bojevale za demokratizacijo in

humanizacijo odnosov. Vendar ni šlo brez krčev. Na takih »razpotjih« smo bili vedno v nevarnosti, da prvi planejo po krivcih prejšnjih napak ljudje, ki se ne silijo v ospredje z naprednejšimi pogledi, znanjem in voljo za akcijo, temveč zato, ker začutijo »svoj trenutek«. Takih ljudi se moramo varovati, njim ni do napredka; prav dobro bi shajali z Rankovičem, zbgali bi se tudi z nacionalisti, a so se tudi pripravljeni spopasti s komerkoli, če zaslu-tijo možnost, da »vnovčijo« svoje neznanje, komolčarstvo in še kaj takih nečednosti. Kot klop se držijo zdravega telesa, poskušajo ga sesati, dokler se da. Takšni ljudje, ki jih ni malo, ovirajo normalno razčišče-vanje dilem, kopičijo probleme, ko pa spet pride do naslednje »krize«, h kateri so tudi sami prispevali, spet silijo v ospredje. Pri tem so raje skrajni kot zmerni, da bi jih bilo bolje videti!

* * *

Zveza komunistov z drugimi zavestnimi silami bo zmožna obvladovati širok demokratični, samoupravni prostor samo ob visoki stopnji svoje organiziranosti, ob maksimalni mobilizaciji vseh ustvarjalnih sil v njej, če se bo stalno potrjevala tudi kot središče, kot nekakšen katalizator celotne družbene ustvarjalnosti. Zveza komunistov bo uspešna, rezultati nje-nega delovanja trajnejši le, če ji bo uspelo zajeti v široko, prodorno družbeno akcijo, ki bo presegala razliko med teorijo

in prakso, med besedami in dejanji, večji del delavskega razreda in delovnih ljudi. Razpoloženje po 21. seji predsedstva ZKJ za to je zdaj ugodno, a lahko kmalu spet usahne, z ne-

doglednimi posledicami, če ga ne bomo izkoristili ob pravem času, če se Zveza komunistov ne bo hitro odzivala na dogodke in probleme, na upravičene zahteve delovnih ljudi.

Odnos med družbenimi vedami in politiko

Socialistična revolucija v Jugoslaviji je omogočila naši državi intenzivno participacijo v neki drugi revoluciji, ki je bolj ali manj zajela ves sodobni svet. Gre za znanstveno-tehnološko revolucijo, za njene odmeve v vseh družbenih odnosih in načinu življenja ljudi.

Za razvoj jugoslovanske družbe je v zadnjih petindvajsetih letih značilen mrzličen tempo industrializacije in urbanizacije: v razmerno kratkem časovnem razdobju je zajet proces družbenih preoblikovanj, v katerem so leta zamenjala desetletja, desetletja pa stoletja. Industrijska proizvodnja se je vsakih sedem let podvojila, v letih od 1950—1970 se je povečala za šestkrat. Takoj po vojni je bilo kmetškega prebivalstva dobrih 70 %, zadnji popis pa je odkril, da se je ta odstotek zmanjšal na manj kot 40, kar pomeni, da je bila migracija vas—mesto ena od doslej najbolj živahnih v zgodovini. Jugoslavija, ki se je v tako kratkem času preoblikovala v srednje razvito državo, se je neposredno soočila s problemom, ki postaja vse bolj žgoč, tako za materialni napredek, kot tudi za smer in vsebino družbenega razvoja v sodobnem svetu. Gre za razmerje med znanostjo in politiko oziroma med sposobnostjo družbe — razvijati in množiti materialne proizvodne sile — in sposobnostjo — gospodariti s temi silami, da bi humanizirali človekovo življenje. Imeti te sposobnosti postaja vse bolj temeljni kriterij in pokazovalec napredka in vitalnosti posameznih družbenih sistemov ter determinanta njihove razvojne perspektive.

Osamosvojitve tehnične in družbene sile

Sodobni človek živi v senci velike nerazrešene dileme, ki je lahko usodna za današnjo civilizacijo in ki, ne glede na možne končne posledice, pomeni nenehen vir nemira in negotovosti v življenju posameznika in vsega naroda. Gre za grozeče, izredno hudo protislovje in nasprotje med tem, v kolikšni meri gospodarijo organizirane človeške skupnosti z naravnimi silami in energijo, ter stopnjo, na kateri so ljudje v teh skupnostih kos učinkovito nadzorovati

lastne družbene odnose in pri tem tudi način izkoriščanja materialnih sil in zmogljivosti, ki jih je moč izkoristiti, tako za osvobajanje ljudi iz primitivnega življenja, kot tudi za njihovo zaslužnjevanje, za blaginjo človeka in njegovo uničenje.

Profesor Harold Lasswel navaja v predgovoru knjige, posvečene razmerju med znanostjo in politiko¹, generala Omarja Brandlyja, ki je dejal, da je naša doba čas »jedrskih velikanov in etičnih mladoletnikov«. Taka definicija našega časa je morda videti enostranska, nedvomno pa ima v stvarnosti kaj močne korenine.

Ljudje so že od nekdaj ugrabljali naravnim silam, bogovom ali naravi sami skrivnosti vladanja in pri tem plačevali drago ceno in morali sprejeti »bridko prekletstvo spoznanja«. V občečloveških simbolih, kakršni so mitični in literarni liki Prometeja in doktorja Fausta, se ne izraža le vraževeren strah ljudi pred negotovimi posledicami stopanja v novo in neznano, temveč tudi realna življenjska in zgodovinska izkušnja, da se mnoga prirodoslovnoznanstvena odkritja, mnoge materialne sile, ki so si jih ljudje pokorili, obračajo proti njim, spodkopavajo in rušijo njihov že ustaljeni način življenja in ne postajajo le sredstvo materialnega bogatenja, temveč za mnoge tudi neposredni vir trpljenja in pogube. Luditi v Britaniji, ki so v brezumnem srdu uničevali stroje in jih krivili za svoje suženjsko delo, lakoto in brezposelnost, seveda niso znali razločevati med temi goliimi sredstvi za bolj produktivno delo in načinom njihove družbene uporabe. Zanje so bili ti stroji njihov življenjski sovražnik, izum samega hudiča.

Prav v današnjem času, obdobju najbolj bleščečih tehničnih dosežkov, ki odpirajo človeštvu neskončne možnosti za bolj bogato in kulturnejše življenje, bi lahko našli številne dokaze za teze Jeana Jacquesa Rousseauja in njegovih somišljenikov, da pridobitve materialne civilizacije kvarijo človeka in ga spravljajo v nesrečo in da je treba moralne dobrine ter srečo iskati v »vračanju k naravi« (»le retour à la nature«). Ne gre le za Damoklov meč jedrske vojne, ki visi nad glavo sodobnega človeka. Spoznanje, da se nenehno kopiči orožje, ki ima fantastično uničujočo moč, in ki je pod nadzorstvom vojaško-političnih mehanizmov — ti se, upošteva je elementarne interese človeškega obstoja, vse bolj izmikajo učinkoviti in racionalni kontroli — vnaša v zavest današnjega človeka nenehen nemir. To pa je le eden od ekstremnih odrazov tistih nerešenih vprašanj, napetosti in obremenitev, ki jih v duhovno in moralno življenje sodobnega človeka vnaša dejstvo, da človekova sposobnost — nadzorovati lastna družbena razmerja in s tem tudi oblike družbene uporabe ustvarjenih materialno-tehničnih sil — bistveno in vse bolj očitno zaostaja za preoblikovanji, ki jih te materialno-tehnične sile stihijsko povzročajo na vseh področjih človekovega življenja.

¹ The Policy Sciences, uredila Daniel Lerner in Harold Lasswel, izdal Stanford University Press, California, 1951.

Ritem in način človekovega življenja ne pogojuje le naravno, temveč vse bolj umetno ustvarjeno življenjsko okolje, ki v vseh svojih razsežnostih daleč presega naravno mero moči in sposobnosti posameznika. Že življenje v velikih mestnih in industrijskih aglomeracijah, kjer je na primer hudo zapleteno vprašanje čist zrak, ali pa hitrost modernih prometnih sredstev, ki človeku brezobzirno vsiljujejo zelo nagel in napet ritem gibanja ter delovanja, kaže, v kolikšni meri je današnji človek podrejen silam; te, namesto da bi mu služile, omejujejo njegove možnosti, da bi si življenje lahko uredil po svojih naravnih potrebah in željah.

Človek se v svetu materialno-tehnične civilizacije, ki jo je sam ustvaril, tako kot v institucionalni strukturi družbenih razmerij, zraslih iz tega, čuti vse bolj utesnjen, nemočen in osamljen. Moderna filozofija, sociološka in zlasti socialno-psihološka literatura sta polni dokumentiranih analiz in ugotovitev, ki opozarjajo na osebne in družbene napetosti, frustracije, konflikte in krize; ti imajo svoje korenine v nemočnosti posameznika, pa tudi družbenih skupin in slojev, ne le pred diktati, ki jih vsiljuje moderna tehnologija in vsi tisti dejavniki materialno-tehnične civilizacije, katere prinaša življenje in odnosi sodobne družbe, temveč tudi v nemočnosti pred različnimi oblikami koncentrirane in centralizirane gospodarske in politične moči, pred velikanskimi, hierarhično urejenimi družbenimi organizacijami: na primer birokratski mehanizem moderne države, velikanske družbe in trusti, ki nadzorujejo cele veje nacionalnega gospodarstva in mednarodne menjave, velike politične stranke, ki imajo monopol nadzorovanja političnega življenja, sindikati in druge organizacije, ki si utrjujejo svojo družbeno moč in oblast nad lastnim članstvom z monopolom zastopanja nekaterih parcialnih interesov, in podobno.

Moderni človek se je tako v materialnem življenju, v ožjem pomenu, kot tudi pri družbeni organizaciji svojih dejavnosti znašel pred silami, ki se jim mora podrežati. Ni naključje, da so problemi alienacije, odtujevanja družbenih sil in tvorb, ki se usmerjajo proti človeku in njegovim težnjam po bolj humanem in svobodnejšem življenju, jeli v tolikšni meri obremenjevati človeško misel in da zaradi svoje aktualnosti prodirajo tudi v filozofijo ter vse osnovne veje družbenih znanosti.

Povezanost znanosti in politike pri reševanju življenjskih problemov sodobne družbe

Zastavlja se temeljno vprašanje: ali obstaja in kakšna je družbeno-zgodovinska perspektiva, da bi žgoča življenjska vprašanja sodobnega človeka, najrazličnejše probleme alienacije, v katerih živi, rešili s humanizacijo družbenih odnosov in uresničitvijo svobodnejšega in bolj srečnega življenja ljudi. Očitno taka prihodnost ni in ne more biti povezana z odrekanjem tistemu, kar je združeni človek ustvaril in dosegel v svojem boju z naravo, kar pomeni zgodovino

njegovega očlovečenja in kar je vgrajeno v temelje njegovega današnjega obstoja. Nasprotno, ta perspektiva je pogojena z možnostmi, da človek kot zavestno družbeno bitje zagospodari nad materialnimi in družbenimi pogoji svojega obstoja in da jih zavestno nadzoruje. In prav na tem področju, na katerem se realno odloča o usodi družbenega napredka, na področju organiziranega in zavestnega urejevanja ter usmerjanja družbenih odnosov, prihajala do povezovanja in medsebojnega stapljanja znanosti in politike, vpliva znanstvenega spoznanja na oblikovanje politike, na njeno vsebino in metode delovanja, ter vpliva politike na razvoj znanosti, na smer znanstvenih raziskovanj in družbene pogoje (materialne in idejne), v katerih poteka znanstveno delo. Če politiko jemljemo kot celotnost zavestnih družbenih dejavnosti, usmerjenih v ohranjanje in urejevanje občin življenjskih pogojev ter razvoja organizirane družbene skupnosti, znanost pa kot najbolj zanesljiva sistematizirana in zaupna spoznanja o določenem področju objektivne stvarnosti, je prav povezava med znanostjo in politiko, to je razmerje, ki nastaja med njima, tisti dejavnik, od katerega je v največji meri odvisno, koliko ljudi bo lahko zavestno upravljalo družbene pogoje svojega obstoja in vse tiste sile in zmogljivosti, ki jih ustvarja njihovo združeno delo.

Razmerja med znanostjo in politiko dobivajo v sodobnem času še posebno močan vpliv, čeprav so tudi v vsej dosedanji zgodovini očitno vplivala na družbeni razvoj. Za sodobno družbeno življenje sta značilni dve med seboj povezani tendenci. Na eni strani je v zadnjih petih ali šestih desetletjih opaziti očitno in zelo naglo naraščanje vpliva političnih dejavnikov v družbenem življenju, in to v vseh oblikah sodobnega življenja. Zelo so se tudi razširile funkcije države pri urejevanju družbenih razmerij na gospodarskem in vseh drugih področjih družbenega življenja. Težnje in prizadevanja, da bi družbeni razvoj zavestno usmerjali in urejevali, so postale sedaj izrazitejše kot kdaj koli prej.

Druga tendenca, ki ni le značilna, temveč tudi zelo pomembna za življenje sodobnega človeštva, je velik razvoj družbenih znanosti: znanstveno proučevanje, spoznavanje in nenehno spremljanje družbenih odnosov ter procesov, možnosti in smeri družbenega razvoja so se v zadnjih desetletjih zelo razširile, pri raziskovalnih metodah in organizaciji dela pa so si pridobile nove kvalitete.

Vpliv večjih potreb po političnem usmerjanju na razvoj družbenih znanosti

V tem stoletju se je razvila in uveljavila vrsta novih znanstvenih disciplin, skoraj vse klasične smeri družbenih znanosti pa so se reorganizirale, odprle nova področja proučevanja in jele na veliko uporabljati nove raziskovalne metode.

Ta napredek, ki ga je opaziti v družbenih znanostih tega stoletja, ima štiri značilnosti:

1. Odkrivanje in ugotavljanje novih raziskovalnih področij; nastanek mnogih novih znanstvenih disciplin, bolj ali manj razvitih oziroma priznanih.

2. Osamosvojitve od filozofije in gibanj na področju abstraktnih teoretičnih konstrukcij in generalizacij; približevanje naravnim znanostim in iskanje vse trdnejše opore v matematiki in raznih matematičnih postopkih in metodah; razvoj in vse širša uporaba empirično-kvantitativnih raziskovalnih metod.

3. Velike spremembe v značaju in organizaciji znanstvenega dela in raziskovanja; prehod od individualnih na kolektivne oblike znanstvenih raziskovanj; težnje, da bi znanstvenika kot individualnega ustvarjalca zamenjali z organiziranimi raziskovalnimi skupinami, miselna prizadevanja osamljenih posameznikov pa z raziskovalnimi procesi, ki naj bi vse bolj temeljili na skoraj industrijski organizaciji in tehnologiji dela.

4. Prehod družbenih znanosti iz okvirov akademskih, univerzitetnih ustanov v svet materialne proizvodnje in državne politike; nov tip znanstvenega delavca v družbenih znanostih; poleg univerzitetnega profesorja in učenega amaterja kot klasičnih predstavnikov družbene znanosti se najprej pojavi znanstveni svetovalec in raziskovalec v velikih gospodarskih podjetjih, zatem pa visoko kvalificirani strokovnjak in raziskovalec; ta dela v državnem aparatu, najrazličnejših državnih uradih in družbenih službah ter organizacijah, ki vse, več ali manj, priznavajo potrebo, da se je pri delu treba opreti na globlje znanstveno poznavanje družbenih odnosov in procesov.

Dokaj površno, a slikovito predstavo o širjenju družbenih znanosti, brez primere, v vsej zgodovini, si je mogoče ustvariti iz najbolj običajne primerjave univerzitetnih učnih programov za družbene znanosti pred nekaj desetletji in današnjimi. Novi, povsem neznani predmeti in discipline so se drug za drugim uveljavili v konservativni strukturi klasične organizacije univerz, ponekod hitreje, drugje bolj počasi, a ta proces je opaziti povsod. Danes so se poleg klasičnih pravnih in gospodarskih študijev enakopravno uveljavile ponekod celo bolj in z bliščem novega, politične znanosti, sociologija, antropologija, socialna psihologija itd., vsaka s svojimi številnimi bolj ali manj razvitimi in samostojnimi disciplinami.

Najbolj bleščeč razvoj je očitno dosegla sociologija, ki je prodrla v življenje in družbene odnose, poprej povsem zunaj območja znanstvene observacije in sistematskega proučevanja. Danes se že uveljavljajo, ali pa se še bojujejo za priznanje, specializirane veje sociologije, katerih število naglo narašča, tako rekoč iz leta v leto. V socioloških učbenikih in širših pregledih glavnih smeri sociološkega raziskovanja je zaslediti politično sociologijo, urbano in ruralno sociologijo, sociologijo prava, kulture, religije, družine, umetnosti, znanosti, sociologijo družbenih slojev, sociologijo malih skupin, medicine, kriminala, socialne dezorganizacije in odklonov, sociologijo duševnih bolezni itd.

Za nov pojav, značilen za sodobni razvoj družbenih znanosti, velja tudi ustanavljanje posebnih znanstvenih inštitutov, namenjenih raziskovanju raznih področij družbenih odnosov. Morda je ustrezna ilustracija dejstvo, da je tudi v razmeroma majhni državi, kakršna je Jugoslavija, število inštitutov družbenih in humanitarnih ved naraščalo hitreje, kot bi bilo pričakovati: leta 1948 je bilo le 5 posebnih inštitutov humanitarnih in družbenih ved, leta 1964, 18 let pozneje, pa že 77. V sedmih letih, od 1955 do 1962, je bilo ustanovljenih 33 novih inštitutov. Tako razgiban razvoj znanstvenoraziskovalnih ustanov za družbene vede, čeprav v organizacijskem pogledu ekstenziven in premalo ekonomičen, v programskem in metodološkem pogledu pa pogosto enostranski, odraža vse močnejše usmerjanje v znanstveno zasledovanje in proučevanje družbenih pojavov, ki jih je opaziti v zvezi s potrebami in zahtevami družbenopolitične prakse. Ne smemo pozabiti, da so se nove discipline družbenih znanosti zadnja leta uveljavile tudi v tistih državah, kjer je blo včasih opaziti dokajšen ideološki in politični odpor. Sociologija, ki temelji na empiričnih raziskovanjih, je dobila državljansko pravico tudi v Sovjetski zvezi in veliki inštitut za sociološka raziskovanja na leningrajski univerzi je jel uresničevati (skupaj z vrsto drugih sorodnih ustanov) zelo zahteven raziskovalni program o industrijskih odnosih in psihologiji dela.

Očitno je, in tega ni treba posebej dokazovati, da je bil tak razvoj družbenih znanosti neposredno pogojen od potreb sodobne družbe, zlasti tistih, ki so povezane z vse večjo vlogo političnih dejavnikov pri usmerjanju splošnih tokov družbenega razvoja.

Seveda so razvoj družbenih znanosti narekovale in spodbujale družbene potrebe. Na splošno se znanost, zlasti družbena, ni nikoli razvijala sama zase in iz sebe, na nekaki larpurlartistični osnovi. Kot kaže dolga zgodovina političnih teorij in uveljavljanja političnih ved, je pomenila glavno spodbudo za sistematizacijo znanja v politiki praktična težnja, da bi poučili vladarje in da bi postala večšina vladanja čimbolj učinkovita. Machiavelli, oče politične znanosti, ki se je osamosvojila od filozofije, zares ni imel večjih ambicij kot željo, da bi s poznavanjem resnične narave političnih odnosov oborožil vladarja; ta naj bi izpolnil praktično politično nalogo — ustvaril močno, centralizirano državo.

Tudi razvoj drugih vej družbenih znanosti kaže, da je najtesnejša povezava med smerjo in vsebino znanstvenih spoznanj ter sprememb, ki se dogajajo v družbenem življenju, v strukturi in značaju osnovnih družbenih odnosov. Ime ene od znanosti — statistika — še danes priča o njenem nastanku, povezanim s potrebo po centralizirani državi, ki je hotela zvedeti za število davčnih in vojaških obveznikov, tj. za svoje gospodarske in človeške zmogljivosti. Tudi stopnje razvoja ekonomskih znanosti in nastanek najpomembnejših teoretičnih šol ter smeri so presenetljivo podobne in očitno povezane s fazami, ki jih je moral opraviti razvoj kapitalističnega gospodar-

skega sistema, in z družbenimi potrebami in interesi, porajajočimi se na tej osnovi. Pa tudi merkantilizem ter klasična manchesterska šola ekonomije svobodne konkurence in carinski protekcionizem Ferdinanda Liszta nosijo neizbrisen pečat specifičnih družbeno zgodovinskih razmer, v katerih so nastajali.

Na podobni osnovi in z enakih izhodišč bi lahko analizirali ter pojasnili še ves sodobni razvoj družbenih znanosti. Profesor Bernard Baber je v zadnjem poglavju knjige »Znanost in družbena ureditev«² pokazal, kako se znanstveniki-raziskovalci uveljavljajo v družbenih vedah kot profesionalci na dveh novih področjih družbenega življenja, kjer poprej zanje ni bilo prostora. V ameriškem gospodarstvu so se zaposlovali v večjem številu šele v tem stoletju, v zadnjih desetletjih, ko so velike družbe začele iskati pomoč pri raznih vejah družbenih znanosti, da bi bolj uspešno urejevale svoje izredno zapletene delovne ter socialne odnose, in zaradi uspešnejše organizacije poslovanja ter zlasti zaradi boljšega uveljavljanja na tržišču ter v odnosih s potrošniki.

Pri neposrednem pritegovanju mnogih strokovnjakov: ekonomistov, sociologov, politologov in drugih, v državne službe, sta pomenili prelomnico velika gospodarska kriza v tridesetih letih in druga svetovna vojna, torej tisti dogodki, ki so izzvali naglo razširjanje državnih funkcij pri urejevanju družbenih odnosov. Krog znanstvenih delavcev in inštitutov, na katere se državni organi posredno in neposredno opirajo, se širi iz dneva v dan in tako nastajajo nove razmere, ki bi si jih le štirideset let prej komaj mogli predstavljati. Danes so vlade mnogih držav sprejele za svoje načelo, ki se ga pri delu drže kot stalne metode: uporabljati rezultate znanstvenih proučevanj na posameznih področjih družbenih odnosov in družbenih pojavov pri oblikovanju politike in načrtovanju praktičnega delovnega programa državnih organov. Vse pogostejša je praksa, da se pri sprejemanju zakonov in drugih ukrepov poprej posvetujejo, ne le znani strokovnjaki, temveč tudi znanstvene ustanove, in da organizirajo posebna proučevanja nekaterih vprašanj, aktualnih za zakonodajo in politiko. Za taka posvetovanja so odločili tako zaradi spoznanja, da uspešno uresničevanje političnih ciljev ter izbiranje učinkovitih ukrepov terjata znanstveno poznavanje problemov, ki jih je treba razrešiti, pa tudi zaradi prizadevanja, da bi si politika pridobila ugled z dejavnostjo, ki naj bi jo usmerjala znanost. Pripravi večletnih gospodarskih načrtov praviloma najprej sledi obširno raziskovalno delo v zvezi s proučevanjem in načrtovanjem objektivnih tendenc nadaljnega razvoja. Gradnja novih mest in obnavljanje starih temelji na načrtih, pri katerih so sodelovali družbeni znanstveniki raznih vej in profilov. Vse pogostejše je tudi opaziti prizadevanje, da bi organiziran boj proti družbenim odklonom, kriminalu, prostituciji in drugim oblikam deviacij organizirali na znanstveni osnovi in ga ne

² Bernard Baber: Science and the Social Order.

usmerjali toliko v neposredne posledice, temveč predvsem v njihove globlje družbene okoliščine in vzroke.

Tudi politično življenje, v katerem imata javno mnenje in boj za vpliv na to mnenje vedno večji pomen, je prineslo nova področja znanstvenega raziskovanja in spremembe družbenih ved: proučevanje sredstev množične komunikacije in ugotavljanje javnega mnenja so spodbudile politične potrebe, kar je po svoje pomemben dejavnik pri oblikovanju politike državnih organov in političnih strank. Število ljudi, ki se poklicno ukvarjajo z nekaterimi vejami družbenih znanosti in znanstvenega proučevanja družbenih odnosov, se je izredno povečalo, obenem pa tudi njihov družbeni ugled in vpliv. V ZDA je že 7500 znanstvenih delavcev-ekonomistov, 7000 psihologov, 2800 sociologov, 700 antropologov in 3000 znanstvenikov, ki se ukvarjajo s političnimi vedami in javno administracijo (po podatkih iz leta 1950). V Jugoslaviji je število stalno zaposlenih znanstvenih delavcev na fakultetah družbenih ved in v drugih raziskovalnih ustanovah te vrste že preseгло 2000.

Nasprotujoče si težnje in konflikt med znanostjo in politiko

Vse tesnejše povezovanje med znanostjo in politiko, kar je splošen in za današnji čas značilen pojav, ima daljnosežen vpliv na družbeno življenje ter posledice, katerih obeležje bi težko do kraja predvideli in ocenili. Zaradi tega so odnosi med znanostjo in politiko že postali predmet sistematičnega znanstvenega proučevanja. Mnoga vprašanja, usodna za nadaljnji razvoj sodobne civilizacije, so neposredno povezana s temi odnosi. Očitno je povezovanje znanosti in politike izredno zapleten in protisloven proces medsebojnega vpliva in spodbujanja ter omejevanja. Zgodovinska izkušnja in sodobna družbena realnost kažeta, da razmerje med znanostjo in politiko ni a priori harmonično in uskladeno, temveč da, nasprotno, skriva v sebi globoka in pogosto ostra protislovja. Daleč od realnega je idilična podoba — da ima politika le blagodejen vpliv nesebičnega mecena, ki spodbuja razcvet znanstvenega dela in ustvarjalnosti, prav tako, kot je tudi lažna predstava, da je znanost vselej tisti dejavnik, ki ne spodbuja le učinkovitosti politike, temveč jo obenem tudi humanizira ter plemeniti njene cilje in metode.

Tudi najbolj površna analiza družbenozgodovinske prakse kaže, da ima povezava med družbeno znanostjo in politiko lahko vrsto negativnih vidikov in nezaželenih družbenih posledic in da v določenih razmerah oboje prevladuje. Med znanostjo in politiko se je vselej bil boj za prevlado, v raznih oblikah, z različnimi možnostmi in rezultati. Nosilci politične oblasti si žele znanost podvreči v poslušno deklo politike, jo podpirati in priznavati zgolj v vlogi instrumenta za uresničevanje političnih ciljev. Na drugi strani pa predstavniki znanstvene in filozofske misli pogosto slede zavestnim ali nezavednim ambicijam, da bi dobili politiko pod svoj neposredni vpliv in jo izrab-

ljali kot sredstvo za uresničevanje svojih zamisli ter v glavi skonstruiranih modelov »idealne« družbene organizacije.

Izkušnje so potrdile, da so rezultati takega boja in obojestranskih prizadevanj za prevlado škodljivi družbenemu napredku in realnim življenjskim interesom ljudi, če gre za teptanje avtonomnosti, ki je v določeni meri nujno potrebna za obe veji človeške dejavnosti in ustvarjalnosti. Ta problem je že star, o njem so pisali zgodovinarji in filozofi, znanstveniki in politiki. Mojstrsko podoba o večnem rivalstvu med politiko, ki hoče izrabiti znanost za osebne in državniške cilje ter ambicije, in znanstvenikom-filozofom, ki hoče v imenu znanosti politično vladati, je ustvaril že Plutarh v Dionizijevi biografiji, ko je opisal sodelovanje in spopade, prijateljstvo in mržnjo med sirakuškim tiranom in znamenitim filozofom Platonom. To je družbena drama, ki je doživela nešteto zgodovinskih enačic in repriz. V sodobni znanosti je najbrž prispeval največji delež k jasnemu začrtovanju tega vprašanja Max Weber. Analiziral je družbene razmere birokratizacije politike in pokoravanje moderne družbe birokraciji, opozoril na nadmoč, ki jo ima birokrat-strokovnjak, nosilec specializiranih znanosti, v primerjavi s formalnim nosilcem politične oblasti — ta opravlja svojo nalogo diletantsko in je torej nujno odvisen od nasvetov in mnenja strokovnjaka. To razmerje pa ima še drugo plat, pri kateri se lahko pokažeta povsem drugačna podoba in vsebina: kolikor bolj so materialni pogoji za njuno delo in obstoj odvisni zgolj od potreb vlade po takih storitvah, toliko bolj so tudi znanstveniki-specialisti pripravljeni svoje delo, znanje in celo svojo znanstveno zavest podrediti pragmatičnim zahtevam delodajalcev — nosilcev politične oblasti.

Pri sodobni teoretični znanstveni misli se vse bolj vsiljuje vprašanje, kakšne so oblike in posledice povezave med znanostjo in politiko v moderni družbi, v kateri je njuna povezanost postala, upoštevaje sodobno tehnologijo, eden od temeljnih pogojev družbenega obstoja.

V državah, kjer je celoten družbeni razvoj predmet neposlednega političnega usmerjanja (prek države kot univerzalnega lastnika in univerzalnega menežerja), je to vprašanje še zlasti žgoče. Če gre za državno-lastniški monopol v materialni proizvodnji in delitvi ter za monopol stranke pri upravljanju države, je vladajoča stranka v kateri je poosebljena zavestna politična akcija, pod hudim pritiskom političnega pragmatizma in subjektivizma. Ze sam njen položaj — monopol odločanja o vseh osnovnih vprašanjih življenja in razvoja družbe ter opiranje na sredstva organizirane državne sile in prisile — je močan vir birokratskega subjektivizma. Glavna značilnost birokratskega subjektivizma (katerega račune drago plačuje vsa družba je prizadevanje ingorirati objektivne gospodarske in družbene zakonitosti, poskusi, da bi te zakonitosti samovoljno tolmačili ali celo »ukinili«. V takih razmerah postaja položaj družbenih znanosti, ki naj bi razkrivale objektivne zakonitosti družbenega gi-

banja (in s tem tudi meje sposobnosti za organizirano politično silo in dejavnost), izredno kočljiv. Revolucionarno geslo, da je teorija vodilo akcije, je obrnjeno na glavo: akcija (politika, ki jo vodi državno-partijska birokracija) postane nujno vodilo teorije. Zaradi tega je treba vsaj omeniti, kakšne so posledice različnih oblik povezovanja in medsebojnega delovanja znanosti in politike, tako glede vpliva na politične odnose in družbeno življenje nasploh, kot tudi glede na razvoj in družbeno vlogo same znanosti.

Nevarnost tehnokratizma

Vse večja državna kontrola družbe prinaša obenem z vse širšim uporabljanjem sredstev, ki jih omogoča moderna družbena znanost, nevarnost tehnokratizma. Ta nevarnost je že zasenčila življenje sodobne družbe. Tehnokratizem je vse očitnejši in pogostejši, zlasti pri globalni organizaciji upravljanja družbenih zadev.

Vsaka uporaba izsledkov znanosti pri oblikovanju in izvajanju politike še ne povzroča tehnokratizma. Tehnokratizem ima svoje družbeno-politične smernice. Njegova realna moč je neposredna funkcija stopnje, na kateri se je sama politična oblast birokratizirala in odtujila od družbe. Avtokratizem take politične oblasti se kaže tudi v razmerju do znanosti, v tem, da se je znanstvena dejavnost bolj ali manj odkrito znašla pred neposredno podreditvijo politiki.

Birokracija ne bi bila v sodobni družbi tako realna in močna sila, če ne bi našla realne opore v objektivnih potrebah družbenega življenja, v potrebah, da bi zapletene družbene procese čimbolj zavestno in plansko usmerjali, »racionalizirali«, pri čemer je nujno treba uporabiti sredstva in možnosti, ki jih ustvarja razvoj družbenih znanosti. Birokracija te objektivne družbene potrebe tolmači po svoje. Težnja po »racionalizaciji« družbenih odnosov in ustanov, o kateri govori Weber kot o splošni značilnosti sodobne družbe, je neposredno povezana z birokratizacijo družbene strukture, utrjevanjem oblasti in vpliva državne ter druge birokracije. Kolikor opiranje politike na znanost služi taki birokratski »racionalizaciji« družbenih odnosov, je obenem tudi sredstvo utrjevanja birokratske oblasti nad družbo. Da ni bilo nadzorovanje raznih oblik avtokratske, nasilne oblasti nad življenjem družbe še nikoli tolikšno kot sedaj, gre pripisati možnostim, da si nosilci koncentrirane gospodarske in politične moči pokore vsa sredstva fizičnega in duhovnega vladanja, ki jih je prinesla moderna znanost. Temelj, na katerem poteka dehumanizacija družbenih odnosov in ki spreminja človeka zgolj v objekt birokratskega manipuliranja, ni le povezovanje znanosti in politike, temveč ima birokratsko-tehnokratsko obeležje. Grozljive vizije prihodnosti v alegoričnih satirah, kot npr. Huxsleyevem romanu »New Brave World« in Orwelovem »1984«, so našle vse osnovne elemente v družbeni realnosti našega časa.

Zadnja desetletja se je nabralo precej dokazov o tem, kako se je razvila in razširila tehnika manipuliranja z ljudmi in kako različno se uporablja. Organizirana propaganda, ki se opira na moderna komunikativna sredstva in poznavanje zakona individualne in množične psihologije, se je spremenila v velikansko ideološko silo. Vse to pa ne bi bilo možno brez tistih instrumentov, ki so jih vladajočim silam sodobne družbe dale na razpolago družbene in naravne vede, še zlasti družbene. V tem je treba tudi iskati korenine nezaupanja in odpora do družbenih ved in do uporabljanja njihovih rezultatov in metod v družbenem življenju ter pri oblikovanju politike.

V že omenjeni knjigi profesor Baber navaja nekatera značilna mnenja in stališča, izrečena v ameriškem kongresu med razpravo o predlogu, naj bi družbene vede sprejeli v nacionalno znanstveno fundacijo. Ta mnenja kažejo, kolikšno je nezaupanje in kako lahko to nezaupanje preraste v splošen predsodek. Morda se to najzgovorneje odraža v izjavi, ki jo je ob tej priložnosti dal senator iz Ohia Brown:

»Poprečen Američan si ne želi, da bi kak strokovnjak tekal naokoli in vtikal nos v njegovo življenje in osebne zadeve ter zanj odločal, kako naj živi. Če bo v kongresu prevladalo mnenje, naj bi ta zakon (o nacionalni znanstveni fundaciji) prinesel nekako organizacijo, v kateri naj bi se zbralo kup ostrizenih žensk in dolgolasih moških, ki se vtikajo v življenje vsakogar, celo v to, ali se kdo razume s svojo ženo ali ne in podobno, takega zakona ne boste dobili.«³

Napak bi bilo, če bi tako stališče obravnavali zgolj kot osamljeno osebno mnenje enega od togih in primitivnih konservativcev. Nevarnost, da bi družbene procese, pa tudi osebno življenje posameznika, nasilno spravili v Prokrustovo posteljo birokratskih shem družbene organizacije, prav gotovo ni bila še nikoli tako pričujoča kot danes.

Pragmatistično podrejanje znanosti politiki

Lahko negativne posledice birokratsko-tehnokratskih odnosov in povezave znanosti ter politike opravičijo obče negativno stališče do uporabljanja izsledkov družbenih ved pri reševanju osnovnih življenjskih vprašanj sodobne družbe in ali je tako stališče sploh stvarno? Očitno je, da se moderna družba ne more odreči možnostim, ki jih prinaša razvoj družbenih ved pri »racionalizaciji« politike in politične akcije na vseh področjih družbenega življenja.

Napredovanje družbenih ved je tudi omogočilo lažje predvidevanje družbenih posledic raznih političnih ukrepov. Pri demokratskem oblikovanju politike taka spoznanja ne služijo in ne morejo služiti zgolj za konservativne družbene sile. Prav zaradi razvoja gospodarskih znanosti, sociologije in drugih vej družbenih ved so tudi večje možnosti za bolj učinkovito odpravljanje in preprečevanje raz-

³ Bernard Barber: *Science and the Social Order*, str. 323.

nih nevarnosti, na katere je naletela družba. Nastali so pogoji za uspešnejše načrtovanje družbenega razvoja in za anticipiranje problemov, ki jih ta razvoj prinaša; večje so tudi možnosti za učinkovit boj proti kriminalu in raznim deviacijam v družbenem življenju ipd.

Boj proti negativnim posledicam, ki jih povzročajo birokratska predvidevanja znanosti v politiki ter ukinjanje relativne samostojnosti in svobode znanstvenega raziskovanja in ustvarjalnosti, se ne sme obrniti proti znanosti, ki postane tudi sama žrtev takega razmerja. Znanost v takem nezaželenem objemu birokratskega tutorstva in popolne materialne odvisnosti od družbenih sil, ki imajo monopol razpolagati z družbenim bogastvom, izgublja pogoje za lastni razcvet in uveljavljanje.

V sodobnem svetu je opaziti izredno pragmatistično podrejanje znanosti politiki. Veliko večje investicije v znanstvena raziskovanja družbenih pojavov in odnosov pomenijo tudi veliko večjo odvisnost znanosti od države in državne birokracije oziroma od raznih organiziranih parcialnih interesov.

Pragmatsko-politične zahteve do znanosti izzivajo v njenem razvoju hude deformacije, saj so smeri raziskovanja in razporejanje sredstev ter sil podrejeni dejavnikom, ki niso v nikakršni zvezi z notranjo logiko znanstvenega dela in raziskovanja. Zanimivo bi bilo, podrobneje preštudirati, kakšne spremembe vse so se dogajale zadnja desetletja v celotni institucionalni strukturi in usmerjenosti znanstvenoraziskovalnega dela v ZDA pod pritiskom stvarnih zahtev glavnih investitorjev znanstvenih dejavnosti — države in nekaj večjih fondacij. Svoboda — izbirati predmet in smer znanstvenega raziskovanja — ter neodvisnost znanstvenega delavca, ki svobodno sledi svojim znanstvenim preokupacijam, sta le še iluzija nepoučenih. »Nadzorovanje dolarja« vodi do hudih nesorazmerij pri razvoju posameznih področij znanstvenega dela, ki niso v nikakršni zvezi z notranjo logiko razvoja znanstvene misli. Na eni strani je opaziti hipertrofijo tistih oblik in predmetov raziskovanja, ki so idejno in politično konjunktorni in ki so deležni podpore investitorjev, ker neposredno rabijo za realne in predvidene potrebe ter pragmatske cilje lastne dejavnosti. Na drugi strani pa so raziskovalna področja in znanstvene veje, ki take podpore niso zmožni zagotoviti in so torej obsojeni na životarjenje in odmiranje.

Pri tem niso ZDA nikakršna izjema. So le zgled, ki naj bi ilustriral splošno tendenco, kakršna se kaže tudi v državah, katere skušajo postati branik klasičnega liberalizma.

Iz državno-kapitalistične in etatiistične družbene osnove se poraja svojsko razmerje med znanostjo in družbo, razmerje, ki smo ga označili kot birokratsko-tehnokratsko. Institucionalizirana središča birokratske moči, ki pogosto izdatno financirajo nekatere oblike znanstvene dejavnosti, kolonizirajo znanost in si jo podrejujejo za delo politike. Obenem pa poleg favoriziranih sfer znanstvenega proučevanja obstajajo tudi področja družbenih odnosov, ki so za znan-

stveno raziskovanje bolj ali manj zaprta. Ovire te vrste zlasti čutijo politične vede, saj se tisti, ki imajo v rokah oblast, vselej in povsod upirajo razkrivanju pravih korenin in moči njihove oblasti.

Pod zunanjim tutorstvom birokracije poteka tudi daljnosežna notranja birokratizacija znanstvenega dela, odnosov in mentalitete v samih znanstvenih ustanovah. O tem je duhovito pisal pokojni C. W. Mills v svoji knjigi »Socialna imaginacija«, kar je seveda povsem razumljivo izzvalo žolčne polemike in številne srdite odmeve.

Stopnja birokratizacije znanosti pa je neposredno odvisna od tega, v kolikšni meri se je birokratiziralo razmerje med znanostjo in družbo ter med znanostjo in politiko. V avtokratskih režimih sta nadzorstvo finančnih sredstev dopolnila neposredno administrativno nadzorstvo ter prisila. V takih razmerah pomeni »usmerjanje« znanosti popolno in neposredno kontrolo nad znanstveno dejavnostjo. Organi, ki opravljajo to nadzorstvo, si ne laste le pravico določati probleme, ki naj bi bili predmet proučevanja, temveč tudi to, kakšen naj bi bil rezultat teh proučevanj, katere teze in postavke naj bi »znanstveno dokazali«. Tako se družbene znanosti postopoma degradirajo na raven psevdo-znanstvene politične apologetike.

Možnosti za racionalno in demokratsko urejanje razmerja med znanostjo in politiko

Razmerje med znanostjo in družbo vse pogosteje postaja predmet zavestnega in planskega urejanja. Kaj pomeni »racionaliziranje« in zavestno urejanje razmerja med družbo in znanostjo glede na resnično svobodo znanstvene ustvarjalnosti in zagotavljanja optimalnih pogojev za njen razvoj, je odvisno od značaja družbenih odnosov, od tega, kateri politični in drugi dejavniki urejajo v določenem družbenem sistemu v imenu družbe pogoje znanstvenega dela in kako opravljajo to funkcijo.

Znanost kot družbena dejavnost in posebna veja v okviru družbene delitve dela neizogibno sodi pod zakone materialne delitve, ki so lastni določenemu družbenemu sistemu. Najsi bo to še tako posredno izraženo, je znanost materialno odvisna od vseh tistih družbenih sil in dejavnikov, ki v danem družbenem sistemu razpolagajo s presežkom družbenega proizvoda. Zaradi tega je reševanje problema, kako naj bi premostili birokratski tip razmerja med znanostjo in družbo, najtesneje povezano s širšimi vprašanji resnične demokratizacije družbenih odnosov in osvobajanja družbenega življenja, ne le izpod ideoloških monopolov, temveč izpod vseh oblik enostranskega podrejanja nosilcev koncentrirane in centralizirane gospodarske ter politične moči. Napredna in družbeno smotrna ureditev razmerja med znanostjo in politiko očitno terja tako rešitev, ki naj bi uredila nasprotujoče si zahteve:

a) da ne bi zanikali samostojnosti znanstvenega dela in raziskovanja z njeno materialno odvisnostjo od tistih sil in interesov, ki

imajo monopol politične moči oz. razpolaganja z materialnimi sredstvi;

b) da bi bila znanost neposredno povezana z družbenimi potrebami, angažirana pri oblikovanju politike in iskanju najbolj smotrnih rešitev za odprta družbena vprašanja, ne pa podrejena kakemu monopolu predstavljanja družbenih interesov.

Take težave je opaziti v vseh državah, ki so dosegle določeno raven znanstvenega in tehničnega razvoja. V zlasti zapleteni obliki se pojavljajo tam, kjer so ukinili zasebno lastnino proizvodnih sredstev, velika zasebna bogastva in torej tudi zasebno organizirano financiranje znanosti. Družbena lastnina in javno državno ali družbeno razpolaganje z večjim delom družbene akumulacije daje veliko širše možnosti za bolj racionalno ureditev razmerja med znanostjo in družbo in znanostjo in politiko, obenem pa je to tudi večja nevarnost, da bi prišlo do birokratsko-tehnokratskega izmaličenja tega razmerja, do birokratskega nadzorstva nad znanostjo.

V Jugoslaviji skušamo rešiti ta problem tako, da bi ustvarili družbeni položaj znanosti kot samostojne in samoupravne družbene dejavnosti. Organizacija znanstveno-raziskovalnih ustanov in njihov družbeni položaj naj bi se vključila in povezala v enoten sistem samoupravnih odnosov, ki že prevladujejo v gospodarstvu in na drugih področjih družbenega življenja.

Stari sistem proračunskega financiranja znanstveno-raziskovalnega dela smo že zamenjali s sistemom svobodnega pogajanja z gospodarskimi, državnimi in političnimi organi ter ustanovami, ki neposredno uporabljajo rezultate znanstvenih raziskovanj. Obenem pa je nastal sistem samoupravnih skladov v republikah in federaciji, v katerega se stekajo sredstva, namenjena za dolgoročno financiranje najpomembnejših raziskav. Delitev na te sklade poteka z natečaji in sklepanjem pogodb o pripravi znanstveno-raziskovalnih načrtov. Vse to naj bi zagotovilo znanosti in znanstvenemu delu tisto stopnjo samostojnosti in svobode, ki je nujna, da bi se lahko znanstvena ustvarjalnost uspešno razvijala in da bi se družba in znanost zavarovali pred birokratsko-tehnokratsko prevlado. Kakšni bodo uspehi takih prizadevanj in sprejetih zakonskih rešitev, bomo lahko ocenjevali šele po daljšem obdobju, potrebnem, da bi se novi odnosi povsem razvili in ukoreninili.

Samoupravna družba mora, če se hoče uveljaviti kot celovit sistem družbene organizacije in če si hoče zagotoviti optimalni razvoj, poskrbeti za novo razmerje med znanostjo in politiko. Osnovni cilj pri tem mora biti osvobajanje znanosti izpod tutorstva birokratskega, političnega pragmatizma in subjektivizma ter prehajanje v samoupravno organizirano področje kreativne človeške dejavnosti, neposredno povezane in združene z drugimi vejami družbenega dela. Taka opredelitev se je jasno pokazala tudi na drugem kongresu jugoslovanskih samoupravljalcev. Kongresna resolucija »Samoupravljanje in znanstveno-tehnološki napredek« se odločno zavzema za »večjo

funkcionalno povezavo in združevanje znanstvene dejavnosti ter proizvodnje, vnašanje znanstvene politike v sistem razširjene reprodukcije, usmerjanje znanstvenih raziskovanj v razreševanje najpomembnejših ciljev ter nalog razvojne politike in odločilni vpliv združenega dela na politiko načrtovanja in sistem financiranja znanstvenega raziskovanja, pa tudi povezovanje raziskovalnih programov in sredstev družbenih skladov s programi tekočih in prihodnjih potreb gospodarstva in družbenih dejavnosti.«

To je pravzaprav bistvo programa samoupravne preobrazbe razmerja med znanostjo in politiko v naši družbi.

Znanost mora biti, če hoče uspešno uresničevati svojo vlogo pri oblikovanju javne politike in reševanju odprtih vprašanj družbenega življenja, dojemljiva za zahteve in potrebe tega življenja in dovolj samostojna do pritiskov družbenih sil, ki bi si hotele prilastiti nad njo monopol svojega nadzorstva. V neki alegorični zgodbici je znani filozof Arthur Schopenhauer opisal nevšečnosti krdela bodečih prašičev, ki so jih bodice ovirale, da bi se zgrnili vkup, če pa so se oddaljili, jim je postalo hladno. Skupna nesreča jih je prisilila, da so naposled našli pravo razdaljo: da si niso bili preblizu in se niso bodli med seboj, pa tudi ne tako daleč, da bi jih zeblo. Ta razdalja, meni Schopenhauer, je — vljudnost. Morda bi to alegorijo lahko uporabili tudi za razmerje med znanostjo in politiko. Znanost in politika si ne smeta biti tako daleč, da bi znanost postala neobčutljiva za realne družbene potrebe in interese, ki jih politika izraža, pa tudi ne tako tesno povezani, da bi se morali odreči svoji relativni samostojnosti. Ta zaželena distanca pa je demokratska samostojnost in samoupravnost znanstvenega dela.

Razvoj znanosti in kriza izobraževanja

V analizah, ki primerjalno zasledujejo razvoj posameznih vej znanosti, zasledimo po drugi svetovni vojni izredno naraščanje: število publikacij narašča eksponencialno, raziskovalna baza se širi in je temelj vse hitrejšemu razvoju. Na področju naravoslovja so pred pol desetletja ocenili, da znanstveni dosežki po letu 1945 dosegajo skupno mero dosežkov vseh stoletij poprej. Danes je treba to oceno dopolniti: nekatere naravoslovne znanosti so dosegle že v zadnjem desetletju večji napredek kot v celotnem prejšnjem obdobju človekovega razvoja. Naj dam za primer organsko kemijo: pred desetimi leti so ocenili, da se število organskih spojin počasi približuje poldrugemu milijonu, danes je s pomočjo računalniške dokumentacije registriranih že nad štiri milijone teh spojin. Seveda samo število še ne bi moglo biti merilo, če ne bi tolikšno naraščanje sintez izhajalo iz ustreznega razvoja teorije in metod dela. Podoben napredek je opaziti pri vedah, ki raziskujejo življenje, zlasti pri nekaterih vejah molekularne biologije, pri biokemiji, fiziologiji, pa tudi pri vrsti matematičnih, fizikalnih in tehničnih smeri, ne nazadnje pri računalništvu.

Vendar ne gre le za razvoj naravoslovnih in tehničnih ved. Velika odkritja na teh področjih in filozofska misel si v razvoju znanosti podajajo roko. Tako so hipotezo o atomih postavili že starogrški filozofi, naravoslovci so jo dokazali šele dobri dve tisočletji pozneje. Toda temeljne zakonitosti matematike, fizike, kemije, biologije so temelj sodobne filozofije. Vrsta teorij — naj navedem za primer Einsteinovo teorijo relativnosti — vsebuje v enaki meri naravoslovno in filozofsko komponento.

Hiti torej celotna znanost, danes bolj kot včeraj, jutri bo še bolj. Krivulji naraščanja znanstvenih dosežkov in širjenja znanstvene baze naraščata eksponencialno, hitrost razvoja je njuna tangenta. Dilema, ali bo pojutrišnjem taka hitrost razvoja po svojih zakonitostih pripeljala do stagnacije, ki bo po nekem obdobju spet podlaga nove rasti, je navzoča in utemeljena. Vendar ta dilema ne spremeni dejstva, da so taka obdobja razvoja v primerjavi s človekovo de-

lovno dobo zelo dolga in splošnega zaostajanja baze za vrhunskimi znanstvenimi dosežki ne more opravičiti s pričakovanjem take splošne stagnacije, če seveda ne želimo njenega nastopa pospešiti.

Znanost pa ne postaja le vse obsežnejša, temveč tudi vse bolj abstraktna in s tem teže doumljiva. Če laik ob podatkih o razvoju znanosti osupne, to ni dopustno za učitelja kot nosilca izobraževalnega procesa, saj je njegova temeljna funkcija prav v tem, da skuša premostiti vrzel, ki nastaja med vse bolj obsežnimi in abstraktnimi znanstvenimi dosežki ter sprejemljivostjo človekovih možganov, doslej po ocenah psihologov izkoriščenih le okrog desetodstotno. Vlogi učitelja in šole kot celote naraščata vzporedno z razvojem znanosti.

Nujnost, da sprti zasledujemo nove dosežke znanosti, nam narekujejo tudi ekonomski razlogi. Če pogledamo analize rasti družbenega proizvoda, bodisi v okviru OZN ali OECD, kažejo, da celo v srednje razvitih državah izvira komaj polovica gospodarske rasti iz investicij kapitala in širjenja tržišča, drugi, iz leta v leto večji del, pa je posledica uresničevanja novih znanstvenih idej, zlasti na področju tehnologije. Zato futurologi ocenjujejo, da bo že čez desetletje izobraževanje najmočnejša gospodarska veja. Upajmo, da poročila o teh pomembnih raziskavah dosegajo tudi načrtovalce našega razvoja. Le tako lahko pričakujemo, da bomo izobraževanje prenehali uvrščati med tako imenovano potrošno sfero ter ga začeli opredeljevati kot bistveni sestavni del vseh gospodarskih investicij. Ni razloga, da bi drugače obravnavali vlaganje v nov stroj kot vlaganje v kader, ki bo ta stroj spremenil v produktivno enoto — razen upoštevanja, da so dobavni roki za stroje, celo najbolj zapletene računalnike, kvečjemu eno leto, »dobavni roki« za kadre pa nekajkrat daljši!

Izobraževanje vse večjega dela mladih generacij na čim višji stopnji šol ter nenehno strokovno izpopolnjevanje vseh zaposlenih ne pomeni le, da sledimo razvoju znanosti, ampak je neogiben pogoj za gospodarski in družbeni napredek, odstopanje od tega pa ni le zaostajanje, temveč je hkrati podrejanje bolj razvitim. Izbire tedaj ni! Razpravljamo lahko le o tem, kako utemeljiti izobraževanje, da bo znanosti nenehno za petami.

Poglejmo, kje smo! Ali naš šolski sistem zagotavlja vzgojo mladih v aktivne ljudi, ki tudi po rednem šolanju teže k nenehnemu izobraževanju? V kolikšni meri je takšno izobraževanje odraslih (nujno glede na rast znanosti) tudi vsebinsko utemeljeno in organizacijsko omogočeno?

Orientacijo omogoča raziskava, s katero smo pred letom preverili znanje iz 12 predmetov v naših osnovnih šolah. Preskus je zajel 330 učencev mestnega in podeželskega stratuma. Vsak predmet je obsegal nad 150 nalog objektivnega tipa. Rešitve nalog in komparacije so bile obdelane z računalnikom.

Rezultati niso le potrdili splošne ocene, da učence še vse preveč izobražujemo v skladišča dejstev, temveč so zaskrbljujoči in zahte-

vajo temeljne ukrepe. Vse tiste naloge, ki so zahtevale le spominsko znanje, so dale visok odstotek pozitivnih rešitev, tudi do 80 %, celo za težje naloge. Tem spominskim nalogam so v preskusu načrtno sledile preproste problemske naloge, v katerih je bilo treba iste podatke logično povezati med seboj in uspeh je takoj padel za več kot polovico. Pri naslednjem tipu nalog je bilo treba na podlagi istih podatkov izpeljati logično misel in sklep: rezultati so bili porazni, komaj nekaj odstotkov pozitivnih, večkrat celo nič, zlasti če je bilo treba uporabiti še matematiko, četudi le najbolj preproste računske operacije.

Ker so bili takšni rezultati pri vseh skupinah učencev in pri vseh predmetih, kaže to na resno krizo našega osnovnošolskega izobraževanja. Vrsta manjših preskusov na srednjih, višjih in celo visokih šolah dopušča mnenje, da je opisovanje in kopičenje podatkov brez globljih logičnih povezav bolezen našega celotnega šolstva. Da gre pri tem velikokrat celo za zastarele podatke niti ni bistveno, saj bi tudi v primeru, če bi danes učili najnovejše, to ob vstopu mladih v poklic velikokrat že sodilo v staro šaro.

Ne nazadnje je treba opozoriti na že navedeno naraščanje znanstvenih dosežkov: njihovo število gre v milijone in človek kot spominsko bitje pri tem številu ni več niti zadosten, niti zanesljiv. Spodrine ga lahko že najpreprostejši računalnik, kaj šele eden iz vrste novejših »supercomputerjev« z desetimi milijoni operacij na sekundo. Kako naj z njim tekmujemo, če je naš spomin hudo zmotljiv in vsaj milijonkrat počasnejši? Človekova prednost pa je v velikih možnostih novih logičnih kombinacij — tu je najboljši računalnik v primerjavi s človekom komaj kaj več kot jecljav začetnik. Vloga izobraževanja, torej tudi šole, je prav v razvijanju sposobnosti logičnega mišljenja. Žal s pomembnostjo, ki smo jo zdaj odmerili tej vlogi, ne moremo biti zadovoljni.

Izobraževanju so nujno potrebni novi temelji. Šola mora vzgajati mladega človeka k opazovanju, k samostojnemu zbiranju podatkov iz opazovanj, eksperimentov in literature, k primerjalnemu urejanju teh podatkov, iskanju zvez, postavljanju in preverjanju hipotez, opredeljevanju zakonitosti. Gre torej za privzganje metode dela, ki je značilna za raziskovalce, zakaj samo taka metoda dela ne more odpovedati v še tako novih razmerah. Še več: usmerja pogled naprej, zahteva predvidevanje, vzbuja nestrpnost v pričakovanju novega, s tem pa veselje nad vsakim novim odkritjem. To iskanje novega in potrebo po sprotnem prilagajanju razvoja mora šola privzgojiti vsakemu mlademu človeku, da zgradi temelj za nenehno izpopolnjevanje.

Tak cilj pa ni lahko doseči. Tudi bolj razviti izobraževalni sistemi, ki so to krizo preživljali že pred desetletjem, niso našli lahke poti. Vsem pa je skupna ugotovitev, da sprememba iz spominske usmeritve šole, ki opisuje in kopiči dejstva, v problemsko usmeritev,

ki naj učence pritegne k sodelovanju v izobraževalnem procesu, zahteva čisto drugačen pristop že v temelju izobraževanja.

Temelj takšne zasnove je usmerjenost šole v prihodnost in v zavedanju, da bodo učenci v poklicu šele čez vrsto let. Zatorej pri izboru snovi ne more biti dvoma: vsako obremenjevanje mladih z zastarelimi pojmovanji ni le brezplodno, temveč je neodpustljiva napaka, ki jo je treba preganjati. Nimamo pravice podrobno razlagati poteka zgodovinskega razvoja vede, če nam pri tem zmanjka časa, da bi obravnavali današnje poglede znanosti. Vsaka mlada generacija ima pravico spoznati dosežke svoje dobe in dvom, ali jih bo sposobna razumeti, je predvsem posledica obremenjenosti s starim pri učiteljih. Starejšim generacijam je potreben most k novemu in ta most bo treba graditi z nenehnim načrtnim izobraževanjem, še posebej pri učiteljih.

Na vprašanje, kaj učiti, je tedaj odgovor jasen: predvsem današnje poglede znanosti, nove dosežke, a tudi te omejene na tiste zakonitosti, ki bodo pomembne tudi še čez desetletje. In kako učiti? Podatki morajo učitelju in učencem biti predvsem, kar je glina kiparju — torej sredstvo, s katerim lahko izrazijo neko zakonitost in pri tem dožive logično pot od prvih opazovanj preko eksperimentov, razmišljanja in sklepanja do sklepov in predvidevanj. Zlasti zadnjih ne smemo opuščati, saj s tem jasno poudarimo, da smo le na eni izmed stopnic razvojnega stolpa, katerega vrh je zavit v meglo. Na nas je, da jo razblinjamo!

Takemu načinu dela je treba prilagoditi metode pouka. Če pri teh izrazito težimo k programiranemu pouku, potem to ni moda, kar nepoučeni večkrat menijo, temveč nujna potreba, če naj bo pouk res namenjen oblikovanju samostojnih ljudi. Tudi pomanjkljiva zasnova programiranega pouka, ki postavi probleme in učenca sili k iskanju rešitev, s tem pa k razmišljanju in sklepanju, lahko bistveno več pripomore k navedenim izobraževalnim ciljem kot še tako popolno predavanje ex cathedra, pri katerem učenec le posluša. Tak način tudi onemogoči podajanje definicij kot vnaprejšnjih resnic, s katerimi je zastareli pouk močno obremenjen.

Da bi zagotovili novo vsebino in metode izobraževanja, je treba snovanje teh »od spodaj navzgor«, ki je bilo v preteklosti v veliki meri prepuščeno učiteljem-praktikom, zamenjati z načrtovanjem izobraževanja s konice znanosti navzdol. Zato v vodstvih svetovno znanih izobraževalnih projektov ZDA, Anglije, Japonske srečamo vodilne znanstvenike. Nobelovi nagradjenci med njimi niso redki. Moti se, kdor meni, da so ti samo bleščeča fasada, za katero gre po starem. Zavedajoč se nevarnosti, da bi se znanost odmaknila od velike večine prebivalstva, so znanstveniki načrtno pristopili k delu, družba pa jim je dala pravice in sredstva na voljo le pod pogojem, da delo začrtajo, vodijo priprave, pa tudi prevzamejo odgovornost za izvajanje in nenehno izpopolnjevanje izobraževalnih projektov v praksi.

Kakšne so prednosti, če v načrtovanje in izvajanje izobraževanja vključujemo vidne znanstvenike-raziskovalce? Dve naravnost silita v ospredje: temeljito poznavanje najbolj sodobnih znanstvenih dosežkov, ki izključuje zastarelost, ter aktivno sodelovanje v raziskovalnem delu, to pa pomeni življenje z raziskovalnimi metodami, ki jih je treba, kot je bilo povedano, vnesti v pouk kot sistem, če naj učimo za naprej. Taka pot že pri načrtovanju loči bistveno od ne-bistvenega, podatke pa omeji le na tiste, ki jih učenec potrebuje za opredelitev logičnih zvez.

Seveda pa prinaša tak koncept s seboj tudi hudo nevarnost, da bi znanstveniki spregledali vrzel med zahtevno, večkrat močno abstraktno znanostjo in psihofizičnimi sposobnostmi učenca, torej prav tisto vrzel, ki naj jo premosti šola. Utemeljen je strah, da se znanstveniki ne bi znali v zadostni meri približati nižjim stopnjam izobraževanja. Zato je nujno teamsko delo s pedagogi, psihologi in učitelji-praktiki.

Čeprav sem na splošno proti administrativni prisili, moram priznati, da se mi zdi učinkovita praksa, ki sem jo spoznala v ZDA. Ameriška nacionalna znanstvena fondacija in druge vladne ustanove namreč dajejo denar za izobraževalne projekte le s pogojem, da ti vključujejo poleg znanstvene ocene stanja in izhodišč za novo vsebino in metode dela tudi na videz prozaične obveznosti, kot so: sestavljanje učbenikov in laboratorijskih priročnikov za učence, priročnikov za učitelje, programiranih učnih enot, testov, izdelavo filmov, modelov, pa tudi neposredno sodelovanje s šolami, ki projekt prevzamejo v realizacijo. Učbeniki in priročniki morajo biti pisani tako, da omogočajo samostojno učenje, ker naj bi ne bili namenjeni le generacijam, ki so vključene v redni proces šolanja, temveč tudi vsem odraslim, ki so šolske klopi že zapustili, pa se vendar morajo z individualnim študijem nenehno izpopolnjevati v svoji stroki.

Realizacija sodobnih konceptov izobraževanja ni možna brez temeljite poprejšnje izobrazbe učnega kadra. V Sloveniji smo to z zakonom zasnovali, sistemsko uredili pa žal še ne. Kljub trudu organizatorjev je v preteklih letih le delno uspelo zagotoviti strokovno izpopolnjevanje učiteljev osnovnih in srednjih šol. V času šolskih počitnic, ko so taki dopolnilni tečaji najbolj ustrezni, vse preradi zapiramo vrata visokega šolstva, ne meneč se za kričeče potrebe izobraževalnega področja in pripravljenim materialnim sredstvom navkljub. Čeprav se sicer marsikdaj radi sklicujemo na razvite dežele, se glede tega kar ne maramo ozreti čez domači plot, saj bi sicer morali videti pravo poplavo poletnih šol in tečajev, namenjenih strokovnemu izpopolnjevanju učiteljev vseh šolskih ravni, od osnovnih šol do univerz. Skoraj ni pomembnejše univerze, ki se ne bi mogla pohvaliti s prospektom seminarjev za celo vrsto strok in stopenj. Na Vzhodu so to rešili z direktivo, na Zahodu z materialno stimulacijo — le pri nas se zdi, da v šolstvu na splošno še nismo začutili resnične potrebe, sicer bi gotovo našli tudi pot.

V sistemu dopolnilnega izobraževanja učiteljev moramo ločiti tri področja:

Prvo zajema t. i. osvežitvene tečaje, na katerih se učitelji seznanjajo z novimi znanstvenimi dosežki svoje stroke, zlasti v vsebini in metodah pouka. Če bi uporabili skušnje drugih, bi veljalo vpeljati dve možnosti: obvezno aktivno sodelovanje na poletnih seminarjih z načrtno zasnovano, zaokroženo strokovno vsebino in sodobnimi metodami dela, ter neobvezni sistem izpitov, ki naj bi po nekem študiju zagotovil učitelju višji naziv in ne nazadnje tudi boljšo materialno stimulacijo. Iz osvežitvenih tečajev bi bilo treba izločiti predavanja ex cathedra in organizirati le razprave o vnaprej razpisanih temah, podkrepljenih z literaturo, ki jo strokovni vodje tečajev dopolnijo z najnovejšimi dosežki. V naravoslovju bi morali znaten del časa posvečati tudi eksperimentalnemu delu.

Drugo področje naj bi bil sistem študija z večjo zahtevnostjo, v katerega bi se prosvetni delavci lahko vključili po izpolnitvi nekaterih dodatnih kriterijev glede na kvaliteto. To naj bi bila strokovna specializacija, njen uspešen konec pa pogoj za kandidiranje na delovna mesta vodilnih pedagoških delavcev, še posebej pedagoških svetovalcev.

Končno je treba omeniti še tretje področje, to je magisterij in doktorat pedagoške smeri posamezne stroke. Tu smo že najdlje: v naravoslovnem sklopu smo na primer tak program za fiziko že izdelali, za kemijo in biologijo pa ga pripravljamo. Treba bo le zagotoviti ustrezen dotok na te smeri in omogočiti ljudem, ki bodo študij končali, tako zaposlitev, da se bodo lahko učinkovito posvečali razvijanju izobraževanja na svojem področju.

Strokovnega izpopolnjevanja učiteljev ni mogoče opravljati v dvo-, tri-, ali največ pet-dnevni tečajih, kar delamo zdaj. Že osvežitveni tečaji trajajo v večini dežel 4—6 tednov, vendar so že priprave nanje hudo resne. Teksti za študijsko pripravo na te tečaje so vse večkrat programirano zasnovani, saj tak način ne sili le k razmišljanju in logičnemu sklepanju, temveč omogoča kandidatu ob individualnem študiju nadzor lastnega dela in oceno študijskih uspehov.

Nujnost dopolnilnega izobraževanja pa se po srednji šoli seveda ne konča. Pedagoško delo visokošolskih učiteljev je še v veliko večji meri izpostavljeno kritični presoji, pogoji za njihovo strokovno in znanstveno izpopolnjevanje pa so pri nas dokaj šibki. Le peščica ima tu in tam možnost, da sproti spozna nove dosežke v neposrednem stiku z njihovimi ustvarjalci, daljša študijska obdobja, uveljavljena v svetu kot »sabbatical year«, so pri nas neznanka. Da studenec, ki se ne napaja več, kmalu presahne, velja tudi za univerzo. Če naj bo visoko šolstvo živ vir novega, bo treba sprejeti in omogočiti oblike znanstvenega in pedagoškega izpopolnjevanja v mednarodnem okviru.

Končno je treba opredeliti tudi znanstveno spremljanje dosežkov izobraževanja pri kompleksnem izvajanju takih projektov, tj. spremljanje izobraževanja učiteljev, ki so izvajalci projekta, ter učencev, ki jim je namenjen. Rezultati morajo peljati k nenehnemu razvijanju vsebine in metod dela v okviru takega izobraževalnega projekta za mladino in odrasle, saj je razvoj znanosti odpravil delitev življenja na študijsko in delovno obdobje.

Literatura:

- ¹ Cartmell, E. »Tendances nouvelles de l'enseignement de la chimie«, Unesco, 1969.
- ² Kerr, C. »The Uses of the University«, Cambridge, Mass., 1963.
- ³ Kornhauser, A. »Kontinuirano obrazovanje nastavnika«, Simpozij: Obrazovni procesi u reformiranoj nastavi, Zagreb 1970 — zbornik predavanj.
- ⁴ Kornhauser, A. »Uvajanje programiranega pouka naravoslovnih ved«, Vzgoja in izobraževanje II, 4—5, 6, 1971.
- ⁵ Kornhauser, A. »CHEM Study projekt in njegova realizacija«, vzgoja in izobraževanje II, 6—7, 25, 1971.
- ⁶ Miescher P. et al. »The Modern University«, Georg Thieme Verlag, Stuttgart, 1969.
- ⁷ Projekti National Science Foundation — PSSC, Chem Study, CBA, BSCS, SCIS — Washington.
- ⁸ Shonfield »Thinking About the Future«, Encounter, 1969.
- ⁹ Unwin D., J. Leedham »Aspects of Educational Technology«, Methuen, London 1967.

Položaj in vloga socioloških politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi

Ko je Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo proslavljala 10-letnico obstoja, je v okviru delovnih sestankov priredila 6. oktobra 1971 tudi medfakultetno posvetovanje »O položaju in vlogi študija socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi«. Poleg profesorjev FSPN so se posveta udeležili tudi visokošolski učitelji sorodnih jugoslovanskih zavodov. V središču pozornosti razpravljavcev so bila naslednja vprašanja: izobraževalna in znanstveno-raziskovalna funkcija tovrstnih visokošolskih ustanov, problem interakcije med politiko in znanostjo ter mesto in funkcija sociologov, politologov in novinarjev v družbeni praksi.

V razpravi so sodelovali: BENKO dr. VLADO, dekan FSPN, BIBIČ dr. ADOLF, predsednik slovenskega politološkega društva, DŽINIČ dr. FIRDUS, predstojnik centra za raziskovanje javnega mnenja pri inštitutu za družbene vede v Beogradu, GORIČAR dr. JOŽE, redni profesor pravne fakultete v Ljubljani, JUŽNIČ dr. STANE, predstojnik katedre za politologijo in mednarodne odnose na FSPN, KOŽUL dr. FRANJO, prodekan fakultete za politične vede v Sarajevu, MARTELANC TOMO, višji predavatelj na FSPN, MLINAR dr. ZDRAVKO, prodekan FSPN, MODIC dr. HELI, redni profesor na FSPN, PAŠIČ dr. NAJDAN, dekan fakultete za politične vede v Beogradu, PAŽANIN dr. IVO, dekan fakultete za politične vede vseučilišča v Zagrebu, POGORELEC dr. BREDA, docent filozofske fakultete v Ljubljani, POPOVIČ dr. MIHAJLO, predstojnik katedre za sociologijo na filozofski fakulteti univerze v Beogradu, ZDENKO ROTER, predstojnik katedre za sociologijo in filozofijo na FSPN, TOŠ NIKO, predstojnik centra za raziskovanje javnega mnenja na FSPN, VREG mag. FRANCE, predstojnik katedre za novinarstvo na FSPN in BORIS ZIHERL, redni profesor na FSPN. — Objavljamo avtoriziran in redigiran stenoografski zapis razprave.

okrogla miza

VLADO BENKO:

Dovolite, da odprem interfakultetno posvetovanje na temo »Položaj in vloga študija socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi« in da vas vse prisrčno pozdravim.

Vnaprej smo vam poslali dispozicijo, po kateri naj bi tekla današnja razprava, ki zadeva tri kroge vprašanj, to je izobraževalno funkcijo, znanstveno-raziskovalno funkcijo ter mesto in funkcijo sociologov, politologov in novinarjev v družbeni praksi. K tezam, ki smo jih pripravili, smo formulirali tudi nekaj vprašanj, za katera sodimo, da jih je treba postaviti.

Res je, da smo pri takšni dispoziciji programa in pri takšnem formuliranju vprašanj izhajali iz izkušenj, kakršne ima fakulteta na koncu 10-letnega obdobja svojega obstoja. To se pravi, da so nam bili v ospredju tisti problemi, ki jih čutimo, ko ocenjujemo naše dosedanje delo, kot najbolj akutne in — če mi dovolite ta velikokrat uporabljeni izraz — ki so strateškega pomena za usmerjanje fakultete v prihodnosti.

Glede na to, da je rojstvo fakultet za politične vede v Beogradu, Zagrebu in Sarajevu padlo sorazmerno v isti čas, pa sodim, da ste tudi v ocenjevanju vašega dela prišli, če ne do istih, pa vsaj do podobnih problemov, kakršne izraža ta dispozicija. Zavaljo tega bi najbrž smel izraziti prepričanje, da bo naša razprava danes odgovarjala na probleme, ki so pomembni za nas vse.

ZDRAVKO MLINAR:

V nasprotju z včerajšnjimi razpravami o posameznih smereh študija naj bi današnja imela širši okvir, vendar z vidika tistega, kar nam je vsem skupno. To pomeni, da gre 1. za interdisciplinarno obravnavanje problematike (z vidika tako socioloških, politoloških in novinarskih predmetov), 2. interfakultetno — z vidika stikov, koordinacije in sodelovanja med fakultetami v Jugoslaviji, ter 3., za obravnavanje z vidika odnosov pedagoškega dela do znanstvenega raziskovanja (pri nas in v svetu sploh) in do družbenopolitične prakse.

To so torej ta širša izhodišča, ki presegajo obravnavo po posameznih smereh; to smo včeraj končali. Glede tega mi dovolite, da navržem samo nekaj vprašanj.

Najprej bi se omejil predvsem na prvi kompleks, se pravi na izobraževalno funkcijo. Glede tega mislim, da je temeljno vprašanje, koliko je izobraževalna funkcija sociološkega, politološkega in novinarskega študija sploh opredeljena in s kakšnimi kriteriji je opredeljena? Zastavlja se vprašanje, koliko smo doslej v Jugoslaviji, ko slavimo 10-letnico obstoja tega zavoda — in obenem več ali manj tudi 10-letnico obstoja in delovanja teh znanstvenih disciplin v Jugoslaviji, uspeli razčistiti kriterije, ki naj bi opredeljevali našo pedagoško dejavnost?

Menim, da gre še v veliki meri za nejasnosti, ki so znamenja otroških bolezni, ki nastopijo, ko se pojavijo nove discipline v danem družbenem okolju. Gre za podobno situacijo, kot je bila tista, v kateri so bili ekonomisti pred dvajsetimi leti. Ko so se pojavili prvi ekonomisti, oz. ko jih je bilo najmanj, je bila »potreba« po njih najmanjša; pravzaprav jih je bilo »preveč«. Mislim, da smo tudi mi danes še vedno v takšni protislovni situaciji.

Druga značilnost, če sem nekoliko kritičen in samokritičen, je v stilu znanega domačega reka o tem, da je »kovačeva kobila vedno bos«. Delamo na desetine in stotine raznih raziskav, vendar ne raziskujemo, kakšne so družbene, politične in druge razmere za uveljavljanje naših disciplin v jugoslovanskem okviru.

Namesto da bi se sistematično opirali na jasno eksplicirane kriterije, ki naj bi usmerjali našo pedagoško dejavnost, na jasne prioritete in hie-

rarihijo teh kriterijev, ki naj bi opredeljevali vsebino in način našega pedagoškega dela, se prepuščamo naključjem, ki tako ali drugače profilirajo način našega dela po posameznih univerzitetnih centrih. Včasih dajejo večji poudarek »znanstvenosti«, čeprav to pelje v nekakšno ekskluzivnost oz. v odmikanje od potreb prakse. V drugem primeru je v večji meri poudarjena bolj filozofsko orientirana interpretacija družbenega dogajanja; v tretjem primeru je morda bolj poudarjen empirični pristop itd. Nimamo pa (ne eni ne drugi) jasno opredeljenih in enotnih kriterijev.

To stanje nam kaže, da so zavodi med seboj nezadostno povezani in da tudi v zavodih nismo dovolj angažirani v tej smeri. Menim, da *ne bi smela naključja, kot so trenutno razpoložljivi kadri in podobno, (vsaj za daljši čas ne) opredeljevati vsebine naše dejavnosti.*

Glede relacij med pedagoškim ter znanstvenim delom in prakso pa se tudi v svetu nasploh pojavljajo različna stališča. Tu bi lahko upoštevali celoten diapazon pristopov k temu vprašanju: od tistega, ki ponazarja K. Levinovo stališče, da »ni ničesar bolj praktičnega kot dobra teorija« — v enem ekstremu, pa do zelo razširjenih pozitivističnih, deskriptivnih in prakticističnih pristopov k obravnavanju družbenega dogajanja. Mi seveda ne moremo dopustiti, da bi padli v enostranosti in pristranosti, bodisi v enem ali drugem pomenu. Skrbeti moramo za znanstvenost toda ne za neko prazno, abstraktno in spekulativno obravnavanje. To naj ne bi bil kriterij znanstvenosti. Opreti se je treba na sintezo znanstvenih dognanj in eksplicirati kriterije, ki nam kažejo, kaj so pavšalno navržene trditve oz. hipotetična stališča in kaj so preverjene ugotovitve. Obenem pa se ne bi smeli omejevati le na poudarjanje potrebe po povezovanju s prakso (četudi so nam razprave na našem zavodu pokazale, da imamo dostikrat premalo stika z okoljem, v katerem živimo in delujemo).

Glede druge plati te zveze med našim delom in okoljem, ki mu je naše delo namenjeno, pa menim, da tudi nastaja vrsta nejasnosti in nerazumevanj. Gre za vprašanje, koliko tudi okolje dojema in razume ter sprejema to, kar mi »proizvajamo«. Tudi s tega vidika bi lahko naštevali ekstremne primere, kot je npr. ugotovitev, da je v naši praksi še vedno veliko ljudi, ki sociologe izenačujejo s socialnimi delavci in politologe enačijo s političnimi aktivisti, profesionalci in podobno. Mislim pa, da ta proces osveščanja in postavljanja naših disciplin na prvo mesto ne bo in ne bi smel teči spontano. V principu je sicer odprta alternativa — da prepuščamo reševanje tega dogajanja nekako toku časa in da bo postopoma prišlo pač do »profiliranja«, do opredeljevanja in popravljanja napak, ki jih delamo na začetku. Vendar menim, da je cena takega načina naše rasti in razvoja previsoka. Ta cena se kaže bodisi z vidika tistih, ki zaposlujejo diplomante naših smeri in fakultet, ker jim ti diplomanti ne dajejo tega, kar so od njih pričakovali; ta previsoka cena se kaže v tem, da so (ali pa bodo) ti diplomanti frustrirani, ker ne morejo nuditi tistega, za kar so bili usposobljeni.

Tretji vidik, ki je usoden za nadaljnji razvoj naših disciplin, pa se kaže v tem protislovju: v trenutku, ko si naša praksa šele izostruje predstavo o tem, kakšna naj bi bila vloga sociologov, politologov in komunikologov, je najbolj odločilno, kakšne so prve skušnje s temi diplomanti; lahko pridemo v situacijo, ko bodo skušnje z njimi — podobno kot se je to že zgodilo v nekaterih drugih deželah — pripeljale celo do negativne reakcije in izoblikovanja odklonilnega stališča do nadaljnega razvoja naših disciplin nasploh. Tudi to se že kaže pri nas, zlasti v zvezi s poukom sociologije v srednjih šolah, o čemer smo že včeraj razpravljali.

V situaciji torej, ko opravljamo »sprejemne izpite« v naši družbi, ko imamo še najmanj visoko usposobljenih kadrov, ko prvič nastopamo v javnosti, v tej situaciji je toliko bolj pomembno, da združimo svoje moči in odpravimo nevarnost take negativne reakcije. Mislim, da ni treba nikogar prepričevati o tem, kako nujno je, da povežemo razmeroma ato-

mizirane moči, ki jih imamo, bodisi da upoštevamo posamezne discipline, bodisi da upoštevamo razporeditev znanstvenih in pedagoških delavcev po posameznih univerzitetnih centrih. Niti z enega niti z drugega vidika nismo napravili koraka naprej od — sicer nujne — podmene o avtonomnosti posameznih smeri študija; medseboj povezani, bi lažje uveljavljali to, kar je v tej situaciji potrebno, bodisi v odnosu do našega neposrednega okolja (družbenopolitične prakse), bodisi v duhu našega aktivnega vključevanja v svetovno znanstveno skupnost. Če smo že pripadniki majhne države in s tem izpostavljeni nevarnosti, da ostajamo na periferiji znanstvenega dogajanja današnjega sveta, potem mislim, da je toliko bolj kritična situacija, če bi se prepuščali tendenci zapiranja v provincialne okvire posameznih univerzitetnih središč in v kalupe posameznih disciplin.

Menim, da se s tega vidika kaže nujna potreba, da na današnji razpravi proučimo, katera so tista vprašanja, pri katerih bi bila možna skupna akcija v jugoslovanskem merilu in skupna akcija z vidika vseh teh treh disciplinarnih področij, tako da bi se te discipline hitreje uveljavljale v širšem družbenem kontekstu.

Ne bi se spuščal v vrsto konkretnih vprašanj, za katera pričakujem, da jih boste v razpravi obravnavali. Nekatera so nanizana že v gradivu, ki ste ga dobili. Ta vprašanja so imela samo ta namen, da spodbudijo današnjo razpravo.

Povedati pa bi želel še tole misel. Menim, da ne gre za nikakršno leporečje, temveč prej za usodno vprašanje, če rečem, da je *stopnja naše lastne povezanosti in organiziranosti tista, ki neposredno določa domet našega znanstvenega in pedagoškega dela*. Posameznik je brez moči, če se prebija skoz pragozd najrazličnejših težav po poti in na način, ki ne sodi več v 20. stoletje, ko se po naključju in prek osebnih zvez prebija do potrebnih informacij itd.

Pod tem skupnim zornim kotom in tem skupnim imenovalcem bi obravnavali vrsto vprašanj, ki so nakazana v gradivu; glede načina dela pa bi predlagal, da bi najprej napravili povzetek včerajšnjih razprav po posameznih katedrah. Vodje teh razprav bi dali kratek povzetek tistih vidikov teh razprav, ki presegajo okvire posameznih kateder in okvire posameznih ustanov in zadevajo predvsem odnos do širšega družbenega okolja.

Takole bi lahko prešli na ta poročila. Naprosil bi najprej tovariša Zdenka Roterja, da bi poskušal povzeti te vidike včerajšnje razprave v okviru sociološke grupe.

ZDENKO ROTER:

Ne mislim dati poročila, vendar pa mislim v ta naš razgovor navreči misel, ki je tesno povezana s tem našim pogovorom, in ki se je vsaj po mojem mnenju včeraj izrazila v tem katederskem razgovoru o sociologiji. Mislim, da ostajam zvest včerajšnjemu razgovoru, če sprožim tezo, da se v sedanji situaciji glede socioloških ved pri nas razkriva neka protislovna situacija. Na eni strani imamo opraviti z razvidno ekspanzijo socioloških ved, na drugi strani pa z nekakšno krizo znotraj sociologije, pri čemer rabim izraz kriza le pogojno.

Ekspanzijo socioloških ved lahko ugotovimo; kaže se na primer v formalnem statusu teh ved na visokošolskih ustanovah v vseh univerzitetnih središčih naše države. Sociologija ima popolnoma nesporno priznan status, ta ekspanzija pa se kaže v vse večji diferenciaciji sociologije v smeri vedno večjega števila posebnih sociologij z nadaljnjo tendenco problemske usmerjenosti sociološkega študija in raziskovanja. To sta samo dva elementa tega, kar smo včeraj imenovali ekspanzijo.

Na drugi strani pa je kot nasprotni pol te situacije nekakšna kriza. Ta kriza se kaže na primer v izrazitih težavah, lahko bi rekli celo v stagnaciji glede posredovanja socioloških znanj v programih nedružboslovnih fakultet na eni strani in v programih srednjih šol na drugi strani. Znotraj sociologije v ožjem pomenu pa se ta kriza kaže glede stanja odnosov med temeljnimi sociološkimi disciplinami na eni strani in posebnimi sociologijami na drugi strani. Če bi to obrnil, bi rekel, da se ob izraziti usmerjenosti v empirično raziskovanje, pri čemer posebne sociologije dostikrat nosijo predvsem obeležje empiričnih sociologij, kaže nekakšna odsotnost teoretične sociologije, ne v smislu neke dogmatične, obče sociologije, marveč v smislu obstoja in tudi poučevanja nekaterih temeljnih socioloških disciplin, ki smo jih včeraj tudi identificirali, kot na primer teorijo o konfliktih in podobno.

Ta protislovna situacija, kakor sem jo po svoji glavi opredelil, ima svoje refleksije tudi v učnem načrtu in posredovanju socioloških znanj znotraj naše fakultete. O tem so včeraj dali nesporne primere, ki kažejo to križpotje, na katerem se nahajamo s tem, da poudarjam, da je to križpotje v našem zavodu rezultat križpotja in nasprotij, ki v zvezi s sociologijo nastajajo v prostoru kot takem. To je provokativna misel, o kateri bi morda kazalo načeti razpravo.

STANE JUŽNIČ:

Razprava na katedri za politologijo in mednarodne odnose je bila dokaj pestra in je zajemala veliko problemov. Predvsem smo jo skušali koncentrirati na modernizacijo programa oziroma razširitev profila politološkega študija, vendar je bilo razumljivo, da se razprava ni mogla omejiti samo na to in je šla daleč ven iz teh okvirov. Vsega, kar je bilo povedano, ni mogoče povedati v takem kratkem povzetku, ki mislim, da je namenjen mojemu nastopu.

Ko smo govorili o programu, je šlo za celo vrsto sugestij, kako naj bi se politološki študij moderniziral in posodobil, kateri novi predmeti bi se morali uvesti tudi z namenom, da se »prestejemo«, in da vidimo, kakšne so možnosti ne samo na slovenskem, ampak tudi na jugoslovanskem politološkem prostoru, da se uvedejo taki predmeti — naj zaradi ilustracije omenim samo enega — kot je politična psihologija. Le tako bi profil politološkega študija bil popoln in bi dal politologu, ko diplomira na našem zavodu, tisto znanje, ki naj bi ga poklicno usposobilo za vsestransko politološko delo in uveljavljenje.

Poleg tega smo govorili o integraciji politologije v jugoslovanski prostoru. Nekateri izmed študentov so nam povsem primerno očitali, da ni dovolj cirkulacije profesorjev, da ne izkoriščamo vseh možnosti, ki so v okviru politologije v Jugoslaviji, in da bi po tej poti lahko kakovostno dvignili pouk in dali študentom vpogled v najboljše dosežke jugoslovanske politologije. In ne samo to; na to se je vezala misel, da bi po tej poti lahko politologi marsikaj prispevali k novi ravni integracij jugoslovanske družbe, ki je že preveč razkrojena in dezintegrirana na drugih temeljih. To se pravi, da bi se tudi po tej poti ustvarjala jugoslovanska skupna politična kultura — tu so nekateri zelo primerno navajali, kaj bi lahko bili elementi take nove jugoslovanske politološke kulture, upam pa, da bodo to lahko sami v razpravi bolje povedali in zato nimam namena tega ponavljati.

Nadalje smo govorili o reintegraciji ali integraciji na novih temeljih, v novem smislu na mikroplanu, kot je bilo rečeno, iz dejstva, da je naša fakulteta multidisciplinarna, da goji tri področja, ki so pomembna v družboslovju — sociologijo, politologijo in komunikologijo — zato bi na tej podlagi bilo dobro izkoristiti možnosti, ki jih imamo znotraj same fakultete. Za ilustracijo naj navedem prekinitve dela, ki bi jo lahko

vsestransko proučevali in je tudi to zelo zanimiva misel. Nekateri študentje so govorili o tem, da je med politologi-študenti opaziti veliko zanimanje za zunanjo politiko, in da smo morda temu posvečali v okviru splošnega politološkega študija premalo pozornosti. Prav tako je bilo rečeno, da je za politologa zelo pomembno, da ve, kakšen je v praksi politični proces, kakšna je zakonodajna tehnika in tako dalje, in v tej smeri smo dali nekaj zelo lepih sugestij, kako bi ustanovili predmete, ki bi izpopolnili znanje politologa v tej smeri. Toliko o samem programu in o okvirnih temah, ki so bile v razpravi glede razširitve in modernizacije tega programa.

Drugo področje je bilo področje pedagoškega dela. To pa je področje, ki se ne tiče samo politologov, ampak ima širši značaj in to ne samo za našo fakulteto, marveč za univerzo nasploh. Za nas je pomembno tisto, kar sem si zabeležil kot nekakšno vodilno misel, to je, da bi morali bolj konfrontirati načela s prakso, da marsikaj dociramo in povemo študentom, kar v praksi ne vidijo, da bi jih morali že v pedagoškem procesu usposobiti za to, da ločijo tisto, kar so načela, oziroma tisto, kar naj bi bilo, od tistega, kar je praksa, oziroma tisto, kar je.

Prav tako smo poudarjali pomembnost neposredne skušnje. Mi nimamo tako kot na prirodoslovnih znanostih laboratorijev, kjer naj bi delali eksperimente, imamo pa možnosti, da naše študente seznanjamo z neposredno politično in družbeno prakso, da jih peljemo na primer — na mesta, kjer se konkretno »politično« dogaja, organiziramo ustrezne znanstvene in druge ekskurzije in sploh naravnamo njihovo delo v smeri preverjanja prakse in spoznavanja z njo.

Prav tako je bilo nekaj sugestij iz vrst študentov — poudarjam, da je bilo tu sodelovanje študentov v razpravi zelo koristno in da so študentje povedali nekaj koristnih misli, ki jih kaže vključevati v poboljšanje našega učnega procesa v prihodnosti — naj bi več politikov-praktikov prihajalo k nam in nam tu ne samo povedalo tisto, kar imajo povedati — nekdo je rekel, da je z njimi težava v tem, ker morda veliko in na gosto govorijo — ampak naj bi to bilo tudi mesto konfrontacij, kjer bi jim študentje postavljali vprašanja, kar so nekateri ilustrirali z uspešnimi poskusi te vrste. Prav tako smo govorili o tem, da je treba boljše izkoristiti raziskovalno delo na tem zavodu in ga vključevati v pedagoški proces. Govorili smo tudi o podrobnostih, kako naj bi teklo seminarsko delo, kako naj bi delali v skupinah in tako dalje. Skratka, razprava je bila zelo koristna, ker je tudi veliko profesorjev spodbudila k razmišljanju in je lahko ta razprava nakazala, kako se to delo lahko izboljša, zakaj od takih »malenkosti«, je pogosto odvisen uspeh študentov. Šli smo celo v razpravo o tem, kako naj bi posodobili izpitni sistem prek seminarskega dela, prek dela skupin, kakšne naj bodo skupine in tako dalje.

Zelo zanimiva vprašanja so postavljali študentje glede odnosa profesor-študent, se pravi glede tega, kar naj bi se imenovalo struktura moči v tem odnosu. Razumljivo je, da je pri študentih v dobi, ko s tako velikimi željami hočemo modernizirati in demokratizirati odnose v celotni družbi, odmev na relaciji profesor-študent povsem logičen. To je odmev, ki ga pri študentu moramo pričakovati. Ta struktura moči se zdi študentom neprimerna, zakaj zdi se jim, da ima profesor preveč v rokah platno in škarje, in da študent v tem procesu občevanja ni enakopraven. Tu gre sicer za nesorazmerje v znanju, ki pogojuje nesorazmerje v moči, vendar bi se tudi na tem področju lahko kaj popravilo in ni dvoma, da bi mi Jugoslovani, ko s takim hrupom razglušamo našo demokracijo ter nove in boljše odnose med ljudmi, lahko tudi tukaj kaj storili.

To je na kratko tisto, kar bi rad strnil v povzetek razprave na posvetovanju politologov. To posvetovanje se je zelo uspešno nadaljevalo potem zvečer v okviru slovenskega politološkega društva, v nekoliko bolj intimni in sproščeni atmosferi, kjer smo poleg delovnih tem, ki jih ima slovensko politološko društvo, razpravljali tudi o podiplomskem študiju

politologije. Naš dragi gost profesor dr. Najdan Pašić, ki bo v kratkem postal dekan beogradske fakultete za politične vede, je pripravil zelo pester in dober politološki program, ki smo ga tam skušali dopolniti. Namen je, naj bi s tem programom podiplomskega študija nudili vsem tistim slovenskim politologom, ki so diplomirali bodisi na FSPN ali pa kje drugje, da izpopolnijo svoje znanje, da se specializirajo in da jim omogočimo izdelavo magistrskih del in potem doktoratov. Sicer smo že imeli tak študij prej in imamo že tudi nekaj magistrrov in doktorantov, vendar naj bi to bil poskus, ki bi predvsem seznanil tiste, ki bi se v tak kurz vpisali, s problemi jugoslovanske družbe. Ta program naj bi bil sodoben, in to predvsem v tem, da bi zelo opustil normative pristope in šel v proučevanju jugoslovanskih političnih procesov in fenomenov bolj v »zakulisje«. Če pa bo treba o tem spregovoriti kaj več, bo to lahko storil predsednik slovenskega politološkega društva, ki je načeloval temu zboru in ki bo gotovo še bolje povzel tamkajšnje misli. Hvala.

FRANCE VREG:

Na interkatedrskem posvetovanju smo pretresali mesto in funkcijo novinarskih smeri na jugoslovanskih fakultetah. Ugotovili smo, da je desetletna praksa verificirala sistem univerzitetnega izobraževanja novinarjev ter da smo v Ljubljani našli tudi najbolj ugodno kombinacijo ustreznih politoloških, socioloških in komunikacijskih ved.

Dalj časa smo razpravljali o mestu in pomenu komunikacijskih ved v sklopu drugih tradicionalnih znanosti. Pred nami je dilema: ali se bodo novinarske smeri na fakultetah uveljavile z lastnimi fundamentalnimi komunikacijskimi in novinarskimi disciplinami ali pa bodo ostajale več ali manj privesek drugih disciplin. Tretje možnosti ni. Zato vidimo edino možnost v tem, da raziskovalno in teoretično intenzivno delamo in postavimo celoten kompleks komunikacijskih ved.

Dosedanje znanstvene discipline, ki imajo svoje lastne naloge in funkcije, ne morejo več v celoti zajeti komunikacijskega fenomena. Zato se zdi nujno, da dosedanje teoretične napore in pristope v okviru drugih znanosti in v nekem smislu integriramo v novo znanstveno disciplino — komunikacijske vede. Še vedno pa to vedo smatramo kot družboslovno vedo, čeprav se bomo morali navezovati tudi na socio-kibernetiko oziroma informatiko ter na informacijske procese, ki jih posreduje bionika. To ne pomeni osamosvojitve in odvajanja od drugih disciplin, niti ne pomeni, da se odrekamo dragocenim znanstvenim naporom, ki so jih doslej opravljale zlasti sociologija, politične vede, socialna psihologija, pravo, zgodovina, slavistika itd. Vendar menimo, da je mogoč ploden interdisciplinaren pristop le takrat, kadar bomo tudi sami razvili svoje lastne komunikacijske vede in kadar bomo sami lahko posredovali in dajali drugim znanostim spoznanja o komunikacijskih procesih.

V luči teh ugotovitev smo menili, da moramo ponovno pregledati strukturo učnih programov in učnih načrtov novinarskih smeri. Nekateri splošni predmeti so bili predimenzionirani, novinarski pa zapostavljeni. Na politoloških fakultetah je zlasti zapostavljena splošna kultura in s tem v zvezi kultura jezika, kultura stilističnega pisanja in podobno.

Očitno je, da bi morali na vseh novinarskih smereh uveljaviti naslednje temeljne skupine predmetov: 1. komunikacijske vede, 2. novinarsko prakseologijo, 3. informacijsko zakonodajo, 4. zgodovino novinarstva in 5. jezikoslovje s stilistiko.

Doslej imamo tri univerzitetna središča za izobraževanje novinarjev, in sicer v Ljubljani, Beogradu in Zagrebu. Vsako ima svoje specifične oblike izobraževanja novinarjev, vendar pa menimo, da so v bistvu urejena na enotnih načelih. Prav tako smo ugotovili, da se je dosedanje izobraževanje odvijalo pretežno v okviru diplomskega študija, da pa čas

in potreba silita danes vse tri novinarske smeri na fakultetah, da uveljavijo postdiplomski študij iz komunikacijskih ved in novinarstva. Zato smo se zedinili o predlogu, da ustanovimo skupen meduniverzitetni postdiplomski študij s sedežem na fakulteti v Ljubljani. Študij bi bil namenjen nadaljnji izobrazbi pedagoškega kadra na novinarskih smereh vseh jugoslovanskih univerz, nadalje poglobljenemu magistrskemu študiju, razvoju znanstveno-raziskovalnega kadra za inštitute in množične medije in nazadnje, specialistom za komunikacije v množičnih medijih in v informativno-propagandni dejavnosti.

Postdiplomski študij bi lahko vpisovali diplomanti vseh fakultet, od pravnih, ekonomskih, filozofskih, tehničnih do medicinskih. Na ta način bi dosegli na tretji stopnji izobrazbo specialistov za komunikacije, ki bi bili hkrati visoko specializirani tudi na svojih lastnih področjih. Odprtje takega postdiplomskega študija se nam zdi tudi odločujoč dejavnik prestrukturiranja ter nadaljnje rasti in razvoja informacijsko-komunikacijskega sistema v Jugoslaviji.

Ugotovili smo tudi, da univerza postaja izredno pomemben in odločujoč dejavnik razvoja nekega naroda in razvojnih sprememb, da pa tako politična praksa kot tudi množični medij premalo ta dejstva spoznavajo, se jih zavedajo, ali pa pred temi dejstvi sploh zapirajo oči. Tako ravnanje ima lahko usodne posledice za nadaljnji razvoj. Množični mediji pogosto nepopolno, včasih netočno, nestrokovno in tudi zelo subjektivno poročajo o univerzi, o raziskovalnih dosežkih univerze, posameznih fakultet in inštitutov. Ugotovili smo zlasti, da se v nekaterih središčih zapirajo pred teoretičnimi spoznanji sociologov, politologov, komunikologov in drugih družboslovnih disciplin.

Množični mediji še vedno poročajo v skladu s hierarhijo informacij po starem načelu: kdor ima moč in oblast, ima tudi ves prostor in čas v medijih. Ker pa univerza očitno nima moči, ampak le znanje, ji množični mediji posvečajo zelo skop prostor v raznih klasičnih izobraževalnih rubrikah. Zato smo menili, da so univerza, zlasti pa novinarske smeri soodgovorne za razvoj celotnega informacijsko-komunikacijskega sistema v Jugoslaviji. Ta sistem tehnično, kadrovsko in ideološko zaostaja za potrebami sodobne družbe; tega ne moremo tolerirati ali ostati neprižadeti. Menimo, da smo soodgovorni ne samo za ves izobrazbeni program komunikologov, ampak smo soodgovorni tudi za vsebino tistega, kar današnji množični mediji posredujejo družbi in stvarnosti.

Kritično smo razpravljali tudi o sedanjem mestu množičnih medijev in ugotavljali, da so prepogosto sredstvo političnega rokovanja, da so sredstvo »premagovanja« (oziroma bolj zakrivanja) konfliktov ali pa vir ideologije potrošniške družbe. Informacijsko-komunikacijski sistem nekega naroda bi moral biti relativno avtonomen, visoko razvit in strokovno usposobljen človeško-tehnični potencial, ki bi bil sposoben posredovati vsem delom družbe točno in funkcionalno informacijo, pa tudi kritično resnico o družbi. Zato si moramo prizadevati, da radikalno prestrukturiramo sedanji kadrovski potencial informacijskih sredstev in da ga poživimo s samostojnimi, kritičnimi in strokovno usposobljenimi mladimi novinarji in specialisti za komunikacije. V tem smislu vidimo pomembno funkcijo novinarskih smeri in komunikacijskih ved.

ZDRAVKO MLINAR:

Slišali smo povzetke včerajšnje razprave treh skupin, ki zadevajo zlasti prvi vsebinski sklop vprašanj, se pravi izobraževalno funkcijo v odnosu do širše družbe in bi na tej podlagi odprl razpravo o tej problematiki. Naša revija »Teorija in praksa« bo današnjo diskusijo objavila v eni prihodnjih števil. Prosim za razpravo o tej problematiki. Tu mislim, da imamo dvoje izhodišč. Na eni strani smo že danes slišali vrsto kon-

kretnih vprašanj, ki verjetno niso dokončno razrešena, na drugi strani pa imate v gradivu, ki ste ga prejeli pod prvo točko, o izobraževalni funkciji, vrsto nekoliko izzivalnih vprašanj, ki prav tako zaslužijo nekakšen odgovor.

ADOLF BIBIČ:

Povedal bi nekaj svojih vtisov o tem, kako je potekala razprava v Slovenskem politološkem društvu, ki se je vezala tudi na razpravo v skupini za politične vede. To, kar se mi zdi izredno pomembno za nadaljnji razvoj politologije in pouka političnih ved, je kritična pripomba v večrajšnji razpravi, da je pouk — zlasti tistih predmetov, ki se nanašajo na politični sistem Jugoslavije — še vedno preveč institucionalen in normativističen, kljub temu, da smo v politični znanosti že pred leti načelno kritično obračunavali s komentatorsko politologijo. Posebej je bilo ugotovljeno, da učbeniki, ki obravnavajo naš politični sistem, preveč temeljijo na normah in da vse premalo vsebujejo opis resničnih odnosov v naši družbi in tudi opis tega, kako te institucije funkcionirajo v njej. Tako je bil temeljni sklep, ki je daljnosežnega pomena, da bi kazalo v našem pedagoškem procesu na novo obravnavati sestavne elemente političnega sistema Jugoslavije. Na novo ne samo zaradi tega, ker se ta politični sistem intenzivno razvija ali vsaj intenzivno spreminja, ampak tudi zato, ker je po vtisu nekaterih, nastal večji razkorak med resničnim potekom pedagoškega procesa, ki se nanaša na politični sistem Jugoslavije, in med atmosfero javne razprave o teh stvareh v naši družbi.

Posebej se mi zdi vredno opozoriti, da smo ugotavljali, da je tudi pouk političnega sistema Jugoslavije v srednjih šolah nezadovoljiv in da je zato naloga sociologov in politologov, da se bolj angažiramo na tem področju, kar pa bo mogoče doseči predvsem tako, da bomo v smislu sociološko-političnega pristopa spreminjali sam pedagoški proces tako na drugi stopnji univerze kot tudi na podiplomskem študiju. S tega vidika smo, kot je profesor Južnič prej omenil, pozdravili osnutek programa za tretjo stopnjo študija političnih ved, ki ga je profesor Pašić napravil za našo fakulteto. V njem vidimo izhodišče, na katerem bi se lahko združile moči v Jugoslaviji in ki bi v optimalnem primeru tudi ustvarile priročnik, ki bi na sodoben način obravnaval politični sistem v naši družbi. To je tisto, kar se mi v tem trenutku zdi aktualno in kar verjetno zadeva tudi druge discipline, kot sta sociologija in komunikologija, kjer so ti problemi podobni.

VLADO BENKO:

Tovariš prodekan je uvodoma dejal, da teze, ki so bile pripravljene za to posvetovanje, in nekatera vprašanja, ki se nanje vežejo, vsekakor niso in ne morejo izčrpati vseh problemov, ki jih ugotavljamo in za katerih rešitev se zavzemamo. Mslim, da je v takšni dispoziciji, kakršna vam je bila predložena, neka stopnja koherentnosti oziroma organske povezanosti. Če smo na prvo mesto postavili izobraževalno funkcijo socioloških, politoloških in komunikacijskih ved, smo najbrž to storili popolnoma upravičeno, to pa posebej, kar zadeva odnose do znanstveno-raziskovalnega dela, ker neštetokrat ugotavljamo, da sodobnega izobraževalnega procesa ne moremo zasnovati, ne da bi se opirali na znanstveno-raziskovalno delo in vanj vključevali izsledke raziskovalnega dela. Optimalna integracija izobraževalnega procesa in znanstveno-raziskovalnega dela pa omogoča in utrjuje mesto in funkcijo sociologov, politologov in novinarjev v družbeni praksi.

Verjetno velja za nas vse ugotovitev, da še ni dosežena tolikšna stopnja razumevanja profila sociologa in politologa, pa tudi, če hočete, komunikologa, kot si to želimo, njihovega upoštevanja v naši družbeni praksi, predvsem pa v politični praksi kot verjetno njenemu najbolj subjektiviziranemu delu, da smo že ustvarili primerno družbeno klimo za njihovo popolnejše uveljavljanje, vendar pa bi bilo dopustno domnevati, da bi takšna klima bila boljša kolikor bi dosegli višjo kvaliteto v našem izobraževalnem procesu.

Nekatere elemente, ki zadevajo težnjo po višji kvaliteti v pedagoškem procesu, je tovariš profesor Mlinar že navedel. Gre zlasti za potrebo po tesnejšem povezovanju študentov politoloških, socioloških in novinarskih kateder z obstoječo družbeno prakso.

Ne gre samo za informiranje o tem, kaj in kje so tekoči in dolgoročni problemi v družbeni praksi, marveč tudi, če ne predvsem, za soočanje deklariranih načel s stvarnim ravnanjem. Mislim, da je moj vtis pravilen — v tem me prepričujejo dosedanje razprave v našem pedagoško-znanstvenem svetu in včerajšnje razprave tukaj — da stanje, kakršno je na tej točki našega dela in nalog, ni ugodno, pa se zavoljo tega zahteva, da stvari popravimo in spremenimo.

Če govorim še naprej o izobraževalni funkciji in o tem, kako smo uspeli uveljaviti v pedagoškem procesu nekatere nove didaktične prijeme, ki bi pospeševali uresničevanje prej navedene naloge, bi seveda morali pretresti nekatera druga vprašanja, za katera pa sodim, da jih nismo načeli niti včeraj in prav tako ne v pripravljanih delih za to posvetovanje. Danes so kolegi poročali s sestanka kateder med drugim tudi o potrebi po uvajanju nekaterih novih predmetov v naše programe dodiplomskega študija. Ne bi se spuščal v utemeljevanje takšne potrebe, sodim pa, da ko govorimo o tem, moramo pred tem postaviti še tudi nekatera druga vprašanja. Konkretno, naj gre za našo fakulteto ali pa tudi za nam sorodne fakultete, — zdi se mi — da ostaja še vedno nerešeno vprašanje odnosa med vprašanjem sposobnosti za asimilacijo znanja, ki ga posreduje študentom v naših predavanjih in seminarskih vajah, ter potrebe oziroma koristnosti takšnih znanj za poznejšo družbeno in politično prakso. Z drugimi besedami, kakšno je razmerje med konstitutivnim in formativnim elementom študija v naših programih in informativnim. Ko bomo odgovorili na takšna vprašanja, se nam bo podoba naših učnih programov postavila nekoliko drugače. Ta podoba se tudi mora postaviti drugače, če hočemo — in v to sem prepričan — dejansko izhajati iz tega, da bo uresničevanje izobraževalnih funkcij na višji ravni in s tem v večji kvaliteti naših diplomantov, ki posegajo ali bodo posegali v družbeni prostor, vsaj delno tudi razreševalo problem, če ga že ne bo razrešilo, problem, ki je bil formuliran v 3. točki te dispozicije, se pravi ustreznega mesta in funkcije sociologov in politologov v družbeni praksi.

HELI MODIC:

Med vprašanji iz prvega sklopa je drugo vprašanje zelo jasno, doslej pa o tem še ni bilo nič posebej povedanega. Zdi se mi pa pomembno, ker se to drugo vprašanje prvega sklopa povezuje s tretjim sklopom »mesto in funkcija sociologov, politologov in novinarjev v družbeni praksi«.

Izhajam iz tega, da je naša fakulteta kot visoka šola za politične vede začela s tem, da smo izobraževali kadre, ki so že bili na delovnih mestih, za katere je družboslovna izobrazba nujno potrebna. To so bili naši prvi študentje, ki smo jih poslali v prakso, in mislim, da je glede na to, da se je v desetih letih ta šola spremenila v fakulteto in da se je tudi vsebinsko zelo razvila, pametno, da najdemo neki način, kako to funkcijo, ki jo je prvotno imela visoka šola za politične vede, oživimo.

Gre predvsem za to, da našim diplomantom iz prvih let posredujemo dopolnilno znanje na nivoju, ki ga je fakulteta v tem času dobila.

To bi bil odgovor na vprašanja, ali naj to poteka v okviru obstoječega izobraževalnega sistema ali zunaj njega. Mislim, da bi se bilo treba postaviti na stališče, da naj bo to v okviru obstoječega izobraževalnega sistema na fakulteti, ne pa na raznih tečajih, posvetih in simpozijih zunaj fakultete. To se pravi, da naj bi se naša fakulteta lotila problema, kako dvigniti tisti kader, ki je že na mestih, za katera se zahteva družboslovna izobrazba. Za to bi bile možne razne oblike, ki jih je naša fakulteta že tudi uporabljala, to so različni seminarji in tečaji, kjer bi ta kader dobil vpogled v zadnje dosežke in prijeme disciplin, ki se tu poučujejo. To bi bil pomemben korak k temu, da se reši tisti tretji sklop vprašanj »mesto in funkcija sociologa in politologa v družbeni praksi«, saj je bilo že večkrat na naših posvetovanjih, pa tudi včeraj in danes, poudarjeno, da v praksi ni pravega posluha za potrebe tega študija.

FRANJO KOŽUL:

Obravnavana tema in vprašanja, ki se vežejo nanjo, so nadaljevanje ali ponavljanje stvari, ki jih obravnavamo že deset let. Gre torej zato, v čem je družbena funkcija poklicnega politologa, sociologa in komunikologa. Zdi se mi, da na to vprašanje še nismo odgovorili in še vedno nismo pojasnili, kaj je politolog in kaj je politološki študij, nismo utrdili tudi mesta sociologa v jugoslovanski praksi. Še vedno je to precej akademsko vprašanje, ki je nam nemara jasno, toda gre za razumevanje vse javnosti, zahtevamo institucionalno in splošno podporo za to obliko in sistem izobraževanja. Očitno se še vedno ohranja vulgarna asociacija — »politično« kot substrat zaostale zavesti — nosi v sebi moč in prevlado, ali pa vsaj »spominja« na te pojave. Odpor do poklica, koncepta, izobraževanja in načina pridobivanja znanja ter pripravljanja kadrov za družbeno prakso temelji po mojem mnenju v ne dovolj jasnem spoznanju o tem, kakšna je družbena vloga teh kadrov v družbeni delitvi dela — politična v tradicionalnem pojmovanju, ali pa je to stroka, specialnost kot vsaka druga. Na to tradicijo navezuje tudi novejša tradicija: vse fakultete za politične vede — izjema je morda samo zagrebška — so se razvile iz partijskih šol oziroma iz visokih šol za politične vede, kar ni nepomembno. To pa so bile kadrovske šole, ki so tudi imele specifično podobo, zunaj običajnega sistema izobraževanja. Na njih so se šolali politični funkcionarji, to pomeni, da so združevale intelektualno avtoriteto s politično močjo, česar samoupravna praksa ne more dobro sprejeti, še posebej ne glede na splošni koncept naše družbe. Zato je odpor javnosti verjetno pripisati tej asociaciji na faktor moči, kar je »politično« vedno pomenilo — in odpor v nekih strukturah je celo rasel. Če bi uporabil primerjavo z biološko rastjo človeka, z otroštvom, puberteto in zrelostjo, bi dejal, da smo pravkar neke v času pubertete. Dokler smo bili še »otroci«, so nas vsi tako ali drugače ljubkovali, nam pomagali in nas podpirali, zdaj pa se začenjajo nemiri, prve grožnje in možnosti različnih poti v življenje — v obdobje zrelosti; s tega stališča pa se mi ravno zdi, da razmere še vedno niso tako ugodne, da bi lahko mirno odgovorili na ta vprašanja. Menim, da je edino znanstvena misel — s tem mislim na področje znanosti, na ljudi, posameznike in skupine s tega področja — prerasla svoje staro mišljenje in da je vsaj tu »čist teren«, kar je vsekakor velik, pomemben napredek, če upoštevamo časovno obdobje.

Drugo sporno vprašanje vidim v tem, da se sociologija in politologija še nista lotili zastarelih pojmovnih konstrukcij in terminologije na sploh. V sodobni delitvi dela v visoko organizirani družbi in v maksimalni medsebojni povezanosti, ko domnevamo, da imamo še intelektualno moč ali strokovno avtoriteto — uporabljamo zastarelo pojmovno aparaturo.

Ves sistem pojmovanja fenomenov in pojmov bi morali zamenjati, oziroma nujno je treba vpeljati novosti na to področje, zlasti na področje politike. Jasno je, da v novi delitvi dela in na novi razvojni stopnji ni mogoče brez posrednikov in brez posredniških sistemov, ki vedno pomenijo neke vrste politični angažma — to »politično« pa ima še vedno prizvok tradicionalnega — in v tem je bistvo vprašanja. Ne moremo brez posrednikov, ne moremo brez novih poklicev — toda te nove poklice javnost istoveti ali tesno veže s politikantom ali politikom v tradicionalnem pomenu besede. Na eni strani imamo opraviti s podmenami, kot so: inventivnost, zvižajčnost, prebrisanos in drugo, na drugi pa gre za intelektualno razsežnost, se pravi za resnično, ne za politično avtoriteto.

Ko razmišljamo o tem, kakšen je odpor družbene danosti oziroma družbene javnosti in zakaj je tako močan prav do teh poklicev, ki jih oblikujemo, naletimo na dejstvo, da se pravzaprav nevede in brez pravega medsebojnega obveščanja vse fakultete na nek način razvijajo v isti smeri, težijo k istim ciljem in polnijo prostor, ki je profesionalno še neizpolnjen. Če analiziramo vse tri poklice, ki se oblikujejo na fakultetah za politične vede ali tukaj na fakulteti za sociologijo, je očitno, da gre za tri posebne, izredne poklice, poklice, ki zahtevajo največjo mero družbene angažiranosti. Glede na tradicionalni način pojmovanja takšne angažiranosti gre za angažiranost, ki je dvakratno nevarna in dvakratno nesprejemljiva. Moč novinarja, politika in sociologa je danes konkurenčna moči tradicionalnega politika, zato moramo še vedno računati na odpor do teh poklicev. Prav ta zahteva po maksimalni angažiranosti, kritičnem sodelovanju, za kakršno mi pripravljamo študente — dobiva v praksi drug pomen. Mislim torej, da bi morali bolj razjasnjevati ta vprašanja, ki so tu in ki niso proizvod volje, temveč so pogosto rezultat dezinformacij ali okostenele misli. Politologi in sociologi bi morali nuditi več razlag in enostavnejše razlage, kajti če bomo ostali samo na akademski ravni, si še vedno ne bomo zagotovili podpore javnosti.

Prav tako je tudi z novostmi v programih.

Mi smo doslej trikrat ali štirikrat poskušali pripraviti program in ga zastaviti glede na družbene potrebe v naši republiki in v Jugoslaviji. Toda vedno znova smo se morali vrniti k disciplinam, pa ne samo zaradi pritiska javnosti ali koga drugega, temveč zaradi zahtev študentov, ki v težnji po socialni trdnosti iščejo tradicionalno znanje in tradicionalne poklice, ki bi jim na nek način pomenila zagotovilo za to socialno trdnost — oziroma, gre za to, da bi lahko odgovorili, kdo so in kaj so na način tradicionalnega poimenovanja poklicev. Tako mislim, da je ves sistem izobraževanja pri nas še vedno pod vplivom konservativnega srednjeveškega pojmovanja univerze, pod posebnim udarom pa je nov sistem študija — tu pa smo teoretično in praktično precej nemočni. Niti jugoslovansko društvo za politologijo in niti društvo za sociologijo še nista storila dovolj in nista nudila dovolj informacij. Že deset let pa nenehno postavljamo ista vprašanja: kje je mesto tega študija, kje so mesta za študente, kakšne so njihove možnosti za prihodnost. Jasno se je pokazalo, da brez takšnih ljudi ne gre več, družbeni prostor zanje je, samo odpor še ni premagan. Pri nas imamo več kot trideset prošenj komun, ki so se znašle v položaju brez izhoda in želijo, da bi zanje proučevali vprašanja, ki jih politično ni mogoče proučevati. Za kaj torej gre? Za nerazumevanje novosti časa, mislim. Zdaj torej iščejo pomoč znanosti kot argumenta, kajti tu so tako nemočni, da se ne morejo upreti močnejšim političnim strukturam. Enako je tudi s potrebami. Praktično nimamo človeka iz te stroke, ki bi ne našel dela. Vprašanje je seveda, kako se prilagodijo — ali postanejo politikanti ali politični instrumenti z intelektualnimi podmenami? Ali si prizadevajo, da bi pomagali močnim in višjim v hierarhiji, ali pa so v svoji stroki samostojni — to je seveda vprašanje, ampak to je položaj v katerem smo.

Reči sem hotel, da vseh teh razmer še vedno nismo prikazali širši javnosti; še vedno nismo pojasnili, v čem je zgodovinska nujnost in pomen teh poklicev in koncepta tega študija.

ANTE PAŽANIN:

Zdi se, da bi bilo primerno in koristno, če v začetku študijskega leta, ki je za večji del navzočih hkrati tudi pravi začetek študija, opozorimo na to, kaj pravzaprav je študij, kako se znanja in znanosti študijsko lotevamo, pa tudi na tisto, po čemer se študij na neki takšni visokošolski ustanovi, kot je naša, razlikuje od študija na drugih fakultetah, predvsem pa bi radi opozorili na razloček med študijem in praznim učenjem. Študija brez učenja seveda ni, toda samo s kopičenjem nekega znanja, nekaterih spretnosti in sposobnosti ne moremo izčrpati vsega pomena študija — kar še posebej velja za fakulteto za politične vede. Zakaj — le kdo bi se mogel v štirih, petih letih ali a priori nasploh naučiti vsega, kar nas čaka v političnem življenju in v praktičnem vsakdanu sploh; naučiti tako, da bi lahko pozneje v vsakršni situaciji konkretnega zgodovinskega življenja prenašal v prakso, kakor pravimo, česar se je naučil. Ali je znanje, ki si ga pridobivamo v političnih vedah sploh enkrat za vselej naučeno znanje, ki ga potem uporabljamo v političnem življenju na način, ki je podoben rabi teoretičnega in eksaktnega znanja v moderni tehniki, se pravi v tehzirani in avtomatizirani proizvodnji današnjega sveta? Tudi v današnji tehnični proizvodnji, ki se nenehno razvija, znanost in tehnologija proizvodnega procesa pa se izpopolnjujeta, seveda ne gre več za prazno, mehanično kopičenje znanja, pa tudi ne za znanje, ki ga v času študija sprejemamo kot dokončno. To potrjujejo nenehna izpopolnjevanja in specializacije, postdiplomski študij in permanentne oblike za »došolanje«. Pri političnih vedah pa gre za načelno popolnoma drugačno znanje, ki ga v nasprotju z teoretičnim, nujnim, eksaktnim tudi imenujemo praktično znanje. Gre za znanje, ki ni *šele v praksi uporabljivo*, ker je že kot znanje praksa, to se pravi sposobnost in delovanje.

Poglavitna naloga politološkega študija in pravi pomen posebne fakultete političnih ved je po mojem mnenju prav v tem, da študente pripravi za takšno znanje, se pravi, da v njih razvije sposobnost za prakso in sicer tako, da bodo znali spoznavati, razumeti in misliti konkretne politične pojave, pa tudi probleme praktičnega življenja v njihovih lastnih, zgodovinskih enkratnih priložnostih in lastnostih. Tej nalogi je seveda podobna naloga študija na vseh tako imenovanih družboslovnih fakultetah.

Na našem vseučilišču ne gojimo dovolj te posebne naloge in posebnega pomena družbenih ved; toda pogosto je tako tudi na drugih fakultetah za družbene vede, ki so mnogo starejše od naše — morda prav zavoljo dolge tradicije, ki je na teh starejših fakultetah še globlje zakoreninjena in še bolj utemeljena na novoveškem pojmovanju znanosti kot pri nas. Zato očitno moramo na kratko pregledati novoveško opredelitev znanosti, da bi spoznali, katere prednosti in kakšne nevarnosti nosi takšno pojmovanje znanosti za naše današnje določanje smisla, vloge in pomena političnih ved in politološkega študija, se pravi študija politike pri nas.

Za novi vek in, žal, tudi za naš čas je značilna naklonjenost teoretičnim, predvsem naravnim in eksaktnim znanostim ter zanemarjanje značilnosti praktičnega, posebno političnega znanja. S tem se tudi pojem spoznanja na sploh krči na pozitivistično opredeljevanje znanosti kot edino mogoče oblike znanja in edino veljavnega načina spoznavne. Zato v družbenih vedah še vedno naletimo na zagovornike posnemanja naravoslovnih ved in njihovih metod in sicer v smislu prenašanja raznih tehnik in tehnologij, namesto, da bi razvijali različne metode in posebne načine spoznavanja realnega sveta in človekovega delovanja v njem.

Že oče novoveške racionalistične filozofije in znanosti Rene Descartes (1596—1650) je enako kot oče novoveške empirične filozofije in znanosti Francis Bacon (1561—1621) vtiril znanstveni in ves duhovni razvoj novega veka v smer tega enostranskega poudarjanja teoretične, matematične in naravoslovne znanosti, ki je v preteklem stoletju prevladovala v obliki naturalizma in pozitivizma, objektivizma in matematicizma, v našem času pa grozi s polno zmago matematičnega metodologizma in tehnicizma. Da bi se tudi v našem študiju čim uspešneje uprli tem nevarnostim našega tehničnega časa — ne torej metodologiji in tehnologiji z njunimi upravičenimi zahtevami in koristnimi dejanji v racionalizaciji in bogatenju današnjega sveta z vedno novimi in novimi proizvodi, temveč tistim njunim težnjam, ki si hočejo prilastiti popolno prevlado in ki bi rade svoj pomen raztegnile čez okvire njihovega legitimnega področja na vsa področja človeškega življenja; zato je koristno, če opozorimo na tiste mislece, ki so se že ob nastajanju novoveškega razvoja moderne znanosti in tehnike upirali njihovim absolutnim hotenjem, ki so negovali čut za raznolikost človeškega znanja in tako pripravljali današnje zgodovinsko mišljenje in politično misel. Takšnih žal ni mnogo, toda med prvimi je vsekakor veliki Italijan Giambattista Vico (1668—1744).

Vico je v filozofijo prišel iz prava in zgodovine. Spoznal je, da je največja slabost novoveškega pojmovanja filozofije in znanosti v tem, da je narejeno po vzorcu matematičnih ved in usmerjeno v proučevanje narave, pri tem pa zanemarja študij zgodovine kot pravega področja človekovega praktičnega delovanja. Zato si bo prizadeval proučevati ravno področje prakse, zakaj — kakor smo bili že rekli — področju človeške prakse ne ustreza samo posebno znanje, ampak je že praksa sama takšno znanje, ki se kot praktično razlikuje od teoretičnega, umetniškega in tehničnega. Medtem ko ta znanja šele pozneje lahko postanejo praktična, je praksa kot politično delovanje hkrati znanje in delovanje. Resnična praksa je tista, ki kot istost znanja in delovanja poteka v političnih oblikah življenja v državi in zgodovini. Najnujnejša naloga filozofije in znanosti je torej ta, da morajo razumeti politično in zgodovinsko življenje, zakaj tudi same so, kar vemo že od Aristotela, mogoče šele z državo kot politično in »popolno skupnostjo«, na tleh zgodovine torej. Ne le na temelju novoveškega pojmovanja zgodovine, temveč tudi na temelju klasične humanistično-retorične tradicije, ne samo iz izhodišč modernega prava in zgodovine, temveč tudi iz izhodišč rimskega prava in rimske zgodovine in tudi ne samo na podlagi racionalističnega proučevanja človeka in njegovega sveta, temveč tudi na podlagi Homerjevega pesništva in predhomerovske mitologije, je Vico, kakor sam pravi, usmeril svoja prizadevanja k »uskladenosti modernega in antičnega načina študija«. Naslov Vicovega prvega dela naj bi bil »*De recentiori et antiqua studiorum ratione conciliate*«, toda namesto tega nabuhlega naslova je delo dobilo skromen, preprost naslov »*De nostri temporis studiorum ratione*« (O načinu študija našega časa 1708.) Vico dobro ve, da ima vsak čas svojega duha (nam suus cuique aetati genius est). Zato ne bi bilo prav, če bi Vico zavoljo njegove kritike lastnega časa ali zavoljo kritike prosvetljenske vere v razum ali zaradi zagovarjanja antične modrosti ocenili kot enostranskega zagovornika preteklega in antičnega, ali ga celo proglasili za reakcionarja in mračnjaka, kakor se včasih zgodi. Ko Vico razkriva slabosti v načinu študija svojega časa, poudarja hkrati tudi njegove prednosti. Pozna koristi, ki jih ima človek od novoveške tehnike in znanosti in ju zato sploh ne zavrača, temveč jih celo oceni, da sta boljši in pravilnejši, kot je bil antični način študija. Toda kljub vsej pestrosti razvitega znanja vidi Vico vendarle tudi nevarnosti in enostranosti, ki nam jih prinaša s seboj novoveška znanost. Zato z vso pravico opominja, da so moderni znanstveniki bolj učeni od starih mislecev, toda stari so modrejši od nas. Hkrati opozarja, da tudi pri vrednotenju modernega in antičnega pojmovanja in razvoja znanosti ne smemo

ravnati enostransko v smislu absolutnega sprejemanja enega ali drugega načina proučevanja, temveč, da si moramo prizadevati, da bi ju uskladili. Zakaj, cilj je pri tem mogoče doseči samo tako, da se »v modrosti in govorništvu prav tako izenačimo s starimi, kakor jih presegamo po znanju« (»Sed ita sapientia et eloquentia aequemus, ut scientia superamus antiquos«).

Toda — s kakšnim znanjem presegamo antične mislice in v čem vendar moderna znanost zaostaja za antično modrostjo? O tem govori Vicovo delo prepričljiveje in poučneje kakor delo katerega koli drugega novoveškega misleca. Ker pa tu govorimo o »presežku« tistega znanja, ki ga je v našem času še mnogo več, in o pomanjkljivostih tistega znanja, ki ga našemu času še bolj manjka kot ga je Vicovemu, bomo prikazali vsaj temeljne Vicove misli — tako bomo bolje razumeli prvi način študija in lažje pripravljali drugega, to se pravi, da nam bo to pomagalo, da bomo lažje razumeli izvir in bit novoveške znanosti in njene tehnične uporabnosti, pa tudi, da bomo lažje pripravljali novo znanstvenost in njeno značilno zgodovinsko znanje. Čeprav so Vicove misli pogosto pretkane s pesništvom in miti, nam v raziskovanju zgodovinskega sveta in v spoznavanju človekovega praktičnega delovanja vendarle načelno lahko mnogo bolj pomagajo kot vsi racionalisti in empiristi novega veka skupaj.

Vicovo izhodišče v prvem delu ni samo kartezijanski racionalizem in Gassendijeva metoda geometrijske analize, temveč tudi Baconov globus znanja, kakršen je v delu *De dignitate et augmentis scientiarum*. iz leta 1623. Vico je to delo cenil kot zlato knjigo, ki poleg že znanih odkritij in znanja odkriva nova — in z njihovo pomočjo bi se človeška modrost lahko povzpela do največje popolnosti (ut humana sapientia omnino perficeretur); Vico pri tem bolj poudarja idejo o možnostih novega znanja na neraziskanih področjih intelektualnega globusa kot pa rezultate, do katerih je prišel Bacon, in »neizmerne zahteve«, ki jih postavlja znanosti. Nasproti težnjam novoveških znanstvenikov po absolutni moči znanosti, poudarja Vico, da bi dobili enak rezultat na eni in drugi strani, če bi primerjali antično dobo z našo in na obeh straneh pretehtali, v kolikšni meri je vsaka od njiju bolj ali manj gojila znanost. Zakaj, mi smo odkrili veliko stvari, ki jih stari niso poznali, oni pa so vedeli veliko, kar je nam čisto skrito in tuje. Vso svojo moč so posvetili stvarem, ki jih mi ponavadi zanemarjamo, toda zapostavljali so nekatere, ki jih mi negujemo in razvijamo.

O pomanjkljivostih in prednostih modernih in antičnih mislecev pa ne odloča količina takšnega ali drugačnega znanja in odkritij, temveč način, kako se to znanje pridobiva. Šele ko poznamo »način študija« v moderni in antični dobi, lahko govorimo o njegovih prednostih oziroma pomanjkljivostih — ne zato, da bi zgolj poudarjali pomanjkljivosti enega ali drugega, temveč z namenom, da bi združili »prednosti obeh dob«. Vico poudarja, da je to nova stvar in, da je čudno, ker je nova, zakaj nujno jo je treba poznati — moral bi jo poznati razvoj znanosti od Bacona do Hobbsa in od Descartesa do Spinoze. Toda — ti so jo spregledali, zaradi enostranosti svoje znanstvenosti. Ta nova stvar je namreč način študija. Prav zaradi njega Vico ne primerja predmeta, vsebine in odkritij novoveške znanosti z antičnimi, ampak se sprašuje po posebni metodi, zanima ga torej pot ali način, po katerem se pridobiva znanje. V tolikšni meri je metoda osrednja tema Vicovega dela in je prav kot takšne ne smemo izločati, pač pa razločevati od samih predmetov teh znanosti in sicer nasproti metodi Descartesove primae philosophiae.

Novoveška kritična znanost in filozofija si prizadevata, da bi ujele prvo resnico, ki jo izločata od lažnega in od verjetnega in celo od same misli o neresničnem. Vse, kar ni čisto jasno in očitno, velja v kartezijanski znanstvenosti za neresnično in zatorej nedostojno mišljenja in spoznanja. Vico se je uprl tej ekskluzivnosti, enostranosti in rigoroznosti,

zakaj, kakor iz resnice izvira znanost in iz zmote neznanje, tako iz verjetnega nastaja sensus communis. Namesto da bi v skladu s svojim časom hvalil prvo resnico in se je držal, se Vico trudi okrog razvoja verjetnosti kot resnice druge stopnje, ki sicer po jasnosti in očitnosti zaostaja za prvo resnico, toga v praktičnem življenju dobi pomen prve stopnje, zakaj sensus communis je pravilo vsakršne praktične modrosti in govornišva. (Praeterea sensus communis, ut omnis prudentiae, ita eloquentiae rugule est). To je tisti splošni smisel, ki so ga tako gojili in razvijali natični misleci, novoveška kritična znanost pa ga je zadušila. Po vzoru starih tudi Vico zahteva, da moramo že pri mladih ljudeh razvijati sensus communis, da ne bi pozneje v življenju postali žrtve »čudaštva in norosti«. Medtem ko so njegovi sodobniki bolj naklonjeni kritiki kot spretnosti resničnega govora, pa Vico postavlja na prvo mesto topiko kot umetnost pravega govorjenja. Medtem ko kritika zanemarja tisto, kar je v neki situaciji verjetno in specifično, prizadevajoč si, da bi s pomočjo splošnih pravil jasne in očitne spoznavnosti mislila, kar je nujno in resnično, pa topika poskuša misliti prav možno in verjetno, zakaj nekatere situacije v praktičnem življenju neodločljivo zahtevajo vsaj verjetno pravi odgovor o dvomljivem in verjetnem.

Nasproti ločevanju kritike in topike — tako tistemu, pri katerem je na prvem mestu kritika in je topika popolnoma zapostavljena, kot onemu, ki se zadovolji samo s topiko — predlaga Vico študij, ki bi se začel tako, da bi gojenci dobili dovolj znanja za splošna mesta topike, nakar naj bi s pomočjo sensusa communisa napredovali do modrosti in govornišva, nato pa naj bi se v domišljiji in po mnenju okrepili za takšno umetnost in znanost, kakršni so dorasli. Šele nato naj bi se učili kritičnega mišljenja in sicer tako, da bi jih navajali k samostojni sodbi o vsem, česar so se učili ter jih vadili, da bi znali govoriti tako za določeno tezo, kot proti njej. Zakaj tako bi, kot pravi Vico, bili resnični v znanostih, v praktični modrosti spretni, v govorništvu vsebinsko bogati, v poeziji in slikarstvu pa polni domišljije. Do takšnih in podobnih misli je prišel Vico ne le na podlagi analize govornišva, temveč prav tako tudi pri proučevanju geometrijske metode in medicine. »Geometrijsko lahko dokažemo zato, ker smo ga naredili« (geometrica demonstramus, quia facimus) pravi Vico, napovedujoč tako kopernikanski obrat Kantove filozofije. Tudi v medicini moramo paziti že na prve simptome bolezni in se ravnati v skladu z reklom »bolje preprečiti kot lečiti«.

Vidimo torej, da Vico v vsem tem ni nikakršen upornik in nasprotnik novoveške znanosti, tudi ni nasprotnik tehnične rabe njene resnice, kjer je primerna. Prizadeva si, da bi razvil načine spoznavanja in oblike znanja za tista področja, ki jih ni mogoče domisliti z uporabo nujnih zakonov in navajanjem splošnih vzrokov, zakaj gre za posebne zgodovinske pojave in za probleme praktičnega življenja, ki jih je treba tudi misliti kot svojevrstne zgodovinske in politične pojave. Tega pa ni sposobna dati novoveška znanstvenost ali, kakor pravi Vico, kritika in njen način študija.

V slavnem VII. poglavju Vicovega prvenca beremo v tej zvezi: »Ker je danes resnica edini namen študija, usmerjamo naše proučevanje na *naravo stvari*, zakaj za njih se zdi, da so določljive, *narave ljudi* pa ne proučujemo, ker je zaradi poljubnosti popolnoma nedoločljiva. Toda ta način študija dela mladim ljudem škodo, ker jih ne vpeljuje v potrebno modrost javnega življenja in jih ne nauči, da bi govor »oživeli z barvitostjo značaja in ga razvneli z ognjem strast«. Vemo, da je ta »resnica«, ki je edini cilj tedanjih — žal pa pogosto tudi sedanjih študijev — prav določljivost naravnih stvari, se pravi jasna in očitna spoznavnost stvari, ki jih je mogoče tudi umetno narediti — s preciznostjo tehnikov, ki jih vnaprej konstruirajo in nato temu primerno izdelajo. Tega pa ni mogoče storiti s človeškimi stvarmi, to se pravi s stvarmi praktičnega življenja, ki niso jasne in očitne, ampak skrivnostne, spremenljive in nejasne. Zato ljudje, ki so vsa svoja raziskovanja in študij usmerili na

»naravo stvari«, to se pravi na stvari narave in na nujno resnico, tako pogosto zapuščajo oder političnega življenja, prevarani zaradi tujih načrtov in razočarani zaradi propada »njihovih lastnih načrtov« in konstrukcij; zakaj »narava ljudi« je veliko bolj zapletena kot narava stvari in je ni mogoče spoznati na matematični način s katerim spoznavamo naravne in tehnične stvari; samo za to pa nas je usposobila moderna znanost in na njenem temelju razvita novoveška kultura.

Ob koncu razprave o sredstvih novoveške znanosti je Vico pokazal pomanjkljivost in zgrešenost takšnega načina študija, ki vso modrost reducira na eno metodo. Množina metod zanj seveda ni neka enostranska in do podrobnosti razvita metodologija oziroma tehnologija v današnjem pomenu, temveč je pot, po kateri bi kazalo iti, da bi bilo mogoče razumeti naravo samo ali bistvo vsakega področja človekovega sveta. Videli smo, da je Vico zameril novoveški tradiciji, da je razvila samo naravoslovno znanost in da je svoje proučevanje usmerila zgolj na naravo stvari (*naturam rerum*), zanemarila pa je človeško naravo (*hominum naturam*), se pravi naravo človeških stvari (*rerum humanarum*) — človekovo moralno in politično življenje torej in znanost o njem. V svojem poglavitnem delu *Scienza nuova* (nova znanost, 1725) Vico nadaljuje svoje misli iz *De nostri temporis studiorum ratione* in iz *De antiquissima Italorum sapientia*, 1709 ter tudi razvija novo znanost kot posebno filozofijo zgodovine.

Ne da bi se lotevali analize Vicovega pojmovanja filozofije zgodovine, smo hoteli samo ob primeru njegovega prvega dela opozoriti na tisto, česar znanost in filozofija nasploh, zgodovinska in politična misel pa še posebno, ne smeta nikoli zanemariti, tudi danes ne, če seveda želita človekov svet proučevati in misliti v celoti in primerno ter ga tako tudi bogatiti. Vicove misli prihajajo sicer iz metafizične tradicije, toda peljejo nas prav na področje današnje zgodovine in kulture in nam celo pomagajo, da naš današnji svet in današnje svetovno zgodovino razumemo v vsem bogastvu in različnosti, kakor tudi, da se v našem študiju in znanstvenem delu izognemo enostranostim tako nezgodovinskemu matematizmu in objektivizmu kot tudi puhlemu leporečništvu, mitom in pesništvu.

Novost, smelost in veličino Vicovega poskusa, da bi ves človekov svet sistematično proučil in ga opredelil kot predmet ene znanosti, ki bo po metodi in v načelu drugačna kot matematične naravne znanosti njegovega časa, razberemo v polnem pomenu, ki ga ima za zgodovinsko in politično misel ter za znanost na sploh šele, če upoštevamo vse enostranosti njegovega in tudi našega časa. Enostranosti, ki se jim delo velikega Italijana ni vdalo, temveč je, kakor se zdi, vedno znova vir opogumljanja in moči, da se jim tudi na sedanji stopnji študija političnih ved ne bi vdali.

TOMO MARTELANC:

Današnji posvet je bil intoniran s konfliktnim paradoksom na relaciji ekspanzija in kriza. Mislim, da ta kritična relacija ne velja samo za sociologijo, kot je bilo rečeno, ampak bržkone za vse vede, ki jih pri nas proučujemo, raziskujemo in poučujemo. Ta dva pojma se med seboj niti ne izključujeta, saj sta oba pravzaprav dimenzija razvoja — tako ekspanzija kot kriza — in zato pri nas, v našem konkretnem primeru, kjer gre za relativno mlade vede, govorimo o razvojni krizi ali krizi razvoja. Kadar pa gre seveda za ekspanzijo kot enodimenzionalno kategorijo, moramo pri tem imeti pred očmi nekatere objektivne okvire, v katerih se lahko giblje naša dejavnost na fakulteti, omejena ne samo tehnično, finančno, organizacijsko in prostorsko, ampak predvsem kadrovske. Vsaka ekspanzija, ki tega dovolj ne upošteva, je v bistvu neracionalna in nezdrava, čeprav je lahko plod nekaterih pozitivnih subjektivnih želja, dobre

volje in ambicij naše fakultete. Če pa je ekspanzija pogojena z neko družbeno prakso in z nekaterimi utemeljenimi zahtevami, potem je upravičena, ker navsezadnje, če smo mlada fakulteta z mladimi vedami, je temeljna nevarnost, v katero lahko zabredemo, predvsem stagnacija in ne toliko razvojna kriza.

Končno, razvoj zadnjih desetih let dokazuje, da smo bili ves čas v nenehni ekspanziji in da je bila ta ekspanzija v glavnem upravičena in utemeljena; saj smo navsezadnje visoko politično šolo spremenili v fakulteto s tremi temeljnimi smermi in s tremi usmeritvami, subdisciplinami, od katerih mednarodno na politologiji že imamo, v zasnovi pa sta še dve drugi: kadrovsko-organizacijska na sociologiji in informativno-propagandna na novinarski smeri.

Taka ekspanzija je še posebej zdrava, kadar pride spodbuda zanj od zunaj. Če pa pride pobuda od znotraj, iz naših lastnih vrst, pa mora seveda najti svojo širšo družbeno potrditev. V raziskovalnem delu so znana merila in kriteriji, po katerih upravičenost ekspanzije lahko presodimo. V pedagoškem delu se ta upravičenost potrjuje na raznih nivojih in oblikah, predvsem informativnem sondiranju pri potencialnih uporabnikih prihodnjih kadrov, preverja se zlasti skoz sistem štipendiranja, skoz pripravljenost posameznih institucij in organizacij, da bi štipendirale, njihove pripravljenosti, da sprejemajo naše študente v prakso in v končni fazi s samim zaposlovanjem študentov naše fakultete.

Če sem bolj konkreten glede nadaljnega razvoja fakultete, moram reči, da imam v mislih predvsem informativno-propagandno usmeritev, ki smo jo v temeljih že sprejeli, in ki čaka še formalne potrditve, pa tudi finančne in materialne od forumov, ki so za to pristojni. Z novo usmeritvijo zapolnjujemo občutno vrzel, ki jo je danes čuti v družbenem življenju. Gre predvsem za dve njeni funkciji. Na eni strani za raziskovanje odnosov med javnimi institucijami in javnostjo, bodisi širšo ali specializirano, in na drugi strani za usposabljanje strokovnjakov za komuniciranje z javnostjo. Gre, skratka, na eni strani za raziskovalno, na drugi strani pa za pedagoško funkcijo te nove usmeritve.

Mislím, da mi pred tem avditorijem ni treba posebej pojasnjevati, kakšno je trenutno stanje glede tega pri nas, da je to stanje docela neurejeno, da te subdiscipline praktično ne poznamo, da so službe, ki se ukvarjajo s tem, zelo parcialne, čeprav gre za službe, za katere posamezne institucije in družbenopolitične organizacije že čutijo potrebo. To so službe za mednarodne stike, za stike s tiskom, za informacije itd. Menim, da gre v primeru nove usmeritve za pomembno izpopolnitev celotnega našega informativno-komunikacijskega sistema. Mi razglušamo, da je obveščanje v naši družbi družben proces in govorimo o tem, da je to pravica slehernega občana, da je to njegova neodtujljiva samoupravna pravica, ki mu omogoča kvalificirano odločanje. Govorimo tudi o tem, da je ta pravica aktivna in pasivna. O pasivni pravici bi danes najbrž težko rekli, da ni bila ustrezno realizirana. Navsezadnje ima danes vsak naš občan dostop do temeljnih virov informacij, ki jih posredujejo množične komunikacije. Vprašanje pa je, kako je z aktivno pravico za vrsto družbenih subjektov. Mislím, da je ta pravica ostala predvsem deklarirana, v resnici pa nerealizirana. Nerealizirana pa je ostala predvsem zato, ker ni ustreznih mehanizmov in ni institucionalnih okvirov, pa tudi ne posebej usposobljenih kadrov zanj. Res pa je, da se potreba po taki dejavnosti in po kadrih za tako dejavnost že čuti. Tu so že posamezne službe, oddelki in dejavnosti, ki se ukvarjajo s tem. Sondaže, ki smo jih naredili pri nekaterih večjih družbenopolitičnih organizacijah, že kažejo na takšno potrebo. V pripravi imamo posebno anketo, ki naj bi širše prikazala, kakšne so te potrebe in kakšna je dejanska pripravljenost, da se ta dejavnost inkorporira v celotno dejavnost naših institucij, organizacij itd.

Za potrditev take ekspanzije bi citiral, kaj predvideva novi zakon o obveščanju, katerega prvi osnutek imam v rokah, ko povzema načelo

javnosti, kakršno je stimulirano v ustavi, in pravi, da »organi in organizacije morajo obveščati javnost o svojem delu«, in da bo to zahtevalo, da se zakon koncipira tako, da se »bodo družbene in vse druge zadeve, ki zadevajo interes občanov, opravljale na način, ki omogoča delovnemu človeku seznaniti se z vsemi temeljnimi dejstvi« itd. Nato posebej poudarja »da je minimalno zagotovilo, da bodo izpolnjeване ustavne dolžnosti, prav gotovo to, da vsi dejavniki javnega obveščanja s svojimi statuti in drugimi akti obdelajo postopek in način uresničevanja javnosti dela iz svojega kroga dela«. In dalje, »da so vsi organi družbenopolitičnih skupnosti in druge organizacije s temi svojimi akti dolžni urediti postopek in način obveščanja javnosti o vseh fazah priprav in sprejemanja odlokov in stališč«. Naj na koncu citiram še en stavek, ki pravi, da je temu ustrezno treba predvideti tudi probleme in splošne dolžnosti organov in služb za informacije. Skratka, novi zakon o obveščanju in informiranju že predvideva to institucijo v našem družbenem življenju, medtem ko zaenkrat kadrov, ki bi zadostno usposobljeni lahko opravljali to funkcijo, še nimamo.

V zasnovi take usmeritve se je izrazilo prepričanje, da se taka pedagoška in raziskovalna disciplina smotno in racionalno lahko razvija le takrat, kadar se nasloni na vse smeri, ki so na naši fakulteti, to se pravi na znanstvene vede s tega ožjega družboslovnega področja, kot so sociologija, politologija in komunikacija. Taka specializacija pa sodi seveda v okvir komunikacijskih ved kot njena subdisciplina. Tu ne gre samo za novost in ne zgolj za ekspanzijo, saj je ta v bistvu zdrava, zlasti kolikor bo našla potrdilo na raznih nivojih in v širši družbeni praksi, ampak gre v resnici za nekaj, kar lahko v načelu podpiramo in kjer upravičujemo neko razširjeno dejavnost, ki je nedvomno posledica pozitivne razvojne krize širših družbenih potreb, ki sem jih prej nakazal.

NAJDAN PAŠIČ:

Predvsem bi se rad zahvalil našim slovenskim kolegom in gostiteljem, da so svojemu lepemu jubileju dali zlasti delovni značaj in tako tudi nam možnost in priložnost, da se pogovorimo o vprašanih, ki so nam skupna in nas vse intimno zanimajo.

Opravičujem se, ker bom v svojem sicer kratkem prispevku govoril predvsem o najsplošnejših parametrih položaja političnih ved pri nas, zakaj zdi se mi, da je spisek provokativnih vprašanj, ki smo ga dobili kot pomoč, primerna podlaga tudi za takšen pristop.

Položaj in vloga znanosti, ki so že po svoji naravi usmerjene v poskuse zavestnega usmerjanja družbenega razvoja, je vedno in za vsako družbo občutljivo vprašanje, hkrati pa je to vprašanje velikega družbenega pomena. Zdi se mi, da to splošno pravilo še prav posebej velja za našo družbo.

S tem mislim predvsem na dve prvini: mislim na eno temeljnih značilnosti razvoja organizacije jugoslovanske družbe, ki se kaže v zavestnem programsko opredeljenem usmerjanju tega razvoja.

Kot priznana vodilna idejno-politična sila v družbi si je zveza komunistov prilastila pravico in si naložila težko nalogo, da bo usmerjala razvoj političnih institucij. In zveza komunistov je zastavila čisto določene cilje razvoja: da se namreč mora politični sistem v celoti razvijati kot funkcija in sredstvo temeljnega revolucionarnega procesa družbenega osvobajanja dela. Glede na to se zdi, da lahko govorimo o zvezi komunistov kot arhitektu političnega sistema, vsaj kar zadeva institucionalno organiziranost. Pri tem pa je zveza komunistov, kot tudi sicer vsak avtor, ljubosumna na svoje delo in ne sprejema rada kritike svojega dela.

Drugo prvino pa vidim v dejstvu, da s prenašanjem samoupravljanja iz teoretičnega področja na praktično nastaja kvalitetno nova družbeno-

zgodovinska situacija, da se kažejo nove možnosti glede politične organiziranosti družbe. V tem smislu se je naša družba znašla na novih poteh, zato se na novo zastavlja tudi vprašanje znanosti, ki proučuje oblike politične organiziranosti. Osvobojanje iz okvirov klasičnih-etatističnih oblik politične organizacije, preseganje vsebine politično-predstavniške demokracije, ustvarjanje oblik neposredne samoupravne demokracije in tako naprej — vse to so za našo družbo konkretna vprašanja njenega današnjega in jutrišnjega dne. Govorim o vrsti novih vprašanj in problemov, ki jih ni mogoče reševati samo na podlagi klasične politične teorije, pa tudi ne na podlagi marksistične.

Za komunistična gibanja je značilno pojmovanje, da je teorija »napotilo za akcijo«. To je zelo pomemben dejavnik pri opredeljevanju konkretnega položaja političnih ved v deželah, kjer prevladuje takšna doktrina in takšno pojmovanje. V birokratski razlagi pa je to načelo popolnoma zaobrnjeno: akcijo (se pravi birokratsko politiko) pojmujejo kot napotilo za teorijo, se pravi za družbene, posebno pa za politične vede. V imenu tega pojmovanja so v nekaterih državah zgradili monumentalne sisteme političnih funkcij, ki prikrivajo dejanska politična razmerja v družbi in so koristna predvsem kot pomembno sredstvo birokratskega vladanja. V imenu znanosti se počenja nasilje nad objektivnimi ekonomskimi in političnimi zakoni družbenega življenja. Mi pa smo, ko smo proučevali tuje in svoje skušnje, zelo dobro spoznali, kako drago stane družbo nasilje nad objektivnimi zakoni, ki se izvaja menda v imenu znanosti. Politični subjektivizem ima hude negativne posledice in reperkusije v družbenem življenju in v družbenem razvoju. Dokazano je, da je v bistvu temeljna potreba birokratskih sistemov na splošno, da družbene vede spremenijo v ancile, služkinje politike, kar velja še posebej za politične vede. To se je dogajalo in se dogaja tudi v našem času na raznih straneh. Priseganje na znanost in sklicevanje nanjo in na njeno pomoč pri uravnavanju družbenega razvoja gre pogosto z roko v roki s pragmatičnimi političnimi težnjami, da bi znanost podredili nekim ciljem dnevne politike, da bi postala sredstvo političnega manipuliranja in podobno.

Vse to so okoliščine, ki jih moramo mi kot politologi v tej družbi upoštevati, ko govorimo o položaju političnih ved pri nas. Jasno je, da ne trdimo, da bi bil pogoj za demokratičnost političnega življenja v tem, da bi prepustili razvoj političnih razmerij in institucij stihiji. Nasprotno. Kot politologi se moramo zavedati nevarnosti, ki jo nosi pragmatično-politični pritisk na razvoj političnih ved, poskusov, da bi političnim in drugim družbenim vedam dodelili vlogo tiste vrste ideoloških dejavnosti, ki se konča z razlaganjem in opravičevanjem uradne politike.

Pri proučevanju položaja političnih ved pri nas moramo ugotoviti tudi dejstvo, da smo dosegli takšno stopnjo demokratizacije, ki nam omogoča, da mnogo bolj odkrito in natančneje postavimo zahtevo po nujni samostojnosti političnih ved in znanstvenega raziskovanja in pa zahtevo, da razkrijemo tabuje z nekaterih tem, ki so bistvenega pomena za znanstveno raziskovanje in za razumevanje dejanskih političnih procesov.

Tovariš iz Sarajeva je dejal, da je naša politična znanost prešla iz svoje otroške dobe in se znašla na pragu pubertete — po navadi se s tem obdobjem začne porajati zanimanje za nekatera prepovedana vprašanja. Verjetno je tako tudi z našo politično vedo, zakaj začenjajo jo vse bolj zanimati najbolj občutljiva vprašanja političnega življenja, narava in lokacija politične oblasti in drugih oblik družbene moči, pa tudi dejanska razmerja, ki se skrivajo za fasado normativno-institucionalne organizacije političnega sistema.

Z večjimi možnostmi za razvoj in uveljavitev politologije pri nas se veča tudi naša odgovornost zato, da bomo te možnosti kar najbolj ustrezno izrabili, da bi politične vede resnično dobile mesto, ki jim zakonito gre v vsaki demokratični družbi.

Še nekaj besed o posebnih razmerah, v katere stopa naša družba, če samoupravljanje resnično raste v globalni sistem družbene organizacije. To ima velikanske posledice za politično življenje in za vse vrste problematike o politični organiziranosti družbe. Odločujoč vpliv delovnega človeka na temeljne razmere lastnega življenja in dela (kar mora biti aksiom našega političnega sistema in posledica novega produkcijskega razmerja) se ne more uresničiti, če za to niso zagotovljene tudi neke idejne razmere. Delovnemu človeku (ki mora posledj samostojno in neposredno reševati vprašanja svojega obstoja) mora biti na primer dostopno vse znanje o objektivnih zakonitostih družbenega življenja, o resnični naravi družbenih razmerij, o možnostih, da bi neke cilje uresničili v družbeni praksi, o dometu in možnostih zavestne politične akcije in tako naprej. Demokratični politični proces je potemtakem hkrati tudi razvoj neke demokratične politične kulture. Politične integracije jugoslovanske družbe na demokratičnih in samoupravnih temeljih ne moremo uresničiti, ne da bi razvijali skupno jugoslovansko politično kulturo z nekim sistemom na široko sprejetih demokratičnih in družbenih vrednot. V tej smeri in na tem področju se mi kaže velik pomen in izredno pomembna naloga političnih ved in ljudi, ki se z njimi ukvarjajo v naši družbi. Ko razmišljamo o naših prihodnjih načrtih za delo in o našem prihodnjem sodelovanju, moramo upoštevati tudi ta dejstva.

BREDA POGORELEC:

Čeprav sem že včeraj, na ožjem posvetovanju katedre za novinarstvo, pojasnila, kako je urejen študij slovenskega jezika in stilistike za novinarje, se mi zdi prav, da osvetlim študijsko problematiko tega predmeta tudi pred zborom celotne fakultete. Prav je tudi, da zbranim kolegom pojasnim tudi historiat tega predmeta in njegov pomen, čeprav je predmet danes naravnost ganljivo zastopan v predmetniku, namreč le z eno tedensko uro predavanj in z eno tedensko uro vaj! In vendar vsi vemo, da gre za snov, ki bi jo moral bodoči novinar izčrpnost spoznati in si hkrati prisvojiti tudi potrebo po uporabljanju priročnikov in stalnem spremljanju novosti v védenju o jeziku, vse to pa seveda terja daljši študijski proces.

Položaj tega predmeta in njegov obseg sta razumljiva iz okoliščin ob nastajanju učnega načrta. V začetku je bil namreč velik boj, da se je ta predmet sploh uveljavil kot enakovreden študijski predmet ob socioloških, politoloških in novinarskih predmetih in da ni bil uvrščen v študij le kot pomožni predmet, pa tudi, da ga ni doletela usoda izbirnega predmeta! Prav nič ni pomagala ugotovitev, da gre za stroko, ki ji je na novinarskih katedrah drugod po svetu odmerjena vloga, ki ustreza potrebi po jezikovnem znanju in védenju pri vsakdanjem novinarjevem delu.

Podlaga za taka stališča pri nas je bilo mnenje, da srednja šola slehernega abiturienta opremi z zadovoljivim znanjem izraznega sredstva in da ta srednješolska priprava sodobnemu novinarju mora zadoščati. Predvsem zaradi te, seveda zastarele in neustrezne predstave o predmetu, je bil slovenskemu jeziku študijski čas vse preskopo odmerjen.

Takšno gledanje pa je vendarle utemeljeno iz položaja, ki ga je nekoč imela ta znanstvena disciplina in študijski predmet v okviru študija na ljubljanski univerzi in posredno tudi v javnosti. Posledica zapostavljanja znanstvenega raziskovanja v knjižnem jeziku in neuvrstitve tega predmeta v univerzitetni predmetnik je še danes občutna zlasti na nižji stopnji, to je v položaju jezikovnega pouka v srednji šoli (kljub učnemu načrtu in priročnikom!) in seveda v védenju gimnazijskega abiturienta o materinščini (v vseh plasteh) kakor o zgradbi in funkcioniranju jezika kot komunikacijskega sredstva nasploh.

Ob načrtovanju predmetnika za študijski predmet slovenski jezik na novoustanovljeni ljubljanski univerzi je bilo (baje) zaradi materialnih in

personalnih razmer, predvsem pa zaradi raziskovalne usmeritve vodilnih slavistov v tujih znanstvenih središčih, zapostavljeno socialno jezikoslovje in psiholingvistika ter druge jezikoslovne panoge, katerih naloga je proučevati različne vrste jezika: v ospredju je bil postavljen študij tako imenovane zgodovinske slovnice slovenskega jezika, ki je bil v realizaciji zveden na nekatera snovna poglavja. Posledica tega je bila, da slušatelji niso mogli dobiti celovitega pogleda na jezikovni razvoj, zlasti pa ne celovitega pogleda na jezik in njegovo funkcioniranje.

Védenje naše javnosti o jeziku so tako vsaj s stališča znanosti oblikovali posebni koncepti: postavitve raziskovalnih nalog zunaj slovenskega prostora je omogočala drugačno izhodišče za postavitve znanstvenih vprašanj, kakor bi to terjala zasnova predmeta na nacionalni univerzi oziroma v nacionalnih znanstvenih ustanovah (deloma je tako postavitve spodbujala tudi usmeritev jezikoslovja na sosednjih univerzah in izročilo). Materialne in personalne ovire so preprečevale raziskovanje v sodobnem pomenu besede in povzročale, da so se v socialno jezikoslovje usmerjeni jezikoslovci (npr. Breznik) morali največkrat ustaviti ob slovnničarskem normiranju. Brez pravega odmeva pa so ostali številni članki, ki kažejo na odmevnost tedaj razmeroma na novo oživelega socialnega jezikoslovja in seznanjenost slovenskih jezikoslovcev in drugih strokovnjakov s temi vprašanji (npr. Voduška, Glonarja, Trstenjaka).

Ta vprašanja so postala ponovno aktualna po drugi vojni, še posebej, ko smo ob pripravljanju študijske reforme na slavistiki organizirali predmet slovenski knjižni jezik (natančneje: razširili v njegovem obsegu in vlogi v študijskem procesu, pa seveda tudi v konceptu; kot pomožni predmet je bil namreč uveden v prvih povojnih letih). V ta čas sovpadajo tudi intenzivnejša prizadevanja Inštituta za slovenski jezik, ki so usmerjena predvsem v izdelavo slovarjev knjižnega jezika.

S poudarjanjem potrebe po študiju sodobnega jezika pa smo se zaganjali v tabuizirano predstavo o jezikoslovni znanosti, utrjeno tako med predstavniki stroke kakor v javnosti. Knjižni jezik, še posebej njegova kultura, je bil po Breznikovi smrti kakor da umaknjen znanstveni presoji, pogosto prepuščen bolj ali manj osebni, če ne zasebni čustvovanju, volji in presoji praktikov, predvsem prevajalcev in umetnikov s tankim jezikovnim posluhom, ki pa seveda pri pojasnjevanju in utemeljevanju jezikovne rabe ne more biti zmeraj primeren (tudi zaradi umetnikove podrejenosti zakonom oblikovanja umetnostnega besedila in lastnemu izpovednemu hotenju!). Vsi ti so s svojimi nastopi v javnosti sicer poskrbeli za bolj intenzivno skrb za slovensko knjižno besedo, obenem pa so s pogosto premalo strokovnim pojasnjevanjem zapirali pot strokovno ustrežnejšim rešitvam. To bi ne bilo nič posebnega, saj smo podobnega vajeni tudi iz drugih strok in življenjskih položajev. A ker je jezik kot človekov najbolj razviti sistem znamenj tudi zelo zapleteno sredstvo sporazumevanja, ga bomo najbž kaj malo spoznali, če se mu bomo bližali *zgolj* s tako zelo razkričane čustvene plati, s tako zelo poudarjano »ljubeznijo«, kakor pri nas še danes številni postavljajo intuitivni pristop nasproti strokovno podstavljenemu, racionalnemu. (Ne da bi seveda hotela zanikati nujnost intuitivne zmožnosti za presojo!) S takšnimi in podobnimi stališči se je v naši javnosti malone utrdilo zanimivo, čeprav seveda neprimerljivo nasprotje: na eni strani kot pozitivno — občutek za jezik, posluh, tako imenovana »ljubezen« do izrazila — na drugi strani pa kot negativno (!) nasprotje — znanost o jeziku, racionalno pojasnilo jezikovnega dogajanja.

S tem so precej shematično označene razmere, v katerih se je predmet slovenski jezik in stilistika oblikoval tudi na katedri za novinarstvo. Zaradi povezanosti z drugimi predmeti je bil nazadnje pomaknjen v drugi letnik, učni program pa prilagojen poprečnemu današnjemu srednješolskemu znanju (za sedaj je ta stopnja še hudo nizka in mora slušatelj šele na univerzi nadoknaditi zamujeno!) in predvsem praktičnim potrebam

novinarja. Nujnih teoretičnih osnov je toliko, kolikor je to na univerzitetni stopnji primerno. Omejen obseg predavanj in vaj sicer omogoča ob veliki odprtosti slušateljev omeniti celotno problematiko, seveda pa zaradi pomanjkanja časa vseh vprašanj ni mogoče utrditi z obsežnejšim razpravljanjem na vajah in jih prikazati z večjim številom primerov. Zato je potrebna sprememba študijskega reda (učnega načrta in programa) in raztegnitev študija vsaj na tri leta (na drugi, tretji in četrti letnik). Sprememba je potrebna tudi zaradi drugačnega značaja tega predmeta v primerjavi z drugimi predmeti (tu namreč ne gre samo za skupek vednosti o slovenskem jeziku, ampak tudi za praktično usposobljenost in za razvijanje oziroma racionaliziranje jezikovne intuicije). Seveda bi ne bilo primerno, če bi tak razširjen študij enostavno prepisali iz predmetnika kake druge novinarske katedre, zato bo bolje poskusiti v tem šolskem letu kolikor mogoče natančno obdelati program, preveriti znanje in v skladu z možnostmi predlagati *postopno* razširitev študija.

Pri tem se v razpravljanju nisem dotaknila drugega, ravno tako pomembnega vprašanja. Na šoli, katere osnovni cilj je študij vseh vrst komunikacije med ljudmi, bi morali biti slušatelji vsaj v osnovi seznanjeni tudi s splošnimi teoretičnimi vprašanji o jezikovnem sistemu, o delovanju tega sistema pri oblikovanju besedil, o retrogradnem vplivu besedila na sistem, to je na izoblikovanje njegove nove stopnje. Nakazana bi naj bila vsaj nekatera teoretična spoznanja o razmerjih, ki se porajajo pri jezikovnem stiku med govorcem in bralcem. Ta snov bi bila verjetno tako s teoretičnega vidika, pa tudi zaradi čisto banalnih, praktičnih posledic lahko zanimiva ne le za novinarje, marveč tudi za politologe in za sociologe! Predstavitev sveta s pomočjo jezikovnih sredstev se kaže po danes že razprostrata klasičnem, a še zmeraj upoštevanem obrazu iz Bühlerjeve Sprachtheorie (1934), v govorčevi izrazitvi predstave (kar je osebno dejanje in izbira znamenja sama zase govori tudi o samem govorniku, in to mimo njegovega besedila!) — izrazitev je pogojena v možnostih skupnega sistema jezikovnih znamenj, ki ujeta v mrežo medsebojnega učinkovanja sestavljajo vsak naravni jezik, in v hkratnem govorčevem izzivanju poslušalca, v pozivu, naj sliši njegovo besedo, reagira na njegov klic. Na tej poti se zgodi marsikaj, s čimer bi moral biti slušatelj te šole dobro seznanjen.

Seveda ne gre samo za dogajanje pri dejanju sporočanja, ampak za razmerja, ki pri tem nastajajo, in za modele, ki so se v jezikovnem sistemu razvili iz teh razmerij in jih zdaj uporabljamo pri sporočanju. Znano je, da je veliko število modelov drugih komunikacijskih sistemov, tudi socioloških, oblikovano prav po modelu jezika. Teoretična vprašanja, nove pojme in novo predstavnost je seveda lažje prikazati ob študiju jezika, ki ga slušatelji poznajo in uporabljajo vsaj v nekaterih njegovih plasteh (vrstah in zvrsteh, kakor pravimo), npr. pogovorni jezik, knjižno govorno sporazumevanje, strokovni jezik ipd. Ta jezik namreč slušatelj občuti, od otroških let prisvaja njegov sistem in si ga tudi sam izpopolnjuje, zato je prav, če ob njem razvije tudi predstavo o najbolj razvitem izmed vseh drugih komunikacijskih sistemov. Mislim, da bi bilo to nujno, mislim tudi, da je stanje jezikoslovnega raziskovanja na Slovenskem, predvsem pa osvajanje jezikovnih teorij, že tako daleč, da slušateljem tak študij lahko omogočimo. Zlasti v tej smeri bo treba obogatiti razširjeni predmetnik.

Dobršno mero temeljnih spoznanj dobi slušatelj že na sedanjih predavanjih iz slovenskega jezika. Pri tem pa moram omeniti pri večini značilni odpor zoper strokovno predstavo o jeziku, zoper terminologijo (ki je zvečine že avtomatizirana in brez podstave v konkretni predstavi o pojavu), zlasti zoper abstrakcijo. Pri tem je komajda v zavesti, da je abstrakcija že prva predstava o jeziku, ki jo otroku razvijejo v osnovni šoli. Mislim, da je odpor zoper abstrakcijo zakoreninjen prav v teh začetkih oblikovanja jezikovnih predstav: kažejo se posamezni pojavi, poimenujejo se kategorije, celota pa ni razložena že v začetni stopnji (seveda tako,

kot bi to terjala stopnja pouka) in zaradi tega ostane danes v zraku tudi vprašanje, ali je te vrste védenje o jeziku sploh smiselno, ali je te vrste miselni napor učencu in pozneje dijaku, slušatelju sploh potreben. Zmeraj znova se mi to nepoznavanje predmeta (preden pride na univerzo, je slušatelj absolviraj dvanajst let jezikovnega pouka o materinščini in v materinščini!) pokaže kot osnova začetne negativne naravnosti slušateljev do predmeta slovenski jezik in stilistika. Pojav je znan tudi drugod, polagoma se z njim spoprijemajo, tako z novo snovjo kakor z ustrežnejšimi metodičnimi pristopi.

Zaradi tega je treba najpoprej premagati ta začetni negativni odpor do stroke, ki se zdi slušatelju sprva odveč. Pri minimalnem številu ur je to seveda dodatna obremenitev, čeprav je po drugi strani zanimiva spodbuda za izbiro snovi, za njeno predstavitev. Ko je odpor premagan, nastane druga ovira: dokaj nepopolno znanje strokovne terminologije (s predstavo o pojavih) slušatelja ovira pri zaokroženju pogleda na jezik. In tu se zgodi nekaj, kar se mi zdi simptomatično za študij večine današnjih slušateljev in kar pravzaprav tudi vpije po kritiki: slušatelj sploh ne teži k zaokroženju pogleda, ampak se »nauči« snov za predavatelja: to je navsezadnje razvidno tudi iz njihovega žargona (tudi ta izvira že iz gimnazij!) — ne študirajo sociologije na primer, ampak Goričarja, Mlinarja itd. Začarani krog je takole sklenjen: posledice tega so občutne ne le v slušateljevem oblikovanju predstav, ampak tudi čisto praktično — v njegovem izrazu. Prizadevanje za prehod na višjo stopnjo izraznosti se navadno spotakne ob vrzelih v njihovi izobrazbi, ob vprašanih razgledanosti. Morda je pomemben razlog za to tudi v tem, da ves naš študijski proces ni povezan, ampak vsakdo poje osamljen, kot divji petelin na veji, in ne sliši drugega. Ustrezna sprememba v tej smeri seveda ni več stvar enega samega predmeta.

V zvezi s tem naj nakažem vprašanje slovenskega jezika kot znanstvenega in strokovnega jezika drugih panog, ki jih šola posreduje v pedagoškem procesu. Tu ni enotnega stališča, čeprav bi lahko na splošno ugotovila zanimivo spoznanje, da je nujnost natančnega in s tem tudi primernega slovenskega izraza toliko večja, kolikor bolj je kaka znanost razvita, kolikor vse bolj samostojno sega znanstvenikova misel po novih pojavih, po novih spoznanjih. Ponekod je težnja po kultiviranju slovenskega izrazila ovirana zaradi vplivov različnih okolij, saj je marsikdo, zlasti če je dalj časa bival v tujini, kaj lahko podlegel tujemu jezikovnemu modelu. Vpliv je močan tudi povsod tam, kjer je nujna nagla aplikacija tujih teorij. To se ne dogaja zgolj zaradi naglice, ki otežkoča preverjanje predstavitev z domačim pomenom, ampak preprosto zaradi prisvojitve strokovnega izraza, vendar na prvi stopnji še brez natančne domače pomenske predstave.

Najbolj izpostavljeni so verjetno politologi. Tu lahko le na hitro omenimo nekaj dejavnikov, ki so vplivali in vplivajo na podobo našega političnega jezika. Idejni vplivi med vojno in deloma že pred njo so prinesli v slovenski politični jezik, ki se je v preteklosti oblikoval na različnih ravneh in v različnih položajih, veliko prevedenih izrazov in oblik iz sovjetske ruščine, pogosto skozi srbohrvaščino. To ne velja samo za poimenovanja iz političnega strokovnega in znanstvenega jezika, ampak tudi za nekatere stileme, saj so politična besedila po svojem namenu raznovrstna in zaradi tega tudi njihov slog ni enoten. Te slogovne oblike, na katere mislim, so še danes pogoste v jeziku aktivistov, čeprav jasno kažejo na svoj izvor. Zanimiva je ugotovitev, ki jo je na zborovanju slavistov v Celju povedal prof. Smole, ki je n drobneje raziskoval jezik NOB, da se je proti koncu vojne, ko se je naša državnost poglobljala, to odrazilo tudi v jeziku. Jezik publikacij postaja proti koncu vojne vse bolj prost tujih oblik in vse bolj neposreden in izraža dejanskost vse bolj slovensko. To stanje je razvidno zlasti iz časopisne publicistike še prva leta po vojni.

V šestdesetih letih pa prodirajo novi vplivi, in sicer po eni strani še zmeraj z vzhoda, po drugi strani pa nezadržema z zahoda, iz sistemov, ki so našemu jeziku tuji. To pojmovno obilje, tu mislim manj na pojme in poimenovanja, kolikor na strokovno metaforiko, če lahko porabim ta izraz, za slovenski izraz ne pomeni obogatitve, ampak prej pojmovno razblinjenost. Predstava ni več natančna, čeprav je jezikov sistem sam sicer tak, da teži k natančnosti. — V jezik politološke znanosti prihajajo ti izrazi ne le iz strokovne literature, ampak tudi iz gore gradiva, ki je največkrat pripravljeno v Beogradu, in to v posebne vrste srbohrvaščini. Že ta izvorni jezik je do neke mere tudi hote oblikovan tako, da je pred-sicer tak, da teži k natančnosti. — V jezik politološke znanosti prihajajo peva jasnosti predstave.

Če prihajajo nekateri politologi, ki so še pod takim vplivom — mislim, da se nekateri tem vplivom izmikajo — pred slušatelje s takim izrazilom, slušatelj seveda ne more dobiti vtisa, da bi se kulturi jezika posvečala kaka posebna pozornost zunaj stroke, ki jo zajema predmet slovenski jezik in stilistika. Praksa jim kaže drugačno »kulturo« jezika, kakor je pri strokovnem predmetu deklarirana, to pa seveda ne pomaga razvijati slušateljeve potrebe po jezikovnem kultiviranju. Pripomniti je treba še, da politološko besedo lahko zares oblikuje samo politolog.

Drugo vprašanje zadeva študij jezika za politologe in sociologe. Sam študij tujega jezika je premalo. Idealno bi bilo, če bi tako za te — kakor za vse druge slušatelje lahko vpeljali poseben predmet, ki bi jih seznanjal z vprašanji strokovne besede z jezikoslovnega stališča. Dokler pa to ni mogoče, bi bilo koristno, če bi vedenje lahko posredovali v obliki razpravljanja na kakšni, dobro pripravljene in utemeljene ter reklamirane prosti katedri.

To je nekaj misli o nastajanju, položaju in problemih študija slovenskega jezika na katedri za novinarstvo ter o položaju slovenščine na šoli sploh. O vsem bi bilo treba še nadrobneje spregovoriti.

JOŽE GORIČAR:

Moram priznati, da sem močno prestrašen, da ne rečem frustriran, potem ko sem poslušal dinamično lekcijo tovarišice Pogorelčeve o stilu slovenskega družboslovnega jezika. Zares ne vem, na kaj naj bolj pazim pri tej intervenciji: ali na to, kako naj govorim, ali na to, kaj naj povem. Skušal bom paziti na oboje, pri čemer bi rad povedal tole.

Ko sem poslušal poročevalce včerajšnjih medkatedrskih razgovorov sociologije, politologije in novinarstva, sem začel nekako tehtati način, s katerim so ti prenašali aktualne probleme svojih strok. Med takšnim tehtanjem sem si postavil tole hipotezo: čim starejša je stroka, tem bolj je družbenokritično umirjena. To svojo hipotezo bi skušal podpreti z naslednjim. Kolega Roter kot predstavnik najstarejše navzoče stroke, sociologije, je postavil svoje poročilo v okvir zelo dostojne akademske umirjenosti. Ze nekoliko bolj vnet je bil kolega Južnič, ki je govoril v imenu nekoliko mlajše stroke, politologije; bolj vnet zaradi tega, ker je v svojem, sicer tudi umirjenem poročanju vendarle navrgel provokativno misel o pompu kot eni izmed karakteristik našega govorjenja o demokraciji. Kolega Vreg kot zastopnik najmlajše stroke — komunikologije in novinarstva — pa je povsem odločno postavil v ospredje svojega poročanja družbenokritično funkcijo komunikoloških in novinarskih znanstvenih institucij. S tega, družbenokritičnega stališča bi tudi jaz rad spregovoril nekaj besed k drugi točki današnjega problemskega kompleksa.

Prvo vprašanje pri tej drugi točki se glasi takole: »Ali in v čem se kažejo težnje, ki reducirajo vlogo družbenih znanosti in okvir njihovega delovanja na deklo politike oziroma politikov?« Če bi jaz sestavljal vprašanja za ta naš razgovor, najbrž ne bi bil tako oster, zakaj o dekli politike

je v zvezi z našo družbeno znanostjo res težko govoriti. Za takšno služabniško razmerje morata biti dva: na eni strani gospodar, na drugi pa tisti, ki želi biti dekla. Če ni dekle, si lahko gospodar še tako prizadeva, da bi jo dobil, pa je ne more dobiti. Vprašanje, takšno, kakor je pred nami, je le nekoliko nepremišljeno formulirano. O družbeni znanosti bi prej govoril kot o beli krizantemi na fraku naše politike, kot okrasnem predmetu, češ imam družbeno znanost kot drugje po svetu, kadar pa je ne potrebujemo, pa nam njene hipoteze in dognanja niso po volji, jo snamemo s fraka, zakaj brez nje lahko pravzaprav lažje živimo.

Če pa hočemo resno, brez takšnih bolj ali manj šaljivih in zaradi tega seveda znanstveno neobvezujočih prispodob pretehtati vprašanje o vlogi in mestu naše družbene znanosti, lahko to najbolje izpeljemo tako, da izhajamo iz neke alternativne situacije, ki obstaja v naši družbi in ki se od časa do časa spreminja celo v rahlo konfliktno razmerje. Alternativna situacija je ta: na eni strani monopol politične moči, na drugi pa privilegij znanja. To je alternativa, ki se mi zdi značilna za vprašanje, o katerem govorimo, namreč za vprašanje o položaju družbene znanosti pri nas, pri čemer ne mislim samo na sociologijo, marveč tudi na politologijo, politično ekonomijo, filozofijo, zgodovino in pod. Morda je nekoliko brutalno govoriti o monopolu politične moči pri nas, morda celo nekoliko nedostojno. V lepši obliki so to povedali tovariši pred menoj. Nekaj tega je nakazal kolega Pašić, o tem je govoril tovariš Pažanin, nekaj podobnega smo lahko sklepali tudi iz izvajanj kolege iz Sarajeva. Toda če hočemo biti odkriti in se osvoboditi lepih fraz, potem mislim, da lahko razmerje med politiko in družbeno znanostjo v naši družbi še najbolj jasno izrazimo v gornji alternativni obliki.

Rad pa bi prav posebej poudaril, da ne s privilegijem znanja ne z monopolom politične moči ne mislim nič pejorativnega, zlasti pa nič takšnega, kar bi bilo nezdržljivo z vrednostnim sistemom družbe, v kateri živimo in na katero pristajamo; pa tudi nič takšnega, kar bi bilo nezdržljivo z njeno obstoječo politično strukturo. »Privilegij« v gornji zvezi nikakor ne kaže na zavzemanje za kakršenkoli elitizem družbene znanosti in ljudi, ki se z njo ukvarjajo. Takšen elitizem bi bil resnično nezdržljiv z vrednostnim sistemom, ki mu pritrjujemo. Gre preprosto za trditev, da ima družbena znanost na voljo znanje, hipoteze in spoznanja, ki jih je dolžna posredovati tistim, ki je v njihovih rokah naša družbena eksistenca in ki so zanjo odgovorni. Koliko bodo ti tako posredovana spoznanja tudi resnično uporabili, je seveda njihova stvar, zakaj politično odločanje ne more izhajati samo in izključno iz znanstvenih spoznanj; ta so samo eden izmed parametrov, ki jih naj jemlje politično odločanje v poštev (o čemer sem pred časom že nekaj pisal in se tu ne bi hotel ponavljati), sodijo pa prav gotovo med zelo pomembne parametre. Zaradi tega bržčas le ni čisto prav, če politika kar brez vsakršnih argumentov »odlaga« znanstvena spoznanja — ekonomska, politološka, sociološka in druga — tako kakor se odloži »bela krizantema s fraka«.

Kar pa zadeva monopol politične moči, je ta bržčas objektivna nuja zgodovinskega položaja, ki ga živimo, kar so dokazali zlasti dogodki, ki smo jih doživljali zadnjih nekaj mesecev. (Ta del svoje intervencije na razgovoru sem spremenil nekaj tednov po njem, J. G.) Seveda pa slej ko prej trdim, da je z razvitim samoupravljanjem vsakršen monopol nezdržljiv, zakaj samoupravljanje je po svojem najglobljem bistvu negacija slehernega monopola pa tudi političnega.

S takšnega, po mojem mnenju realističnega zornega kota nam je tedaj presojati vsebino prvega vprašanja, ki ga, kot že rečeno, ne bi formuliral tako, kot je formulirano. Položaj, v kakršnem je naša družbena znanost danes, ni spodbuden in se s tovarišem Pažaninom ne bi mogel strinjati, češ da je problem samo v tem, da javnost ni zadovoljna z rezultati našega dela. Morda se to na površini sicer tako kaže, vendar pa

menim (seveda čisto hipotetično), da je vzrok morebitnega nezadovoljstva javnosti z našimi dognanji v mnogih primerih najbrž drugje.

Opisane okoliščine seveda že same po sebi zapirajo raziskovalna prizadevanja v nekakšne slonokoščene stolpe, v katerih postajajo njena teoretična in empirična prizadevanja bolj ali manj neaktualna. Kar pa je še težje, v takšnih okoliščinah se družbena znanost nujno odmika od tekočega družbenega dogajanja in zgublja zvezo z njim, zvezo, ki ji je tako potrebna kakor življenju kisik.

V tem je po moje nevarnost zapiranja družboslovja v »slonokoščene stolpe«, čeprav na drugi strani — in tu bi imel pripombo na drugo vprašanje — o kakšnih novih centrih politične moči, ki bi jih naj začeli ustvarjati raziskovalni inštituti in skupine raziskovalcev, ne moremo govoriti; preprosto zaradi tega ne, ker za razraščanje v centre politične moči te institucije in skupine nimajo pogojev, najbrž pa tudi ustreznih ambicij ne.

MIHAJLO POPOVIČ:

V začetku bi rad dal dve pripombi. Problematika, o kateri danes razpravljamo, je tako zapletena in v mnogočem tudi heterogena, da ni mogoče zajeti vseh vprašanj, ki jih omenjajo teze, temveč le njihov manjši del. Zdi se mi, da je razprava doslej pokazala, da se večine teh vprašanj lahko lotimo z dveh izhodišč, in sicer s stališča organiziranja predavanj in raziskovalnega dela v okviru fakultete, kakršna je v Ljubljani, ali v kakšni podobni fakulteti v Jugoslaviji, k čemer sodi tudi vprašanje, kakšen lik študenta želimo izoblikovati na teh fakultetah, z drugim pristopom pa bi mogli zaobseči poglobljeno vprašanje, ki ga teze nakazujejo z naslovom: »Položaj in vloga socioloških, politoloških in komunikacijskih znanosti v naši družbi«. Se pravi, da ne gre toliko za to, kako je organiziran pouk in druge oblike dela s študenti (vštevši seveda tudi vprašanje, o katerem smo govorili, namreč, kakšen naj bo odnos med predavatelji in študenti), temveč bolj za sociološko proučevanje položaja znanosti na splošno in njene vloge v naši družbi, posebej seveda družbenih ved oziroma ved, ki jih tukaj predavamo.

Na našem posvetovanju bi se morda utegnili roditi neka iniciativa ali predlog, da bi naše fakultete s skupnimi močmi pripravile in se lotile dela v zvezi s pretežno sociološkim proučevanjem dosedanjih rezultatov svojega dela, pri čemer bi morale obravnavati tudi vprašanje mesta in vloge teh znanosti in odkriti, kaj družba pravzaprav pričakuje in zahteva od tako izobraženih kadrov. Ta študija naj bi bila širša in bolj kompleksna, kot je tista, za katero vem, da je že bila dana iniciativa, namreč glede vprašanja, kako se oblikujejo študentje in kako se zaposlujejo. To bi bil le en del problema. Druga pripomba pa zadeva moje poznavanje tega vprašanja. Na žalost namreč — to je predvsem moja krivda — ne poznam dovolj dobro delo in rezultate dela drugih dveh skupin znanosti, se pravi politoloških in komunikacijskih, oziroma poznam ga le delno, kolikor so pač v zvezi s sociološkim proučevanjem. Zato so moje pripombe in misli bolj posledica tistega, kar poznam, dogajanja v sociološki znanosti v zadnjem desetletju, pa tudi prej.

Naj začnem z ugotovitvijo, ki jo je omenil kolega Mlinar v svoji uvodni besedi, ko je dejal, da nimamo dovolj jasno opredeljenih kriterijev ali meril glede izobraževalne funkcije naših znanosti, socioloških, politoloških in komunikacijskih. Postavlja se torej vprašanje, zakaj nimamo takšnih, razmeroma jasnih kriterijev v zvezi s tem, kar pričakujemo, in glede na to, kakšni so cilji teh ved, kako jih predavati in kako opravljati raziskovanja. To je moja ugotovitev, ki je lahko tudi podmena za tako zasnovano raziskovanje, hkrati pa mislim, da bi to dejstvo lahko delno pojasnili s tem, da v razvoju socioloških in družbenih znanosti sploh še

vedno so, če že ne različni idejni tokovi, pa vsaj različna pojmovanja o tem, kaj je znanost na sploh in posebno, kaj je družbena znanost ter kakšno je njeno razmerje do družbe, čeprav se vsaj verbalno in pojmovno v marsičem strinjamo.

Naj bom še natančnejši. Pri nas — merim predvsem na Srbijo in Beograd, toda mislim, da to velja bolj ali manj tudi za druge republike — je neka težnja in neko pojmovanje, ki omejuje družbene vede in njihovo vlogo v glavnem na funkcijo tako imenovane revolucionarne kritike dane družbene prakse. Vse je podrejeno tej revolucionarni družbeni kritiki, nanjo je omejena celo vloga spoznavanja in pojasnjevanja. Pri tem je funkcija spoznavanja in pojasnjevanja družbene prakse potisnjena v drugi plan. Po drugi strani pa imamo še vedno več ali manj znanstvenikov, ki so usmerjeni k empiričnemu raziskovanju političnih pojavov, ki se ukvarjajo npr. z vprašanji, kakšna je struktura zveze komunistov, koliko je v njej delavcev, mladine, moških in žensk, kakšno je njihovo socialno poreklo, in drugo, kar je samo po sebi pomembno kot empirična študija. Toda to pogosto počnejo na način, ki ni dovolj povezan s teoretičnim pojmovanjem naše družbe in z nekaterimi temeljnimi alternativami, ki se kažejo v naši družbi — to pa pomeni — brez zadostne mere kritičnega teoretičnega stališča.

Imamo tudi dosti političnih sociologov, ki pa so v resnici samo ali v veliki meri politični filozofi, imamo tudi veliko političnih sociologov, ki svojo vlogo omejujejo v glavnem na opisovanje, slikanje danega stanja v že omenjenem smislu — kakršna je struktura zveze komunistov, kdo vstopa in kdo izstopa iz nje, kakšna so merila sprejemanja in pod.

Po tretji strani pa moramo ugotoviti, da so med tistimi, ki se ukvarjajo s političnimi, sociološkimi in drugimi vedami tudi takšni, ki še vedno poudarjajo, da je prva vloga znanosti razvijanje marksizma in marksističnega svetovnega nazora, ali morda v ožjem pomenu obramba marksizma in njegove »čistosti«
pred drugimi ideološkimi in znanstvenimi tokovi, ki so na nek način marksizmu nasprotni, da ne rečem sovražni. Čeprav je teh, po mojem mnenju, številčno morda malo — in to je zopet hipoteza — predvsem omejujejo vlogo znanosti v družbi na obrambo in razvijanje marksizma in marksističnega pogleda na svet. To poudarjam kot dejstvo in se ne spuščam v vrednostno analizo in ne dajem prednosti prvemu, drugemu ali tretjemu toku. S stališča proučevanja, ki bi začelo sociološko analizo razmer in dejavnikov, ki pri nas vplivajo na različna pojmovanja družbenih ved na splošno, posebno pa teh, s katerimi se ukvarjamo, bi zato nemara lahko ugotovili razlike v pojmovanjih odnosa znanosti do marksizma ter znanosti do družbe itd.

To so dejstva, ki sama po sebi niso ne dobra ne slaba in ki dokazujejo nek demokratični razvoj naše družbe, dokazujejo, da smo v glavnem, navzlic veliki koncentraciji politične moči, o čemer je govoril kolega Goričar, vsaj na področju znanosti presegli pretirano enostranska dogmatična pojmovanja ne le vloge marksizma, temveč družbenih ved nasploh.

Drugo vprašanje se nekako neposredno navezuje na prejšnje; zadeva nekatere moje asociacije glede na stališče, ki ga je pojasnil kolega Mlinar. Dejal je, »da proces osveščanja naših disciplin ne bi smel potekati spontano«
(dr. Mlinar: »da je to predrago, da bi lahko tolerirali«). Ali to pomeni, da je treba, če že ne državno etatistično, pa vsaj družbeno usmerjati znanost in znanstveni razvoj v duhu samoupravnega sporazumevanja, ali pa gre za kaj drugega? (dr. Mlinar: »To pomeni, da moramo racionalno usmerjati razmere, ki določajo smer.«). Nisem prepričan, da se dobro razumemo, toda dejstvo je, da obstoji to, kar se imenuje spontani razvoj in kar v znanosti lahko pomeni tudi, da vsak predavatelj predava po takšnem pojmovanju znanosti, za kakršnega misli, da je najboljše. To se pravi, da ima vsak predavatelj svoj program in hkrati nima nikakršnih obveznosti, da bi se moral držati nekega programa, ki bi mu ga pripravil

nekdo drug. Pomeni pa lahko tudi, da o vprašanih programa za vse predmete, ki se predavajo na fakulteti, vnaprej razpravljamo v okviru kolektiva sociološke katedre in šele po takšni razpravi sprejmemo program. Ne vem, kakšno prakso imate pri vas glede sestavljanja programov, ali ima vsak predavatelj svoj program, ali pa je formalna pravica, da se drug predavatelj »vmešava« v sestavo programa (pri čemer seveda, kakor dobro vemo, pogosto nastane velika razlika med tistim, kar je zapisano v programu, in tistim, kar se počne v praksi).

Naslednje vprašanje, ki je s tem v zvezi — to so nemara bolj nezadostno povezane asociacije — nastane, kadar hočemo na nek način postaviti nek drug razvoj nasproti spontanemu razvoju, in pri tem izhajamo od nekaterih avtoritet v najširšem družbenem pomenu besede. Zdi se mi, da smo v glavnem presegli pojmovanje nekaterih političnih avtoritet na področju družbenih ved, čeprav vemo, da je kdaj pa kdaj še mogoče ugotavljati navzočnost te vrste vpliva. Pomeni, da smo prerasli fazo političnih avtoritet in njihove odločilne vloge v teoretični in vsakršni drugi obliki razvoja družbenih ved, toda ali smo prešli v fazo konstituiranja znanstvenih avtoritet? (dr. Mlinar: »Prav to je bilo moje vprašanje?«). To pa spet pomeni, da gre za to, ali smo opravili ustrezno selekcijo ne samo najbolj znanih in najbolj pomembnih sociologov in politologov v drugih državah, temveč tudi ali so se v našem lastnem ukvarjanju izkristalizirala neka pojmovanja (ne vedno vezana na neko osebnost kot osebnost), za katera je mogoče reči, da jih je bolj ali manj sprejela večina, npr. glede vprašanja, kaj je družbena struktura, kaj je družbena giblivosť, kakšno je razmerje med političnimi in drugimi družbenimi dejavniki itd.? Ali pa imamo visoko stopnjo atomizacije zelo različnih pojmovanj, kar se v praksi kaže tako, da ima vsak predavatelj svoj lastni program (kar samo po sebi ni slabo).

Ne vem, če sem bil dovolj jasen, toda to se konkretno kaže v odnosu do študentov — ali predavatelj zahteva samo ali predvsem tisto, kar je sam pisal, torej, da ne preverja znanja, ki si ga je lahko študent pridobil, ko je prebiral širšo literaturo, temveč se zadovoljuje s tem, da študent ponovi njegova lastna stališča in razumevanja in to tudi predvsem zahteva. Tu se torej spet postavlja vprašanje avtoritete v znanosti in znanstvenega stališča, ki se potem kaže kot vprašanje avtoritete v izobraževalnem procesu.

Naj vas na koncu seznanim z nekaterimi podatki s posebnega področja, s katerim naj bi se ukvarjalo morebitno raziskovanje, ki smo ga predlagali; če namreč na teh fakultetah, vštevši filozofske fakultete, kjer se predava filozofija, res izobražujemo kader, ki ustreza potrebam naše družbe. Želel bi vas seznaniti z nekaterimi podatki, ki sem jih na včerajšnjem sestanku sociološke sekcije že predstavil. Od leta 1963, ko so na beograjski filozofski fakulteti na katedri za sociologijo diplomirale prve generacije sociologov, je doslej diplomiralo skupaj 231 študentov. Imam pa podatke nekega raziskovanja — to je pravzaprav diplomsko delo nekega našega študenta, ki je analiziral problem možnosti zaposlovanja in adaptacije diplomiranih študentov sociologije v naši družbi. Na vzorcu, ki naj bi reprezentiral 145 diplomiranih študentov (do januarja 1969) je ugotovil naslednje: od tega števila je 38 % zaposlenih kot predavatelji — v glavnem na gimnazijah in na drugih srednjih šolah — 28 % v inštitutih ali podobnih ustanovah, kjer je njihovo glavno delo sociološko raziskovanje, 22 % pa opravlja tako imenovana analitična dela — to so zaposleni v družbenopolitičnih organizacijah ali podobnih ustanovah, kjer je njihova glavna naloga, da analitično spremljajo nekatere pojave in sestavljajo ustrezne referate. In končno, 12 % sploh ne dela v stroki, ali pa opravljajo dela, ki niso vključena v nobeno od teh skupin.

Mislim, da bi bilo zdaj zelo dobro — in ni prepozno, saj poteka prvo desetletje vašega dela — da bi na vaši fakulteti opravili takšno raziskovanje, da bi ugotovili, kje se v glavnem zaposlujejo diplomirani

študenti vaše fakultete. V zvezi s tem je seveda vrsta drugih vprašanj, možnost njihove prilagoditve, pritiski, nekatere ovire itd. Zanimivo je, da so največje nezadovoljstvo z delom in načinom, kako so bili sprejeti, izrazili predavatelji, to se pravi tisti, ki se ukvarjajo s pedagoškim delom, na največje pritiske in omejitve v njihovem delu pa naletijo tisti, ki so zaposleni v vojaških institucijah, kar je dokaj razumljivo, prav tako pa tudi tisti, ki delajo v sredstvih množičnega obveščanja, kar bi bilo manj pričakovati.

Imamo še druge zanimive podatke — npr., da je tretjina študentov, diplomiranih na sociološki skupini v Beogradu izrazila pripravljenost in namen, da bi zapustila delovno mesto, kjer je, in prešla na neko drugo delovno mesto, pri čemer kot glavne vzroke navajajo način dela in odnos do njih, prav tako pomembna prvina njihovega nezadovoljstva pa so tudi nizki osebni dohodki.

To je zelo grob oris nekaterih najsplošnejših toda tudi dovolj konkretnih vprašanj, na katera bi predlagano sociološko proučevanje o položaju in vlogi študija socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi utegnilo dati natančnejše in popolnejše rezultate. Pri tem bi lahko za izhodišče uporabili hipoteze ali podmene, ki sem jih tu omenil, ali pa katere druge predpostavke, ki smo jih slišali v razpravi.

FIRDUS DŽINIĆ:

Nekateri moji spoštovani učitelji so napravili dober uvod v to, kar bi rad povedal. Moj institut ni proslavljal desete obletnice — namerno smo jo spregledali, ker se nam ni zdelo primerno, da bi naredili obračun; zato toliko bolj cenim državljanski pogum naših ljubljanskih kolegov. Sicer pa bi se nam utegnilo zgoditi, da bi ta proslava bila sedmina, zato je bilo bolje počakati in videti, kaj se bo sploh zgodilo z nami in z vso skupino raziskovalnih organizacij, ki so nastale v tistem času navdušenja pred desetimi leti, ko smo vsi začeli — fakultete na teh področjih in profesionalne raziskovalne organizacije.

In vendar je očitno, da je ta jubilej na nek način skupen. Nekaj let več ali manj trajajo tudi naša prizadevanja na teh razmeroma novih znanstveno raziskovalnih področjih, tako da je obračun nemogoč; preteklo fazo pa je tudi treba oceniti — kar smo danes tudi storili.

Rekel bi, da je v naši oceni več temnih tonov, kot se mi zdi prav. Nemara bi bilo posebno pomembno, če posvetimo našo pozornost, ko že govorimo o tem in na tak način, temu, kar nas čaka v prihodnjem desetletju, desetletju, ki se začena. Po pravici rečeno, jaz in mnogi od vas smo že utrujeni od jadikovanja na temo o položaju znanosti v družbi, o položaju univerze v družbi, o razmerju med znanostjo in politiko, zakaj nič se ne dogaja, kljub temu, da so razprave pogoste in številne. Položaj, ki smo si ga priborili v preteklih desetih letih je bolj ali manj jasen; bistveno vprašanje je torej, kako bi ga bilo mogoče spremeniti, v kakšnih smereh in s kakšnimi sredstvi. Ne bi mogli reči, da smo za to malo storili. Nasprotno, mnogo. Kar zadeva pedagoška prizadevanja je vsaj en rezultat nesporen. Že nekaj sto ljudi ste uspeli infiltrirati v razne družbene institucije in že samo to, da so tam, je veliko. Ti ljudje so drugače oblikovani, imajo večje perceptivne možnosti in sposobnosti, izoblikovali so se na razmeroma nov način, znajo presojeti in analizirati itd. Že to je velikanski rezultat, ki se tudi konkretno kaže. Npr., moja organizacija, ki ima pogosto stike z različnimi organizacijami na terenu, je nabrala pozitivne izkušnje o sodelovanju z ljudmi, ki so diplomirali na visokih šolah in fakultetah za politične vede. Kažejo razumevanje za raziskovalno delo, so odprti za nove načine spoznavanja in za nove ugotovitve, nastale na podlagi teh novih načinov — in tudi to je pomemben rezultat. Kaj več doslej niso storili. V mnogih primerih so doživeli nekaj, kar bi prav-

zaprav lahko imenovali negativno adaptacijo. Doživeli so jo zaradi neopredeljenega statusa, ki ga dobivajo v institucijah, kamor prihajajo, zaradi nejasnosti o tem, za kakšna dela so izšolani in pripravljani, zaradi neke vrste inercije, po kakršni deluje ves družbenopolitični sistem, ali je deloval v preteklih letih (nekaj se bo moralo tudi tu spremeniti, zakaj zdaj je naletel na čeri). To negativno adaptacijo so torej doživeli zaradi vseh teh razmer, na katere niso mogli bistveno vplivati in še vedno ne morejo. Pristali so na pravila igre, na norme obnašanja v okolju ali instituciji, kamor prihajajo, nakar so storili mnogo manj, kot bi lahko. Takšna situacija še vedno traja in to je dejstvo.

Za nas je pomembno vprašanje, kolikšna je naša in vaša krivda za takšne razmere. Ali so namreč ti ljudje na pravi način pripravljani za razmere, v katerih so se znašli. Rekel bi, da ne. Ljudem, ki opravljajo pedagoško delo na teh fakultetah, ni mogoče očitati, da niso storili največ, kar so mogli za konstituiranje in razvijanje svojih disciplin; nedvomno je bilo nujno in neizbežno, da je nekdo opravil to pionirsko delo — navezal stik s svetovno in evropsko znanostjo na ustreznih področjih, predelal in prilagodil pojmovno hipotetični vpliv te znanosti našim razmeram in našim potrebam in uporabil razmeroma razvito teoretično podlago, ki nam je danes na voljo. Če po tej poti odkrivamo vprašanja in razloge za nekatere neuspehe, ali za nepopolne uspehe, pač ne bomo daleč prišli, saj imamo teoretični fundus, zakladnico temeljnih spoznanj o ciljnih in vrednotah naše družbe in verjetnih smereh za njen prihodnji razvoj. Te stvari poznamo. Drugo pa je, dejstvo, ki ga pogosto ugotavljamo, da imamo tudi velik razkol med, dejal bi, vzvišenim idejnim zanosom in razmeroma brezidejno družbeno prakso; v bistvu nam manjka tisti srednji člen, ki bi vzpostavljal zvezo med tem teoretičnim fundusom in družbeno resničnostjo, do česar pa pripelje samo raziskovalno delo.

Mislim, da je v prihodnje treba posvetiti največ dela in dati prednost prav temu srednjemu členu. Ne vidim namreč nikakršnih možnosti, da bi se izobraževanje na področju sociologije in političnih ved pa tudi novinarstva rešilo nekaterih tradicionalnih bremen, shematizma, verbalizma, abstraktnosti — kljub domnevani sposobnosti pedagoških delavcev in njihovi dobri volji — če je ne bomo približali družbeni skupnosti prav s pomočjo raziskovalnega dela. Po drugi strani pa si raziskovalno delo v preteklih desetih letih nemara ne more napisati tako pozitivne ocene, kakršno ima pedagoško delo na teh področjih. Tu so razmere še vedno nezadovoljive, morda zaradi napačno postavljene institucionalne baze, sicer pa tudi zaradi vrste drugih praktičnih, če ne celo banalnih razlogov. Mnogo jih je, vsem so znani in pojasnjujejo takšne razmere. Okrog prihodnje organizacije raziskovalnega dela ne bi smelo biti več nikakršnih kolebanj. Na področju družbenih ved bi moralo biti raziskovalno delo najposredneje povezano s pedagoškim delom, oziroma tudi organizacijsko vključeno v univerze, zakaj do takšne povezanosti, kakršno smo pričakovali v našem začetnem navdušenju in idealizmu, ni prišlo — iz preprostega razloga, ker smo bili vsi na začetkih in je bil vsakdo nujno zavzet z razvijanjem tiste discipline, oziroma takšne vrste znanstvenega dela, ki je bila njegova redna naloga, zato ni bilo mogoče zahtevati od predavateljev, da bi se hkrati ukvarjali tudi z raziskovalnim delom (kar se je sicer vedno štelo za idealno kombinacijo); delali so v razmerah, ko so morali sami pripravljati začetne zadeve za oblikovanje svojih predmetov, se pripravljali celo za predavanja. Na drugi strani pa tudi ni bilo mogoče pričakovati od profesionalnih raziskovalcev, da bi na podlagi svojih prvih rudimentarnih, skromnih, empiričnih spoznanj nudili vsaj minimalne posplošitve, ki bi jih bilo mogoče uporabiti v izobraževalnem procesu.

Če torej hočemo preseči takšne razmere, za kar so že dani objektivni pogoji, se moramo lotiti tega ključnega vprašanja. To pomeni, da moramo doseči institucionalno organizacijsko in finančno povezanost, sicer

je napredek v izobraževanju nemogoč. Vsa ta zakladnica, ki jo kot splošna spoznanja posredujemo v ustreznih disciplinah, ne daje odgovora na konkretna vprašanja današnje situacije in ne govori o perspektivah razvoja naše družbe in odgovorov tudi ne more dati. Pogosto se nam dogaja, da nas empirične ugotovitve in raziskovalni rezultati zmedejo, zakaj to kar se dogaja v našem družbenem življenju, je zunaj konceptualnega okvira, ki je dandanašnji na voljo temu teoretičnemu fundusu. Če želimo, da bi izobraževalni proces napredoval in če želimo študente pripravljati tako, da v trenutku, ko bodo začeli delati, ne bodo zašli v podrejen ali obrozen položaj, v kakršnem so danes v večini primerov, če potemtakem želimo iz njih narediti (to, kar morajo biti po naravi svojega poklicnega usposabljanja) analitike družbenih pojavov in procesov, ker so edino tako lahko konkretno koristni in uporabni, tedaj jih moramo za takšen status pripravljati. Druge rešitve namreč ni. Če pa želimo to doseči zanje in zase, moramo vzpostaviti popolnoma konkreten odnos med pedagoškim in raziskovalnim delom. In sicer tako, da zagotovimo ustrezne organizacijske rešitve in tako, da bi se te potrebe zavedli in si prizadevali najti način, da bi vse, kar bi dosegli v raziskovalnem delu, pa čeprav bi bilo še tako elementarno, uporabili v pedagoškem procesu, in da bi bil študent v raznih oblikah raziskovalne prakse, ki je tu bolj tam manj razvita, prisiljen, da misli in rešuje probleme. Na visoki šoli za politične vede v Beogradu smo leta 1961 izvedli takšen poskus, škoda je samo, da ga nismo bolje izkoristili. Takrat smo zastavili in izvedli raziskovanje o vprašanju nastajanja ekonomskih enot in njihove vloge v delovnih organizacijah, kar je bilo takrat zelo aktualno družbeno vprašanje. Naredili smo splošen okvir ter določili skupine študentov, ki smo jih napolnili v enajst podjetij (pod našim vodstvom) in jih »prisilili«, da se sami soočijo z neko realno situacijo in da najdejo rešitve. Od tega trenutka dalje se je njihov odnos bistveno spremenil celo do teoretičnih predavanj, ki so jih poslušali. Metodologija jih ni več »morila« in statistika jim ni bila več dolgočasna, ker so spoznali, da brez tega temeljnega spoznanja ne morejo rešiti nobenega vprašanja. Dokler pa študent ne pride do tega temeljnega spoznanja, bo vse discipline pretežno teoretičnega značaja imel za obremenitev in skrb, ki se je je dobro čimprej in na čimbolj lahek način otresti.

Vse, o čemer govorim, je seveda znano in vsi vemo, da je nujno in da je koristno, toda ostaja vprašanje, kako to doseči. Mislim, da je v okviru današnjih možnosti mogoče najti ustrezne rešitve. Moramo pa se angažirati in usmeriti v neko smer, zakaj vseh nalog in ambicij ni mogoče uresničiti naenkrat. Če bi v naslednjih desetih letih postala ta povezava ustvarjalnejša, bi že mnogo dosegli in šele takrat bi pravzaprav lahko začeli razpravljati tudi o tem, koliko so vsebine posameznih študijskih predmetov in posameznih disciplin v naši konkretni situaciji ustrezne ali neustrezne resničnim družbenim potrebam.

BORIS ZIHERL:

Tu veliko govorimo o razmerju med znanostjo in politiko in pa o stanju, ki glede tega vlada pri nas, o tendencah, ki se v tej zvezi izražajo. Po mojem mnenju moramo imeti pred očmi predvsem dve tendenci, ki sta hkrati dve skrajnosti. Eno skrajnost vidim v težnji podrediti znanost nekim trenutnim in prehodnim političnim interesom: znanost naj bi s svojo avtoriteto potrjevala neke vnaprejšnje sklepe, pravilnost nekih vnaprejšnjih rešitev itd., namesto da bi bilo narobe: da bi znanost s svojimi izsledki odločilno pomagala pri utiranju novih poti, da bi se politika opirala na tisto, kar je Engels nekje imenoval brezobzirno in nepristransko prizadevanje znanosti, ki s svojimi dognanji lahko največ prispeva k stvari obče družbenega napredka.

Tu smo že govorili o tem, kako se ta skrajnost uveljavlja v današnjem svetu in je v določeni meri navzoča tudi še pri nas. Popolnoma se strinjam, da to prav gotovo ni v interesu znanosti in njenega razvoja, pa tudi ne v interesu resnično napredne politike. V resnici gre za podreditev znanosti političnemu pragmatizmu.

Manj pa smo tu govorili — menim, da sploh nismo govorili — o drugi skrajnosti, na katero pri nas dostikrat naletimo.

Tovariš Goričar je govoril o naši znanosti kot o beli krizantemi politike. Kar zadeva belo krizantemo politike, moram reči tole: človek ima dostikrat vtis, da ljudje, ki razpravljajo o razmerju med politiko in znanostjo, vidijo politiko samo pri zvezi komunistov, medtem ko jim je znanost, ki jo tej politiki postavljajo nasproti, popolnoma čista in neomadeževana, izvirna bela krizantema, brez slehernih političnih tendenc.

Poglejmo našo družbeno znanost — tu je brez dvoma politična znanost najbolj občutljiva, ker je v najneposrednejši zvezi s politiko, s politično prakso v toku razvoja, — poglejmo naše družboslovje, preteklo in današnje. Tu ne govorim samo o sociologiji in politologiji, ki sta pri nas sorazmeroma mladi vеди. V mislih imam tudi zgodovino pisje in še vrsto drugih družboslovnih disciplin. Ni težko ugotoviti, kako se je na primer naše zgodovino pisje razvijalo pod močnim vplivom različnih političnih tendenc v naši preteklosti, progresivnih in reakcionarnih. Tu smo bili in smo do neke mere še priče raznim nacionalističnim tendencam, smo priče raznim konservativno klerikalnim tendencam itd., o čemer sem že večkrat govoril in pisal.

V zvezi z »nepolitičnostjo« naše sociologije in njej sorodnih socialnih ved bi rad dejal: mi smo danes dovolj odprti in sprejemamo dognanja socialnih ved z vseh strani sveta, kar je popolnoma prav, ker drugačni prijemi ne bi bili v prid razvoju naše znanosti. Toda nasproti tistemu, kar sprejemamo od zunaj, zlasti z zahoda, smo dostikrat na moč nekritični. Našo družbeno resničnost, ki zahteva samostojno in izvirno raziskovanje, dostikrat posiljujemo z » modeli«, ki ji nikakor ne ustrezajo. V takih občutljivih družboslovnih disciplinah, kakor sta ravno sociologija in politologija, dostikrat spregledamo politično tendenco, ki je v večji ali manjši meri navzoča. Že sestava preprostega vprašalnika za anketo je lahko in dostikrat tudi je politično močno tendenčna; tendenčna je lahko izbira odsekov družbene stvarnosti, ki jo proučujemo, zakaj ta izbira je včasih močno enostranska in nam daje popolnoma zgrešeno sliko družbenih razmerij v njihovi celoti.

Prav v zvezi s tem je treba govoriti o občutnem pomanjkanju marksističnih teoretičnih in metodoloških pristopov, ki nikoli niso bili in tudi danes ne bi bili v škodo našemu družboslovju.

Skratka, naj ponovim, mi vidimo politiko samo tam, kjer spregovori kdo iz zveze komunistov, ne vidimo pa je tam, kjer spregovorijo drugi interesi, pa čeprav močno reakcionarni. Prava, zares nepristranska znanost mora računati z vso heterogenostjo interesov, ki se križajo v našem družbenem prostoru in ki na svoj način vplivajo tudi na znanost, prav gotovo pa na družbeno znanost.

Sicer pa ne gre samo za razmerje med politiko in znanostjo; podobno je tudi z razmerjem med politiko in umetnostjo. Ob vsem kriku in viku proti »ideologiji« v umetnosti imamo vsak dan opraviti z deli v naši literaturi, dramatikii, v filmu itd., ki so izrazito *politično* tendenčna, reakcionarno, antisocialistično tendenčna, povrhu pa se jim posveča reklama, ki ni v nobenem sorazmerju z njihovo dejansko umetniško vrednostjo. Tudi tu bi bila marsikistična kritičnost potrebna, zakaj mnenja sem, da je je vendarle nekoliko premalo.

Vtis imam — na podlagi razgovorov in prebranih člankov — da pri nas mnogi, ki sprejemajo in posredujejo družbene vede, poznajo marksizem samo iz raznih priločnikov. Dostikrat pridejo na dan z ugovori proti marksizmu, ki kažejo, da tu manjkajo temeljni pojmi iz marksistične

teorije in metodologije, da gre za informiranost iz druge ali tretje roke, za nekritično prevzemanje trditev, ki niso preverjene in soočene z izvirnimi teksti.

Gre torej za dve tendenci, s katerimi se je treba spoprijeti, namesto da postavljamo drugo proti drugi politiko in čisto znanost. Takšnega čistega razmerja zlepa ne bomo dobili in s tem je v družbenih vedah treba še prav posebej računati. Če se zavzemamo za *kar najbolj* nepristransko znanost — in prav je, da se za to zavzemamo — tedaj se moramo predvsem otresti enostranskega pojmovanja te nepristranosti, ki je že dolgo značilno za razmerje buržoaznega družboslovja do progresivnih tokov v sodobni družbi.

ZDENKO ROTER:

Imam vtis, da je v nekih intervencijah ali pa celo v podtekstu današnjega razgovora bilo nedorečeno tudi vprašanje o angažiranosti družbenih znanosti, o katerih danes govorimo. Lahko bi rekel — vsaj tako sem razumel večino prispevkov v razgovoru — da se vsi več ali manj potegujemo za družbeno angažiranost družbenih znanosti. Posebno mislim, da kot rezultat interakcije med znanostmi, o katerih danes govorimo, in širšim družbenim okoljem, v praksi že imamo različne tipe angažiranosti sociologije v našem družbenem prostoru. Poudarjam, da pri tem mislim na tip angažiranosti disciplin.

Morda ni odveč, da povem tudi svoje mnenje o tem, kateri so po mojem mnenju glavni tipi te angažiranosti.

Prvi tip (ne)angažiranosti zahteva, da so discipline zaprte v svoje lastne abstraktne okvire in v svoje lastne čiste principe, brez pravega interesa za družbena dogajanja, ki so nekakšna dogajanja na dnu, in ki ne morejo imeti pravega pomena za bogatitev, rast in dinamiko teh ved, o katerih govorimo.

Drugi tip je odprtost teh družbenih znanosti v prostor, vendar je usmerjenost v prostor v glavnem takšna, da želi potrjevati želje, sheme in zahteve, ki so formulirane zunaj stroke, se pravi zunaj znanosti, na primer v politiki.

Tretji tip angažiranosti je spet odprtost v prostor, vendar le z namenom razkrivanja napak, da bi se ugotovile možnosti lepotnih popravkov različnih sistemov, podsistemov in funkcioniranja najrazličnejših institucij, nikakor pa ne njihovo ukinjanje ali revolucioniranje.

In končno, četrti tip angažiranja teh znanosti, ki je odprtost v družbeni prostor, vendar s podmeno, da je treba, če je to v skladu z revolucionarnim dinamizmom, razkrivati tudi podatke, stanja in rešitve, prek katerih bi prišlo do spremembe sistemov, podsistemov in tudi institucij. Ta četrti tip imenujem revolucionarno angažiranje in se zanj osebno opredeljujem. V prostoru, v katerem živimo, in v trenutku, v katerem smo, pa se vsaj po mojem globokem prepričanju med seboj prepletajo vsi štirje tipi angažiranja. Od odgovora na vprašanje, na kakšen tip angažiranja pristajamo, je odvisno po mojem mnenju vse. Od tega je odvisna orientacija v pedagoškem delu, odvisen je izbor raziskovalnih problemov, odvisen je odgovor na vprašanje o tem, kako obveščati javnost, in še mnoga druga vprašanja.

Mislim, da sem dolžan to povedati tudi zato, ker je vsaj do neke mere to bilo latentno odprto na včerajšnjem razgovoru v okviru sociološke katedre.

NIKO TOŠ:

Ostro zastavljena vprašanja v drugem delu tez, ki naj bi služile za pogovor, so spodbudila razmišljanja v različne smeri. Zdi se mi, da jih

opredeljuje na eni strani kritično iskanje, torej kritika, samokritika in celo samo kritika. Jasno je, da to kritično pretresanje razmer, v katerih se uveljavljajo sociologija, politične vede in komunikološke vede sledi našemu prizadevanju, da bi te vede neposredno vpili v sistem znanosti na eni strani pa jih neposredno vpili v družbene razmere in družbeni razvoj.

V zvezi s stanjem, kakršno je na tem področju, smo slišali različne ocene, izhodišče teh ocen pa je ugotovitev, da so te, če zdaj tako rečemo »naše vede« v ekspanziji; lahko bi rekli tudi, da so v krizi ekspanzije in krizi rasti.

Ko poskušamo opredeliti odločilne vidike, ki takšno stanje v naših vedah pogojujejo, smo seveda usmerjeni tako navzven, v politično okolje in dogajanja, ker imamo v njem skušnje, saj smo element in subjekt te politike — morda »osebki«, če je to pasivna oblika navzočnosti in »nosilci politike«, kar je očitno aktivna oblika navzočnosti.

Ne nazadnje ima tudi politika nekatere skušnje z nami. Če pravim »z nami«, mislim seveda na naše discipline in na vse tisto, čemur bi za zdaj lahko rekli aktivisti ali raziskovalci ali pa znanstveniki na tem področju. Jasno je, da tega razmerja ne kaže presojeti enostrano, in da so elementi na tej strani, če so te razmejivte sploh jasne in mogoče, in elementi na oni strani, ki pogojujejo to razmerje. Mi smo v dosednji analizi pokazali na vrsto okoliščin, ki so notranje disciplinarne, in ki pogojujejo to razmerje, hkrati pa pokazali tudi na vrsto okoliščin, ki so zunanje, in ki prav tako pogojujejo to razmerje. Na eni strani kot notranji vidik izrazito izstopa relacija tradicionalno — angažirano oz. zavzemajoče se v raziskovalnem delu. Pri tem je »zavzemajoče se« angažirano in aktivno ter konfrontirano v družbenem prostoru, kar ustreza klasifikaciji, kakršno je dal profesor Popović. Pri tem je dan večji poudarek elementu negacije — zavračanja in izhodiščem v negaciji. Pri tradicionalnem pa je spornost med stroko in prakso, oz. med znanostjo in politiko manjša. Kolikor so sociologija, politične vede in komunikološke vede tradicionalne oziroma kolikor so postale tradicionalne — na podlagi razmišljanja profesorja Goričarja bi lahko prehitro sklepali, da so sociološke vede pri nas med temi tremi že najdalje na poti v tradicionalno in zato bolj institucionalizirane ter manj sporne v družbenem prostoru — so seveda manj sporne v družbenem prostoru in relacije med vedami in politiko so klasične. Te relacije so v bistvu odnosi dobre, neaktivne koeksistence, se pravi medsebojnega spoštovanja, brez možnosti medsebojnega vplivanja. Medtem pa je za angažirano ali zavzemajočo se sociologijo značilno, da teži k neposrednemu vplivanju v družbenem prostoru in je zato seveda aktiven element tega dogajanja in je to tudi aktiven element politike.

Seveda je prav zaradi tega angažirana sociologija prvina politike. Morda bi bilo pristransko trditi, da je temelj politike, ker se v politično dogajanje neposredno vključuje. Seveda ne trdim, da smo to angažiranost kot bistveno sestavino raziskovalnega prizadevanja tudi pravilno dojeli. Na podlagi opazovanj in dogajanj zadnjega leta bi lahko sklepali, da je naloga raziskovalca-znanstvenika v družbenem prostoru še nepojasnjena, zlasti še takrat, ko se v svoji specifični vlogi kaže tudi v celoti svoje družbene osebnosti in se uveljavlja kot politični človek. Čeprav iz tega lahko vodimo razpravo in iskanje v več smeri, je očitno, da iz nerazjasnenosti te enovite vloge, ki jo skušamo razdvajati, izhajajo tudi prenekateri konflikti in prenekateri nesporazumi. Ne nazadnje je na podlagi takšne domneve in takšne skušnje oblikovano tisto med vprašanji v drugem delu tega zapisa (tez), ki govori o disciplini oziroma institucijah in raziskovalcih ali znanstvenikih, kot središčih politične moči.

Ko gledamo navzven, moramo seveda ugotoviti, da poleg vsega ti-stega, kar znotraj zaviralno vpliva na aktiviranje razmerja in pozitivno oblikovanje tega razmerja, vplivajo tudi nekatere specifične okoliščine.

V enem izmed vprašanj je poudarek na dolgoročni usmerjenosti družbenega razvoja in vlogi znanosti pri tem. Preprosteje rečeno, gre za vprašanje, kakšno vlogo naj odigravajo sociologija in politične vede v družbenem razvoju. Od obsega političnega delovanja in usmerjenosti, ne nazadnje od spoznanja in istenja dolgoročnih in kratkoročnih ciljev družbenega razvoja, je odvisno, ali se stroka, raziskava in znanost lahko v te procese neposredno vključujejo, ali pa v njih nimajo pravega mesta. Analize stanja kažejo, da je spona med dolgoročnim in kratkoročnim pogosto na šibkih nogah in je zaradi tega oslABLJENA tudi spona med raziskavo in prakso. Pogosto se kaže, da nastaja razkorak v oceni tistega, kar naj bi raziskava kot aktualno prispevala v družbeno dogajanje, in tistega, kar politika poudarja kot aktualno družbeno dogajanje. Sodim, da je ta razkorak pogosto usodnejši za dogajanja na relaciji politika — znanost kot nekatera druga dogajanja, namreč, ko je politična zaznava na druga področja, in ko ni novitih kriterijev za opredeljevanje tistih osrednjih oz. dominantnih družbenih vprašanj, katerih razreševanje pogojuje družbeni razvoj. Kolikor politika kaže na nekatera področja, znanost pa na druga, je seveda ta razkorak tem jasnejši.

ZDRAVKO MLINAR:

V zvezi s tem, kar je govoril predstojnik centra za raziskovanje javnega mnenja, bi svojo diskusijo nadaljeval s čisto konkretnim primerom glede problematike, ki nastaja v odnosu med znanstvenim raziskovalnim delom in političnim ocenjevanjem. V tej zvezi bi želel izpostaviti diskusiji in vaši oceni samo en konkreten primer.

Tu smo navzoči sociologi, politologi in komunikologi in vsi poskušamo sodelovati dostikrat tudi pri vprašanjih, ki jih pokriva problematika, ki interdisciplinarno nastaja v okviru raziskovanja javnega mnenja. V naši praksi preteklih nekaj let, ko je center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij izredno razširil to svojo dejavnost, je prišlo tudi do dialoga med raziskovalci in nekaterimi javnimi delavci. V tem dialogu je prišlo do nekaterih načelnih vprašanj, ki jih bom poskušal ilustrirati na enem primeru.

Vsi, ki se ukvarjamo z družboslovnim raziskovanjem v zadnjem desetletju, vedno znova razkrivamo, da je velikanski razkorak med normativnim, programatskim in dejanskim. Ta razkorak se konkretno kaže zlasti v tem, da so milijonske množice, v bistvu velika večina prebivalstva, zlasti pa tisti, ki v njihovem imenu nastopamo s programom socialistične družbe — dostikrat popolnoma izključeni iz okvirov, kjer bi imeli možnost neposredno vplivati na dogajanje. Ne le da niso direktno vključeni v razne oblike participacije, temveč tudi — in to zaostreje problem — niso seznanjeni z dogajanjem v svojem okolju; nimajo tistih temeljnih in elementarnih informacij, ki so nujna podmena vsakršnega vplivanja na družbenopolitično dogajanje, in ki so ena od temeljnih podmen kakršnegakoli razpravljanja o samoupravljanju.

Empirično ugotavljamo, da se na vseh področjih kaže neka tendenca polarizacije — na eni strani tistih, ki imajo najnižjo izobrazbo in najnižji dohodek ter najmanj vpliva na dogajanja oziroma so najmanj informirani o teh dogajanjih, po drugi strani pa tistih, ki imajo vse to v največji meri. To nam ruši temeljne programatske postavke, ki jih tako lahko nenehno ponavljamo in verbalistično zakrivamo dejansko stanje. S tem pa delamo največjo škodo prav tem delavcem in kmetom, tem najnižjim slojem, do katerih tudi osebno čutim neko moralno odgovornost in mi vest narekuje, da o njih danes govorim ne samo kot sociolog, ampak tudi kot državljan.

Če v tej situaciji konfrontiram razprave, ki so se pojavile konkretno v svetu centra za raziskovanje javnega mnenja, se vprašam: kaj je bilo

bistvo teh razprav in konflikta, ki je bil skupni imenovalc vsem tem razpravam? Ni se postavljalo vprašanje, kako bomo povečali stopnjo informiranosti naših ljudi, in tudi ne, kako bomo čimbolj informirali našega delavca in našega kmeta o dogajanjih, da bi se na podlagi povečane informiranosti zares lahko v večji meri vključil v družbenopolitični sistem, da bi lahko bil upravljavec in da bi v resnici imel vpliv na dogajanja v širšem okolju. Pač pa je bilo temeljno prizadevanje ravno nasprotno: kako ustvariti čimveč različnih normativov, klavzul, predpisov, statutov, norm itd., ki bodo določali, o katerih vprašanjih je še dopustno spraševati — to je problem tabujev — in o katerih rezultatih smemo informirati tega našega delovnega človeka, ki v njegovem mnenju tako radi nastopamo.

Menim, da se tu pokazeta obe »strani medalje«, ki obenem opozarjata na neko hipokrizijo.

Bistvo je torej v tem, da je temeljna zaskrbljenost ljudi, ki jim je beseda samoupravljanje nenehno na jeziku, kako bodo v bistvu omejili javnost znanstvenega dela (ki ne more biti znanstveno, če ni javno), hkrati ko vemo, da kodeks moralnega obnašanja znanstvenika zahteva od nas docela javno delovanje. Na drugi strani pa, če smo privrženi socialistični orientaciji družbenega razvoja, potem nastaja vprašanje, kako moremo s tem uveljavljati nekatere normative, katerih temeljna intencija je filtrirati in omejevati informacije, namesto da bi razpravljali o tem, kaj moramo napraviti, da bomo npr. delavca in kmeta bolje informirali in bolje seznanili s tem, kar se dogaja. Samo v primeru, če bo bolje informiran, bo lahko tudi bolj povečal svoj vpliv na ta dogajanja in samo to bi tudi bilo v skladu s celotnim sistemom.

Ne vem, če mi je uspelo dovolj pojasniti to moje občutje, ker sem improviziral, reči pa moram, da osebno čutim to kot moralno vprašanje — neskladja med besedami in dejanji. Mislim, da sem s tem primerom pokazal na eno izmed protislovij, ki pri nas nastajajo in direktno zadevajo znanstveno-raziskovalno delo sociologov, politologov in komunikologov v našem družbenem kontekstu.

ADOLF BIBIČ:

Mislil sem sicer govoriti o drugih stvareh. Vendar, ker je že precej pozno, bi nakazal samo glavne tipe možne bližine oziroma razdalje med praktično politično dejavnostjo in politologom, sociologom, komunikologom itd.

Prvič, družboslovec lahko nastopa v neposredni sintezi, v »personalni uniji« s politikom, tako da sta v eni osebi združena družboslovec in politik.

Drugič, družboslovec se lahko prikaže v neposredni bližini politikov na ta način, da sodeluje v znanstveno-raziskovalnih teamih, ki so v sklopu državnih organov, družbenopolitičnih organizacij, interesnih združenj itd. Tu je distanca med družboslovcem in politikom zelo majhna, vendar je že večja kot tam, kjer gre za zlitje obeh vlog v eni osebi.

V naslednjem bi lahko navedli tiste primere, ko se družboslovec — in o teh danes največ govorimo — prikazuje kot raziskovalec v samostojnih samoupravnih institucijah in ko stopa tako rekoč od zunaj v interakcijo s politiko.

Prav tako družboslovec stopa v odnos s politikom, ko oblikuje politične orientacije, ko ima vlogo političnega socializatorja, ki jo realizira bodisi v pedagoškem procesu bodisi v sredstvih javnih komunikacij, ali v strokovnih publikacijah.

Zdi se mi, da se v vsakem navedenih položajev, ki niso samo hipotetični, ampak prikazujejo tudi v znanstveni in politični praksi — tega pri nas še nismo raziskali, čeprav bi bilo to treba — lahko kaže neka napetost med znanstveno in politično vlogo. Ali npr. lahko govorim kot

znanstvenik v imenu znanosti takrat, kadar konkretno kot politik odločam o neki stvari. To je zelo načelno vprašanje, ki pa se veže tudi na zanimivo diskusijo profesorja Pažanina o praktičnosti politike.

Po mojem je v vseh navedenih vlogah politična angažiranost navzoča, samo da je navzoča v različnem pomenu in na različnih stopnjah. Vprašanje je, ali se lahko znanstvenik postavi samo v vlogo tistega, ki posreduje politikom — tj. tistim, ki neposredno odločajo — informacije ali znanje, ki omogočajo politikom učinkovito delovati. To je po mojem globoko etično vprašanje. Kar zadeva mene, bi lahko nanj odgovoril, da je to mogoče in da ni mogoče. Če so cilji, za katere so konkretna politika ali konkretni politiki prizadevajo, skladni z mojimi cilji kot nameni znanstvenika, je po mojem dopustno, da se znanost ukvarja tudi z vprašanjem učinkovitosti, z vprašanjem sredstev, kako bi te cilje učinkovito uresničili. Razumljivo je, da tudi v tem primeru znanost ni nevtralna, kakršno včasih želimo prikazovati, ampak se samo izmakne etični presoji in vzame temeljne vrednote obstoječih političnih ciljev kot aksiom. Mislim pa, da se znanost nikakor ne sme zreducirati na to in da mora biti znanost zelo aktivna v postavljanju ciljev in v njihovem spreminjanju, se pravi, v družbenem razvoju.

Kakšen je odnos med zamišljeno politično znanostjo kot teorijo, ki je sama praksa, in med aplikacijo in tehnologijo nekega znanja, se mi zdi zelo zanimivo vprašanje, ki ga je profesor Pažanin sprožil, ki mi pa ni popolnoma jasno. Zdi se mi, da je oboje nekako »praktično«, tako sama teorija, ki je tudi praksa, kot tudi tista aplikacija teorije, ki je lahko dedukcija ali tehnologija.

ZDRAVKO MLINAR:

Če ni kakih bistvenih potreb po nadaljevanju razprave, bi našo današnjo razpravo končali. Če dovolite, bi ob koncu samo okvirno povedal nekaj misli, ne da bi pri tem poskušal povzemanjati podrobnosti, ker mislim, da bomo to tehnično popolnejše lahko storili na podlagi zapisnika.

Mislim, da je razprava, ko gre za desetletnico delovanja našega zavoda — in se obenem ta naša desetletnica bolj ali manj ujema z desetletnico aktivnega nastopanja na področju obravnavanih disciplin v Jugoslaviji nasploh — pokazala, da smo dosegli številne uspehe. Vendar nas ti manj zanimajo, ker želimo predvsem razpravljati o pomanjkljivostih in ovirah, da bi te pomanjkljivosti čimprej odpravili in s tem zagotovili hitrejšo ekspanzijo in čim hitreje premagali krize v naslednjih letih.

Menim, da znotraj okvira lahko karakteristično nakažemo tele pogoje, in sicer: na eni strani, da gre za karakteristike našega lastnega dela, po drugi strani pa za značilnosti širšega družbenega okolja, v katerem delujemo in posebej — kar zlasti zadeva komunikologe oziroma novinarje — tudi za prevodnike oziroma kanale, ki posredujejo med enim in drugim.

Glede našega lastnega dela smo dali vrsto zanimivih sugestij, ki zanje mislim, da bi jih lahko upoštevali na vseh ustanovah, ki so tu zastopane. Uporabimo jih lahko kot povsem konkretna akcijska izhodišča. V tem smislu bi se še naprej dogovarjali in koordinirali naše akcije v prihodnosti.

Okvirno pa mislim, da gre za eno splošno vprašanje, ki je bilo nenehno navzoče; to je: predvsem sami moramo temeljiteje spoznati, kakšni so pogoji za uveljavitev družboslovja, pogoji te ekspanzije in vzroki te krize, o kateri smo govorili. V tem smislu moramo realizirati to, kar smo na razne načine že začeli, to je konkretno empirično raziskovanje teh pogojev za razvoj disciplin, o katerih smo razpravljali. Ob tem je treba zagotoviti večjo koordinacijo našega dela.

Vsebinsko gledano se to nanaša najprej na samo kvaliteto pedagoškega dela. Tu smo imeli vrsto sugestij, kako izboljšati kvaliteto tega dela, kot na primer: odpravljati ostanke preživelih shem, odpravljati navzoče elemente normativizma in jih nadomeščati z analizo dejanskega stanja, zaostri konfrontacijo nas vseh, zlasti pa tudi študentov in omogočiti njihovo konfrontacijo s prakso itd.

Ob tem je bila zaostreno navzoča misel o potrebi večje kritičnosti, ki se povezuje s problemom konformizma posameznih diplomantov v praksi. Pri tem gre za odnos do naše prakse, do različnih miselnih tokov, ki se pojavljajo v literaturi naših disciplin. Ta kritičnost pa posega seveda tudi na področje raznih omejitev, ki so se pojavljale v dosedanem delu, na kar nas opozarjajo razne tabu teme itd.

Poleg vrste drugih predlogov, ki zadevajo sam pedagoški proces, smo slišali zelo koristne sugestije glede tega, kar zadeva podiplomski študij in sodelovanje glede podiplomskega študija tako na področju politologije kot podobno na področju novinarskih oziroma komunikacijskih disciplin ipd.

Ugotovili smo potrebo sodelovanja zlasti med politologi in sociologi v zvezi z izboljšanjem pouka sociologije in političnega sistema SFRJ v gimnazijah in srednjih šolah. S tem smo nakazali izhodišče za skupno akcijo, ker le tako bomo lahko uspešno uveljavljali poglede oz. stališča, ki smo jih tukaj izrazili.

Eden od vidikov približevanja praksi je tudi dopolnilno izobraževanje in obenem povezovanje med pedagoškim in raziskovalnim delom. Če vzamem na drugi strani kontekst širšega družbenopolitičnega prostora, se zdi, da se v temelju strinjamo v tem, da se tudi v tem okolju (poleg naših temeljnih problemov, kar sodi v prvi kontekst — kvalitete našega lastnega dela) pojavljajo nekatere ovire za ekspanzijo obravnavanih disciplin in vloge diplomantov.

To se povezuje s problemom neke tendence po koncentraciji politične moči, ki vpliva potem tudi na množična komunikacijska sredstva in okvirno opredeljuje prostor za delovanje teh disciplin oziroma odreja vlogo v našem prostoru. Nekateri primeri celo kažejo, da tendence birokratizma, ki se pojavljajo pri nas, prihajajo v direktno konfrontacijo z rezultati raziskovalnega dela in je torej razumljivo, če prihaja tudi do omejitev v uporabi rezultatov tega raziskovalnega dela. Kolikor bomo sami proučili konkretnije pogoje in potrebe na delovnih mestih in po posameznih vrstah zaposlitve, bo tudi praksa jasnejše odgovorila na možnosti zaposlovanja naših diplomantov.

Če preidem še na tretji kompleks vprašanj, ne da bi se pri njem dalj zadrževal, naj omenim to, kar je opozorila zlasti novinarska skupina, da se tu pojavlja izredno pomemben krog posrednikov med našim delom in širšo javnostjo. To so zlasti množična komunikacijska sredstva, ki zaposlujejo novinarje in nekatere raziskovalce. Kot je bilo rečeno, se postavljajo nekatera moralna vprašanja delovanja kolegov v praksi in treba si je prizadevati, da bi odpravili enostranosti, ki so še danes v njihovem delovanju, ko se ti posredniki informacij bolj orientirajo na centre moči, »na periferiji« pa, kot je bilo ugotovljeno, puščajo centre znanja.

S tem sem poskušal povzeti nekatere od idej, medtem ko mislim, da bi na podlagi zapisnika povzeli vse predloge in sugestije in jih poslali vsem institucijam v Jugoslaviji, ki so tukaj zastopana. Hkrati s tem bi končal našo razpravo in se vsem za sodelovanje najlepše zahvaljujem.

Sistem služb za pomoč otrokom z motnjami*

Poleg razvitega temeljnega sistema vzgoje in izobraževanja, zdravstvenega in socialnega varstva otrok, zahteva današnji čas tudi sistematično izoblikovan in dovolj razvejan sistem služb za pomoč otrokom, ki imajo motnje, odklone in posebnosti v svojem osebnostnem razvoju.¹

Kdor ima stik s področjem in vprašanji pedagoškega, zdravstvenega in socialnega razvoja otrok, ne bo iskal podrobnejših dokazov, da je potreba po sistematičnem obravnavanju motenih otrok resnično velika in da, ko govorimo o tem, ne govorimo o neki postranski, za družbo manj pomembni zadevi. Različni pisci, ki so se ukvarjali s proučevanjem motenih otrok, navajajo različne številke o tej populaciji. Tisti, ki uporabljajo strožje kriterije za selekcijo, se zadovoljujejo s podatkom, da je motenih 5 % celotne populacije otrok, nekateri pa govorijo celo o 20 ali več odstotkih motenih otrok.²

* Prispevek na simpoziju »O socialnoj patologiji dece i omladine« v Zlatiboru od 27. do 29. oktobra 1970.

¹ Ko govorimo o motnjah, odklonih in posebnostih v otrokovem osebnostnem razvoju, mislimo na tiste psihološke, pedagoške, sociološke in medicinske probleme otrokovega razvoja, ki povzročajo staršem in vzgojiteljem tolikšne skrbi in probleme, da jih sami niso sposobni rešiti, če jim strokovnjaki ustrezno ne pomagajo. Problemi seveda lahko izvirajo iz različnih virov: iz pomanjkljive dedne opremljenosti, obolenj in pridobljenih okvar centralnega živčnega sistema, iz nekaterih somatskih obolenj, motenj, okvar in posebnosti, iz neugodnih socialnih razmer ali drugih negativnih zunanjih okoliščin, iz tega, da starši ali drugi pristojni ne poznajo primernih vzgojnih ciljev in pravičnega vzgojnega ravnanja, iz motenega psihosocialnega odnosa med starši in otrokom; težave se lahko kažejo v moteni storilnosti, motenem vedenju, motenih navadah in v motenem psihičnem delovanju otroka. Več o tem glej: Koncepcija vzgojne posvetovalnice, teze izdelala skupina za razvoj vzgojnega svetovanja v Sloveniji, Ljubljana, 1970.

² Dr. Marjan Košiček v študiji o številu motenih otrok na Hrvaškem na primer ugotavlja, da je 61,6 % vseh anketiranih osnovnošolskih otrok kazalo vsaj po en znak osebnostne motenosti, resnejše težave so našli pri 24,5 % otrok, zelo hude motnje pa pri 2,3 % šolskih otrok. Glej referat »Medicinsko-pedagoški značaj odklanjanja i sprečavanja neuspeha u školici«. Posvetovanje o mentalnohigienskem vidiku šolskega neuspeha, Čortanovci, 1961.

A z dokazi o pogostosti motenj pri otrocih se srečujejo tudi v vsakodnevem življenju. Vsak učitelj, ki ga boste pobarali o tem, koliko težavnih otrok ima v razredu, vam bo navedel vsaj tri učence. Upoštevajoč, da je v razredu navadno okoli trideset učencev, bi to pomenilo, da je med njimi 10 % težavnih. Take podatke potrjujejo ali jih celo presegajo tudi statistični podatki o učnih uspehih naših učencev, saj je za leto 1969/70 v Sloveniji ugotovljeno, da znaša osip (to je število učencev ene generacije, ki ne končajo osnovne šole v osmih letih) 38,6 %.³ Podobno nam govorijo številke o porastu mladinske delikvence in prestopništva o splošnem naraščanju števila težavnih otrok in težav vzgojiteljev pri vodenju otrok. Sicer pa ni bil naš namen, da v pričujočem prispevku govorimo o tem. Predpostavljamo, da to ni potrebno. Zaradi boljše orientacije naj navedemo le podatke o verjetnem številu otrok, ki v Sloveniji potrebujejo pomoč te ali one institucije iz sistema služb za pomoč otrokom z motnjami. Upoštevajoč, da je v Sloveniji 444.761 otrok,⁴ lahko trdimo, da zajema populacija motenih otrok od 22.500 (5 %) do 90.000 (20 %) otrok. To pa so že številke, ki jih ne kaže zanemarjati.

Ni nam treba kdo ve kako dokazovati, da so številni moteni otroci tudi že potencialni prestopniki oziroma kandidati za uvrstitev v to ali ono skupino socialne patologije. Motenost je v nekaterih pojavnih oblikah istovetna s prestopništvom oziroma socialno patologijo (na primer: disocialne oblike vedenjskih motenj, kot so destruktivna agresivnost, delomrznost, bežanje od doma, laganje, kraja, seksualna nasilnost ipd.; nekatere psihične motnje, kakršna je suicidalnost), nekatere pojavnosti oblike motenj na socialno patologijo mejijo (denimo nekatere oblike storilnostnih motenj: nevztrajnost pri delu, šolski neuspeh, neodgovornost ipd.), nekatere pa so le ugodna podlaga za razvoj socialno patoloških pojavov in vedenja (na primer: psihične motnje, kot so kompleks manjvrednosti ali večvrednosti, depresivna čustvena razbranost ipd.). Zaradi tesne povezanosti pojava motenosti s pojavi socialne patologije je za uspešno obravnavanje pojavov socialne patologije izredno pomembno vprašanje, kako so razvite in organizirane službe za pomoč motenim otrokom. Zakaj jasno je, da daje razvit sistem služb za pomoč otrokom z motnjami, posebnostmi in odkloni v osebnostnem razvoju (v nadaljnjem besedilu: otroci z motnjami) poleg možnosti za kurativno obravnavanje še dragocenejšo možnost: preventivno ublaževanje ali odstranjevanje nevarnosti potencialnega prestopništva ali socialno patološkega vedenja. Te možnosti omogočajo omenjene službe za obravnavanje motenih otrok tako z organizacijo in uresničevanjem nalog s področja

³ Podatki iz statistike Zavoda za šolstvo SRS za leto 1969/70.

⁴ Perspektivni program za razvoj usposabljanja vedenjsko in osebnostno motenih otrok in mladostnikov v SR Sloveniji — podatki o številu otrok v starosti od 5 — 19 let, gradivo republiškega sekretariata za prosveto in kulturo SRS.

primarne prevecije⁵ kot tudi s sekundarno prevencijo prestopništva in socialne patologije v svojem neposrednem svetovalnem, korektivnem oziroma terapevtskem delu. Omenili smo že, da za obravnavanje vseh vrst motenj v razvoju otrok potrebujemo razvit sistem služb oziroma ustanov. Zamišljamo si, da je lahko tak sistem učinkovit le, če nam more zagotoviti:

— da lahko z njim zajamemo vse vrste in kategorije osebnostnih motenj pri otrocih,

— da lahko z njim zajamemo večino otrok iz navedenih kategorij,

— da lahko te otroke obravnavamo na ustrezni strokovni ravni, upoštevajoč sodobna teoretska spoznanja in ugotovitve,

— da delujejo posamezne službe in ustanove v tem sistemu smiselno, da ima vsaka svoje specifične cilje, naloge in populacijo, ne da bi se med seboj pomembneje prekrivale ali se celo rivalsko-konkurenčno spodbijale,

— da je ta sistem služb za specialno pomoč otrokom z motnjami organizacijsko, vsebinsko in strokovno povezan s sistemom institucij, ki obravnavajo otroke brez navedenih motenj.

Da bi nazorneje predstavili sistem služb za pomoč otrokom z motnjami, bomo opisali stanje, kakršno je danes v Sloveniji na tem področju.⁶ To bomo skušali narediti tako, da bomo prikazali in opredelili obstoječe tipe ustanov pri nas, pri čemer bomo v seznam zajeli le tiste ustanove, ki jim je obravnavanje motenih otrok redna dejavnost.

Pri nas imamo ta čas te ustanove in službe za obravnavanje motenih otrok:

- psihohigiensko ambulantno službo,
- šolsko svetovalno službo,
- vzgojno-svetovalno ambulantno službo,
- službo v okviru zavodov za socialno delo,
- psihiatrično ambulantno službo,
- triažno-diagnostično stacionarno službo,
- pedopsihiatrično hospitalno službo,
- sodišča za mladoletnike in oddelke za mladoletne prestopnike pri organih uprave javne varnosti,

⁵ Če omenimo le možnosti, ki se izpolnjujejo z delovanjem vzgojnih posvetovalnic, potem vidimo, da te ustanove opravljajo izrazito preventivno delo s tem, ko v svoje programe vključujejo te naloge: izobraževanje staršev in poklicnih vzgojiteljev, popularizacija sodobnega pedagoškega in psihološkega znanja, strokovne publikacije s področja vzgojnega svetovanja, raziskovanje problematike, povezane z dejavnostjo vzgojne posvetovalnice, aktivno opazovanje in vplivanje na določanje politike glede vprašanj vzgoje, pravočasna detekcija motenih otrok, itd. Glej delo, navedeno pod 1, str. 1 — Konceptija vzgojne posvetovalnice.

⁶ Namen tega prispevka ni, da bi vsiljevali drugim rešitve, kakršne obstajajo danes v Sloveniji niti da bi prikazali te rešitve in predloge kot idealne. S konkretno predstavitvijo prizadevanj na Slovenskem pa želimo vendarle sprožiti razmišljanja o tem, kako bi najsmotrneje organizirali službe za pomoč motenim otrokom.

— prehodna zatočišča za begavce,

— domove za prevzgojo otrok.

V ta sistem ne sodijo različne službe, ki se tesno povezujejo z navedenimi in občasno ali parcialno obravnavajo tudi motene otroke (na primer: šolski ali otroški dispanzerji in druge zdravstvene ustanove za ugotavljanje in zdravljenje telesnih bolezni in pomanjkljivosti, socialno-varstvena služba pri občini, posebne osnovne šole in drugi vzgojno-izobraževalni zavodi, zavodi za telesno prizadete otroke, logopedska služba, poklicne posvetovalnice, komisije za kategorizacijo in druge ustanove).

Poskušajmo na kratko opredeliti našete službe in ustanove za motene otroke.

Psihohigienska ambulantna služba

Ta služba je po svojem programu in širini bazičnega pomena za obravnavanje motenih otrok. Ustanove te skupine imajo v Sloveniji različne nazive: center za psihohigieno, dispanzer za psihohigieno, psihološki oddelek otroškega dispanzerja, pedopsihološka ambulanta.

Te ustanove, ki vse delujejo v okviru zdravstvenih domov, si postavljajo za temeljno nalogo skrb za telesno in duševno zdravje varovancev. Vključujejo tudi sistematične preventivne preglede (pregledi za predšolske otroke, stare tri in pet let, pregledi pred vstopom v šolo, pregledi šolskih otrok ob prehodu na višjo stopnjo osnovne šole, ob koncu osnovnega šolanja, ob koncu srednje šole) in individualne preglede vseh vrst motenih otrok.⁷ V praksi so te ustanove namenjene predvsem obravnavanju predšolskih otrok in jih zajemajo praktično skoraj v celoti (sistematski pregledi). Čeprav delajo teamsko, je vodilni strokovni delavec v teh ustanovah psiholog.

V Sloveniji imamo trenutno sedem takih ustanov, očitna pa je težnja po nadaljnjem razvijanju in ustanavljanju novih tovrstnih ustanov.

Šolska svetovalna služba

»Šolska svetovalna služba kot neločljivi del šolskega življenja in dela je tista medznanstveno zasnovana ter teamsko delujoča šolska služba, ki pomaga reševati učiteljem in staršem s strokovno pomočjo šolske pedagoške, šolske psihološke in šolske socialne službe vprašanja otrokovega razvoja in šolskega vzgojno izobraževalnega dela.«
Iz navedenega dela⁸ je razvidno, da so temeljne naloge šolske sve-

⁷ Opredelitve povzemamo po Poročilu o opravljenem delu centra za psihohigieno pri Zdravstvenem domu Maribor za leto 1969. Podobne podatke najdemo tudi v poročilih drugih ustanov te skupine.

⁸ Dr. France Pediček: Programsko gradivo za raziskovalno nalogo: »Vrednost šolske svetovalne službe za vzgojnoizobraževalno delo osnovne šole«, str. 9 do 11 in 30, Pedagoški inštitut, Ljubljana, 1968 (skripta).

tovalne službe: »šolski študij otroka, osebno ali skupinsko psihološko, socialno ali vzgojno svetovanje, pedagoško posvetovalno ali konzultativno delo s starši in drugimi vzgojitelji, temeljno diagnostično in odbiralno (triažno) delo na šoli, zbiranje in sistematično protokoliiranje podatkov o posameznem otroku z raznih strokovnih vidikov, študij življenjske zgodovine otrok, študij osebnostnih značilnosti otrok in sleditev njihovega razvoja«, iz celotnega programskega gradiva pa je razvidno, da je šolska svetovalna služba tudi »temeljna triazna služba v našem šolskem sistemu«, ki je »operativno najtesneje povezana s specializiranimi svetovalnimi ustanovami zunaj šole« — te pa opravljajo »nadaljnjo in zahtevnejšo svetovalno obravnavo« otrok.

Čeprav je ta opredelitev nepopolna in skopa, vendarle jasno kaže, kako temeljna je vloga šolske svetovalne službe v sistemu služb za pomoč motenim otrokom. Temu se pridružujejo tudi podatki o že precejšnji razširjenosti te službe: po podatkih je bilo v začetku leta 1970 v Sloveniji zaposlenih v šolski svetovalni službi 82 delavcev. V članku, iz katerega smo navedli podatke in stališča,⁹ je tudi rečeno, da bodo morali biti delovni programi šolske svetovalne službe tako zasnovani, da bo šolsko svetovalno delo usmerjeno v pomoč *vsem* otrokom, *vsem* učiteljem in staršem (podčrtal Z. J.), in da bi ne smeli preveč poudarjati psihološkega, vzgojnega in socialno terapevtskega šolskega in svetovalnega dela, pač pa bi se morali bolj usmeriti v preventivo. Med vsemi službami za pomoč motenim šolskim otrokom sega šolska svetovalna služba najbolj v širino in je najbolj množična, saj praktično obravnava vse otroke v šoli.¹⁰

Vzgojno-svetovalna ambulantna služba

Vključuje ustanove z enotnim nazivom: vzgojna posvetovalnica.

Vzgojna posvetovalnica je strokovna svetovalna ustanova, ki skuša pomagati predvsem staršem in poklicnim vzgojiteljem pri reševanju *zahtevnejših* vzgojnih in psihohigienskih problemov telesnega, duševnega, socialnega in moralnega razvoja njihovih otrok.

Vzgojna posvetovalnica je izrazito multi- in interdisciplinarna strokovna ustanova. Zaposluje predvsem psihologa, specialnega pedagoga ali pedagoga splošne smeri, socialnega delavca in zdravnika (po možnosti pedopsihiatra, sicer pa pediatria ali psihiatra).

Stranke obravnavajo na podlagi raznovrstnih in praviloma kombiniranih psiholoških, pedagoških, socialnih in medicinskih spoznanj ter strokovnih metod in tehnik. Osrednja oblika dela s strankami je svetovanje.¹¹

⁹ Jože Trček, dr. France Pediček: »Odprta vprašanja šolskih svetovalnih služb«, *Sodobna pedagogika* 3—4, 1970, str. 137 in 147—148.

¹⁰ Podrobneje o tem glej: Zoran Jelenc, »Organizirano specilizirano vzgojno svetovanje«, *Naši razgledi*, 5. jun. 1970, str. 340.

¹¹ Opredelitev povzemamo iz modela, navedenega pod 1, str. 1 — Konceptija vzgojne posvetovalnice.

V primerjavi s šolsko svetovalno službo je vzgojno svetovanje specialistična služba, ki pa vendarle zajema širok spekter — domala vse vrste motenih otrok. Splošni cilj vzgojne posvetovalnice je povečati pozitiven učinek vzgojnih prizadevanj staršev, poklicnih vzgojiteljev in drugih.

V Sloveniji imamo trenutno štiri vzgojne posvetovalnice. Potreba, da razširimo mrežo teh ustanov, je velika. Čeprav sedanje vzgojne posvetovalnice obravnavajo pretežno populacijo šolskih otrok, bi vendarle hoteli — in ponekod tako tudi že delajo (na primer vzgojna posvetovalnica v Kopru), da zajema posvetovalnica tudi že predšolske otroke; tudi na tej stopnji so naloge vzgojne posvetovalnice podobne kot za šolsko populacijo.

Zavodi za socialno delo

Po nazivu sicer dokaj monolitna skupina ustanov (edini različici sta zavod ali center), ki pa je programsko močno neenotna.

Novejših skupnih programov oziroma programskih osnutkov nimamo. Iz starejših programov pa lahko razberemo te naloge zavodov za socialno delo: »Analiziranje socialnih vprašanj v komuni, odkrivanje njihovih vzrokov ter predlaganje ukrepov za njihovo reševanje in odpravljanje. Centri bodo od upravnih organov občinskih ljudskih odborov postopoma prevzeli tudi vse strokovne zadeve na področju socialnega varstva (odnosi med starši in otroki, ukrepi proti nevestnim staršem, skrb za nepopolne družine, obravnavanje otrok razvezanih staršev, delo z mladoletnimi prestopniki, nadzor izvajanja vzgojnih ukrepov, delo v disciplinskih centrih, opazovanje prevzgojnih ukrepov in njihovega učinka, skrbstvene zadeve — otroci brez staršev, rejništvo, posvojitve).«¹²

Delo centrov je torej praviloma usmerjeno k pretežno socialnim problemom; temeljni profil za to delo pa je socialni delavec. Nekateri centri presegajo ta program in se usmerjajo tudi k ožjim problemom, za katere dopolnjujejo svojo standardno strokovno zasedbo s strokovnjaki drugih smeri (psihologi, pedagogi). Ožja problematika, s katero se preventivno in kurativno ukvarjajo zavodi za socialno delo, so pojavi deviantnega vedenja v smeri socialne patologije tako pri mladini kot tudi pri odraslih.

Danes imamo v Sloveniji trinajst zavodov oziroma centrov za socialno delo.

Psihiatrični dispanzer

V Sloveniji imamo le en psihiatrični dispanzer v Ljubljani. Ta opravlja poleg ambulantne psihiatrične službe za odrasle tudi psihiatrično in psihohigiensko dejavnost za otroke.

¹² Opredelitve navajamo iz Poročila o delu centrov za socialno delo v LR Sloveniji, Svet za socialno varstvo LRS, 5/10 — 1962.

Glede na to, da je v tej ustanovi temeljni in najpogostejši strokovni profil psihiater, je jasno, da gre za specialistično službo, ki obravnava motene otroke z intenzivnejšo simptomatiko s področja osebnostnih motenj. Ni pa jasno omejeno zajemanje blažjih motenj pri otrocih. Ukvarjanje s problematiko motenj v razvoju otrok je psihiatričnemu dispanzerju le ena od dejavnosti, ki jih opravlja, saj se dispanzer pretežno ukvarja s psihopatološkimi odkloni v dobi odraslosti.¹³ Poleg psihiatrov zaposluje ustanova tudi več psihologov.

Diagnostično-triažna stacionarna služba

S tem nazivom označujemo v Sloveniji edino stacionarno ustanovo za diagnostično obravnavanje predvsem vedenjsko in vzgojno težavnih otrok in mladostnikov — prehodni mladinski dom v Ljubljani.

Funkcija te ustanove je jasna: diagnostično strokovno proučevanje otrok in izdelava predloga za nadaljnjo nego — praviloma v kakem vzgojnem domu. Za opravljanje svojih nalog potrebuje zavod strokovnjake (team) različnih profilov.

Pedopsihiatrična hospitalna služba

Tudi tu gre za eno samo ustanovo v Sloveniji: oddelek za otroško psihiatrijo pri klinični bolnici za otroške bolezni v Ljubljani.

Funkcija te ustanove je precej podobna funkciji ravnokar navedene diagnostično-triažne službe. Razlika je le v tem, da oddelek sprejema otroke, pri katerih gre za zdravstveno-psihološko simptomatiko in tudi tako usmerjeno diagnosticiranje in terapijo, medtem ko se prehodni mladinski dom ukvarja predvsem s pedagoško-psihološko simptomatiko, ki jo je treba ublažiti ali odpraviti z ustreznimi vzgojnimi postopki in rešitvami. Temeljni strokovni delavec v oddelku je pedopsihiater.

Sodišča za mladoletnike in oddelki za mladoletne prestopnike pri upravi javne varnosti

Obe ustanovi sta potrebni šele takrat, ko imamo opraviti s prestopnikom, bodisi zaradi podrobnejše določitve in ugotovitve prestopka (uprava javne varnosti), bodisi zaradi odločitve o sankcioniranju storjenega prekrška (sodišče). Za obe ustanovi se torej delo začne, ko je mladostnik ali otrok že stopil na pot prestopništva, zato imata bistveno manjšo možnost kot doslej omenjene ustanove za primarno preprečitev, delno pa tudi za sekundarno.

¹³ Te trditve temeljijo predvsem na lastnih izkušnjah referenta (program ustanove v času pisanja prispevka ni bil dosegljiv) in zato niso izključene morebitne korekture navedenih opredelitev.

Služi za prehodno bivanje otrok in mladostnikov, ki so jih zasačili pri deliktu ali ujeli na begu oziroma potepu. Ustanova se s prestopnikom ukvarja le kratek čas, zato ne opravlja daljših in sistematičnih diagnostičnih oziroma terapevtskih postopkov.

Vzgojni domovi

Vzgojni domovi so zadnja oblika, ki jo lahko uporabimo, da bi prevzgojili ali zaščitili otroka ali mladostnika, ki je na slabi poti. Tu ostane otrok toliko časa, da se usposobi za poklic ali pa da ga ustrezno prevzgojijo.

Na prvi pogled se zdi, da imamo dovolj razvejan in diferenciran sistem za obravnavanje motenih otrok. Vendar pa nam praksa pokaže povsem nasprotno sliko. Naš sistem in razvojno stopnjo ustanov za pomoč otrokom z motnjami bi lahko kritično ocenili takole:

a) Pri nas imamo zadosti različnih oblik, vrst in tipov ustanov, saj smo jih pri našem pregledu našteali deset.

b) Ne glede na to pa imajo skoraj vsi tipi ustanov premajhno kapaciteto (izjeme so bržkone le diagnostično-triažni center, mladinsko sprejemališče, oddelki za mladoletnike pri UJV in sodišča za mladoletnike).

Ko smo z anketo ugotavljali, kako je razvita vzgojno-svetovalna ali sorodna služba v Sloveniji, smo dobili tele porazne in sramotne rezultate:

— le 10 % slovenskih občin ima ustrezno vzgojno-svetovalno oziroma mentalno-higiensko ustanovo za pomoč staršem motenih otrok;

— 86,6 % slovenskih občin nima take ustanove;

— 55 % slovenskih občin nima nobene od navedenih služb za pomoč motenim otrokom;

— le v enem kraju (pa še to je vprašljivo) navajajo, da ustanova za obravnavanje motenih otrok zadošča za potrebe tistega kraja, povsod drugod pa kapacitete ne zadoščajo;

— razmerje med tistimi kraji, ki imajo vzgojno posvetovalnico, in tistimi, ki je nimajo, a jo želijo imeti, je 1:7; to pomeni, da je teh ustanov pri nas vsaj sedemkrat premalo (68,1 % anketiranih organov navaja, da njihovi organi potrebujejo vzgojno posvetovalnico).¹⁴

Podobno bi lahko rekli za šolsko svetovalno službo, psihohigienске in psihiatrične ambulante, pedopsihiatrični oddelek in vzgojne domove, saj zelo pogosto slišimo glasove in dokazovanja, kako deficitarni smo v razvitosti teh služb.

¹⁴ Podrobneje o tem glej: Zoran Jelenc, »Analiza in prikaz stopnje razvoja vzgojno-svetovalne službe v Sloveniji in pregled možnosti za njen razvoj« (ciklostirana izdaja), izdelano za potrebe skupine za razvoj vzgojnega svetovanja v Sloveniji pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije, Ljubljana, 1971.

c) Delo navedenih tipov ustanov pri nas koordiniramo povsem stihijsko, priložnostno. Ni razmejitve, ki bi nam kazale, do kod segajo pravice in pristojnosti ene, kod pa se začenjajo pristojnosti druge ustanove. Ker pa smo v celoti še vedno deficitarni in nam vse ustanove skupaj ne dajejo zadostnih kapacitet, se to vprašanje zaenkrat še ni močnejše pojavilo kot problem, saj je dela dovolj za vse, ali bolj točno: večina ne more zadostiti vsem potrebam, tako da niti ne more priti do ljubosumnostnih in rivalskih odnosov.

č) Tudi povezava z ustanovami oziroma sistemom za obravnavanje normalnih otrok je večkrat bolj naključna kot sistematična. Izjema v tej smeri so sistematični pregledi predšolskih otrok v psihohigienskih dispanzerjih, tesna povezava vzgojne posvetovalnice s šolami in še kak posamezen primer.

d) Podobna nekoordiniranost se kaže pri financiranju teh dejavnosti, čeprav vse pomagajo blažiti in odpravljati težave motenih otrok. Vsak sistem (na primer zdravstvo, šolstvo, socialno varstvo) togo vztraja le pri financiranju ustanov iz svojega sistema, čeprav je jasno, da problematika pri enem otroku ne more biti omejena le na šolsko težavnost, pri drugem pa le na zdravstveno stanje.

e) Nimamo jasno izdelanih programov in konceptov ustanov ali služb, po katerih bi lahko presodili tudi kakšne vrste je problematika, ki jo služba obravnava, in kdo je dolžan skrbeti za razvoj teh ustanov.

f) Nadalje nimamo jasnih konceptov razvoja raznih ustanov iz navedenega sistema. Stihijsko razvijanje je možno toliko časa, dokler ne nastanejo konflikti med ustanovami. Ti pa nastajajo, kadar ena ustanova namerno ali nenamerno posega na delovno področje druge.

Pri nekaterih so razmejitve povsem jasne, pri drugih pa povzroča razmejitve velike težave ali pa jo je celo nemogoče določiti.

Če uporabljamo za razmejitve kriterije, kot so: normalnost ali patološkost simptomatike, ki jo ustanova obravnava; globina in intenziteta motenosti; geneza motnje (socialna, psihična, somatična geneza); kdo je prizadet (starši, otrok) in kako (miljejsko, konstitucionalno, hereditarno, organsko); starost klientele; metode in sredstva za delo; profili zaposlenih strokovnjakov, in podobno — ugotovimo, da je najtežje razmejiti dejavnosti psihohigienskih dispanzerjev, vzgojnih posvetovalnic in psihiatričnega dispanzerja, kjer so si obravnavane populacije najbolj sorodne.

Temeljna izhodišča za oblikovanje sistema ustanov za pomoč otrokom z motnjami

Opis sedanjega razvojnega stanja ustanov za pomoč otrokom z motnjami nam kaže, da se je obstoječa mreža ustanov razvijala bolj ali manj spontano, posamezni tipi ustanov so nastajali kot plod delovanja posameznikov, ožjih skupin ali strok in zato pogosto neuskkljeno in nenačrtno. Dosegli smo razvojno stopnjo, ki ne dovo-

ljuje več stihije, improvizacij in uveljavljanja ozkih strokovnih interesov. Morali bomo izdelovati sistem, ki bo zagotavljal koordiniran razvoj vseh služb, potrebnih za ustrezno obravnavanje vseh motenih otrok.

Menimo, da bi morali pri nadaljnji graditvi sistema upoštevati te temeljne potrebe in zahteve:¹⁵

1. Potreba po sistematičnem zajemanju otrok vseh starosti

Sistem mora zajemati otroke v vseh obdobjih njihovega razvoja. Skrb za to, ali ima otrok motnje, odklone ali posebnosti se mora začeti že ob otrokovem rojstvu (testiranje otrokovega stanja ob porodu, skrbna zdravniška opazovanja), intenzivno moramo otroke opazovati že v prvem letu starosti, nakar naj postanejo pregledi redkejši, zato pa uvedemo sistematične preglede triletnih in petletnih otrok. Sistematični pregledi se nato nadaljujejo ob vstopu otroka v šolo in v drugih kritičnih ali prelomnih obdobjih šolske dobe (denimo ob prehodu iz četrtega v peti razred, ob koncu osemletnega šolanja — pred odločitvijo za poklic). Ta sistematika ostane ista več ali manj tudi v srednjih šolah. Bistveni pogoj za uspešnost in učinkovitost tega sistema detekcije je, da morajo postopek odkrivanja in pregledovanja otrok opravljati ustrezni strokovni profili ali teami strokovnjakov. Pri tem je jasno, da se pomembnost vloge posameznih profilov spreminja glede na specifičnost problematike v različnih fazah otrokovega razvoja.

Tako lahko z gotovostjo trdimo, da je v najzgodnejši dobi otrokovega razvoja najpotrebnejši spremljevalec otrokove rasti in razvoja pediater, ki druge pristojne strokovne delavce tudi obvešča o posebnostih in odklonih, ki jih je opazil v otrokovem razvoju, kasneje — zlasti še, ko začne otrok obiskovati šolo, pa tudi že vzgojno-varstveno ustanovo — pa se umaknejo problemi telesne rasti in razvoja v ozadje, poudarek pa preide na psihološko in pedagoško problematiko; s tem pa prevzameta težišče skrbi za otroka pedagog ali psiholog.

Iz povedanega je razvidno, da en sam sistem ne more biti ves čas otrokovega razvoja kompetenten in zadolžen za spremljanje otrokove rasti, temveč prehaja otrok iz rok enega sistema v roke drugega. Konkretnje povedano: v zgodnejši dobi otrokovega raz-

¹⁵ O glavnih izhodiščih za razvoj sistema je razpravljala tudi sekcija za strokovne službe v šolskem sistemu in ob njem na drugem posvetovanju slovenskih pedagogov na Bledu (27.—29. maja 1971) in se odločila za temeljne predlagane postavke za oblikovanje sistema služb. Podobna stališča ima tudi komisija za razvoj vzgojnega svetovanja v Sloveniji pri republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo. Obe skupini sta predlagali, naj o teh predlogih čimprej razpravlja ustrezen republiški organ in omogoči njihovo uresničitev. Glej Poročilo o delu sekcije za strokovne službe v šolskem sistemu in ob njem, Bled 28. maja 1971 in zapisnik druge seje komisije za razvoj vzgojnega svetovanja v Sloveniji, Ljubljana, 7. julija 1971.

voja je zdravstvena služba tista, ki mora poskrbeti za sistematično pregledovanje in spremljanje otroka, kasneje — najkasneje pa v mali šoli ali pred vstopom v šolo — pa preide otrok pod okrilje šolske strokovne oziroma, ker se je ta terminologija pri nas že uveljavila, svetovalne službe. Jasno je, da se morajo vsi pomembnejši podatki iz otrokove zdravstvene kartoteke kasneje prenesti v kartoteko tiste ustanove, ki je zadolžena za nadaljnje opazovanje otrokovega razvoja.

2. Potreba po sistematičnem zajemanju vseh kategorij motenj

Iz pregleda ustanov, ki zdaj delujejo pri nas, je razvidno, da si delijo otroke predvsem po vrsti motenosti, ne pa toliko po starosti. Če skušamo ustanove razvrstiti glede na to, kako široko populacijo zajemajo oziroma kako ozko so specializirane, jih lahko razdelimo na *temeljne* in *specialistične*.

Temeljne so tiste, ki obravnavajo celotno populacijo otrok (ali vsaj poskušajo zajeti skoraj vse otroke) in jo zajemajo pretežno s sistematičnimi, standardiziranimi metodami, da bi izvedli ustrezno detekcijo in odkrili poprečne prereze skozi celotno populacijo. Seveda potem to populacijo budno spremljajo in poskušajo odstranjevati tiste odklone in posebnosti, ki so sorazmerno lažje odpravljive z nekaterimi standardnimi tehnikami in postopki. Med obstoječimi že prej navedenimi službami sta le dve, ki izpolnjujeta navedene pogoje. To sta: psihohigienski center (dispanzer, posvetovalnica) in šolska svetovalna služba. Ti dve tudi po svoji formalni sistemski uvrstitvi (sedežu delovanja) ustrezata tistim zahtevam, ki smo jih omenili v prejšnji točki, ko smo govorili o specifičnosti razvojnih obdobj otrokovega zorenja. Prva imenovana ustanova deluje pri zdravstvenem domu in obravnava predvsem populacijo predšolskih otrok, druga pa deluje v šoli in obravnava šolske otroke. Druge ustanove ne morejo postati temeljne, ker po svojem položaju in strukturi ne prihajajo v stik s celotno populacijo otrok (to velja tudi za vzgojno-varstvene ustanove, ki bi lahko opravljale temeljno pedagoško in psihološko službo po vzorcu šolske svetovalne službe, vendar ni mogoče pričakovati, da bi kdaj lahko zajele celotno predšolsko populacijo otrok, kakor jo lahko zajame zdravstvena služba).

V odnosu do navedenih temeljnih služb so vse druge službe *specialistične*. To pomeni, da zajemajo ožjo populacijo otrok, ki jo obravnavajo s svojimi specifičnimi strokovnjaki in metodami. Specialistično službo za motene otroke opravljajo torej: vzgojna posvetovalnica, diagnostično-stacionarna služba, služba v okviru zavodov za socialno delo, pedopsihiatrična hospitalna služba, psihiatrična ambulanta služba, sodišča za mladoletnike in oddelki za mladoletne prestopnike pri UJV,¹⁶ prehodna zatočišča za begavce in domovi za

¹⁶ Morda ni najbolje, da v ta sistem uvrščamo tudi sodišče in tudi zatočišče za begavce. Vendar pa sodimo, da je tudi ti dve obliki potrebno vsaj omeniti, saj

prevzgojo otrok. Tu smo navedli le službe za obravnavanje osebnostno motenih otrok; če bi upoštevali še druge kategorije, bi lahko ta seznam specialističnih služb še precej povečali (na primer: z logopedsko službo, službo poklicnega usmerjanja, različne posebne šole in zavodi), kar pa ne sodi v okvir tega prispevka.

Navedene službe bi lahko razvrstili tudi drugače, in sicer:

a) Glede na to, kako obravnavajo svojo populacijo, ki jo lahko delimo na *stacionarne* (hospitalne) in *nestacionarne* (ambulantne). Jasno je, da mora biti mreža ambulantnih ustanov gostejša kot mreža stacionarnih. (Pri nas, žal, ta razmerja v praksi niso ustrezno uveljavljena, niti zakonito priznana, saj imamo v Sloveniji, denimo, sedem vzgajališč za težko vzgojljive otroke, a le štiri vzgojne posvetovalnice, ki podobno populacijo obravnavajo ambulantno. Tudi to je znak premajhne načrtnosti razvoja specialnih služb za pomoč otrokom). K ambulantnim službam¹⁷ prištevamo: centre za psihohigieno, vzgojne posvetovalnice, zavode za socialno delo, psihiatrični dispanzer in tudi sodišča ter oddelke za mladoletne prestopnike pri UJV; stacionarne službe pa so: diagnostično-triažni center, pedopsihiatrični oddelek otroške bolnice, zatočišča za begavce in domovi za težko vzgojljive otroke.

b) Glede na to, kateri stroki ali sistemu so po vsebini svojega dela najbližje, lahko razdelimo ustanove na:

— pretežno *pedagoško-psihološke* narave, ki se tesno povezujejo s šolskim sistemom (to so: šolska svetovalna služba, vzgojno-svetovalna služba, diagnostično-triažna stacionarna služba in domovi za prevzgojo otrok);

— pretežno *psihiatrično-psihološke* narave, ki se naslanjajo na sistem zdravstvenih ustanov in sestavljajo vejo zdravstvene skrbi za človeka, in sicer skrbi za človekovo mentalno-higiensko in psihično zdravje (te ustanove so: center za psihohigieno, psihiatrični dispanzer in pedopsihiatrični oddelek otroške bolnice);

— tiste, ki se ukvarjajo s pretežno *socialno-pravno* problematiko in so tudi formalno vključene v socialno-varstveni oziroma pravosodni sistem (zavodi za socialno delo, oddelki za mladoletne prestopnike pri UJV in sodišča za mladoletnike).

Vsaka od navedenih skupin je povezana in dopolnjujoča se celota sorodnih ustanov, a tudi vse tri navedene skupine ustanov se med seboj dopolnjujejo in so potrebne druga drugi. Včasih se njihovo delo tudi prekriva, vendar ne toliko, da bi morali razmišljati o redukciji ustanov oziroma združevanju posameznih tipov. Lahko

sta samostojen člen v obravnavanem sistemu in lahko razvijeta lastno bolj ali manj močno strokovno službo.

¹⁷ Izraz ambulanta ni najboljši za vse navedene ustanove, ker preveč spominja na sistem dela v zdravstvenih ambulantah, saj je v resnici način dela teh ustanov čisto drugačen. Z nazivom ambulanta hočemo poudariti predvsem to, da je to ustanova, ki opravlja svoje delo v obliki občasnih sestankov s klienti, ki jih zaradi tega ni treba hospitalizirati.

celo rečemo, da bi bilo formalno združevanje ustanov škodljivo, saj bi se s tem zgubili specifični poudarki, ki karakterizirajo delo posameznih tipov ustanov. Raznolikost ustanov in sistemov daje koristnikom teh ustanov bogate možnosti, da izberejo pravi kraj za reševanje svojih težav. Še najbolj se lahko prekrivajo centri za psihohigieno in vzgojne posvetovalnice, delno pa tudi navedeni psihiatrični dispanzerji in zavodi za socialno delo. Pri teh ustanovah pogosto ne moremo razdeliti populacije po nekih konstantno veljavnih objektivnih kriterijih, temveč bolj po poudarku oziroma vsebini in intenziteti obravnavanih problemov.

3. Potreba po koordinaciji služb

Ker se navedene službe, kakor že rečeno, v praksi povezujejo, pa tudi delno prekrivajo, je nujno, da svoje delo koordinirajo. Koordinacija pa ni možna, dokler te službe — vsaka zase — ne opredelijo svojega področja delovanja. To pa pomeni, da bi morali izdelati koncepcijo za vsako od navedenih služb, koncepcijo, ki bi za vsako od navedenih dejavnosti določala najpomembnejše prvine nje-nega delovanja.¹⁸

Šele ko bi se navedene službe same definirale in izdelale svoje koncepcije, bi se bilo mogoče lotiti razmejevanja njihove dejavnosti, kar je eden glavnih smotrov koordinacije.¹⁹ Na podlagi teh podatkov bi lahko pametno usmerjali razvoj sistema in posameznih služb iz sistema služb za pomoč otrokom z motnjami; natančno bi lahko vedeli, kakšna mreža nam je potrebna za posamezne tipe ustanov.

Potrebovali bi še ustrezen koordinativni organ tako v fazi izdelave koncepcij kot tudi potem.

4. Potreba po upoštevanju specifičnih možnosti in posebnosti različnih krajev pri razvijanju služb

Predlagani sistem se zdi morda za naše možnosti preambiciozen, megalomanski. Taka kritika bi bila lahko upravičena, če bi zahtevali, da se vse navedene službe razvijejo povsod po nekakšnih mehaničnih togo formalnih vidikih. To pa seveda ne bi bilo niti smiselno, niti možno, saj sistema ni mogoče izdelati le na teoretičnih izhodiščih, ne da bi upoštevali specifične objektivne razmere v posa-

¹⁸ Tega dela se je v Sloveniji že lotila komisija za razvoj vzgojnih posvetovalnic pri republiškem sekretariatu za prosveto in kulturo, ki bo še letos sprejela dokončno besedilo koncepcije vzgojne posvetovalnice. Glej delo navedeno pod 1, str. 1. Koncepcija bo vsebovala tele prvine: uvod, kratka opredelitev, naziv ustanove, stranke in njihovi problemi, cilji in naloge, pravni status, vrste in metode strokovnega dela, organizacija zavoda in njegovega dela, strokovni delavci, prostori, financiranje, in priloge — normativi za delo, perspektivni plan razvoja, komentarji in tabele.

¹⁹ Kriterije za razmejitev posameznih dejavnosti smo opisali že na strani 80.

meznih krajih. Jasno se moramo zavedati, da pozna življenje različne vmesne in prehodne oblike in da so čisti tipi sorazmerno redki. Zato morajo tudi v našem sistemu obstajati vmesne kompromisne oblike povsod tam, kjer ni pogojev za nastanek bolj diferenciranih in specializiranih oblik. Ne more biti škodljivo, denimo, če se v kakem kraju najprej pojavi strokovni team pri temeljni izobraževalni skupnosti, zadolžen za obravnavanje problematike več šol, in če ta team, ustanovljen za potrebe šolske svetovalne službe, začne širiti svojo dejavnost in vključevati v svoj program tudi specializirano vzgojno svetovanje (seveda, če ima za to ustrezno usposobljene strokovnjake). Škodljivo pa bi bilo, če bi pri tem ostalo tudi takrat, ko bi že obstajali pogoji za osamosvojitve teh dveh služb.

Kompromisne oblike naj bi v praksi obstajale toliko časa, dokler v posameznih krajih, kjer te ustanove delujejo, ne bi dosegli možnosti za njihovo diferenciacijo in osamosvojitve. V fazi razvijanja sistema je potrebna izredna elastičnost. Ne more škoditi, če dopuščamo različne razvojne oblike, če so nam le jasne teoretične zamisli o prihodnjem sistemu. Skrbeti moramo le, da ne pride do nepopravljivih odstopanj od teoretičnega modela (konceptije) posamezne dejavnosti.

5. Potreba po skupnem viru financiranja sorodnih služb

Kakor moramo zagotoviti koordinacijo v vsebinskem in konceptualnem razvoju služb, moramo poskrbeti tudi za koordinacijo pri financiranju različnih dejavnosti za pomoč otrokom z motnjami. Ne glede na različne vidike, s katerimi ločujemo in razmejujemo posamezne službe, obstaja med njim neka sorodnost, zaradi katere se včasih posamezne službe ne morejo izogniti obravnavanju zelo sorodne ali podobne problematike (na primer: podobne etiologije, a različne pojavne slike motenj ali pa različne etiologije pri enakih zunanjih znakih, pojavnih oblikah motenosti). Sedanji sistem financiranja je tak, da financira posamezno ustanovo tisti, ki jo je organiziral ali vključil v svoj sistem (gre torej za sistem formalne, sistemske pripadnosti). Taka rešitev pa ni ustrezna, saj storitev, ki jih opravljajo ustanove iz sistema za pomoč otrokom z motnjami, ne moremo tako formalno opredeliti, ker so raznovrstne, kompleksne in nedeljive (tako, denimo, otroka enuretika lahko obravnava vzgojna posvetovalnica in bo storitev plačala izobraževalna skupnost, čeprav gre pri tem — vsaj na videz — le za motnjo telesnega delovanja, ki se jo med drugim zdravi tudi z zdravili; otroka z govorno motnjo, ki potrebuje specialno pedagoško urjenje in mogoče tudi psihološko nego, pa bo plačeval sklad za socialno zavarovanje, ker je logopedska služba vključena v sistem zdravstva, čeprav gre za izrazito pedagoško delo — (korekcijo specifične nesposobnosti). V obeh primerih pa bi lahko rekli, da gre za obravnavanje celotne psihološke, pedagoške, socialne in medicinske problematike in bi težko določili

točna razmerja med deleži teh strok pri obravnavanju posamezne oblike motenosti, prav tako pa bi tudi težko a priori opredelili, v čigavo pristojnost primer spada).

Rešitev je bržkone v tem, da za storitve nekaterih zavodov za specialno pomoč motenim otrokom združimo sredstva iz različnih ali pa vsaj dveh poglavitnih virov — socialnega zavarovanja in izobraževalne skupnosti — po dogovorjenem ključu, in jih potem uporabljamo za plačevanje dogovorjenih dejavnosti ali storitev.²⁰

6. Potreba po uskladitvi vseh sistemov, ki skrbijo za zdrav osebni razvoj otrok

Sistem služb za pomoč otrokom z motnjami bo toliko bolj uspešen, kolikor bolje bo urejen splošni sistem skrbi za zdrav osebni razvoj vseh otrok (normalnih in tistih, ki imajo motnje v razvoju); to pa je smotrna urejenost zdravstvene nege, zadostnost in primerna urejenost vzgojnega varstva, sodobnost sistema rednega izobraževanja in vzgoje, razvito socialno varstvo. Poleg potrebe po splošni razvitosti navedenih sistemov, je s stališča potreb sistema ustanov za pomoč otrokom z motnjami pomembno zlasti še:

— Usklajenost programov, tako da vsak sistem upošteva potrebe drugega in mu poskuša pomagati pri uresničevanju njegovih ciljev. To koordinacijo je mogoče doseči prek skupnih strokovnih služb in s pomočjo aktivnega medsebojnega obveščanja in sporočanja stališč, opažanj, predlogov v obeh smereh. Najboljšo koordinacijo bi dosegli, če bi v ta namen imeli skupna koordinativna telesa.

— Formiranje mejnih oblik za obravnavanje populacije motenih otrok. Te oblike služijo potrebam obeh sistemov in so največkrat organizirane v obliki skupin za obravnavanje specifične oblike motenosti. Organizira jih lahko redno otroško varstvo (na primer: posebno korektivno urjenje za otroke z disfazičnimi in govornimi motnjami, informiranje staršev), šolstvo (na primer: razvojni oddelki pri redni osnovni šoli za obravnavanje otrok s specifičnimi učnimi in razvojnimi težavami, izvirajočimi predvsem iz blažjih cerebralnih okvar; posebna skupinska urjenja za legastenične otroke), socialno varstvo (na primer: disciplinski centri) in drugi.

— Sistematičnost in organiziranost detekcije in triažiranja, s čimer je zagotovljeno, da bodo otroka pravočasno napotili v ustrezno obravnavo. Tako je, na primer, mogoče organizirati detekcijo otrok, ki jih je treba napotiti v posebno osnovno šolo, tako, da sistematično zbiramo opažanja učiteljev od male šole dalje s posebnimi obrazci; z dodatno zbrano dokumentacijo in ustreznimi preskušnjami že v prvem letu šolanja lahko zanesljivo določimo, kateri otroci spa-

²⁰ Predloge v tej smeri je dala sekcija za strokovne službe v šolskem sistemu in ob njem na drugem posvetovanju slovenskih pedagogov na Bledu v maju 1971. O tem pa so baje septembra 1971 že razpravljali tudi na republiški izobraževalni skupnosti in podprli urejanje problemov financiranja v tej smeri.

dajo v posebno šolo, katere pa je treba obravnavati, ker so drugače moteni;²¹ tako sistematično detekcijo pa je mogoče izvesti tudi za druge namene.

— Sistematično izvajanje predlogov, ki jih daje ta ali ona služba in opazovanje poteka uresničevanja predlaganih ukrepov oziroma opazovanje otrokovega razvoja. Te naloge lahko natančno izvede dobro organizirana šolska svetovalna služba ali pa strokovna služba vzgajališč, posebnih šol in drugih ustanov za izobraževanje, vzgajanje in usposabljanje otrok.²²

Prepričani smo, da bi nam organizacija sistema za pomoč otrokom, kakor smo jo prikazali v tem prispevku, prinesla bistveno izboljšanje v načinu obravnavanja motenih otrok in s tem tudi večjo učinkovitost dela na tem področju. S tem pa bi lahko učinkovito vplivali na izboljšanje preprečevanja socialno patoloških pojavov in prestopništva pri otrokih in mladini. Tako bi predlagani sistem dobil tudi svojo družbenoekonomsko upravičenost.

²¹ Tak sistem detekcije predvideva poslovnik za delo komisije za kategorizacijo pri vzgojni posvetovalnici v Ljubljani.

²² Poslovnik omenjen pod točko 21, vključuje tudi načine za opazovanje razvoja kategoriziranih otrok.

Beseda o objektivnem obveščanju

Z velikim zanimanjem sem prebral razmišljanja tov. Zdenka Roterja v zadnji (11. št. 1971 — op. ur.) številki »Teorije in prakse« o objektivnem obveščanju. Naj takoj zapišem, da se ne oglašam zaradi tega, ker bi želel z njegovimi mnenji polemizirati, pač pa zato, ker bi hotel razmišljanje nadaljevati.

Prepričan sem, da nihče ne more biti dvoživka, namreč, na en način razmišljati in zavzemati stališča pri svojem rednem delu, čisto drugače pa posegati v polemiko ali v osebno in vendarle javno razmišljanje. Prav zaradi tega se mi zdi, da je treba najprej povedati svoje mnenje o radijskem oziroma televizijskem poročanju; to poročanje je bilo predmet kritike. Strinjam se s kritiki, da konkreten primer poročanja ni bil tak, da bi ga lahko uvrstili med primere dobrega, in če hočete, objektivnega poročila. O tem smo v programskih telesih zavoda RTV in tudi z družbenimi organi upravljanja razpravljali in bistvenih razlik od ocene kritikov ni. Prepričan sem, da javna kritika — posebno še kadar je utemeljena — lahko samo pomaga tisti veliki večini programskih delavcev radia in televizije, ki jim je resnično pri srcu demokratičen, idejno jasen in družbeno angažiran radijski in televizijski program. Takega programa pa seveda brez objektivnega poročanja ni mogoče pripravljati.

Če sem s tem pojasnil enotno stališče programskega vodstva zavoda in organov družbenega upravljanja — napor za uresničitev takega stališča pa ni od včeraj in prav gotovo ni končan danes — najbrž lahko lažje povem svoje misli o problemih, ki jih je Zdenko Roter nanizal v članku »Beseda o objektivnem obveščanju«.

Tovariš Zdenko Roter trdi, da so Zorčičeva pojasnila o enostranskem poročanju »milo rečeno, sprenevedajoča, neprepričljiva, in ne obetajo kakega napredka v televizijskem političnem informiranju«. Nisem zagovornik, in tudi ne bi želel biti, Zorčičevega poročanja in pojasnil, dobro pa vem in lahko tudi zagotovim, da od teh pojasnil ni odvisen napredek v televizijskem poročanju.

Opozoril pa bi rad na nekatere zakonitosti radijskega in televizijskega poročanja, ki jih ne gre zanemariti. Radijski program teče

nepretrgoma ves dan. Temeljno pravilo dobrega poročanja je, da naj gre novica v javnost hkrati z dogodkom ali vsaj takoj zatem, ko se je kaj zgodilo. Kolikor uresničevanje tega pravila prispeva k sprotneemu objektivnemu obveščanju pa vendarle skriva v sebi veliko nevarnost, da poslušalec, ki sprotnega poročanja ni spremljal, dobi samo delno obvestilo. Zaradi tega vse radijske postaje — tudi naša — uveljavljajo metodo povzetkov tako imenovanih zbirnih poročil. Časopisni novinar pripravlja poročilo od izdaje do izdaje časnika navadno je to enodnevni cikel, radijski novinar pa najmanj od ure do ure, nemalokdaj pa tudi v polurnih ciklih. Poročevalec zaradi tega v zbirnem poročilu opusti marsikaj, o čemer je poročal že poprej in mora izluščiti jedro dogodka. Priprava takega poročila pa predvsem zahteva veliko znanja, napora in vsaka lagodnost ali površnost povzroči nepopravljive posledice. Prepričan sem, da je tu večji vzrok pomanjkljivosti v objektivnem poročanju kot pa v nekakšnem zavestnem izogibanju objektivnosti ali političnem ločenju poročil.

Neprimerno manjši del napak nastaja zaradi osebnega prizadevanja posameznikov, da bi s svojim enostranskim poročanjem »kadili« temu ali onemu posamezniku in si tako uresničevali svoja popolnoma nenačelna in idejno politično vsekakor prazna kariernistična hotenja.

V slovenskem radijskem in televizijskem novinarstvu imamo opraviti z velikim dotokom mladih novinarjev, ki imajo veliko dobre volje in bi marsikateri med njimi rad preskočil številne stopnice pri poklicnem usposabljanju. Tudi v tem dejstvu je eden izmed vzrokov za nekatere napake. Še preden je mlad novinar obvladal tehniko in metodo novice, še preden se je navadil poslušati in ločiti bistveno od nebitvenega ter na tej podlagi tudi poročati, že želi komentirati. Zaradi tega se nemalokdaj zgodi, da tak delavec pomeša dve čisto nezdružljivi nalogi. Eno je objektivno poročati ne glede na to, ali se z vsem, o čemer poročáš, idejno strinjaš ali ne, drugo pa je povedati svoje, novinarsko mnenje, potem ko si nalogo poročevalca opravil. Taka pot je nedvomno težka, saj zahteva po eni strani, da brzdaš osebno mnenje, kadar o čem poročáš, hkrati pa zahteva temeljito strokovno in idejno usposobljenost, kadar se čemu v komentarju upiraš ali zagovarjaš, pojasnjuješ. Pri vseh zahtevah po objektivnem poročanju pa vendarle ostaja dejstvo, da dober poročevalec, kljub vsej objektivnosti navajanja dejstev vedno lahko daje zven ali ton poročila, če je seveda idejno in strokovno dovolj usposobljen. Zaradi tega zame objektivno poročilo še zdaleč ne pomeni neidejnega, ali če je to bolj jasno, »nepolitičnega« poročila. In narobe. S tem, da dejstva zamolčimo, se idejnost in političnost poročanja prav nič ne poveča. Dopuščam možnost, da se v nekaterih posebnih razmerah o kakšnem dogodku tudi ne poroča, toda to so lahko le izjemne okoliščine, ne pa pravilo.

Teh misli ne navajam zaradi tega, da bi opravičeval napake in slabosti pač pa zato, da bi opozoril na vzroke, ki povzročajo kritiko,

in poudaril, da je kritika lahko samo v pomoč. Toda tudi tu naj dodam drobno omejitev. Tovariš Zdenko Roter je v kritiki oster, morda celo nekoliko preveč posplošuje posamezne trditve. Pomirja pa me dejstvo, da kot odgovorni urednik »Teorije in prakse« skoraj v vsaki številki objavlja sestavke, ki so bili bodisi dobesedno ali pa v temelju objavljeni v radijskem ali televizijskem programu. Potemtakem sva najbrž enotna, da razpravljamo o konkretnih slabostih in ne o programski usmerjenosti.

Glede televizijskega poročanja, omejujem se na neko število konkretnih poročil, ki so bila predmet javne ali pa interne kritike (teh je bilo več), menim, da imamo opraviti z istimi vzroki kot pri poročanju sploh, dodatno pa še z nekaterimi drugimi. Televizija je postala tako močno sredstvo obveščanja, da marsikdo meni, da lahko po svojem »videnju« na televizijskem ekranu izmeri svoj pomen in vpliv. Televizijski poročevalec, ki je časovno mnogo bolj omejen, kot sta radijski ali časopisni, je zaradi tega nenehno v nekakšni stiski. Zaradi tega je tudi vsaka pomanjkljivost na televiziji nepri- merno bolj občutljiva, ne pa tudi opravičljiva.

Če sem se že zadržal pri naštevanju nekaterih vzrokov glede poročanja, naj se samo na kratko pomudim še ob dialogu na RTV. Tako programski koncepti za leto 1972 kot razprave z organi družbenega upravljanja v zavodu RTV so opozorili na dejstvo, da je v programskem delovanju radia in TV preveč zapostavljena oblika neposrednega dialoga pred mikrofonom in jo je treba hitreje razvijati. Pri tem pa je treba upoštevati nekaj zakonitosti. V nasprotju s časniki, ki dialog lahko razvijajo s postopnim objavljanjem različnih stališč o eni temi, mora biti dialog na radiu in televiziji praviloma enočasen ali, natančneje povedano, odvijati se mora v isti zaokroženi oddaji. V vsakem drugem primeru je zaradi nesposobnosti poslušalca ali gledalca, da prejšnja stališča primerja s sedanjimi, to le monolog. Pri časopisih si lahko bralec polemiko, ki ga zanima, shrani ali prebere, ko ga je polemika zamikala, pri RTV pa obstoji samo ena možnost: ali jo je slišal ali videl ali pa je ni slišal ali ne videl in nima nobene možnosti, da bi zamujeno nadomestil. Zaradi take značilnosti medija je, tako menim, treba pogumno zaplavati hkrati v dve odločitvi; najprej zavriniti precej oportunistično trditev, da dialog na RTV ni možen, hkrati pa tak dialog na radijski ali televizijski način omogočiti, pripraviti, organizirati. To pa seveda lahko pomeni samo nadaljnjo stopnjo angažiranosti in idejno-politične aktivnosti pri razreševanju resničnih družbenih vprašanj. Prepričan sem, da take možnosti lahko prerastejo v ustaljeno metodo demokratičnega boja mnenj.

Naj se po vsem tem poskušam opredeliti tudi do nekaterih stališč ali mnenj Zdenka Roterja o pravicah uredniških organizmov in organov družbenega upravljanja v sredstvih množičnega obveščanja. Z marsičem, kar je napisal Zdenko Roter, se strinjam. Menim pa, da ne bomo imeli dobrih socialističnih sredstev obveščanja, in zato

tudi ne demokratičnih, toliko časa, dokler ne bomo — z nekaterimi pogoji seveda — brez kompromisov pripravljeni sprejeti načel, da so sredstva množičnega obveščanja eden izmed subjektov idejnega in političnega delovanja in ne predvsem njun objekt. Dva imperativa: samostojnost in odgovornost morata biti bolj natančno določena kot doslej, čeprav sta prav gotovo danes neprimerno bolj jasna, kot sta bila pred časom. Uredništvo mora imeti pravico, da na temelju svojih konceptov in operativnega izvajanja konceptov odkloni katerikoli članek ali prispevek, pa naj se z njim ne strinja zaradi svojih programskih izhodišč ali pa zaradi konkretne uredniške politike. Vsaka drugačna rešitev zahteva kak drug organ ali organizem, ki bo imel sicer enake pravice, vendarle različno stopnjo odgovornosti. Ali drugače, da bo misel bolj jasna. Ni mogoče deliti samostojnosti in odgovornosti na dva dela, na samostojnost in odgovornost za tisto, kar je objavljeno, in nesamostojnost in s tem tudi za neodgovornost za tisto, česar uredništvo ni objavilo. Iz dolgoletne prakse vem, da so uredništva praviloma ostala sama odgovorna in polagala račune dosledno za tiste sestavke, ki so bili objavljeni. Že vnaprej se strinjam z morebitno pripombo, da je odgovornost samo za objavljene sestavke enostranska in da je neodgovornost za neobjavljene pomanjkljiva. Toda trdim, da ni mogoča drugačna odgovornost za objavljene in drugačna za neobjavljene prispevke.

V vseh sredstvih množičnega obveščanja imamo družbene organe upravljanja, ki naj zagotovijo širši družbeni interes predvsem pri vsebinskih vprašanjih in tudi pri materialnih. Ti organi družbenega upravljanja nimajo in ne morejo imeti naloge operativnega vodenja uredniške politike, pač pa morajo imeti nalogo vsebinskega usmerjanja. Prav zato bi zašli v nemogočo prakso, če bi organi družbenega upravljanja odločali o tem, ali se posamezen sestavek objavi ali ne objavi, saj bi s tem prevzemali nalogo uredniškega odbora. Tu se verjetno prikazuje nagnjenje po mehničnem prenašanju prakse uredniških odborov iz revij v odnos uredniški odbor-organ družbenega upravljanja pri dnevnikih sredstvih javnega obveščanja. Medtem ko pri revijah lahko vsi člani — notranji in zunanji — uredniškega odbora preberejo vsak prispevek ali pa se dogovorijo, da soglasje nekega števila članov takega odbora zadostuje, da se posamezni prispevek objavi ali pa ne objavi, je to pri dnevnikih sredstvih množičnega obveščanja čisto nemogoče. Pri časnikih in RTV morajo tako odločitev samostojno in z vso odgovornostjo sprejemati poklicni uredniki ali uredniški odbori.

Na podlagi tega nastaja — ne po želji tega ali onega, pač pa zaradi narave dela — poseben odnos. Uredništva so v mejah vsebinskega koncepta in načelnih smernic družbenega organa upravljanja samostojna in za izvajanje takega koncepta in smernic družbenemu organu odgovorna. To pa naprej pomeni, da ima družbeni organ upravljanja ne samo pravico, marveč tudi dolžnost presojati, kako uredništvo izvaja koncept in smernice, opozarjati in kritizirati

in v primeru, če se od koncepta in smernic odstopa, tudi temu ustrezno ukrepati. Na tej podlagi tudi že sedanji odnosi urejajo status družbenega organa upravljanja kot vodilnega, usmerjevalnega, pa tudi pritožbenega organa nad uredništvom. Popolnoma logično pa je, da lahko pozitivna ali negativna ocena dela uredništva temelji samo na celotnem delu, ne pa na posameznih odločitvah. Ali konkretnije. Če na primer družbeni organ upravljanja ugotovi, da je uredniški odbor s tem, da je odklonil objavo nekega prispevka, bistveno kršil koncept in njegove smernice, ima vso pravico zahtevati, da se napaka popravi, v primeru, da uredniški odbor tega ne želi narediti, pa svobodno presoja o umestnosti zamenjave odgovornega ali glavnega urednika ali pa celo celotnega uredniškega vodstva.

Tako je že zdaj formalno-pravna in metodološka plat glede zahteve po nekem dodatnem organu proti »monopolističnim« tendencam v sredstvih množičnega obveščanja. Poznamo pa še drugo stran. Popolnoma nemogoče se mi zdi zapostaviti dejstvo, da mora biti uredniško vodstvo samostojen razmišljujoč dejavnik in v mejah koncepta in smernic tudi samostojno ustvarjalen. To pa ne samo pri odločitvah, ali naj se posamezni prispevki objavijo, pač pa tudi glede tega, ali naj se ne objavijo. Menim, da je treba ločiti dve nalogi sredstev množičnega obveščanja: objektivno obvestilo o dogajanju in razlago, komentarje, članke itd. Uredništvo mora imeti pravico — potem ko je objektivno obvestilo objavilo — da samostojno presodi, ali je dodaten komentar, članek, polemika itd. umesten ali ne. Prav v tem se mora kazati tudi samosvoja posebnost posameznega sredstva množičnega obveščanja. Prav taka možnost tudi edina lahko oblikuje idejni profil posameznega sredstva množičnega obveščanja.

Morda tako izhodišče za koga ni sprejemljivo, toda ali se ni mogoče vprašati tudi nekoliko drugače. Nekakšen »strah« pred intervencijami, prizadevanje, da bi ugajali posameznikom iz političnih in družbenih vodstev — taki pojavi so na dobri poti, da izginejo, če že niso docela izginili — po eni strani in po drugi zahteva po nekem posebnem statusu, posebni zaščiti tistih avtorjev, ki jim uredništva česa ne objavijo. Namesto odločne podpore samostojnosti in odgovornosti uredništvom, v bistvu zahteva po vračanju nazaj na raven, ki je že presežena. Pri vsem tem pa je sredstvo množičnega obveščanja vendarle najbolj javno v svojem delu, saj je vse, kar dela, namenjeno javnosti.

Boj za demokratičnost sredstev javnega obveščanja ni v tem, da bi postavili nekakšne demokratično prebarvane cenzorske organizme, niti ne tako, da bomo spreminjali organe družbenega upravljanja v cenzorske organe, pač pa edinole s tem, da bomo povečali samostojnost in odgovornost uredništev. Ta odgovornost pa mora biti tako pravna kot tudi idejno vsebinska. Če demokracija ni sama sebi namen (in vsaj glede tega doslej ni bilo sporov), potem je najbrž jasno, da gre za demokratičnost idejno samoupravno in socialistično

usmerjenih sredstev množičnega obveščanja in, če hočete, za nedemokratskičnost do nesocialističnih in nesamoupravnih pojavov.

Zavedam se, da demokratičnosti sredstev javnega obveščanja ni mogoče zagotoviti zgolj v odnosih družbeni organ upravljanja — programski koncept — samostojnost in polna odgovornost uredništev za izvajanja koncepta, marveč da je treba intenzivno iskati tudi druge oblike družbenega vplivanja. Pri tem mislim tako na razne oblike raziskav o javnem mnenju, ki so lahko eno izmed pomagala pri sestavljanju konceptov, kot na številne možnosti preverjanja konceptov prek neposrednega stika s posameznimi interesnimi skupinami in še posebej s skupinami bralcev, poslušalcev ali gledalcev. Toda tu gre za dve jasni ločnici: za demokratično pot pri pripravljanju in oblikovanju konceptov in nenehen sistem preverjanja konceptov, in za drugo pot, to je pot dosledne odgovornosti, ki pa je lahko pogojena samo s tako določeno samostojnostjo.

Sistem in organizacija vodenja vseljudske obrambe

Tema, ki se ukvarja s sistemom in organizacijo vodenja vseljudske obrambe, ima večstranski pomen. Gre *predvsem* za zelo aktualno vprašanje in za zelo pomemben element konstituiranja in uresničevanja obrambnega sistema na temeljih koncepcije o vseljudski obrambi. *Drugič*, vodenje vseljudske obrambe je sestavni del splošnega sistema vodenja v naši samoupravni družbi: poleg tega gre za nov način, doslej v svetu neznan — zato je potrebno nenehno preverjati njegovo učinkovitost, ga stalno dograjevati in izpopolnjevati. In *končno*, gre tudi za to, da morajo vsi subjekti obrambe nujno poznati obstoječi sistem vodenja, da bi bile priprave vse družbe čimbolj učinkovite vsaj v tisti meri, ki je odvisna od vodenja.

Vprašanje vodenja vseljudske obrambe je tako zapleteno, da ga je treba temeljito proučevati, stalno delati analize in stvari preverjati. To je toliko bolj potrebno, ker je tudi vseljudska obramba, kakor vsa naša družba v procesu družbenopolitičnega preobražanja, v procesu iskanja najboljših rešitev za svojo lastno organiziranost v pogojih neposredne socialistične demokracije in popolne enakopravnosti naših delovnih ljudi, državljanov, narodov in narodnosti. Zato je težišče tega razmišljanja na nekaterih temeljnih idejnopolitičnih predpostavkah sistema vodenja vseljudske obrambe, na njegovih poglavitnih značilnostih v okviru samoupravnih socialističnih odnosov in ob organizaciji in strukturi sistema vodenja, kakršen je zdaj v veljavi.

Sistem in organizacija vodenja vseljudske obrambe v luči izkušenj narodnoosvobodilne vojne

Sistem organizacije in vodenja vseljudske obrambe pri nas ima svojo zgodovino. Zato je mogoče trditi, da ga je praksa potrdila. Uspešen narodnoosvobodilni boj in oborožena revolucija na jugoslovanskem ozemlju v drugi svetovni vojni sta bila mogoča ne toliko zaradi vojne izvedenosti v dobesednem pomenu (čeprav seveda tudi zaradi nje), temveč so k zmagovitemu koncu odločilno prispevali do

kraja izkoriščeni in usmerjeni nacionalni in razredni interesi državljanov in delovnih ljudi naše dežele, utemeljeni na enotni politični platformi, ki je označevala novo obdobje v zgodovini naših narodov in narodnosti — obdobje ustvarjanja novih družbenih, socialističnih odnosov. Prav izkušnje naše NOB so potrdile, da so pravični družbeni odnosi in resnični interesi večine temeljni dejavnik, ki določa učinkovitost vojskovanja, učinkovitost uporabe sil in sredstev in sploh vse subjektivne dejavnosti človeškega elementa v boju.

Motivi in strateški cilji, ki so bili prava vsebina in program boja našega ljudstva v štiriletnem osvobodilnem boju, so tisti prevladujoči elementi v razmerju sil, zaradi katerih je bilo mogoče obvladati izredne, v zgodovini vojn dotlej skoraj neznane težave in razmere oboroženega boja. Z drugimi besedami, narodnoosvobodilni in razredni značaj naše NOB kot socialistične revolucije je tisti odločilni dejavnik, ki pomeni enkratne temelje za maksimalno mobilizacijo vseh naprednih sil v naši deželi in za njihovo enotno delovanje v vseh fazah in v vseh razsežnostih osvobodilnega boja.

Sistem vodenja je temeljil na načelu poudarjene samostojnosti in samoiniciative v izbiranju objektov za oboroženi boj. Enotni vojaškolpolitični strateški cilji revolucije so zagotavljali tudi enotnost vseh akcij v njihovi celoti.

Kakšna je bila konkretna struktura vodenja v NOB?

Vseljudski oziroma narodnoosvobodilni in razredni značaj NOB se je neposredno odražal v občem sistemu vodenja in v organizaciji vojaškega poveljevanja. Poleg vrhovnega štaba, ki je neposredno vodil operativne sile nove revolucionarne armade in splošne akcije vseh oboroženih formacij osvobodilnega boja, so bili v vseh nacionalnih središčih glavni štabi kot vojno strateška vodstva vstaje, poleg njih pa še poveljstva operativnih con in področij, ki so bila najbolj neposredno odgovorna za opravljanje vojaških akcij na svojem ozemlju.

Po nacionalno teritorialnem načelu so bila organizirana tudi vsa nižja poveljstva, ki so bila najpogosteje na čelu nacionalno kompaktnih enot (odredov, čet, bataljonov, brigad, divizij in korpusov). Poleg nacionalnih enot in poveljstev so bile tudi kompaktne enote posameznih narodnosti.

Toda čeprav sta organizacija in vodenje vstaje in oboroženega upora težili k »samoorganiziranju« vsakega naroda in narodnosti (mimogrede: to je bilo v skladu z reševanjem narodnostnega vprašanja kot enega izmed ciljev vstaje), pa v NOB tudi nismo zanemarjali vsejugoslovanskega značaja oboroženih sil. Že v začetku vstaje so bile prve operativne enote NOV — brigade, pozneje pa tudi divizije, sestavljene iz pripadnikov vseh naših narodov in narodnosti. Vsejugoslovanski značaj oboroženih sil je prišel do veljave predvsem v zaključnih operacijah za osvoboditev dežele, v oblikovanju armade kot vsejugoslovanskega vojno-strateškega telesa, kar je po svoje potrjevalo obstoj skupnih nacionalnih interesov.

Prav na teh predpostavkah, edinih, ki so zagotavljale, da bo konec naše revolucije zmagovit, in na izkušnjah te revolucije je v bistvu zgrajena tudi sedanja koncepcija vseljidske obrambe.

Koncepcija vseljidske obrambe seveda ni in tudi ne more biti preprost posnetek izkušenj našega narodnoosvobodilnega boja. In sicer iz več razlogov:

— *prvič*, imamo zgrajeno in organizirano državno skupnost, ki temelji na oblasti delavskega razreda; imamo razvite samoupravne odnose. To je zvezna država, temelječa na enakopravnosti narodov in narodnosti in na njihovem interesu, da skupno branijo že dosežene uspehe nacionalne emancipacije in socialistične graditve domovine;

dalje, pripravljamo se za obrambo, ki bo potekala s permanentno dejavnostjo vseh družbenih dejavnikov, kar praktično pomeni, da so vsi materialni in drugi rezultati socialistične graditve naše družbe hkrati tudi krepitev splošne obrambne sposobnosti naše domovine;

in končno, imamo organizirano oboroženo silo in razmeroma sodobno opremljeno operativno armado, ki je sposobna preprečiti nagle udare in uresničitev ciljev morebitnih napadalcev.

Poleg teh razlogov so tudi zunanji dejavniki — moči agresije in razmerje med silami agresije in mira — danes popolnoma drugačni v primerjavi s časom, ko se je pripravljala druga svetovna vojna. Tudi to upošteva naša koncepcija obrambe.

Družbenopolitični dejavniki, ki opredeljujejo sistem vodenja narodne obrambe pri nas

Govoreč o elementih, ki opredeljujejo sistem vodenja narodne obrambe, moramo poudariti, da je pri tem odločujočega pomena značaj sodobnega vojskovanja kot vsesplošnega in vsezajemajočega oboroženega spopada, v katerem izginjajo meje med fronto in zaledjem, s tem pa tudi med ljudstvom in njegovimi oboroženimi silami, med oboroženim odporom in vsemi drugimi oblikami odpora in sodelovanja v splošnem uporu proti napadalcem.

Naš sistem vodenja vseljidske obrambe določa torej predvsem narava naše družbenopolitične ureditve, danes v marsičem izvirne v svetu, poleg tega pa, kot splošno veljavni element, značaj sodobne vojne, posebne vojne, kakršno bi vojskovali mi.

Samoupravni značaj naše skupnosti, njena temeljna in poglavita značilnost, se na področju obrambe kaže kot samoupravna pravica vseh pripadnikov skupnosti, da branijo svojo svobodo, neodvisnost in materialne pridobitve socialistične graditve. Pridevnik »vseljidska« obramba uporabljamo pravzaprav zato, da bi natančneje označili naravo priprav naše družbe za obrambo in politiko, ki jo s tem namenom izvajamo. Toda s takšno oznako zajemamo tudi njen samoupravni značaj, njeno istovetnost s temeljnimi interesi vseh struktur naše samoupravne družbe.

Po ustavi in zakonski opredelitvi pojma vseljudska obramba so vsi državljani Jugoslavije, delovne in druge organizacije ter družbenopolitične skupnosti nosilci vseh pravic in aktivni pobudniki, organizatorji in izvrševalci ukrepov na področju ljudske obrambe.

Ne da bi se spuščali v podrobnejšo pravno-politično analizo sistema ljudske obrambe kot sestavnega dela našega družbenopolitičnega sistema, naj navedemo naslednje ugotovitve kot najpomembnejše za vodenje ljudske obrambe pri nas:

Prvič: pravice in dolžnosti vseh subjektov našega družbenopolitičnega sistema (državljanov, delovnih organizacij, družbenopolitičnih skupnosti) na področju ljudske obrambe so njihove izvirne pravice in dolžnosti, neodtujljivi del njihovih samoupravnih pravic. Delovni ljudje in organizacije uresničujejo to svojo pravico v delovnih organizacijah, občinah, republikah in federaciji.

Drugič: poleg splošno sprejete predpostavke, da sistem socialističnega demokratskega samoupravljanja omogoča najširše in s tem tudi najučinkovitejše uresničevanje vseh obrambnih priprav v miru, pa tudi oboroženega boja in vseh drugih različnih oblik odpora v vojni, sistem samoupravnih odnosov tudi ne izključuje, ampak celo predpostavlja enotnost zamisli in programa pripravljalnih ukrepov na področju ljudske obrambe, in sicer na ravni občine, republike in zveze. *Pristojnosti širših družbenopolitičnih skupnosti na področju ljudske obrambe so izvedene oziroma prenesene pravice temeljnih družbenih subjektov na širše asociacije, zaradi tistih zadev, ki jih je treba skupno urejati, da bi bila učinkovitost ljudske obrambe kar največja.*

Tretjič: socialistične republike in pokrajine ter ožje družbenopolitične skupnosti so neposredni nosilci nalog in organizatorji vseh priprav za ljudsko obrambo na svojih območjih, razen seveda tistih, ki se zaradi skupnega značaja opravljajo prek zveznih organov. V primeru napada na domovino torej republike in pokrajine, načeloma pa tudi ožje družbenopolitične skupnosti (komune), na svojem območju vodijo oborožen boj in vse druge oblike odpora. Te funkcije opravljajo v skladu z enotnimi temelji sistema in načrta vseljudske obrambe SFRJ in v skladu s splošno idejo in politiko obrambe domovine, kakršno določajo zvezni organi.

Četrtoč: delovne organizacije kot temeljne celice neposrednega samoupravljanja v naši družbi, komune kot širše asociacije, kjer se uresničujejo skupni interesi delovnih ljudi in državljanov, socialistične republike kot suverene samoupravne in državne organizacije ter končno SFRJ kot skupnost enakopravnih narodov in narodnosti, kot skupnost njihovih držav — so hkrati samostojni in enotni dejavniki sistema ljudske obrambe, zaradi česar dobiva vprašanje vodenja vseljudske obrambe kvalitetno nov smisel in vsebino, pa tudi nove razsežnosti, doslej v svetu neznanе.

Petič: načelo o enotnosti načrtov in pripravljalnih ukrepov na področju ljudske obrambe, ki izvirajo iz načela samoupravnega dogovarjanja pripadnikov naše skupnosti glede vprašanj, ki so skupnega pomena, je določilo poseben položaj JLA v sistemu vseljudske obrambe. Po svojem položaju in vlogi je armada skupna oborožena sila vseh naših narodov in narodnosti in vseh delovnih ljudi in državljanov, toda njena najpomembnejša vloga je, da s svojo stalno borbena pripravljenostjo v mirnem času in s svojim načinom delovanja v primeru napada pripravi pogoje za uspešen prehod vseh dejavnikov vseljudske obrambe v vojno stanje. Kot element skupnega pomena naše večnacionalne skupnosti je JLA tudi glede tega element federativne ureditve naše države.

Šestič: tudi naša splošna politična koncepcija, koncepcija neodvisne in neuvrščene države, opredeljuje naš sistem vodenja vseljudske obrambe. Ker naša država ne pripada obstoječim vojaškopoličnim zvezam in ker ni v vojaških blokkih, se mora usmeriti na lastne sile in sredstva, kar zahteva kar največjo mobilizacijo vseh naših vojaških potencialov ter posebno organizacijo vodenja priprav za obrambo in odpor.

Poglavitne značilnosti našega sistema vodenja vseljudske obrambe

Na podlagi navedenih pravnopolitičnih vidikov družbenopolitičnega sistema, ki ga gradimo, in njegovih temeljnih predpostavk, po katerih je samoupravljanje način, da se kot družba organiziramo na vseh področjih družbenega življenja, pojem vodenja v takšnem sistemu, v sistemu samoupravljanja na sploh, posebno pa na področju vseljudske obrambe, nima istega pomena in, gledano na splošno, tudi ne iste funkcije, kakršno ima pojem vodenja v nesamoupravnih družbenopolitičnih sistemih. Gre za novo pojmovanje in novo funkcijo vodenja v primerjavi z državami buržoaznega tipa in tudi v primerjavi z obstoječimi modeli socialističnih držav.

Gre torej za družbenopolitični sistem, kjer s pojmom »vodenje« ne razumemo »vladanja« ali privilegija nekega posebnega dela družbe kot sile v družbi ali nad družbo.

Naša družba seveda pozna tudi elemente vodenja na področju urejanja medsebojnih odnosov pripadnikov družbe. Kolikor se mora naš družbeni sistem, ne glede na svojo naravnost k samoupravnemu, demokratičnemu in svobodnemu razvoju, na nekaterih področjih organizirati kot država klasičnega tipa, toliko lahko govorimo tudi o vodenju kot elementu prisiljevanja, diktata ali sile v naši družbi.

Pri tem pa moramo poudariti dvoje odločujočih dejavnikov:

prvič: kot samoupravna družba živimo v svetu, ki ga bremenijo socialna, nacionalna, ekonomska in politična protislovja znotraj držav in med njimi, kar nas sili, da se organiziramo in vedemo tudi kot »država«, in

drugič: proces razvoja samoupravnih odnosov pri nas, kot temeljno načelo socialistične preobrazbe naše družbe, je proces, ki ne poteka brez odpora in brez revolucionarne akcije. Odpor se ne kaže samo v obliki starih družbenih odnosov, ampak se na poseben način, kot nenehno delujoč faktor, pojavlja in reproducira iz razmeroma zaostale materialne baze. Ta odpor premagujemo z določanjem »norm« vedenja, pretežno že s samoupravnim dogovarjanjem, toda s posledico, da posamezni družbeni subjekti dobijo posebna pooblastila, da lahko zagotovijo uresničevanje teh norm. Takšni organi so v naši praksi, na primer v delovnih organizacijah, organi, ki vodijo tehnologijo proizvodnje, komercialne posle, administracijo — z direktorjem vred; v družbenopolitičnih skupnostih so to organi javne uprave, organi varnosti, nato oborožene sile itd.

Iz tega sledi, da moramo pojem in kategorijo vodenja, kadar govorimo o vodenju pri nas, glede na samoupravni značaj naše družbe uporabljati pogojno. *Po vsebini naše samoupravne biti je sistem vodenja pri nas namreč samo element, in sicer po funkciji specifičen element samoupravnih odnosov, kakršne gradimo.* Ni torej predpostavka zanje. In še manj njihov cilj.

Da bi mogli do kraja razumeti in pojasniti naravo našega načina vodenja vseljudske obrambe, moramo poudariti nekatere posebne vidike tega vprašanja, ki natančneje kažejo pravo naravo našega sistema vodenja ljudske obrambe. Gre pravzaprav za njegove temeljne značilnosti in lastnosti, ki so izraz novih odnosov in novih kvalitiet vodenja in organizacije družbe za obrambo in varovanje njene politične, ekonomske in nacionalne integritete in suverenosti.

Prva in ena najpomembnejših značilnosti izvira iz pripravljenosti vse družbe, vseh njenih struktur in vsakega delovnega človeka in državljana, da brani državo in sodeluje v graditvi obrambnega sistema — v vseh sestavnih delih in na vseh etapah graditve tega sistema.

Gre pravzaprav za naravo in težnje v graditvi naše socialistične družbe in za ustrezne odnose med posamezniki v njej. Graditev socializma pri nas, po poti samoupravljanja kot njegovega najpopolnejšega izraza na področju medčloveških odnosov, pomeni, da je pogoj družba, ki se s svojo graditvijo hkrati gradi in organizira tudi na področju ljudske obrambe. To daje vodenju ljudske obrambe poseben pomen in posebne razsežnosti. *Vodenje ljudske obrambe je sestavni del splošnega vodenja v naši družbi, ena izmed komponent tega sistema.*

Druga temeljna značilnost sistema vodenja vseljudske obrambe pri nas je v enotnosti in povezanosti sistema kot takega.

Vseljudska obramba je sicer sestavni del družbenih gibanj in družbenega razvoja, toda pogoj za njeno uspešnost in vitalnost je kar največja usklajenost in enotnost vseh priprav, predvsem tistih, ki neposredno zadevajo priprave za oboroženi boj. To načelo se ures-

ničuje v povezanosti razmeroma samostojnih dejavnikov ljudske obrambe v enotno celoto z namenom, da bi zagotovili kolikor mogoče usklajeno mobilizacijo sil in sredstev in njihovo učinkovito delovanje v primeru vojaških akcij. Pri tem je pomembno poudariti, da je optimalni interes vseh posameznikov v naši družbi, da dosežemo čim večjo enotnost in povezanost sistema ljudske obrambe in, analogno, enotnost in povezanost sistema vodenja ljudske obrambe, predvsem v okviru oboroženih sil. Ta interes seveda v mnogočem pogojuje tudi narava modernih vojn in možne vojaške akcije potencialnih napadalcev na naše ozemlje.

Toda ne glede na pglavitne motive in na stopnjo nujnosti, ki jo izzovejo zunanji dejavniki — ali prav zaradi njih — sta enotnost in povezanost sistema vseljudske obrambe in njenega vodenja po svojem cilju in funkciji element samoupravnih odnosov pri nas, kajti nista samo dokaz spoznanja, da se samo združeni lahko obdržimo na vojaškostrateško tako občutljivem območju, kot je območje jugovzhodne Evrope in Balkana, temveč izražata tudi odločenost narodov in narodnosti, da svojo nacionalno suverenost povežejo z nedotakljivostjo ozemeljske integritete Jugoslavije kot samoupravne skupnosti in zvezne države hkrati.

Načelo enotnosti in povezanosti sistema vodenja ljudske obrambe je dobilo svoje mesto tudi v zakonu o ljudski obrambi kot pravnem izrazu sistema vseljudske obrambe.

Tretja temeljna značilnost našega sistema vodenja vseljudske obrambe, nič manj pomembna od prejšnjih, je njegova prilagodljivost vsakršnim vojnim razmeram. Ta lastnost našega sistema vodenja ljudske obrambe je v bistvu njena fleksibilnost, vitalnost, maksimalna in z ničemer omejena pripravljenost in sposobnost vsega mehanizma vseljudske obrambe, da se organizira in začne delovati. Takšen značaj in oblike zagotavlja sistem organizacije in bogastvo oblik za organizacijo in pripravo ljudske obrambe, še bolj pa politična vrednost in politični pomen koncepcije vseljudske obrambe za vse pripadnike naše samoupravne družbe. V okviru takšne politike se le-ti namreč pojavljajo hkrati kot nosilci suverenosti jugoslovanske samoupravne skupnosti narodov in narodnosti in kot neposredni nosilci suverenosti ozemlja, na katerem živijo in delajo.

Večkrat je že bilo rečeno, da so »vsi dejavniki samoupravne družbe hkrati tudi dejavniki ljudske obrambe«. To dejstvo je posebne pomena za prilagodljivost sistema vodenja vseljudske obrambe vsakršnim vojnim pogojem, ker implicira, nekako nosi v sebi takšno »vedenje« naše samoupravne družbe, kakršno do kraja in v celoti ustreza interesom te družbe tudi na področju ljudske obrambe. V praksi se manifestacija tega načela kaže z ustavno določenimi pravicami in položajem socialističnih republik, avtonomnih pokrajin, ožjih družbenopolitičnih skupnosti (občin) in delovnih organizacij, ki je v tem, da na svojem ozemlju organizirajo vseljudsko obrambo,

oziroma — delovne organizacije — da se organizirajo za delo v vojnih razmerah.

Četrta pomembna značilnost našega sistema vodenja vseljudske obrambe je možnost kar največje pobude baze in možnost odločanja o mnogih vprašanih organizacije in priprave ljudske obrambe.

Za naš sistem vodenja vseljudske obrambe je namreč značilno, da so priprave za ljudsko obrambo de facto »pristojnost« baze same (komun, delovnih organizacij itd.), stvar baze torej, ki ni le temeljni nosilec in izvrševalec priprav, temveč tudi pobudnik vseh ukrepov, ki zagotavljajo popolnejšo mobilizacijo sil in sredstev, ki krepijo ljudsko obrambo na svojem ozemlju oziroma v okviru delovne organizacije ali ustanove. Širše družbenopolitične skupnosti, posebej pristojni zvezni organi, določajo samo splošna načela in splošno politiko na področju ljudske obrambe, razen v primerih »izključnih pristojnosti«, ki so izrecno navedeni v ustavi in zakonu o ljudski obrambi.

Komuna in delovna organizacija, na področju priprav množične samozaščite prebivalstva pa tudi krajevna skupnost, v veliki meri same odločajo in neposredno vodijo svoje obrambne in varstvene priprave. Vodijo vseljudski odpor na svojem ozemlju, ne glede na nominalne nosilce sil in sredstev, ki v boju sodelujejo.

Izjema je deloma JLA zaradi svojih v marsičem posebnih nalog, ki so posledica njene operativno-strateške funkcije v splošnem sistemu vseljudske obrambe.

Takšna prednost načela, da je baza primarni nosilec priprav za ljudsko obrambo, ni v protislovju z načelom o konstruktivnem vplivu t. i. »centralnih« organov za priprave in odločanje v bazi. Pravice in pristojnosti teh organov izvirajo v naši samoupravni socialistični praksi, tako kot na vseh drugih področjih našega samoupravnega življenja, iz skupno sprejetih interesov, ki jih je treba uresničevati *v imenu in interesu vseh.*

In končno, o našem sistemu vodenja vseljudske obrambe lahko govorimo kot o decentraliziranem sistemu, kar v skrajni konsekvenci ie. V tem je njegova življenjska, ali bolje, praktična vrednost.

Edina učinkovita protiutež vsakršni, tudi najšodobnejši oboroženi sili je to, da se država z vsem svojim človeškim in materialnim potencialom preobrazi v silo odpora.

Moč sistema obrambe, kakršnega gradimo, ni vezana samo na količino in kvaliteto oborožitve, ki jo imamo ali jo bomo imeli, in s tem pogojena. *Moč tega sistema je predvsem v zahtevi, da se v mirnem času organiziramo tako, da bo vsak element naše družbe, po logiki svoje biti, postal objekt odpora proti napadalcu. Prav tako z orožjem kot z vsemi drugimi oblikami odpora.*

Enotnosti odpora v sistemu vseljudske obrambe ne zagotavlja predvsem organizacija (kot taka) vodenja tega odpora — oziroma vsaj ni njena primarna predpostavka. Enotnost mobilizacije sil in sredstev v vseljudskem obrambnem boju je *določena in zagotovljena s cilji in splošnimi razlogi koncepcije vseljudske obrambe oziroma s*

tem, da smo to koncepcijo sprejeli, pa tudi njene cilje in razloge, vsi pripadniki družbe. Enotnost kot predpostavka moči vseljudske obrambe je hkrati torej tudi predpostavka za njeno enotno vodenje. Prav s to enotnostjo se tudi uresničuje enotnost sistema vodenja.

Prav ta značaj vseljudske obrambe daje pojmu »decentralizacije« kvaliteten nov smisel. V kontekstu vodenja ljudske obrambe pojem »decentralizacija vodenja« ni nič drugega kot specifična manifestacija splošne enotnosti. Gre pravzaprav za *deakumulacijo* funkcij zaradi večje učinkovitosti oziroma za *dekoncentracijo* in razdelitev odgovornosti zaradi hitrejšega in uspešnejšega uresničevanja ciljev, ki so skupni interesi vse družbe.

Takšen sistem vodenja ljudske obrambe ima poleg svoje zunanjepolitične primernosti — gre pač za priprave in za graditev sistema vseljudske obrambe — tudi čisto politične in moralno-psihološke vidike. *Prvič*, decentralizacija sistema vodenja je v skladu s samoupravnim socialističnim in demokratičnim značajem naše družbene skupnosti, in *drugič*, je politično-pravno jamstvo suverenosti vsakega našega naroda in narodnosti, njihovih republik in državnosti. Pri tem so interesi skupnosti temeljni pogoj interesov posameznikov in njihova prva predpostavka. Brez tega splošnega, skupnega interesa pri nas na področju vseljudske obrambe ni posameznih interesov.

Struktura in organizacija vodenja vseljudske obrambe

Na podlagi tega, kar smo dejali, bi utegnili sklepati, da pri nas za vodenje vseljudske obrambe nimamo posebne organizacije, ki bi bila izvzeta iz obstoječe družbene strukture. Vsi organi in telesa, ki so v družbi in ki jih družba razvija zato, da bi opravljali določene zadeve — zgradbe, naselja, krajevne skupnosti, delovne organizacije in občine, pa vse do zveze — so hkrati tudi organi za vodenje vseljudske obrambe. To je njihova redna funkcija, del rednega delovnega programa vseh samoupravnih in državnih organov, del njihove vsakdanje dejavnosti.

Tudi na področju ljudske obrambe smo torej v skladu s samoupravnim družbenim razvojem opustili klasični način njene organizacije, ki je temeljil izključno na državni strukturi in je bil ločen od družbe s posebnimi organi.

Organizacija vodenja vseljudske obrambe na temeljih dane družbene strukture seveda ne izključuje potrebe po organih, ki so specializirani za zadeve ljudske obrambe. Le-ti so v vseh strukturah in na vseh ravneh. To so, na primer, komisije in štabi za vseljudsko obrambo v krajevni skupnosti in v delovnih organizacijah ter sveti, organi uprave in štabi za ljudsko obrambo na vseh ravneh družbenopolitičnih skupnosti. Posebni organi za ljudsko obrambo so strokovni element v vodenju vseljudske obrambe.

Pri tem pa moramo nujno omeniti še dejstvo, da še vedno slišimo mnjenja, da so organi za ljudsko obrambo glavni nosilci oziroma

oblikovalci obrambnih zadev in da samo oni lahko kvalitetno in uspešno odločajo o vseh vprašanih obrambe. V praksi naletimo na mnenje, da je obramba posebna dejavnost, da o njej ni mogoče razpravljati in odločati na širših družbenih osnovah in da je za učinkovito in uspešno organizacijo in vodenje obrambe potrebna posebna, ločena struktura. Vloga samoupravnih organov in skupščin bi bila po takšnih pojmovanjih zgolj formalna.

Ne glede na to, ali so takšna mnenja ostanek državne psihologije, in ne glede na to, ali se pojavljajo zavestno ali ne, je očitno, da so v protislovju s temeljnimi koncepcijami vseljudske obrambe. So posledica klasičnega pojmovanja organizacije vodenja ljudske obrambe.

Dosegli smo že pomembne rezultate pri vključevanju vse družbene strukture v obrambne zadeve. Na vseh ravneh družbenopolitičnih skupnosti se skupščine prizadevno vključujejo, proučujejo in rešujejo vsa glavna vprašanja in v pravem pomenu besede vse bolj uresničujejo svojo družbeno vlogo organa oblasti in družbenega samoupravljanja tudi na področju ljudske obrambe. Vse bolj se v obrambne zadeve vključujejo tudi politično-izvršilni organi, organi upravljanja in samoupravljanja v delovnih in drugih organizacijah.

Splošni značaj sistema vodenja JLA in v JLA

Postavlja se vprašanje, ali sistem vodenja JLA in v JLA temelji na istih načelih kot sistem vodenja vseljudske obrambe, saj je JLA po svoji vlogi in nalogah *specifična* oblika in način eksponiranja ljudske obrambe.

Če izhajamo iz pravno-političnega statusa JLA v naši družbi in iz dejstva, da je del nekega splošnega sistema, to se pravi, da *ni organizacija zase*, potem je odgovor na to vprašanje pritrdilen. Vse, kar po splošnih ocenah zadeva značaj vseljudske obrambe, zadeva tudi JLA. Tudi kadar gre za vprašanja sistema vodenja.

Če pa bi radi natančneje opredelili naravo vodenja *v njej* — torej ne *z njo* kot integralnim delom našega sistema vseljudske obrambe — se moramo postaviti na stališče strukture in oblik, kako se ta sistem eksponira, izhajajoč iz dejavnikov, ki opredeljujejo specifičnost JLA kot ene izmed komponent ljudske obrambe, oziroma natančneje rečeno, kot *oborožene komponente vseljudske obrambe*. Specifična vloga in pomen JLA in tehnologija vojskovanja v sistemu obrambe naše države določata in pogojujeta tudi poseben način vodenja znotraj nje. Dolžni smo pripomniti dvoje: *prvič*, ne gre za anahronizem v naši samoupravni družbi, in *drugič*, kar je pomembnejše, ne gre za organizacijo zunaj družbe ali nad njo.

Ko pravimo, da »ne gre za anahronizem« (na hitro bi se morda zdelo, da gre za metodo, ki je tuja samoupravljanju), izhajamo iz predpostavke, da se *mora* samoupravni družbenopolitični sistem v pogojih splošnih zunanjih in notranjih protislovij (predvsem pa zaradi

prvih) *organizirati kot država*, ne glede na splošno načelo, da je samoupravljanje negacija države. Iz nujnosti, da se samoupravna družba organizira tudi kot država, sledi tudi nujnost, to pa pomeni tudi interes samoupravne družbe, da nekatera vprašanja notranjih odnosov »ureja« po sistemu bolj poudarjenih »pravice« državne organizacije. Najpogostejši taki primeri so, kadar kot država nastopamo na mednarodnem političnem odru oziroma na področju odnosov z drugimi državami. Toda tudi v notranjih odnosih se včasih obnašamo kot država, in sicer toliko, kolikor še nismo sposobni preseči določenih zgodovinskih, družbenih in materialnih pogojev življenja samo po poti samoupravnih odnosov.

JLA ni organizacija, s katero je pojem »oboroženega ljudstva« izčrpan. Po koncepciji vseljudske obrambe je samo del »oboroženega ljudstva«, njegov najbolj čvrsti odred in hrbtenica, če uporabimo frazo, na katero se opirajo vse *druge oborožene sile ljudske obrambe*.

Prav zaradi svoje vloge in nalog v okviru vseljudske obrambe mora biti JLA organizirana kot trdna vojaška organizacija, kjer so odnosi utemeljeni na starešinstvu, na strogo spoštovanih načelih podrejanja, na vsej odgovornosti in disciplini vseh pripadnikov. Na teh načelih temelji tudi sistem vodenja v JLA.

Kar pa zadeva našo pripombo o tem, da v primeru JLA ne gre za nikakršno organizacijo zunaj družbe ali nad njo, moramo poudariti, da je pomembna zato, da bi ustrezneje opredelili naravo vodenja znotraj nje. Kajti če JLA ne bi bila v našem sistemu vseljudske obrambe to, kar je, če torej ne bi bila samo del oboroženih sestavin tega sistema oziroma če bi naša družba utemeljevala svojo obrambno politiko samo ali pretežno na njej, samo v tem primeru bi lahko govorili o JLA kot sili »za sebe«. Ker pa to ni (in prav zato), lahko trdimo, da je sistem vodenja znotraj armade specifičen izraz splošnega sistema vodenja vseljudske obrambe v *eni njenih sestavin*.

Čeprav sistema vodenja v JLA ni mogoče poistovetiti z nekaterimi temeljnimi lastnostmi in značilnostmi splošnega sistema vodenja v naši samoupravni družbi in na področju vseljudske obrambe, predvsem kadar govorimo o decentralizaciji kot pomembni predpostavki samoupravnih odnosov pri nas — *je vendarle mogoče govoriti o kvalitetno novih odnosih in prednostih tega sistema v primerjavi z drugimi klasičnimi armadami*. Res je seveda, da interesi mobilizacijske in borbene pripravljenosti armade, njen imperativ, da mora delovati kot popolnoma uigran mehanizem, ki se lahko kadarkoli in kjerkoli upre napadu na našo državo — zahtevajo kar največjo osebno odgovornost njenih pripadnikov in enotno delovanje vseh njenih delov. Zaradi takšnih obveznosti in samo zaradi nalog, ki jih ima armada v okviru koncepcije o vseljudski obrambi, je še naprej nujen sistem poveljevanja in subordinacije, ki je tudi eden pglavitnih pogojev za njeno učinkovitost. Toda to ne pomeni, da so pripadniki

armade medsebojno povezani v danem sistemu vodenja samo na podlagi poveljevanja in strogo predpisanega sistema podrejanja kot edinega odnosa.

Ker je JLA ne glede na svoj pomen in vlogo samo ena sestavin naših oboroženih sil in ker je njena moč v veliki meri odvisna od sposobnosti in pripravljenosti naše samoupravne družbe, da se organizira tudi kot dejavnik odpora, je zaradi njene učinkovitosti in moči potrebno, da se kot celota in po svojih organskih delih kolikor mogoče poveže z vsemi subjekti ljudske obrambe. Toliko bolj, ker sistem vseljudske obrambe zahteva enotne načrte in pripravljalne ukrepe.

Perspektive nadaljnega razvoja sistema vodenja vseljudske obrambe

Za našo družbo je značilno burno gibanje in še nadaljnje revolucionarne preobrazbe na poti samoupravnih socialističnih odnosov.

Tudi vseljudska obramba in njena organizacija kot funkcija družbe je potemtakem v procesu dograjevanja in izpopolnjevanja, prav tako kot vse druge funkcije samoupravne družbe. In ko govorimo o vodenju obrambe, moramo upoštevati ta aspekt — proces razvoja. Glede na perspektive prihodnjega razvoja našega družbenopolitičnega sistema bi lahko v načelu ugotovili, da se bodo tudi perspektive prihodnjega razvoja sistema vseljudske obrambe in njene ga vodenja razvijale predvsem v naslednjih dveh smereh:

prvič, z doslednim in popolnim uresničevanjem koncepcije, to se pravi, z organiziranjem takšnega sistema vseljudske obrambe, s kakršnim bi zagotovili popolnejše neposredno sodelovanje vsakega delovnega človeka in državljana ter vseh družbenih dejavnikov pri obrambnih zadevah, kar pomeni doslednejše uresničevanje ideje o podružbljenju obrambe in o oboroženem ljudstvu;

drugič, v nadaljnji modernizaciji in izpopolnjevanju samega sistema vodenja obrambe na družbeni podlagi, v skladu z dosežki in rezultati razvoja sistema vodenja družbenih zadev nasploh in s ciljem, da bi bila učinkovitejša, bolj povezana in racionalnejša.

Smeri prihodnjega razvoja sistema vseljudske obrambe na splošno, posebej pa vodenje v okviru tega sistema, zadevajo vse komponente, ki sestavljajo ta sistem. Očitno je za nami prva etapa razvoja naše družbe in tudi sistema obrambe. Zdaj smo v prehodni fazi, na poti k novi etapi, ki jo odpirajo vse omenjene in definirane točke ustavnih dopolnil.

Odpirajo se nam velike možnosti za prihodnji razvoj naše samoupravne družbe, s tem pa tudi njegove obrambe, hkrati pa se nam obeta tudi mnogo stvari, ki bodo bolj zapletene kot tiste, s katerimi smo se ukvarjali doslej in na katere smo se navadili v dozdajšnji praksi. Odločno se moramo otresti starih shem, šablon in predstav o družbi in o vodenju družbenih zadev, kamor sodi tudi

vodenje obrambnih zadev. Našo družbo gradimo na doslej v zgodovini neznanih temeljih. Naše izhodišče so pravice delovnega človeka in državljana in dolžnosti, ki jih nalagajo skupno življenje, skupni interesi in skupno bivanje ljudi, narodov in narodnosti v sodobnem svetu. Na tej podlagi temelji vsa družbena struktura in nadgradnja, pa tudi obramba. Graditi takšno družbo v pogojih razmeroma šibke materialne baze in sredi današnjega sveta, ki ga razjedajo mnoga huda nasprotja, ki se nenehno kažejo tudi kot grožnja za mir države, je zelo zapleten proces. *Toda hkrati je tudi edina alternativa, če želimo ohraniti pridobitve dosedanjega razvoja in uresničiti cilje našega revolucionarnega gibanja.*

Glede na vodenje obrambe na splošno so rešitve, ki jih prinašajo ustavna dopolnila, korak naprej. Naslednji korak pa bo pomenila druga faza ustavnih sprememb, v kateri bo ustrezneje izražen položaj komune kot temeljne družbenopolitične skupnosti, pa tudi skupščinski sistem v celoti bo ustrezneje usklajen z naravo družbe.

Pedagoška akademija med znanostjo in prakso

Z razvojem višjih oblik izobraževanja učiteljev za osnovne šole se vedno bolj ostro postavlja vprašanje, kakšno mesto imajo pedagoške akademije v sistemu višjih in visokih šol in kako so povezane s srednjimi in osnovnimi šolami. Ali drugače povedano, kakšno je mesto pedagoške akademije med znanostjo in prakso. Predvsem pa je treba ugotoviti, kakšno je in kakšno naj bi bilo razmerje pedagoških akademij do filozofskih in drugih fakultet. Z vsem tem se torej povezuje vprašanje, kako ravna pedagoška akademija z znanostjo in kakšen odnos ima do prakse v naših osnovnih šolah, kako vpliva na pedagoško misel v ožjem in širšem okolju. Taka in podobna vprašanja se porajajo zato, ker vsakdanje izkušnje kažejo, da se nekateri pedagoški delavci na akademijah premalo zavedajo, kakšne so naloge in nameni teh šol, preslabo razlikujejo, kaj je zanje primarno in kaj sekundarno, potrebno in nujno ter zato po nepotrebnem povzročajo dileme, ki škodljivo vplivajo ne le na vsakdanje delo teh šol, temveč tudi ogrožajo njihov nadaljnji razvoj. Če se taka in podobna vprašanja o vlogi pedagoške akademije porajajo v samih teh ustanovah, tedaj ni čudno, če prihaja do zelo različnih pojmovanj tudi med učitelji različnih fakultet, še manj pa so stvari jasne politični in kulturni javnosti.

Če so ta vprašanja pomembna že zdaj, ko imamo dveletne pedagoške akademije in ko se zato jasneje ločijo od fakultet in drugih visokih šol, pa bodo nedvomno še pomembnejša takrat, ko se bodo porajale štiritletne visoke pedagoške šole. Kajti tedaj bo treba jasno povedati, v čem se bodo te šole razlikovale od fakultet, ki na univerzah izobražujejo pedagoški kader, v čem jih bodo dopolnjevale, v čem bo njihova specifičnost, ki bi jim zagotovila samostojnost med obstoječimi oblikami, strukturami in sistemi izobraževanja učiteljev. In ko bodo pedagoške akademije dobile status visokih šol, bo treba še jasneje opredeliti njihov odnos do znanosti, do raziskovanja in do prakse, za katero bodo pripravljale učitelje osnovnih šol. Ta vprašanja niso nova. Pojavila so se že pred vojno, ko so se pedagogi različnih dežel trudili za reformo učiteljskega izobraževanja, ko so poskušali dati osnovni šoli novo vsebino, strukturo in družbeno funkcijo. Že tedaj so veliko razpravljali o tem, ali naj ustanovljajo posebne samostojne visoke šole za izobraževanje osnovnošolskih učiteljev ali pa naj te učitelje oblikujejo že obstoječe fakultete pri univerzah. Priznati je treba, da so se pomembni pedagogi med obema vojnama v tujini in pri nas večinoma odločili za specifično učiteljsko šolo, čeprav so se iz takih ali drugačnih razlogov v nekaterih deželah pojavile

posebne pedagoške fakultete ali pa visoke pedagoške šole ob univerzah. In tak sistem imajo danes še vedno v nekaterih deželah zahodne Evrope. (gl. literaturo 16, 20, 26). Seveda pa najdemo v mnogih deželah samostojne in specifične visoke pedagoške šole za izobraževanje učiteljev osnovnih šol, ki nekako dopolnjujejo delo fakultet, ki oblikujejo predvsem znanstveni kader ter učitelje za srednje in visoke šole. Na ta način je prišlo do smotrne delitve dela, ki omogoča, da so fakultete lahko nemoteno posvetijo svojim bistvenim nalogam, kot so znanstveno delo in podobno, pedagoške visoke šole pa lahko oblikujejo učitelje za osnovne šole. Taka delitev dela in vlog torej koristi obema ustanovama, omogoča pa tudi avtonomijo, specifičen razvoj in tudi medsebojno sodelovanje in dopolnjevanje. Naša želja je, da bi na kratko prikazali, v čem je specifičnost visokih pedagoških šol glede na znanstveni pouk in na razvoj znanosti na eni strani in glede na njihovo nalogo pri oblikovanju osnovnošolskih učiteljev na drugi strani in kako je mogoče ustvariti sožitje med temi ustanovami.

O vlogi dveletne pedagoške akademije lahko danes slišimo dve zelo različni pojmovanji. Eni so prepričani, da je dovolj, če ostane pedagoška akademija nekoliko zboljšano učiteljišče, če torej daje učiteljem bolj ali manj končna spoznanja in recepte za vsakdanje pedagoško delo. Osnovnošolskim učiteljem torej ni potrebna bolj poglobljena znanstvena izobrazba, ker pač delajo na nižjih stopnjah šolskega sistema, ker vzgajajo otroke. Osnovnošolskim učiteljem torej ni potrebna akademska izobrazba v pravem pomenu besede, zadostuje jim bolj ali manj popolna strokovna izobrazba. Zaradi tega so nekateri tudi mnenja, da učitelji, ki poučujejo na teh akademijah, niso dolžni znanstveno raziskovati, niso dolžni znanstveno delati na svojih strokovnih področjih, da je dovolj, če le posredujejo znanost, ki jo producirajo fakultete, inštituti in druge podobne ustanove, da znanost le aplicirajo in podobno. S tem so dveletno pedagoško akademijo degradirali na bolj ali manj popolno strokovno šolo, njene učitelje pa na boljše srednješolske profesorje. Osnovnošolski učitelji torej ne bi dobivali znanstveno-teoretične izobrazbe, temveč bolj ali manj praktična znanja za delo v šolah. S takim pojmovanjem vloge pedagoške akademije se seveda ne moremo sprijazniti, čeprav taka gledanja neredko opazimo tudi pri nekaterih fakultetnih učiteljih, ki podcenjujejo delo pedagoških akademij, ker še ne morejo pokazati kakih pomembnejših rezultatov. Da večjih rezultatov še ni, je vzrok v tem, da so te ustanove v svetu in posebno še pri nas zelo mlade, da se učitelji, ki na njih delajo, še niso mogli razviti, da so preobremenjeni, da morajo študirati, popolnoma na novo graditi nekatera področja in se še bojevati z neštetiimi drugimi težavami, ki jih fakultete ne poznajo. Na drugi strani pa imajo univerze tradicijo, utrjen red, družbeni status, njihovi učitelji imajo manj učnih obveznosti. Kljub temu pa so tudi univerze v stalnih krizah, se stalno reformirajo in pri tem bolj ali manj ostajajo pri starem, pri tradiciji.

Zanimivo je tudi pojmovanje, po katerem naj bi se že dveletne pedagoške akademije po vsebini in načinu dela čimbolj približale ustreznim fakultetam, da bi študentom omogočili bolj ali manj nemoten prehod na drugo stopnjo fakultetnega študija. Gre torej za to, da bi na pedagoških akademijah imeli neko vrsto prve stopnje fakultetnega študija, da bi torej bolj ali manj prevladovali takoimenovani strokovni predmeti

na škodo pedagoških, psiholoških in drugih, ki dajejo specifično podobo pedagoški akademiji. Tu srečujemo podobno pojmovanje kot v nekaterih deželah, kjer fakultetni učitelji podcenjujejo vrednost, pomen in znanstveno tehtnost pedagogike, izredno pa poudarjajo pomen strokovnih predmetov, kot so biologija, geografija, matematika in drugi. Taka vsebina izobrazbe, ki jo dobe učitelji, spremeni pedagoško akademijo v prvo stopnjo fakultetnega študija, ne prispeva pa k oblikovanju specifičnega pedagoškega profila, ki je potreben za delo v osnovni šoli. Na naših pedagoških akademijah se od njihovega začetka sem stalno bojujemo za priznanja pedagoških, psiholoških in drugih podobnih predmetov, ki naj bi bili obvezni za vse študente in ki naj bi jih pripravljali za pedagoge. Res je, da je treba v dveh letih doseči neko stopnjo izobrazbe iz dveh strok, iz dveh znanstvenih strokovnih področij, kar je skoraj nemogoče, in je zato velika stiska za čas, posebno še zdaj, ko je število tedenskih ur omejeno. Toda vedno ne gre le za časovno stisko, pač pa za podcenjevanje pedagogike kot stroke, čeprav naj bi bila osrednji predmet študija tudi na pedagoški akademiji.

In če je že dveletna pedagoška akademija v stalni stiski za pedagogiko in se bolj ali manj preoblikuje v miniaturno fakulteto, tedaj je še bolj verjetno, da se bo tudi štiriletna visoka pedagoška šola približevala strukturi fakultete, da bo tudi tam prevladovala težnja po zanemarjanju pedagogike in sorodnih področij, bohotili pa se bodo takoimenovani znanstveni predmeti, torej stroke. Te nevarnosti so se zavedali prvi zagovorniki visokošolskega izobraževanja osnovnošolskih učiteljev in tega se zavedajo tudi naši sodobniki, zato upravičeno prevladuje pojmovanje, da naj bi tudi visoka pedagoška šola ostala razmeroma samostojna in bolj ali manj specifična šola za izobraževanje učiteljev. Vprašanje pa je, kakšna naj bi bila taka visoka pedagoška šola, da bi na eni strani ohranila znanstveno raven s soudeležbo pri znanstvenem raziskovanju, na drugi strani pa bi uspešno in plodno posegala v prakso, vprašanje je torej, kakšno je mesto take visoke šole med znanostjo in prakso in kako naj ohrani svojo samostojnost in specifičnost, da bi lahko najbolj ustrezno oblikovala učitelje osnovnih šol. Bistveno je torej, kakšna naj bi bila taka šola, da ne bi bila na eni strani prakticistična, na drugi strani pa se ne bi prej ali slej spremenila v klasično fakulteto, kjer prevladujejo težnje k znanstvenemu delu, manj pa k pedagoškemu oblikovanju učiteljev.

II

Čeprav so dveletne pedagoške akademije pri nas že znak zaostalosti in so nas sosedne dežele v tem razvoju močno prehitеле, naj vendarle povemo, kakšne značilnosti naj bi imele in kakšne možnosti bi jim morali dati za notranji razvoj, pozneje pa za preraščanje v visoke pedagoške šole. Že od dveletne kadrovske šole bi morali zahtevati, da bi dajale prihodnjim učiteljem vsaj v neki meri solidno strokovno izobrazbo, na drugi strani pa naj bi si ti pridobili tudi bolj ali manj znanstveno — teoretično in praktično pedagoško razgledanost. Zaradi tega bi bilo treba uvesti ne le več pedagogike, temveč tudi še nekatere njene pomožne stroke, kot so pedagoška sociologija, šolska in mentalna higiena, etika in še marsikaj drugega, kar bi omogočilo globlje razumevanje človeka nasploh in njegove eksistencialne pozicije v svetu in v prihodnosti. Take

izobrazbe v številnih primerih nekatere fakultete ne dajejo, zato glede tega slabše pripravljajo za vzgojno in učno delo, za oblikovanje človeka.

Še več pa bi morale glede tega dajati specializirane visoke pedagoške šole. Te bi morale biti temeljito usmerjene v problematiko človeka, v njegov razvoj, oblikovanje, vzgajanje, socializacijo in humanizacijo. Če se fakultete ukvarjajo predvsem z različnimi znanostmi, s tehniko in tehnologijo, pa se bi morala taka šola ukvarjati predvsem s problematiko vzgoje, s to trajno, nepretrgano in immanentno funkcijo vsake družbe in vsake dobe. In to na znanstveni in strokovni ravni, ki je pač značilna za akademski študij. Po stopnji bi morala taka šola biti blizu fakulteti, po vsebini, po strukturi in po učno-vzgojnih procesih, ki bi v njej potekali, pa nekaj specifičnega, torej prilagojena za oblikovanje učiteljev osnovnih šol. Taka šola bi morala biti trdno zasidrana med znanostjo in prakso, morala bi omogočiti temeljito teoretično pripravo za občutljivo in natančno delo pri oblikovanju otroka v zapletenih družbeno-zgodovinskih razmerah in okoliščinah.

Toda take cilje lahko doseže specializirana visoka pedagoška šola le, če ohrani prvenstvo pedagogike, če ji je ta znanost osrednji predmet, ne pa le privesek k različnim strokam. Šola naj ne bi dajala učiteljem receptov, s katerimi bi si lahko pomagali vselej in povsod, temveč globoko razumevanje človeka, otroka, družbe, predvsem pa družbenega bistva družine, razrednega kolektiva, šole lokalne skupnosti, naroda in vsega človeštva. Učitelj naj bi bil zmožen iskati v stvareh in pojavih ter okoliščinah smisel, pomen, vrednost, da bi bil lahko samostojen in odgovoren, ustvarjal in zato uspešen tudi v bolj ali manj kritičnih razmerah in zapletenih okoliščinah, ki jih poraja moderno življenje. Zakaj učitelj lahko pripravlja otroka za življenje v sedanosti in v prihodnosti le tedaj, če pozna mlado bitje, hkrati pa tudi razume dinamiko družbenega življenja, perspektive družbenega razvoja, nacionalnih skupnosti in svetovne skupnosti. In če kdo, potem ravno učitelj potrebuje širok in urejen svetovni nazor, etično izoblikovanost, osebnostno razvitost in mentalno zdravje. Ali je možno trditi, da današnje fakultete dajejo vsaj približno take možnosti za oblikovanje učiteljev? V teh in podobnih kvalitetah vidimo akademsko izobraževanje v polnem pomenu besede, ne pa le v spoznavanju znanosti, čeprav so te temelj, nujni, ne pa zadostni pogoj za oblikovanje učiteljev ne le srednjih, temveč tudi osnovnih šol.

Ko govorimo o izobraževanju učiteljev za osnovne šole, pogosto mislimo le na njihovo učiteljsko funkcijo, funkcijo posredovalcev znanja, didaktikov in metodikov. Toda učiteljeva funkcija ni le poučevanje, temveč tudi vzgajanje. In to vzgajanje ima mnogo vidikov. Na eni strani gre za oblikovanje otrokove osebnosti v pristnih stikih in odnosih med učiteljem in učencem in v delovanju razrednega kolektiva ter raznih primarnih skupin, ki se porajajo v šoli. Na drugi strani gre za preventivo, za preprečevanje deviantnih oblik obnašanja, gre za tisto delo, ki ga pozneje ne moremo več opraviti, in če ga nismo, zaide mlado bitje bolj ali manj zanesljivo na stranpota. Tretjič gre za terapijo že neprilagojenih otrok, za njihovo urejanje, prilagoditev, vodenje, socializiranje in resocializacijo. Te in podobne funkcije mora opraviti učitelj na določenih ravneh, čeprav se bolj ali manj hitro in uspešno uveljavljajo tudi posebne svetovalne službe, vzgojne svetovalnice, klinike in različni vzgojni domovi. Glavno težo in odgovornost za otrokov učni in vzgojni napredek naj bi nosil učitelj. To pa tudi tako, da bi bil zmožen pomagati staršem

pri njihovem družinskem vzgajanju, da bi jih posredno vodil in jih podpiral pri opravljanju njihovih roditeljskih dolžnosti. Če naj učitelj opravi take zahtevne naloge, tedaj mu ne zadostuje le akademska izobrazba v klasičnem smislu, temveč je potrebna v neki meri preobrazba njegove osebnosti, potrebno mu je pravo formiranje, oblikovanje njegove miselnosti, poklicne etike, tako, recimo, kot je pri zdravnikih, pri pravnikih in drugih, ki imajo opraviti s človekom in morajo prevzemati ne le kazensko, temveč tudi moralno odgovornost za dejanja, za odločitve. V tem vidimo znanstveno, teoretično in akademsko izobrazbo učitelja. Če hočemo doseči take cilje, tedaj delovanje visoke pedagoške šole v nekaterih razsežnostih dopolnjuje in presega funkcioniranje fakultete, ki je lahko zagledana predvsem v znanstveno formiranje. Specifičnost in samostojnost pedagoške akademije ali visoke pedagoške šole vidimo v tem, da si učitelj pridobi akademsko izobrazbo v najboljšem smislu, ne da bi bil predvsem znanstvenik, temveč pedagog, praktičen vzgojitelj z razvitimi moralnimi kvalitetami. To torej ne pomeni, da se s tako samostojnostjo in specifičnostjo pedagoška šola oddaljuje od zdravih tradicij univerze, od znanosti in teorije, temveč da si oblikuje svojo tradicijo, poleg tega pa se tesno povezuje tudi s prakso.

Če naj bo učitelj strokovnjak, ki je zmožen prevzeti odgovornost, tedaj mora imeti široko obzorje, predvsem pa mora odlično poznati družbene in humanistične znanosti in njihove vrednote. Le tako lahko učitelj opravlja tudi kulturno funkcijo ne le v razredu, temveč tudi v ožjem in širšem okolju. Predvsem naj bi se bojeval proti negativnim vplivom množične družbe in množične kulture, proti razčlovečenju in odtujenosti, ki se bolj ali manj vidno kaže predvsem pri mlajših generacijah. Vedno bolj naj bi tudi razumel in spoznal pomen mednarodne skupnosti in mednarodnih odnosov za usodo sodobnega in prihodnjega človeka ter pomen novih odnosov na teh področjih. Vse to lahko razume, spozna in doživi le teoretično temeljito izobražen učitelj, ki je duševno in duhovno odprt, razgiban in ki dojame duh časa, okolja, človekov položaj v svetu in življenju.

Če naj bi pedagoška visoka šola oblikovala pri prihodnjih učiteljih tudi poklicni etos in druge moralne kvalitete, ki so potrebne vzgojitelju, tedaj bi morala biti tudi notranje tako organizirana in urejena, da bi se oblikovali primerni odnosi, predvsem pa samoupravljanje. Taka šola bi morala biti zares skupnost učiteljev in učencev v pravem pomenu besede, da bi se tako lahko oblikoval čut odgovornosti, samostojnost in pripravljenost za ustvarjalno delo v šoli. Zato take pedagoške šole ne bi smele biti prevelike, izogibati se bi morali temu, da se študent počuti kot anonimna številka, le kot objekt. Prednost takih šol bi morala biti v tem, da bi bili odnosi pristni, poglobljeni in humani, da bi prihodnji učitelji dobili vzorec, model za oblikovanje odnosov v osnovnih šolah, nastajati bi morala prava akademska skupnost, ki je na velikih univerzah in fakultetah vedno večja redkost. Reforma univerze bi naj bila tudi v tem, da bi take skupnosti spet nastale. Potrebno bi bilo razviti take odnose, da bi bil študent ponosen, da pripada tej šoli. Potrebno in koristno bi bilo, če bi se v okviru šole porajale različne dejavnosti, posebej kulturne in športne. Ob takih pedagoških šolah bi morali biti posebni domovi za študente, ki bi bili sestavni del šole in bi omogočili študentom ne le materialne pogoje za študij, temveč tudi oblikovanje zdravega socialnega življenja. Študentje, ki živijo zgubljeno, neurejeno in se odtujejojo

tradicijam šole, družbe, družine in kulture, ne morejo postati dobri vzgojitelji mladine, ker si sami niso pridobili vrednost in zdravih pogledov na človeka in družbo, še manj pa čutijo, kaj je mladini potrebno, če naj se razvija v zdravo in napredno generacijo.

III

Za razvoj vsake visoke šole in njenih učiteljev je potrebno, da poleg pedagoškega dela omogočimo tudi znanstveno raziskovanje. Visoke šole brez znanstvenega dela ni. Jedro vsake znanosti je raziskovanje. Gre torej za to, da ni le pouk na takih šolah znanstven, da dosega akademsko raven, temveč da lahko učitelji visokih šol tudi raziskujejo, da razvijajo znanost, ki so se ji posvetili. Seveda pa naj bi bilo razmerje med pedagoškim in raziskovalno-znanstvenim delom pravilno. Na univerzah seveda od učiteljev pričakujejo, da bodo študente poučevali pa tudi vzgajali, poleg tega pa znanstveno raziskovali. Razmerje med temi temeljnimi nalogami je seveda od univerze do univerze drugačno, pač glede na možnosti, ki so dane učiteljem in univerzam. Kot rečeno, pa je specifičnost visokih pedagoških šol ravno v tem, da je težišče na izobraževanju in vzgajanju študentov in ne na znanstvenem raziskovanju, čeprav je tudi to potrebno in koristno. Da bi to problematiko nekoliko globlje osvetlili, moramo najprej povedati, kakšna pojmovanja obstajajo v zvezi z znanstvenim delom na dveletnih pedagoških akademijah.

Praviloma se tudi mnenja o pomenu pedagoških akademij za znanstveni razvoj razhajajo. Najprej bomo prikazali skrajne primere, nato srednje, končno pa bomo poskušali razložiti svoje mnenje o pomenu znanstvenega raziskovanja za oblikovanje pedagoške akademije. Šele na koncu bomo poskušali povedati, kakšno funkcijo, organizacijo in pomen naj bi imelo znanstveno-raziskovalno delo za visoke pedagoške šole in v čem naj bi se razlikovalo od podobnih funkcij, ki jih imajo univerze in njihovi inštituti.

Najmanj sprejemljivo je seveda pojmovanje, da učiteljem dveletnih pedagoških akademij sploh ni potrebno nobeno znanstveno delo, raziskovanje, iskanje, temveč je dovolj, če prenašajo na študente spoznanja, do katerih so prišli drugi znanstveniki. Tako pojmovanje je bilo izrečeno ali vsaj nakazano tedaj, ko so razpravljali o zakonu o visokem šolstvu in ko je bilo rečeno, da za tako dejavnost skupnost ne bo dajala denarja, prav tako pa tem učiteljem ne bo zmanjševala pedagoških obveznosti. Morda ni treba posebej poudarjati, da bi učitelj visoke šole bolj ali manj težko temeljito znanstveno izobraževal študente, če ne bi sam s svojim delom podoživljal in izkusil različnih procesov znanstvenega dela, če ne bi imel stika z znanstveno metodologijo in problematiko, če ne bi poznal dinamike sodobne znanosti. Gre seveda tudi za to, da ostane visokošolski učitelj miselno tvoren in živ, da ima tesen stik z razreševanjem vsakdanjih problemov s pomočjo znanosti. Le tedaj bo lahko tudi študente navajal na dejavnosti, jih bo lahko vodil do globljih spoznanj, jim bo zbujal strokovno in znanstveno zanimanje za pedagoško problematiko, predvsem pa jih bo navajal k nadaljnemu študiju znanstvene in strokovne literature.

Druga skrajnost je tudi zelo zanimiva, ker kaže megalomanske težnje tistih, ki bi radi iz pedagoške akademije naredili klasično fakulteto, kjer bi prevladovalo suho strokovnjakarstvo, kjer se bi lahko posamezniki izživljali na področju znanosti na račun pedagoškega dela. Ta težnja se

kaže najprej tako, da bi želeli uvajati znanstvena raziskovanja prav na vseh področjih ne glede na to, ali to delajo že dobro opremljeni in kadrovsko dobro zasedeni inštituti in fakultete, drugač tako, da se od učiteljev, ki na akademiji delajo, zahtevajo takoj in brezpogojno znanstveni nazivi, in tretjič tako, da dajejo v celoti znanstvenemu delu prvenstvo, manj pa upoštevajo potrebe pedagoškega dela. Učitelji, ki so pod pritiskom takih teženj, se težko znajdejo, ter čutijo, da njihov položaj ni primeren za delo, ki je za tako šolo prvenstveno. Očitno je, da je tudi ta druga skrajnost nesprejemljiva, ker kaže ne le nerazumevanje za primarno delo pedagoške šole, temveč tudi spregleduje resnične možnosti, ki jih ima današnja dveletna pedagoška akademija za razvijanje znanstvenega dela. Take težnje so v očitnem nasprotju z nalogami pedagoške šole, ki smo jih opisali, in kažejo, da gre za nerazumevanje pedagoških procesov, za nerazumevanje pedagogike, predvsem pa problematike sodobnega človeka in njegove vzgoje, zato jih ne bomo več obravnavali. Potrebno je le, da prikažemo srednjo pot, ki jo lahko ubere dveletna pedagoška akademija med znanostjo in prakso, pozneje pa bomo še nakazali problematiko visoke pedagoške šole.

Vsaka višja šola in tako tudi dveletna pedagoška akademija je po svoji funkciji poklicna šola, ki vzgaja in izobražuje kadre za natančno določeno področje dejavnosti v produkciji in v družbenih službah. To na eni strani zahteva, da študente temeljito znanstveno-strokovno izobražujemo, poleg tega pa jih moramo seznanjati tudi s prakso. Če naj dosežemo te cilje, tedaj je na eni strani potrebno, da se učitelji teh višjih šol neposredno seznanjajo z znanstvenimi dosežki in po možnosti tudi znanstveno delajo, čeprav to ni njihova primarna, temveč le sekundarna naloga, na drugi strani pa naj bi imeli ti učitelji višjih šol neposreden stik s prakso. Za zdaj naj bi poskušali najprej nekaj povedati o strokovnem delu in o znanstvenih dejavnostih učiteljev pedagoških akademij.

Dejavnosti, ki poglobljajo znanstveno in strokovno usposobljenost učiteljev pedagoških akademij, so lahko zelo različne in so tudi različno pomembne in potrebne za izboljšanje učnega procesa na eni strani, na drugi strani pa lahko več ali manj prispevajo v zakladnico znanosti, stroke in prakse. Med temi možnostmi naj bi našli pravilno razmerje in ravnovesje. To je še posebej potrebno zato, ker je pedagoška akademija zelo heterogena in ni mogoče od vseh njenih učiteljev pričakovati enakih aktivnosti na teh področjih. Ko govorimo o znanstvenem delu na pedagoških akademijah, je treba takoj poudariti, da so možnosti na različnih področjih zelo različne in da so pogoji za tako delo v celoti bolj ali manj neugodni. Med težavami, ki ovirajo tako delo, naj najprej omenimo to, da so te ustanove mlade in da se učitelji, ki na njih delajo, morajo šele strokovno pripraviti za svojo stroko, da se morajo najprej prilagoditi zahtevam pouka, dalje pa velika večina še ni imela znanstvenih stopenj in mora zato šele študirati na tretji stopnji ali pa pripravljati doktore. Gre torej za to, da ti učitelji opravljajo več stvari naenkrat, torej študirajo, opravljajo pedagoške dolžnosti, hkrati pa tudi sodelujejo na različnih področjih zunaj šole. Zaradi tega ni mogoče pričakovati poglobljenega znanstvenega dela, če naj pedagoško delo, ki pa je zelo obsežno in zahtevno, poteka nemoteno. Poleg tega naši učitelji nimajo raznih drugih pogojev, ki jih zahteva znanstveno delo. Predvsem jih je v posameznih strokah premalo, da bi se lahko lotevali skupinskega dela, ni nobene tehnične in podobne službe, pa tudi ne aparatov, poleg tega je naša strokovna

knjižnica še premalo razvita za poglobljeno delo. Že te splošne ugotovitve nam dokazujejo, da je na dveletnih akademijah iluzorno pričakovati kako poglobljeno znanstveno raziskovanje še posebej tam, kjer je treba imeti za to tudi materialna sredstva. Ne trdimo, da ni mogoče individualno raziskovati zgodovine, književnosti in nekaterih jezikovnih pojavov, ker za to niso potrebni laboratoriji, nemogoče pa je v pravem pomenu besede raziskovati na področju psihologije, ker je treba imeti številne priprave, pa tudi veliko sodelavcev. Pustimo ob strani vprašanje, koliko in kako lahko na pedagoških akademijah raziskujemo druge stroke, kot so biologija, kemija, fizika, zemljepis, zgodovina in podobno, ker je to stvar strokovnjakov, ki se s tem ukvarjajo, in si rajši nekoliko oglejmo, kako je z raziskovanjem na področju pedagogike, psihologije, sociologije in specialnih metodik.

Mnogi so prepričani, da bi se znanstveno delo na omenjenih področjih takoj razvilo, če bi imeli na teh šolah ljudi, ki bi že imeli znanstvene stopnje in bi bili habilitirani, ali, kakor pravijo, če bi že imeli opravljene obveznosti. Res je, da bi se morda nekoliko lažje posvetili tem ali onim problemom in bi lažje to ali ono poskušali, vendar do resničnega raziskovanja na teh področjih kljub vsemu ne bi moglo priti. Razlogi za to so številni. Prvič je popolnoma nemogoče opraviti kaka večja ali temeljna raziskovanja na področju psihologije otroka, mladostnika, na področju pedagoške ali obče psihologije, če ni večjega števila sodelavcev, če ni instrumentov in aparatov, če ne sodelujejo različni strokovnjaki, predvsem pa, če nimamo zadosti časa. Drugič: če bi tudi kaj takega poskušali, bi tvegali, da ostanemo na ravni improvizacije, da delamo konkurenco za to posebej specializiranim ustanovam in strokovnjakom, ki se ukvarjajo le z raziskovanjem. Tretjič bi tvegali, da bi z velikimi časovnimi zgubami in z materialnimi žrtvami odkrivali stvari, ki so že odkrite, in bi torej bilo ceneje, če bi taka odkritja in spoznanja enostavno vzeli tam, kjer že so in čakajo na uporabo. Izkušnje kažejo, da celo specializirane raziskovalne institucije ne dajejo presenetljivih rezultatov, čeprav se ukvarjajo le z znanstvenim delom. Nesmiselno bi bilo za vsako ceno nekaj raziskovati, zgubljeni dragoceni čas, hkrati pa površno in mimogrede opravljati osnovno delo, tj. delo za študente, torej hlastati po bolj ali manj nedosegljivem, hkrati pa zanemarjati zelo otipljive in koristne dolžnosti. Gre torej za to, da je nesmiselno od učiteljev, ki delajo na dveletnih pedagoških akademijah, za vsako ceno zahtevati znanstveno delo, visoko znanost, čeprav za to ni pogojev in možnosti, hkrati pa zanemarjati tisto, kar je primarno, bistveno, nujno. Na vsak način lahko dvomimo, da bi taka raziskovanja dala take rezultate, kot jih dajejo dobro organizirane, opremljene in kadrovske močne raziskovalne institucije, ki imajo navadno tudi že neko tradicijo, ugled in tudi možnosti za publiciranje izsledkov. Neresno je, če na dolgo razpravljamo o znanstvenem delu tam, kjer ni mogoče, in če učiteljem s tem onemogočamo, da bi se uveljavili tam, kjer imajo možnosti, kjer čutijo potrebo in privlačnost. Prav tako je krivično, če učiteljevo delo izključno ocenjujemo le po tem, ali je znanstveno delal ali ne, prav nič pa ne mislimo na to, ali ima za tako delo tudi možnosti.

Z gornjimi omejitvami pa ne trdimo, da znanstveno delo učitelju višje šole ni potrebno, da ne bi bilo dobro, če bi imel tak stik z znanostjo, če bi se loteval nekaterih problemov, ki se porajajo v nekem določenem okolju. Toda tako delo pride v poštev šele, ko učitelj opravi primarno delo,

ko zagotovi napredek študentom, ko jim da vse, kar je mogoče. Gre torej za to, da učitelj najprej poskuša biti na tekočem z že obstoječimi izsledki svoje stroke, da dobi vpogled v bogastvo, ki ga daje svetovna znanost, in to bogastvo poskuša prilagoditi do te mere, da bi bilo vsaj nekoliko dostopno tudi študentom. Prav nič ne pomaga, če učitelj akademije zgublja veliko časa z odkrivanjem stvari, ki so že mnogokrat odkrite, hkrati pa ni na tekočem o stvareh, ki se same ponujajo, ki kar zahtevajo, da bi jih uvedli v učni proces in z njimi obogatili obstoječo prakso, ki je pri nas bolj ali manj nerazvita. Seveda tu pa tam tudi slišimo zahteve, da naj bi učitelj visoke šole raziskoval in bi potem predaval snov, do katere se je dokopal, hkrati pa naj bi študentje seznanjal z metodologijo, ki jo je uporabil. S tem naj bi študente navajal na znanstveno mišljenje in delo in podobno. Ta zahteva je zelo dvorezna. Na eni strani se lahko zgodi, da učitelj, ki je prišel do nekih izsledkov, preveč verjame v te izsledke, ki jih je pridobil v omejenih okoliščinah, ali pa so izsledki predvsem pod vplivom njegove interpretacije, zato pridejo študentje do enostranskih spoznanj, ki zelo malo prispevajo k temeljiti izobraženosti, na drugi strani pa moramo študentom takih šol, ki se pripravljajo za takojšen nastop v poklicu, kakršen je osnovnošolski učitelj, dati zaokroženo, urejeno in uporabno znanje. Zaradi tega bi bilo nevarno, če bi študentje poslušali cel semester razprave o neki raziskavi, ki obravnava le majhen izsek učne snovi, zanemarili pa bi bistvene elemente tega učnega predmeta. S takimi postopki bi učitelj, ki se gre predvsem znanstvenika in se v tem izživlja, študentom več škodoval kot koristil in bi zato bilo bolje, če bi delal na kakem inštitutu.

Naloga dveletne pedagoške akademije torej ni predvsem ta, da goji visoko znanost, temveč predvsem ta, da daje študentom bolj ali manj znanstveno izobrazbo do te mere, da bodo kot učitelji osnovnih šol imeli dober vpogled v stroke, ki jih bodo poučevali, da bodo znali samostojno in odgovorno ukrepati in voditi mlade ljudi k osebnosti zrelosti. S tem ni rečeno, da naj učitelji akademije nekaterih pojavov, ki so jim dostopni, ne bi proučevali, se seznanjali z metodologijo raziskovanja in ob tem tudi študente navajali na znanstveno mišljenje. Gre le za to, da je treba opraviti na pedagoških akademijah celo vrsto nalog, ki so nujnejše kot čisto znanstveno delo.

Na drugi strani pa bi lahko učitelji pedagoške akademije, ki že imajo znanstvene nazive in stopnje, poleg manjših raziskav sodelovali v okviru različnih inštitutov. Tako bi lahko, recimo, sociologi in filozofi sodelovali v raziskovalnih programih inštituta za sociologijo in filozofijo, pedagogi, psihologi, didaktiki in razni metodiki pa pri delu pedagoškega in podobnih inštitutov. S tem ne bi bila le zagotovljena kvaliteta raziskovalnega dela, temveč bi s pomočjo takih zunanjih sodelavcev nastajala tudi raziskovalna mreža, ki je tako potrebna za moderna pedagoška in podobna raziskovanja. Seveda bi lahko ob akademijah nastajale tudi eksperimentalne šole, ki bi sodelovale s takimi inštituti. V tej obliki se bi lahko učitelji pedagoških akademij dokaj tvorno vključili v raziskovalni proces, ne da bi trpelo njihovo pedagoško delo. Nikakor ne mislimo, da bi naj učitelji akademij zgubili stik z znanostjo in znanstvenim delom, mislimo le na to, da je škodljivo, če od njih zahtevamo nemogoče stvari, če pretirano poudarjamo znanost in znanstveno delo zakaj to je primarno le za raziskovalne inštitute in za fakultete, za akademijo pa je sekundarno: akademije morajo namreč opraviti še nešteto drugih dolžnosti, preden

lahko pridejo do resničnega znanstvenega dela, dati morajo tudi svoj prispevek praksi, strokovnemu delu.

Če se učitelj pedagoške akademije vsaj v začetku svoje razvojne poti ne more ukvarjati z visoko znanostjo, čeprav bi morda imel tudi že vse znanstvene stopnje, pa lahko mnogo naredi za svoj strokovni razvoj in s tem tudi za razvoj študentov. Zelo dobro je znano, da so naše pedagoške akademije mlade ustanove, ki šele iščejo svojo vsebino, svojo podobo. Zaradi tega imamo zelo malo primernih učbenikov za take šole za razna strokovna področja, še manj pa so izdelane metode pouka. Zaradi tega bi bilo nujno, da izoblikujemo posebno prilagojene učbenike za stroke, kot so pedagogika, zgodovina nacionalne, jugoslovanske in obče pedagogike, dalje učbenik za občo, razvojno in pedagoško psihologijo, za didaktiko, za pedagoško sociologijo, metodologijo, še posebno pa učbenike za posamezne specialne metodike. Seveda bi bilo tudi dobro, če bi nastajali učbeniki za stroke, kot so biologija, jeziki, zgodovina in drugi, zakaj skoraj je že čas, da se študentje, ki bodo učili na slovenskih šolah, učijo temeljne stvari iz učbenikov, ki so napisani v materinščini, šele nato pa naj se učijo tudi iz priročnikov v drugih jezikih. Potrebno je namreč, da si skrbno izoblikujejo terminologijo, ki jo bodo uporabljali tudi pozneje v praksi. Menimo, da je pisanje učbenika najmanj tako pomembno delo in tudi vsaj toliko zahtevno delo, če še ne bolj, kot nekatere raziskave, ki pogosto obležijo v predalih. Čeprav so mnogi proti sistematičnim učbenikom za višje in podobne šole, ker se boje, da študenti ne bodo spoznali tuje strokovne literature ali pa različnih originalnih raziskav, je treba pripomniti, da so taki učbeniki izredno potrebni, celo nujno potrebni za take šole, kjer je premalo časa za vse mogoče zavlačevanje študija z branjem številnih in mnogokrat zelo protislovnih del. Nujno je, da si študent trdno izoblikuje temeljne pojme, sistem neke stroke, in šele potem lahko išče globljih spoznanj v številni literaturi. Zdi se nam, da je za naše pedagoške akademije torej pomembnejše, da njihovi učitelji pišejo učbenike, skripta in priročnike, kot pa da se grede znanstvenike-raziskovalce, študentje pa tavajo brez pripomočkov in zavlačujejo študij v nedogled. Mislimo, da so lahko dobri učbeniki prav tako dragocen prispevek k neki znanosti, stroki, ker omogočajo, da se znanost širi in prenaša v prakso, torej postaja dostopna mnogim, ki jo potrebujejo. Seveda pa ne mislimo, da ne bi bilo dobro, da učitelj akademije, ko je sestavil tak učbenik, ne poskuša nekaterih spoznanj poglobiti tudi s kako raziskavo.

Toda učitelji pedagoških akademij imajo še vse polno drugih možnosti za strokovno uveljavljanje, za strokovno rast in izpopolnjevanje, posebej pa lahko koristijo praksi. Poleg učbenikov za študente so učitelji akademij poklicani, da sodelujejo tudi pri izdelavi učbenikov za osnovne šole, posebno pa pri pisanju pomožnih priročnikov za učitelje, ki že delajo v praksi. Posebno metodiki posameznih strok naj bi se potrudili in naj bi najprej napisali take metodike, posebej pa naj bi sodelovali pri izdelavi učbenikov za otroke. Prav tako bi lahko, kot že rečeno, pomagali učiteljem s posebnimi priročniki. Na ta način bi bili učitelji akademije ne le dobri mentorji rednim študentom, temveč bi zelo pomagali številnim izrednim slušateljem in drugim učiteljem, ki delajo in ki so že ustrezno kvalificirani. Učitelji akademije bi tako posredovali znanost učiteljem in bi bili tako vez med znanostjo in prakso. Šele tako bi v polni meri opravljali funkcije, ki jim pripadajo, čeprav ne bi delali izključno znanstveno, čeprav ne bi bili predvsem znanstveniki, raziskovalci in podobno.

Učitelji pedagoških akademij naj bi torej skrbno in temeljito spoznavali dosežke moderne znanosti o vzgoji in jih poskušali prenašati v prakso, prav tako bi bilo potrebno, da bi strokovno preverjali dosežke v drugih deželah in jih prilagajali za našo šolo. S tem ne bi le sami strokovno rastle, temveč bi bili vez med znanostjo in prakso. Na ta način bi pedagoška akademija ne bila samo šola, ki izobražuje generacije mladih učiteljev, temveč bi bila tudi žarišče pedagoških inovacij,boljšav, poskusov, središče pedagoške misli, ustvarjalnosti. Taka pedagoška šola bi opravljala funkcije, ki jih mnoge fakultete ne opravljajo in jih morda ne bodo nikoli opravljale, ker so zazrte predvsem v teorijo, v znanost, slabo pa so povezane s prakso, z vsakdanjimi potrebami okolja.

Učiteljski kader pedagoških akademij naj bi tako okrepili, da bi lahko ne le pisali učbenike za študente ter priročnike za učitelje, ki so že v praksi, temveč da bi lahko sistematično oblikovali metode, tehnike visokošolskega študija, da bi lahkoboljšali notranje delo akademij ne le vsebinsko, temveč tudi organizacijsko, metodično. In učitelji akademij naj bi imeli možnosti, da posegajo v pedagoško dogajanje na terenu, v okolju, prek publicističnega dela, posebej pa tako, da bi bolj ali manj redno in temeljito sodelovali v zavodih za prosvetno pedagoško službo, v eksperimentalnih šolah, v vadnicah, v aktivnih, v pedagoških društvih in v drugih podobnih strokovnih in v družbenopolitičnih organizacijah in drugod. Le na ta način bi akademije imele vlogo posrednika med znanostjo in prakso, njihovi učitelji se ne bi enostransko predajali visoki znanosti, ki je lahko odtrgana od vsakdanjega dogajanja, vendar pa bi tudi ne bili ozko praktičistično zagledani v konkretno dejavnost brez globlje teoretične in znanstvene poglobitve. Obe skrajnosti škodujeta napredku in razvoju pedagoške akademije kot specifične pedagoške šole in onemogočata razvoj prakse. V obeh primerih gre za sterilnost in nesposobnost, ki pa je še bolj nevarna pedagoškim akademijam, tem mladim ustanovam, ki šele iščejo status v sistemu našega šolstva in ki naj bi se v prihodnosti razvile v popolne visoke pedagoške šole za oblikovanje osnovnošolskih učiteljev.

Ni treba posebej poudarjati, da bi lahko visoke pedagoške šole kot specifične šole za izobraževanje in vzgajanje učiteljev osnovnih šol še mnogo bolje opravljale funkcijo posredovanja med znanostjo in prakso. Učitelji takih popolnih, razvitih šol bi lahko na eni strani plodno sodelovali pri večjih raziskavah, ki bi jih organizirale različne specializirane raziskovalne institucije, lahko pa bi tudi sami ali skupinsko raziskovali pojave, ki so neposredno povezani zboljšanjem pedagoškega dela na terenu, lahko bi proučevali metodične probleme posameznik strok, ali pa bi se bolj ali manj specializirali za področja, ki so danes še nerazvita. Tu mislimo na to, da bi bili dobro, če bi se kdo ukvarjal s posebno pedagoško sociologijo osnovne šole, s problematiko razrednih skupnosti, s problematiko sodelovanja med domom in šolo, s teorijo in prakso množičnih občil, s problematiko otroške književnosti, morali bi raziskovati pedagoške probleme lokalne skupnosti, odnose med šolo in okoljem, nekatere probleme razvojne psihologije otroka in mladostnika in podobno. Tu smo omenili le nekatere stvari, ki bi jih morali razvijati na visokih pedagoških šolah, ki naj bi ne bile navadne fakultete, temveč specifične, ki opravljajo posebno poslanstvo ne le pri visokem izobraževanju prihodnjih učiteljev, temveč tudi same prispevajo k pedagoški znanosti in teoriji in prek te tudi k oblikovanju prakse v konkretnem okolju. In le tako

znanstveno namenjene visoke pedagoške šole, ki bi bile zmožne kaj prispevati k pedagoški teoriji, bi lahko prek svojih učiteljev in študentov neposredno posegale v dogajanja v okolju ter bi tako spreminjale pedagoško stvarnost, bile bi torej navzoče v okolju, čutili bi jih kot dejavnik napredka in razvoja teorije in prakse. Take šole bi morale uspešnost svojega dela bolj ali manj redno in natančno preverjati na terenu, v praksi, morale bi imeti povratne informacije o učinkovitosti svojih prizadevanj, morale bi poznati delo učiteljev, ki so se na njih šolali. Take visoke pedagoške šole bi morale postati razvita metodična didaktična središča, morale bi imeti vse, kar je dobrega na tem področju, razviti bi morale bogate knjižne zbirke s teh področjih, imeti bi morale dober vpogled v dogajanja v svetu, hkrati pa naj bi bile stalno angažirane pri izpopolnjevanju učiteljev, pri njihovem dopolnilnem študiju. Učitelji s terena bi morali na teh šolah najti pomoč in spodbudo in bi jih morali imeti še vedno za svoje, ne bi se jim smeli odtujiti, kot se dogaja študentom fakultet, ki le redko iščejo opore tam, kjer so študirali.

Bistveno nova kvaliteta specifične visoke pedagoške šole bi bila v primerjavi s klasično fakulteto na eni strani in sedanjo dveletno pedagoško akademijo na drugi strani v tem, da bi kljub akademski ravni, kljub znanstveni produkciji in prizadevanjem vendarle imela tesne stike s prakso, da bi bila temeljiteje zasidrana med znanostjo in prakso, da bi bila tudi globlje povezana z okoljem in z učitelji, ki so na njej študirali. Vseh teh zahtev fakulteta ne izpolnjuje, pa tudi sedanja dveletna pedagoška akademija jih ne more izpolnjevati. Če torej želimo izpopolniti osnovno šolo in ji dati boljše učitelje, tedaj je potrebno izoblikovati šolo, kjer bo imela pedagogika osrednje mesto, kjer bo celotno prizadevanje usmerjeno v oblikovanje osebnostih kvalitativno vzgojitelja, ne pa predvsem v razvijanje znanosti, v raziskovanje v strogem pomenu besede. Še tako lepe besede o akademski izobrazbi učiteljev bodo ostale le besede, če bo njihova izobrazba odtrgana od prakse in potreb vsakdanjega dela v osnovni šoli, če bo učiteljev poklicni etos šibak, nerazvit, če učitelj na eni strani po svoji izobrazbi in teoretični pripravi ne bo presegal ravni okolja in če na drugi strani s tem okoljem ne bo tesno povezan in če ga ne bo poznal in obvladal. Poglobljena izobrazba učiteljev pa bo potrebna tudi zato, ker jih čakajo v prihodnosti še nove dolžnosti, nove naloge in problemi, ki jih bo prinašal čas, ekonomski, družbeni, kulturni in mednarodni razvoj. Še posebej pa bodo čakale našo slovensko skupnost posebne naloge v prihodnosti zaradi našega geopolitičnega položaja v Jugoslaviji in v širšem evropskem prostoru, če se bomo želeli intenzivno vključevati v svetovna dogajanja, ne da bi zgubili svojo nacionalno bitnost, svoj narodni značaj, svojo kulturo. Pri tem bo imela šola med vsemi institucijami najpomembnejšo vlogo, učitelj pa izredno zapletene in številne dolžnosti, ki jim bo kos le, če bo ne le temeljito znanstveno in strokovno razgledan, temveč tudi predan humanističnim izročilom naše socialistične družbe.

LITERATURA:

- ¹ Dieckmann-Lorenz: *Spezialisierung im Lehrerberuf*, Heidelberg 1968 (150).
- ² Divjak Milan: *Dileme sodobnega sveta in vzgoja mladine za sožitje med narodi*. Prispevek za posvetovanje o izobraževanju učiteljev, Maribor 1970 (37).
- ³ Dankwort D.: *Erziehung zur internationalen Verständigung*, München 1965 (84).
- ⁴ Franković-Svilokos-Fučijas: *Pedagoška akademija*, Zagreb 1962 (164).

⁵ Glinz Heinrich: Pädagogische Akademie als wissenschaftliche Hochschule? in Ztschr. f. Päd. Jg. 6, 3/1960.

⁶ Huggets-Stinnett: Professional Problems of Teachers, New York 1958.

⁷ Keilhacker M.: Pädagogische Orientierung im Zeitalter der Technik, 1958.

⁸ Klein J.: Universität und Lehrerbildung. Sonderdruck der AGDL, 1955, Beilage Heft 17.

⁹ Korobov Jurij: Tri osnovne funkcije univerziteta. UNIVERZITET DANAS 1969, 9—10 (32—40).

¹⁰ Lešnik Rudi: Pedagoška akademija — pomemben dejavnik napredka. Zbornik Pedagoške akademije 1960—1970, Maribor 1970 (13—25).

¹¹ Mužić Vladimir: Uloga naših eksperimentalnih škola u pedagoškom istraživanju. PEDAGOSKI RAD 7—8, 1961 (258—264).

¹² Mirković-Lebl Divna, Sladojević S.: Pedagoška praksa u školama za obrazovanje nastavnika osnovne škole, Beograd 1964 (80), Bibliogr.

¹³ Mirković-Lebl Divna: Nastavnici osnovne škole, Beograd 1963.

¹⁴ Milanović Vladim.: Sociološki aspekti transformacije uloga škole, UNIVERZITET DANAS, 1970, 2—3 (20—36).

¹⁵ Marx K., Fr. Engels: Über Erziehung und Bildung, Berlin 1961 (382).

¹⁶ Peters U.: Aufgabe und Arbeitsweise einer Pädagogische Akademie, Frankfurt 1929.

¹⁷ Potkonjak Nikola: Pedagoško obrazovanje nastavnika osnovnih i srednjih škola u Engleskoj i Welsu, Beograd 1956.

¹⁸ Radosavljević S.-A. Dedijer: Uloga univerziteta u razvoju i asimilaciji i eksploataciji naučnog progressa. UNIVERZITET DANAS, 1968, 3—4 (21—28).

¹⁹ Preissler G.: Versuche zur Volksschul — und Gymnasiallehrerbildung, Braunschweig, 1966 (224).

²⁰ Poggeler Franz: Idee, Gestalt und Aufgabe einer Pädagogische Hochschule. In: Universität und moderne Welt, Wien 1962 (303—326).

²¹ Rohrs H.: Die Lehrerbildung im Spannungsfeld unserer Zeit, Ratingen 1965.

²² Richardson A.-Brille H.-Snyder E.: La formation du personnel enseignant: Angleterre, France, Etats Unis d'Amerique. UNESCO, Paris 1954.

²³ Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja. Obrazovanje nastavnika osnovne škole, Beograd 1962 (230).

²⁴ SIV, Savjet za prosvetu i kulturu: Nacrt teze za opšti zakon o školama za obrazovanje nastavnika, Beograd 1960 (27—41).

²⁵ Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja: Obrazovanje nastavnika u nekim inostranim zemljama, Beograd 1959 (92).

²⁶ Šilih Gustav: Reforma učiteljske izobrazbe. POPOTNIK, 1935—1936, Ljubljana.

²⁷ UNESCO: Primary Teacher Training, Paris (1950 (253)).

²⁸ UNESCO: Secondary Teacher Training, Paris 1954 (202).

²⁹ UNESCO: The Development of Modern Education and Teachers Training in Japan 1961.

Mednarodni vidiki reforme ZKJ

I

Reforma ZKJ poteka, časovno gledano, v zelo zapletenih mednarodnih odnosih, ki ne ogrožajo izredno nevarno le miru in socializma, temveč tudi samo človeštvo in za katere je značilno ravnovesje strahu med velesilami. To se je morda še zlasti pokazalo v zadnjih nekaj letih, ko je reforma ZKJ tudi uradno na dnevnem redu zgodovine in vsakdanjosti. Ob tej priložnosti bi omenili neko trditev, bolj kot hipotezo, ki je načeloma umestna, upoštevajo razmerje med ZK in zvezami komunistov socialističnih republik. Mednarodni položaj, neugoden za avtonomno družbeno gibanje, razmerje, ki grozi z vojno in birokratizacijo, ne le kapitalističnega sveta, temveč tudi samega komunističnega gibanja, ima toliko močnejši vpliv, kolikor je okolje manj razvito, in nasprotno. Po vsem sodeč to velja tako v svetu kot v vsaki posamezni državi, ne glede na to, ali je država zvezna ali ne, če je opaziti precejšnje razlike v gospodarski in družbeni razvitosti njenih območij. Nedvomno da so neugodne mednarodne razmere delovale v večji meri kot dejavnik, ki otežuje proces reforme ZK v zvezah komunistov naših manj razvitih republik in pokrajin. In da ne bi bilo nikakršnega dvoumja pri pojasnjevanju te misli, poudarjam, da je (ne)razvitost treba jemati v njenem najširšem pomenu in da je v nobenem primeru ne omejujemo na njeno ekonomsko plat, čeprav se zavedamo, da je gospodarska (ne)razvitost temelj in izhodišče vsake (ne)razvitosti.

II

Če bi sprejeli tezo, ki je na primer vodilna in uradna pri sovjetskih in vzhodnoevropskih znanstvenikih in v uradnih, skupnih in posameznih, dokumentih vzhodnoevropskih komunističnih partij in ki se, nekolikanj poenostavljeno, glasi: socializem v svetu nezadržno napreduje, kapitalizem pa je zašel v krizo in se umika, »drvi« v lastni propad — bi ugotovili, da poteka reforma ZK v izredno

ugodnih pogojih, ker ji je v prid konstelacija — teoretično gledano — polariziranih tokov družbenega razvoja v svetu, ki potiskajo reformo nenehno naprej. Tako oceno našega zgodovinskega trenutka pa je treba jemati trezno, ker smo mnenja, da bi bilo popolno zavračanje a priori v znanstvenem in metodološkem pogledu neupravičeno. Treba bi bilo namreč kritično pretresti stališče, da socializem prodira, pa čeprav na primer upoštevamo krizo ameriškega dolarja. Nedvomno gre za to, da bosta kapitalizem in socializem ves čas, ki ga lahko predvidimo z naše točke zgodovinskega trenutka, vstretic. Zato to ostaja ena od determinant reforme ZKJ, za katero ni nujno, da se bo razvijala, kar pa še nikakor ne pomeni, da ta determinanta ne deluje. Na drugi strani pa je treba premisliti, ali bi socializem v svetu, tak, kakršen je, in če bi napredoval, le koristil naši reformi ali pa bi jo po svoje tudi zaviral.

Gre namreč za to, da je socializem v svetu v tolikšni meri zdiferencirano družbeno gibanje, ki zajema različne in včasih tudi med seboj nasprotujoče si družbene tokove, da bi bilo mogoče le z največjo mero abstraktnosti vse to spraviti na skupni imenovalc. Socializem v sodobnem svetu se zato veliko pogosteje jemlje kot splošen pojem kot pa konkretna stvarnost, če si ga seveda skušamo zamisliti v njegovi celoti. Zato navajam trditev, da gibanja v sodobnem socializmu a priori ne spodbujajo, olajšujejo ali omogočajo reformo ZKJ in da je tudi gibanja v sodobnem kapitalizmu a priori ne zavirajo, otežujejo oziroma onemogočajo.

Nekdaj je Lenin govoril o medsebojni pomoči komunističnih partij, socialističnih držav itd., še zlasti pa o pomoči osvobojenih delov človeštva (socialističnih držav) tistim gibanjem in državam, ki se bojujejo za svojo osvoboditev iz (kapitalistične) sužnosti. Zgodovinski paradoks je, da je mogoče to Leninovo napoved z enako trdnimi argumenti zagovarjati in ji obenem tudi oporekati; lahko bi torej dokazali, da je zgodovina njegovo pričakovanje zanikala in potrdila. Iz tega sledi ustrezen sklep, ki se nanaša na proces reforme ZK; ta proces je obenem tako odraz globokih notranjih preoblikovanj socializma v Jugoslaviji kot tudi subjekt teh transformacij. Tudi pri tem že kdove kolikič v zgodovini velja: *similis simile gaudet*. Državni socializem (najbrž ta sintagma najbolj izraža tisto obliko vzhodnoevropskega socializma, ki ji je v tem članku posvečene tudi največ pozornosti) spodbuja in moralno in materialno podpira državni socializem, ne glede na to, kje se pojavlja in raste. Socializem je po državni vrsti z vsemi svojimi značilnostmi in torej tudi z mestom in vlogo komunistične partije lahko povsem trden tudi pred zunanjim vmešavanjem in notranjimi, avtohtonimi procesi, ki se mu postavljajo po robu — upoštevaje dogodke iz dosedanje zgodovine, ki so nam lahko za zgled.

Češkoslovaška iz avgusta 1968 je le najbolj zgovoren primer tako označenega državnega socializma, nikakor pa ne oddaljevanje od pravila. Torej je osnovna preokupacija državnega socializma —

obdržati *status quo*, to je državni socializem tam, kjer je bil zasnovan, kar je v svojem bistvu protirevolucionarno, ker zavira samorodne tokove — ki bi okrepljeni pomenili zanikanje državnega socializma — da bi prišli na dan. Glede na interese državnega socializma je to ohranjanje *statusa quo* povsem upravičeno, ker gre naposled tudi za ohranjanje državnega socializma. Iz popolne in z ničimer pogojene podpore državnemu socializmu s strani držav, ki ga grade, zlasti ZSSR, ne oziraje se, kje se tak socializem pojavlja, nujno sledi povsem drugačno stališče do samoupravnega socializma kot celovite smeri družbenih gibanj in njegovih posamičnih značilnosti. Za protagoniste državnega socializma ne pomeni le vsak nadaljnji korak samoupravnega socializma izneverjanje socializmu, revizionistično deviacijo in podobno, temveč tudi ta socializem sam, in s tega stališča je celo samoupravljanje buržoazna izmišljotina.

S samoupravnim socializmom pa je bistveno drugače. Ta socializem daje materialno in moralno podporo kateremukoli socialističnemu gibanju v svetu. Samoupravni socializem povečuje in utrjuje svoj prestiž v sodobnem svetu z lastnim zgledom, državni socializem pa je moral to dosežati s silo. Neutemeljeno bi bilo pričakovati, da se bo v bodoče to spremenilo. Ne glede na to, ali sprejememo oceno, da sodobni socializem napreduje, da je v ofenzivi, ali pa mnenje, da je ta socializem v krizi, ki je ne bi več mogli imenovati krizo napredovanja socializma, pa iz tega ne sledi, da so te razmere danes spodbuda za reformo zveze komunistov, za izredno globok proces, katerega uresničitev bi pomenila popolno opuščanje položaja komunistične partije kot aparatske partije, kakršna je edino možna v državnem socializmu, položaja, ki ga je pravzaprav zasnoval Lenin, a ne za vse večne čase, temveč za določeno zgodovinsko razdobje, ki bi moralo biti že davno za nami, in za vračanje k Marxovemu idealu — partiji v velikem zgodovinskem pomenu.

Na drugi strani pa je neutemeljeno enostransko gledanje na delovanje celotne konstelacije sodobnega kapitalizma, na reformo ZK in na današnji položaj samoupravnega socializma. Pri tem je treba ločiti: eno je vpliv uradnih struktur kapitalizma, a povsem drugačen bi bil lahko vpliv nekaterih gibanj znotraj samega družbenega sistema. Uradnim strukturam kapitalističnega sistema ne more biti pri srcu reforma zveze komunistov, pa tudi ne samoupravni socializem, ker je samoupravljanje edino, kar obstaja v sodobnem socializmu, ki bi lahko kot kuga vplivalo na delavski razred v kapitalističnih državah, državni socializem pa nikoli nima take moči. Zato niso na primer, objektivno gledano, dogovori in sporazumi med državami z državnim socializmom in kapitalističnimi državami nobeno presenečenje. Delavsko-študentska gibanja v razvitih kapitalističnih državah, ki so dosegla vrhunec leta 1968, pa razmere

leta 1968, ki je bilo najbolj revolucionarno po 1945., so olajšale in spodbujale reformo zveze komunistov.

K reformi zveze komunistov pripomore tudi tisto, kar je končni učinek družbenih gibanj revolucioniranih plasti v razvitih kapitalističnih državah, predvsem prodiranje demokracije, ne glede na to, ali so ti prodori značilni za družbo kot svojevrstno celoto ali za njene posamezne strukture, na primer politične stranke. Reforma zveze komunistov ne izgublja moči v demokratizaciji odnosov v zvezi komunistov, a nedvomno iz nje izhaja. Paradoksalno je, a povsem sodeč drži, da na splošno gibanja v razvitih kapitalističnih državah več pripomorejo k reformi zveze komunistov kot socialistična gibanja v Evropi. Češkoslovaški preporod iz leta 1968 po našem mnenju tega ne zanika, temveč potrjuje. Pri tem preporodu, pa tudi sicer, je bolj bistveno, kaj je ustvaril in kako se je končal, kot pa, kaj je imel za cilj in kako naj bi se končal. Nedvomno je ta preporod zajemal tudi svojevrstno reformo tamkajšnje komunistične partije, prav tako pa je tudi znano, kaj se je zgodilo 21. avgusta in pozneje. Iz našega zornega kota ni najbolj tragično to, da se ta preporod ni mogel ubraniti, temveč, da se sploh ni branil v pravem pomenu besede. Vsekakor usoda češkoslovaškega preporoda, kot pojavnega izraza procesov, ki jih je opaziti, čeprav prikrite, v vseh socialističnih državah, ni bila dejavnik, ki bi dal reformi ZK vsaj moralno spodbudo. Obračun državnega socializma s češkoslovaškim preporodom ni z vso svojo brutalnostjo in doslednostjo, s katero so ga spremljali, le slabo vplival na reformo ZK v psihološkem pogledu, temveč je pomenil tudi svojevrstno oviro, grožnjo za to reformo, pa tudi za samoupravni socializem sam. Čeprav v objektivnem pogledu položaj sodobnega socializma ni v prid reformi zveze komunistov in čeprav vodilne subjektivne sile v institucionaliziranem delu sodobnega socializma ne podpirajo reforme zveze komunistov, ki je zgodovinskega pomena za to zvezo in sodobni socializem, pa vendar pomeni spoznanje zveze komunistov — da je reforma njenih vrst najpomembnejši prodor današnjega komunističnega gibanja — zelo pomemben vir moralne moči za ZKJ, saj pri reformi ZKJ, kot smo omenili, ne gre le za zvezo komunistov, temveč tudi za komunistično gibanje sodobnosti. Zveza komunistov se tako ne bojuje le zase, ko bîje boj za lastno reformo, temveč tudi za sodobni socializem nasploh.

III

Razmerje med zvezo komunistov in mednarodnim delavskim gibanjem nasploh je tudi zanimivo le toliko, kolikor to razmerje med tema entitetama sodobnosti posredno ali neposredno vpliva na reformo zveze komunistov. Seveda je treba pri tem izhajati iz tega, da je zveza komunistov integralni del celotnega mednarodnega delavskega gibanja in da je zato v določeni meri hočeš-nočeš deležna njegove usode. Vprašanje zase je, na kakšen način in v kolikšni meri

to poteka. Samo mednarodno delavsko gibanje pa je danes, tako kot sodobni socializem, različno in raznotero množstvo, ki mu ni lahko najti skupni imenovalec. Poleg polarizacije na socialdemokratsko in komunistično krilo, ki je stara dobrega pol stoletja in katere prvotni ostri obrisi — razločki so se že davno zabrisali, je opaziti v mednarodnem delavskem gibanju kot celoti in tudi v njegovih dveh glavnih krilih še druge polarizacije. Reforma zveze komunistov je v svoji biti usmerjena tudi proti institucionalizaciji, birokratizaciji vseh političnih organizacij delavskega razreda, zlasti njenih političnih strank, na vseh področjih dejavnosti, od ideologije do načina organiziranja. Morda je reforma ZK še zlasti usmerjena proti forumizaciji (ta na novo skovana beseda naj bi označila koncentracijo delovanja pred odločanjem v političnih organizacijah delavskega razreda, v njihovem vrhu, tj. v forumu) politične avantgarde delavskega razreda, tako značilne za večji del komunističnega in delavskega gibanja v skoraj vsej njegovi zgodovini. Socialdemokracija se pojavlja na političnem prizorišču sodobnega sveta predvsem z dejavnostjo svojih nacionalnih in internacionalnih forumov, ki so poleg tega praviloma profesionalizirani. Vse to je sestavni del tradicije mednarodnega delavskega gibanja, ki velja za zgodovinsko mrtvo in naj bi bila že mimo, v resnici pa ni, saj je njeno dejavnost opaziti tudi v današnjih dneh. Da ima taka socialdemokracija tudi odobrenje delavskega razreda (brez delavskega razreda ne bi socialdemokracija nikoli in nikjer dobila v roke državnega krmila), ni dokaz, da ustreza tistemu, kar hoče delavski razred, temveč potrdilo, da ni druge možnosti, saj komunistično gibanje, kakršno se je pokazalo leta 1968, ne daje take alternative.

Taka živa tradicija socialdemokracije kot politične stranke delavskega razreda je tista vrsta tradicije, ki kot môra seda na možgane živih generacij, pa čeprav se je te ne zavedajo. Vse, kar je močno razširjeno, dobiva moč dobrega, če že ne najboljšega, in zavira ter preprečuje prodiranje bistveno drugačnega, novega, kar seveda prinaša s seboj negotovost. Po drugi plati pa je znano, da se je socialdemokracija odrekla marksizmu kot teoretičnemu izhodišču uresničevanja socializma. Zato socialdemokracija, ne glede na proklamacije in deklaracije, na more dati resnične podpore samoupravljanju, kakršno je v praksi v Jugoslaviji, prav gotovo pa tudi ne more zares podpreti reforme zveze komunistov, ki pomeni zanižanje socialdemokratskega koncepta in prakse delavske stranke. Z reformo zveze komunistov naj bi se povsem vrnili k Marxovim zamislim o partiji, kar naj bi bil pogoj in komponenta vračanja k Marxu v splošnem družbenem pogledu. Gre torej za vračanje, pri katerem ne pridejo v poštev nikakršni posredniki.

Zares podpreti reformo ZK ne morejo tudi tiste politične sile sodobnosti, ki jim pravimo narodna gibanja, saj imamo pri tem v mislih podporo, ki se jo daje z lastno prakso. Narodno gibanje, ki niti idejno niti razredno ni gibanje delavskega razreda oziroma ni

predvsem to, ne more s svojim delovanjem uresničiti nečesa, kar bi vsaj obetalo reformo, podobno reformi zveze komunistov.

Ko sem omenjal socialdemokracijo in ljudska gibanja, sem imel v mislih tudi samoupravljanje kot sestavni del njihovih programov. Znanost pa mora hočeš nočeš ločiti med proklamacijami in uresničevanjem. Samoupravljanja ni mogoče uresničiti brez naslednjih postavk: prvič, brez delavskega razreda, drugič, če ni popolnega družbenega sistema, tretjič, brez odpravljenе zasebne lastnine kot družbene osnove. Pri tem je treba ponovno opozoriti, da je vselej, kadar omenjamo podporo, mišljena resnična podpora, ne pa taka na papirju, saj bi bilo od slednje pri odločilnih diferenciacijah kaj slaba korist.

IV

Reformo zveze komunistov, bodisi tisto od prihoda KPJ na oblast, ali ono od razglasitve reorganizacije ZKJ (leta 1967), spremljajo nerazumevanje, nasprotovanje in upiranje mednarodnega komunističnega gibanja in deloma tudi institucionaliziranih političnih sil sodobnosti. (Upošteva je svetovna komunistična posvetovanja in njihov vpliv lahko tudi danes trdimo, da je mednarodno komunistično gibanje nekako institucionalizirano, ne glede na to, da obstajajo tudi komunistične partije, kot ZKJ, ki, tako gledano, ne pripadajo mednarodnemu komunističnemu gibanju.) Ta podoba se v bistvu ne spremeni, če mednarodno komunistično gibanje razdelimo na komunistična gibanja, organizirana v nacionalnih okvirih. Ponovno opozarjam, da se pri političnih polarizacijah in diferenciacijah sodobnosti kažeta prava podpora in odpor proti vsem oblikam z lastno akcijo, ne pa s proklamacijami. Razlogi za odpor proti reformi zveze komunistov v mednarodnem komunističnem gibanju niso prav nič abstraktni, temveč povsem teoretični, saj se teoretična argumentacija dviga kot nekak zid odpora proti reformi zveze komunistov oziroma odpora proti kužnemu vplivu tega procesa v drugih komunističnih strankah in v mednarodnem komunističnem gibanju samem. Nedvomno ta odpor proti reformi zveze komunistov ni vselej avtohton, temveč je tudi posledica pritiska, a tega pritiska ni mogoče jemati kot opravičljivo okoliščino, ki naj bi povsem upravičila tako razmerje do reforme zveze komunistov. Eden od najbolj surovih pritiskov v zgodovini mednarodnega komunističnega gibanja je bil, in še vedno traja, proti emancipaciji, svojstvenemu osamosvajanju jugoslovanskega komunističnega gibanja od leta 1937 do današnjih dni, kar pa vseeno ni moglo ubraniti KPJ (ZKJ), da ne bi prešla k uresničevanju samoupravljanja in reforme v lastnih vrstah.

Iz tega sledi sklep, da današnja podoba mednarodnega komunističnega gibanja ni le posledica razmerja sil v njem, temveč tudi podoba in pravi odraz subjektivnega dejavnika v tem gibanju. Zdi se, da se je vpliv tega dejavnika (subjektivnega) podcenjevalo. Zgodo-

vina mednarodnega komunističnega gibanja kaže, da nista subjektivni dejavnik v tem gibanju in njegova teoretična osnova le zaostajala, temveč celo nazadovala. Prepričljiv dokaz je primerjava med tem, kar so obetali januarski dogodki leta 1968 na Češkoslovaškem, in onim, kar je prinesel avgust istega leta. Za ta subjektivni dejavnik je od oktobrske revolucije do današnjih dni značilno zastarelost organizacijskih oblik, ideologije, praktičnih in teoretičnih rešitev. Zdi se, da bi lahko to plat mednarodnega komunističnega gibanja imenovali tradicionalno sodobnost ali sodobno tradicijo, ta sintagma pa naj bi izražala dejstvo, da gre za nekaj, kar bi moralo pripadati preteklosti, torej tradiciji, pa je vseeno še živo. Morda je najbolj prepričljiva ilustracija take vrste tradicije leninski tip proletarske partije, ki je bil, po vsem sodeč, najustreznejši organizacijski okvir za uresničevanje socialistične revolucije in ohranjanje njenih izročil pred protirevolucijo in zunanjim vmešavanjem, torej do konca Leninovega življenja, to je v razmerah carske Rusije; pri tem pa bi bilo treba enkrat za vselej opozoriti, da pri tem ne gre za vsesplošni svetovni pomen. KPJ (ZKJ) ne glede na zunanje podobnosti od leta 1937 raste in deluje na drugačnih temeljih. Leninski tip partije (o tem se ni moglo njegovemu ustvarjalcu niti sanjati) pa se je izkazal za izredno primeren tudi za tiste vrste socializma, ki mu pravimo etatistični oziroma, še natančneje, stalinistični socializem, za širjenje socializma kot stalinizma in za njegovo ohranjanje na območju, na katerem se je razširil. Ta tradicionalna sodobnost ni le oblika, katere vsebina je že davno usahnila, torej kaj podobnega kot huzarske uniforme v današnjem času, temveč nekaj, kar najbolj ustreza ohranjanju življenjskih interesov njenih pobudnikov.

Zato je povsem razumljiv odpor proti reformi zveze komunistov v mednarodnem komunističnem gibanju, ki se je pokazal v najbolj grobi obliki sredi tega stoletja in ki še danes ni nič manj intenziven, le da je veliko bolj prikrit. Odpor proti reformi zveze komunistov v mednarodnem komunističnem gibanju, proti njenemu teoretičnemu konceptu, ima povsem nazorne vzroke, ozadje, ki je povsem realno. Marx ni po naključju govoril, da teorija postaja materialna sila, ko zajame množice. Ta materialna sila bi lahko postala koncept reforme zveze komunistov, če si ne bi sistematično prizadevali za tako imenovano teoretično diskvalifikacijo, in to v primeru, ko se posebej omenja zvezo komunistov, in tudi takrat, ko ni posebej imenovana, a se to daje vedeti na način, ki ne dopušča dvoma, da gre zanjo. Ne smemo pozabiti, da so bili letos kongresi naslednjih vzhodnoevropskih komunističnih partij: KP SZ, KP Češkoslovaške, KP Bolgarije, KP Vzhodne Nemčije in kongres azijske MNRP. Če bi hoteli poiskati — upošteva naše interese — skupno značilnost vseh teh kongresov, bi ugotovili, da je to odločno razmejevanje tako z levim kot z desnim revizionizmom. Res da na teh kongresih ni bilo rečeno, da gre pri zvezi komunistov, zlasti njeni reformi, za

desničarski revizionizem. V prejšnjih dokumentih teh partij pa je bilo to jasno navedeno. Ker na zadnjih kongresih teh partij niso omenjali nepovezanosti s prejšnjimi kongresi, temveč je bil govor prav o kontinuiteti, preostaja en sam zaključek — da ocene o desnem revizionizmu veljajo tudi za zvezo komunistov oziroma za njeno reformo, ker je današnja zveza komunistov neločljivo povezana s procesom lastne reforme, in nasprotno.

Kot je bilo že rečeno, lahko glede na mednarodna posvetovanja komunističnih partij tudi danes govorimo o mednarodnem delavskem gibanju kot institucionalizirani politični sili sodobnosti. Zato je treba posvetiti zadnjemu mednarodnemu kongresu komunističnih partij vso pozornost. Znano je, da je zveza komunistov ocenila uspehe tega posvetovanja in priznala v primerjavi s prejšnjimi določen napredek. Res pa je, da se tudi to posvetovanje v svojih uradnih dokumentih ni z eno samo besedo oddaljilo od uradnih stališč prejšnjega kongresa, ki pomenijo enega od najbolj grobih napadov na vso zvezo komunistov ter na program ZKJ kot na njeno teoretično zrcalo. Tako je postalo povsem jasno, da mednarodno komunistično gibanje danes ne more sprejeti reforme zveze komunistov niti kot teoretični koncept niti kot praktično uresničitev te zamisli. To odklanjanje je sestavni del nasprotovanja jugoslovanskemu konceptu graditve socializma, ki pomeni edino zgodovinsko uveljavljeno zamisel, katere uresničitev je dialektična premostitev vzhodnoevropskega koncepta socializma, kar velja tudi za reformo zveze komunistov v primerjavi s konceptom vloge komunistične partije in uresničevanjem tega koncepta v vzhodnoevropskem socializmu.

Nekaterim trditvam v tem orisu bi lahko kdo očital, češ da reforma zveze komunistov ni naletela v vseh komunističnih partijah na odpor. To nedvomno drži. Že na prvih straneh pa sem omenil, da so resnična podpora reformi ZKJ pokaže predvsem z dejavnostjo vsake komunistične partije v praksi. S tem seveda ne zanikamo določenega pomena moralne podpore, ki je bila jasna izražena. V objektivnem pogledu bi lahko tudi podporo, ki sta jo deležna zveza komunistov in njena reforma od KP Francije in KP Italije, ocenili negativno, pa najsi se ozremo na preteklost, ali pa, če se omejimo na sedanji zgodovinski trenutek. Ti partiji sta zvesto posnemali Stalina v njegovem odnosu do Jugoslavije in odveč bi bilo prikrivati resnico, da je sam Togliatti ostro obsojal KPJ in da sta pod resolucijama informbiroja (prvo in drugo) tudi podpisa KP Italije in KP Francije. Dejstvo, da sta se ti partiji 21. avgusta 1968 uprli oboroženi intervenciji, je sicer pomenilo posredno moralno podporo ZKJ. Odstranitev Garaudyja iz KP Francije in skupine »Il Manifesto« iz KP Italije skupaj z njihovimi somišljeniki je v neposrednem nasprotju s konceptom reformirane zveze komunistov. Že danes je ZKJ predvsem tudi pluraliteta mnenj na skupni osnovi, na temelju samoupravnega socializma z njegovimi zunanji in notranji smernicami. Ta pluraliteta mnenj je nujen pogoj za zavestno, a ne

vsiljeno, inavgurirano enotnost akcije. KP Francije in KP Italije sta se kljub mnogim pričakovanjem v svetu in pri nas pokazali kot organizacijsko ozki pri spodbujanju pluralitete mnenj in enotnosti akcije. Zgodovina mednarodnega komunističnega gibanja daje v tem primeru slab nauk, pravzaprav pozitiven z gledišča reforme ZKJ. Če gre za zgodovino, lahko sodimo le na osnovi tega, kar je bilo, ne pa tistega, kar bi lahko bilo. Sicer pa tega, kar bi bilo lahko drugače, ne moremo preverjati! Odstranitev Garaudyja, Fischerja in skupine »Il Manifesto« spominja na 10. kongres KP SZ, na katerem so odstranili frakcije iz partije. V tej zvezi je zgodovinsko pomembno, da je bila s tem utrta pot za uresničevanje programa deseterice, ki ji je pripadal tudi Stalin, programa, v katerem je bil stalinizem bolj uresničitev kot zanikanje; zanikanje to prav gotovo ni bilo. Mednarodno komunistično gibanje kot svojevrstna celota in posamezne komunistične partije dajejo zvezi komunistov in njenemu programu tolikšno resnično podporo, kolikor same presegajo koncept komunistične partije, prikrojen po meri določenega časa, bistveno drugačnega od današnjega, in narobe. Pri tem bi bilo treba še omeniti, da je ta podpora, *summa summarum*, če vzamemo vse omenjeno kot njen *criterium divisionis*, kaj pičila. Te razmere pa imajo tako pozitivne kot negativne posledice za reformo zveze komunistov, saj jo obenem podpirajo in zavirajo. Zbuja se tudi vtis, da gre pri reformi ZK za poskus, katerega končni izid je negotov, obenem pa je še precej bolj močan občutek, da ne gre le za ZKJ in njeno reformo, temveč za mednarodno komunistično gibanje, pa tudi za komunizem sam. Če ne bi bilo samoupravnega socializma in reforme ZKJ, ki se najmanj uresničujeta v idealno zamišljeni obliki, bi bilo v današnjem svetu težko najti, izhajajoč od Marxa, *criterium divisionis* socializma v sodobnem realnem svetu.

V

Pri tem se je treba povsem zavedati tega, da strani zgodovine, katere priče in dejavniki smo, v tem našem trenutku ni mogoče povsem odpreti. Zato tudi vseh mednarodnih vidikov reforme ZKJ sedaj ni mogoče osvetliti, zato je tudi ne njihovega posrednega in neposrednega vpliva na potek, značaj, hitrost in intenzivnost reforme ZKJ. Kljub temu pa lahko na temelju tega, kar je v tem zgodovinskem trenutku resnica, govorimo o neposrednih pritiskih in prav gotovo o posrednih na proces reforme ZKJ, s tem pa tudi na proces graditve socializma v naši državi. Kot najbolj kričeč primer lahko pri tem navedemo izjavo mednarodnega posvetovanja KP iz leta 1960 in program KP SZ iz leta 1962. V obeh dokumentih so grobo napadli ZKJ in program ZKJ, ki je teoretično izhodišče reforme jugoslovanske zveze komunistov. Pravzaprav ne bi smeli zapisati ocen: »grobo«. Bolj umestno bi bilo govoriti o »načelnem«, ker gre v resnici za načelno stališče, in to načelno stališče državnega socializma in koncepta družbene vloge komunistične partije, ustrezne

takemu socializmu. Ob razmerju med ZKJ in mednarodnim komunističnim gibanjem in razmerju ZKJ ter drugimi komunističnimi partijami v sodobnem svetu je treba vsaj pri razglabljanju, ki naj bi zajel tudi znanstvene komponente, razčistiti nekatera bistvena dejstva, med katera spadajo predvsem:

1. Spopad med KPJ in KP SZ na eni ter drugimi komunističnimi partijami na drugi strani, ki se ni nikoli unesel, a so zanj značilne kulminacijske točke (leta 1948, 1956, 1961, 1968, sodeč po nekaterih znamenjih pa tudi 1971), ni bil nikoli spopad med vodilnimi ljudmi ZKJ in KP SZ, čeprav je včasih nastajal tak vtis. Šlo je za navzkrižje dveh konceptov socializma in njegove avantgarde, kar nujno povzroča tudi spopade, ki se kažejo še na zunaj, čeprav ves čas ni pojenjal nenehen, a zato nič manj intenziven spopad;

2. Že površna primerjava družbenih temeljev naše družbe in drugih evropskih socialističnih družb je pokazala, da se te družbe v procesu lastnega družbenega razvoja nikoli ne približajo, da nikoli ne postanejo konvergentne. Torej sploh ni mogoče pričakovati, da bi spopadi med ZKJ in KP SZ ter drugimi vzhodnoevropskimi komunističnimi partijami postali preteklost. Spopade seveda spremljajo tudi razni pritiski. Upošteva je smeri družbenega razvoja v Jugoslaviji — nenehno poglobljanje, razvijanje in izpopolnjevanje samoupravljanja, v ZSSR in v drugih vzhodnoevropskih socialističnih državah — nenehno povečevanje vloge države ne obeta, da bodo postali spopadi še intenzivnejši, nadeji pa si bodo najbrž bolj prikrito podobo, ki bo ustrežnejša našemu času.

Odnose med ZKJ in KP SZ, s katero so bile vzhodnoevropske komunistične partije hočeš-nočeš vedno skupaj, so, gledano v njihovi celovitosti, s pritiski vred, odkritimi in prikritimi, vselej spremljala ustrezna teoretična pojasnila, ki so se opirala na stališča klasikov. Tako je bila v imenu proletarskega internacionalizma sprejeta resolucija IB, po njegovih načelih so opravičevali 21. avgust 1968. Resnici na ljubo pa je treba povedati, da je v delih klasikov, če si že izberemo za izhodišče besedo in ne duha teh del, mogoče najti opravičila za vsa dejanja, znana iz dosedanje zgodovine mednarodnega komunističnega gibanja. V ilustracijo navajamo Leninovo obravnavanje proletarskega internacionalizma. Nekje Lenin pravi, da načelo proletarskega internacionalizma »terja najprej podrejanje interesov proletarskega boja v državi interesom tega boja v svetovnih merilih, drugič, pa terja sposobnost in pripravljenost naroda, ki je dosegel zmago nad buržoazijo, da se odloči za največje nacionalne žrtve — da bi strmoglavil mednarodni kapital.« (Lenin: Polnoe sobranie sočinienij, knjiga 40, str. 43.)

Danes lahko brez kakršnegakoli sprenevedanja ugotovimo, da to Leninovo stališče ne ustreza današnjim razmeram, in celo, da bi dosledno uresničevanje takega stališča povzročilo sodobnemu socializmu strahovito škodo, ki je pravzaprav ne bi mogli popraviti. Upoštevaje resnico bi lahko dejali, da je uresničevanje takih načel že

povzročilo velikansko škodo sodobnemu socializmu. Če se kritično ozremo v čas, ko je Lenin pisal te vrstice, pokaže nepristranska ocena razmerij v tedanjem svetu, da celo v njegovem času dosledno izvajanje takó pojmovanih proletarskih načel ni bilo upravičeno. Tu pa gre za zakasnelo spoznanje, ki potrjuje tezo o letu Minervine sove v zoro. Tragikomično je, obenem pa povsem razumljivo, da nekatere sile v mednarodnem komunističnem gibanju vse do današnjih dni niso doumele nesprejemljivosti takih načel proletarskega internacionalizma. Zakaj Leninova stališča, ki smo jih omenili, niso sprejemljiva? Prvič zaradi tega, ker izhaja iz napačne teze, ki resda ni pojasnjena, a je implicite zajeta, da obstaja nasprotje med interesi proletarskega boja v državi in interesi tega boja v svetovnih merilih; če gre v resnici za proletarski boj in če vztrajamo pri Marxovih definicijah proletariata, je to nasprotje izključeno, ker proletariati, v nasprotju z vsemi drugimi razredi, nosi v sebi kot svojo značilnost povezanost strateških interesov na svetovnem področju. In drugič, največji interes proletarskega boja v državi, ki gradi socializem, navdihnjen z Marxovimi mislimi, je obenem tudi vodilni interes proletarskega boja v svetu. Seveda je vsa stvar povsem drugačna, če gre za državni socializem, ki ga pravzaprav tudi ni mogoče, izhajajoč iz Marxovih parametrov imenovati socializem. In tretjič, avtonomno socialistično družbeno gibanje v dosedanji zgodovini ni moglo ničesar preprečiti (ZSSR, Kitajska in Jugoslavija), tako da so »največje narodove žrtve« povsem zaman, v nasprotju z načeli o miroljubnem sožitju, še najmanj pa bi pripomogle k ohranjanju miru v sodobnem svetu in širjenju socializma. V Leninovem času pa je bila podoba razmerja sil povsem drugačna, kot je bilo to razmerje v resnici; duh Leninevega pojmovanja mednarodnih in medpartijskih odnosov ni vmešavanje, temveč miroljubno sožitje; in tretjič, Lenin je bil predvsem praktičen revolucionar, ki je zato najprej mislil na svoj čas in tudi izhajal iz njega. Če pri Leninu na to pozabimo, smo večinoma na napačni poti. O proletarskem internacionalizmu lahko govorimo le, če gre za enakopravne partnerje. In če niso po sredi medsebojni odnosi med enakopravnimi partnerji, gre za prevlado močnejšega. Pogled v zgodovino mednarodnega komunističnega gibanja kaže, da je mogoče govoriti le zgolj o prevladi močnejšega, pritiskih, podrejanju. Pri ZKJ pa gre za prevlado, ki ni nikoli dosegla stopnje zrelosti za lastno uresničitev, in to prav po zaslugi ZKJ, za različne pritiske, ki jih je opaziti ves čas in ki se po obliki spreminjajo. Že samo prizadevanje, da bi dali lastni obliki socialističnega razvoja primat, da bi ta oblika veljala za najboljšo, nekritičen odnos do nje, so svojevrsten pritisk, ki je toliko hujši, čim večja je socialistična sila. In če gre za tako vrsto pritiska, moramo ugotoviti, da prihaja najmočnejši pritisk iz največje države (ZSSR), s strani KP SZ, prav po zaslugi številnih okoliščin (prva socialistična država, največja socialistična država, Leninova partija ipd.). To potrjuje tudi pojav informbirojevcev pri nas po revoluciji IB leta 1948. Usodo teh ljudi

bi lahko po njihovi tragiki primerjali z velikimi grškimi tragedijami. Izdali so svojo domovino in menili, da s tem služijo revoluciji, v resnici pa so služili le protirevoluciji. Za pojav informburojevcev je veliko — najbrž največ — kriv prav ta pritisk na človeško in komunistično zavest. Kako močan je bil ta pritisk, potrjuje število 11.000 do 14.000 informburojevcev. Ne glede na spremenjene okoliščine (v letih 1948—1971) ne smemo podcenjevati možnega učinka tega pritiska in njegovih posledic, ki so lahko le negativne. Če danes govorimo o razrednem sovražniku v Jugoslaviji, o protirevolucionarnih političnih silah, tudi ne moremo mimo informburojevskega elementa protisocialistične »koalicije«.

VI

Kljub nekaterim ugotovitvam na prejšnjih straneh naj bi na koncu sledilo nekaj sklepov. Najprej nekaj besed o pojavu, ki ni značilen le za naše komunistično gibanje. Ta fenomen smo imenovali zgodovinsko previdnost. Opaziti ga je v kateremkoli narodnem komunističnem gibanju. Treba pa je ločevati med dvema njegovima komponentama: najprej avtonomna previdnost, ki sledi iz soočanja z novim, kar ni bilo še nikjer drugje uresničeno, ali z novim, kar ni nikjer prineslo zavidljivih uspehov, drugič, vsiljena previdnost, ki je posledica bojazni pred zunanjim vmešavanjem, ki ima lahko kaj različne oblike. V Jugoslaviji je bila leta 1948 posredi popolna gospodarska blokada, pri Češkoslovaški leta 1968 pa oborožena intervencija.

Pri reformi ZKJ lahko že na osnovi tega, kar danes velja za *res publica*, govorimo o posrednih in neposrednih pritiskih, katerih namen je, da bi preprečili uresničitev te reforme v predvideni obliki. Seveda lahko v tej zvezi omenimo tudi podporo, in to zgolj moralno. Češkoslovaški razvoj leta 1968 je obetal reformi ZKJ resnično podporo. Čeprav je bila ta podpora resnična, je bila *in nuce*. Take razmere v sodobni konstelaciji razmerij niso odločilne za reformo ZKJ, kot tudi niso bile prej. Odločilna podpora je tista, ki izhaja iz same družbene biti delavskega razreda in delavskega kmečkega prebivalstva naše države. To je pravzaprav tista podpora, kateri gre zasluga za razvoj samoupravljanja, ki se ji je treba zahvaliti za nastanek samoupravljanja in reforme ZKJ.

Vsekakor mednarodni odnosi, med katere seveda prištevamo tudi medpartijske odnose, zlasti tiste med ZKJ in KP SZ, niso vplivali na smer, glavno pot, na strategijo jugoslovanskega socializma in reforme ZKJ. Nedvomno pa so imeli vpliv na hitrost razvoja in reforme ZKJ, na taktične poteze.

Žgoče dileme ameriške zunanje politike

V vsej ameriški zgodovini najbrž ni bila debata o zunanji politiki še nikoli tako intenzivna in uradno objavljeni zunanjepolitični cilji se še nikdar niso tako oddaljili od notranjepolitičnega razvoja. Velika razprava, ki zadnja leta poteka v ZDA o nadaljnji smeri ameriške zunanje politike in o obveznostih, ki jih Amerika lahko prevzame in, če je treba, tudi izpolni, je značilna kot napoved bodoče ameriške politike in mesta, ki ga ZDA lahko, ne glede na vse spremembe, zavzemajo v prihodnje. Vsekakor se sedemdeseta leta bistveno razločujejo od kateregakoli doseданjega razdobja v mednarodnih odnosih in ni možna kakršnakoli primerjava med zastavljenimi cilji ameriške politike in silami, ki so na razpolago pri uresničevanju teh ciljev. Kennedyjeve besede: »naj se vsak narod zaveda — ne glede na to, ali nam želi dobro ali zlo — da bomo plačali kakršnokoli ceno in si naložili katerokoli breme, prenesli vse težave, pomagali vsakemu prijatelju in se postavili po robu vsakršnemu sovražniku ter ubranili svobodo«¹ — zvane danes skoraj prazno in nimajo prave vrednosti, tako zaradi splošnih sprememb mednarodnih razmer, kot tudi zaradi razvoja odnosov v ZDA.

Pred desetimi leti je bil predsednik Kennedy prepričan v moč Amerike, v njene visoko zastavljene zunanjepolitične cilje, podedovane iz časa hladne vojne, in v dokaj poenostavljeno podobo tedanjih mednarodnih razmerij in razglasil je Ameriko za »stražarja na obzidju svobodnega sveta«; v zadnjih desetih letih pa se je v mednarodni skupnosti marsikaj od tega spremenilo in vrsta dejavnikov je nekdanje Kennedyjeve globalne misli postavila v povsem drugačno luč. Ameriške obveznosti globalnega obsega, od zgolj vojaških do moralnih in političnih, so postale formalno še širše, po svojem značaju pa precej bolj labilne. Sodobni tokovi mednarodnega razvoja, drugačna usmeritev mednarodnih odnosov in dozorevanje novih subjektov so povzročili, da so, ne glede na vojaško moč velesil, zlasti ZDA, nove poti v mednarodnem življenju precej zmanjšale praktično vrednost ameriškega globalizma in vrnilo Ameriko v realnost sodobnega sveta ter k besedam izkušenega Johna Quincyja Adamsa, ki je svoj čas opozarjal, da morajo ZDA, če žele uspeti, podpirati neodvisnost in svobodo vseh držav, najprej pa si morajo same izbojevati svobodo.²

¹ J. F. Kennedy, cit. po: P. Seabury and Aron Wildawsky, *U. S. Foreign Policy: Perspectives and Proposals for the 1970's*. New York, 1969. S. 2.

² Cit. po: R. Steel, *Pax Americana*, New York 1770. S. 304.

V tem spopadu med širokimi globalnimi obveznostmi in prizadevanji, da bi se tokovi ameriškega angažiranja vrnili na trdne osnove, je treba danes iskati osnovne značilnosti velike razprave o ameriški zunanji politiki, ki ima svoje praktične politične rezultate in teoretične vrednote perspektivnega razmišljanja. Ne glede na poskuse, da bi na osnovi tako imenovane ciklične teorije ameriškega angažiranja in neangažiranja³ prikazali sedanji potek razprave o zunanji politiki kot normalen in zakonit pojav, pa je dejstvo, da je intenzivnost dosedanjih razprav glavna značilnost zunanje politike ZDA in da je brez tega nemogoče nakazati kakršnekoli perspektive nove dejavnosti.

Ob dialogu med tako imenovanimi globalisti in neoizolacionisti se da najlaže spremljati preteklost, sedanost in prihodnost ameriške politike, obenem pa sta obe ti smeri trdno povezani z notranjim razvojem Amerike in z lastnim dožemanjem njene vrednote. Del ameriških teoretikov in politikov, globalistov, je mnenja, da je Amerika, ne glede na trenutne težave, velesila z najtrdnjšim gospodarstvom, vojaško in politično močjo in da morajo ZDA zato obdržati svoje velike obveznosti, s čimer se še nadalje utrjujejo ameriški interesi in poglobljajo vplivi. Druga skupina — izolacionisti — poudarjajo, da je treba, upoštevaje notranjo krizo v ZDA, zastaviti ameriške interese in vplive veliko bolj stvarno, pri čemer se neposredno potegujejo za manjšo ameriško angažiranost.

Tako imenovani globalisti in neoizolacionisti pomenijo osnovni smeri gledanja ameriške politike, čeprav bi bilo mogoče o točnosti samih pojmov še razpravljati. Izolacionisti ali neoizolacionisti ne gledajo vloge ZDA v odrekanju vsem obveznostim, opustitvi vseh zvez in vstopu v popoln »splendid isolation«. Zavzemajo se za uresničitev internacionalne vloge ZDA, pomoč tujim državam, obstoj in krepitev NATO in zveze za napredek, v vsem tem pa iščejo bolj realne, življenjsko pomembne ameriške interese in manjše obveznosti na vseh področjih, ki niso najpomembnejše, za ameriško varnost in njen položaj. Zahodna Evropa in zahodna polobla sta po njihovem mnenju osnova stalnih ameriških interesov in pri tem neoizolacionisti ne zahtevajo, da bi se zveze razrahljale, ker so prepričani, da je v teh delih sveta potrebna nadaljnja ameriška navzočnost. Velika območja novih držav pa po njihovem mnenju sodijo v kategorijo drugotnih ameriških interesov, ki jih nikakor ne gre uvrščati v prvi plan in se samodejno izpostavljati angažiranosti ameriške politike in vojaške moči pri podpiranju omajanih prijateljskih režimov.

Na drugi strani pa globalisti, zvesti dosedanjim izhodiščem o značaju ameriške zunanje politike in njenim misijonarskim nalogam, vidijo svet še nadalje kot pomembno torišče boja med tako imenovanim svobodnim svetom, ki ga vodijo močne ZDA in komunističnim blokom; v tem boju pa se ne sme izpustiti iz rok niti pedi zemlje, saj bi samodejno prišla pod vpliv nasprotne sile. Manjše obveznosti in manjša ameriška angažiranost ne bi pomenile le zmage nasprotne ideologije, temveč bi prav tako precej ogrozile ameriško vlogo v svetu in dokaj omajale zupanje v ameriško odločenost, da ZDA še nadalje ostanejo na čelu bojevnikov za novi, tako imenovani svobodni svet.

³ Profesor S. Huntington sodi med glavne pobudnike tako imenovane ciklične teorije, po kateri se približno vsakih 25 let poveča ameriško zanimanje za svetovne dogodke, zatem pa se svetovni interes ponovno zmanjša.

Ta osnovna izhodišča, na katera se sklicujejo ob zadnjih prizadevanjih, da bi za Ameriko našli mesto v sodobnem svetu in natanko začrtali njene obveznosti, so del širšega političnega revaloriziranja v ZDA, ki ima prav tako pomembna ideološka obeležja. Globalisti so še vedno zvesti ustaljenim in tradicionalnim pojmovanjem o identiteti ameriških interesov in interesov velikega dela svetovne skupnosti; konkretne naloge dosedanjega ameriškega delovanja, ki so obsegale bodisi obrambo svobodnega sveta pred širjenjem sovjetske oziroma komunistične ekspanzije, bodisi oblikovanje stabilnega sveta, v katerem lahko ZDA svobodno delujejo, naj bi bile še nadalje glavne smeri dejavnosti.

Druga smer razmišljanja je vsekakor precej bližje realnosti sodobnega sveta in je pripravljena sprejeti rezultate in posledice zmanjšanih ameriških interesov na manj pomembnih točkah. Za neoizolacioniste ima osrednji spopad med kapitalizmom in komunizmom sedaj drugačno obeležje in drugačne vrednote kot pred kakimi desetimi leti. Zavedajo se, da nasprotni blok ne obstaja več kot celota in da ni izgledov, da bi v kratkem postala nasprotna ideologija tolikanj močna in enotna, da bi lahko ogrozila ameriške interese v tistih delih sveta, kjer bi morala popustiti neposredna ameriška angažiranost. Pobudniki takih mnenj precej bolj previdno pretresajo obeležje ameriških interesov in današnjega sveta in trdijo, da je ideologija v dobršni meri zgubila svoj pomen in da ameriški državni interesi ne bodo ogroženi, če bo v nekaterih novih državah prišlo do nastajanja režimov z nasprotno ideološko osnovo, ker so ta območja nepomembna za ameriško varnost; na drugi strani pa praksa dosedanjih odnosov jasno kaže, da so z vrsto socialističnih držav možnosti za normalno razvijanje stikov, ne glede na različnost njihove družbenopolitične ureditve.

Poleg teh dveh osnovnih smeri gledanja na zunanjo politiko ZDA — upošteva je teorijo nacionalnega interesa — je opaziti tudi razmišljanja o sferah vpliva kot trdnem elementu odnosov med velesilami. Trdijo, da imajo velesile v času prizadevanj — uresničiti širši détente — pravico, in to je celo njihova dolžnost, začrtati svoje življenjsko pomembne interese; tako naj bi se natanko vedelo, kod poteka demarkacijska črta angažiranosti.⁴ Območje Karibov bi torej veljalo zgolj za rezervat ZDA, Vzhodna Evropa pa bi bila rezervat Sovjetske zveze. Taka delitev naj bi bila normalna in stalna kategorija nadaljnjega delovanja velesil, obenem pa naj bi vnesla stabilnost v mednarodne odnose, saj bi bila vsaka velesila znotraj svojega območja samostojna in povsem varna

⁴ W. Lippman je, ko je pisal o povodu za agresijo nad Dominikansko republiko in skušal opravičiti to dejanje, postavil model sfer vpliva kot logično alternativo globalizma: »Za velesile je normalno in nenormalno, da na območju njene sfere vpliva ne bo nobena druga velesila uporabila vojaške ali politične moči. Odkar smo izplavali iz izolacionizma — v začetku tega stoletja — se je ameriška zunanja politika ravnala po napačnih ocenah: da so sfere vpliva, glede na to, da je en sam svet, podedovano zlo in da so zastarele. Izkušnje pa bodo kmalu pokazale resnico: da so sfere vpliva temelj mednarodne družbe. Velesile bodo preprečile invazijo v svojo sfero vpliva. Priznavanje takih sfer je resnična alternativa globalizma. To je alternativa komunističnega globalizma, ki razglašča vsesplošno revolucijo, alternativa, ki obeta, da se bo bojevala proti komunističnim vojnám po vsem svetu. Sprejetje sfere vpliva je glavna osnova za détente v Evropi med Sovjetsko zvezo in Zahodom. To bo morda ustvarilo način sožitja med rdečo Kitajsko in ZDA.«

W. Lippman, New York Herald Tribune, maja 1965.

pred tem, da bi se tam pojavljali kaki nasprotni interesi ali vplivi. Po vsem drugo vprašanje pa je, kako dolgo bi se tak model mednarodnih odnosov lahko obdržal in v kolikšni meri je mogoče dosledno določiti meje med velesilami, med dvema velesilama in drugimi državami, ki so prav tako zainteresirane za lastne sfere vpliva; na to pobudniki sodobnih razmišljanj ne dajejo neposrednega odgovora. V svojem enostranskem gledanju ne priznavajo mesta sodobni vlogi narodov in držav, ki so na območju teh sfer vpliva, nanje gledajo zgolj kot na objekte mednarodnih transakcij velesil.

Vsa takšna lotevanja ameriške zunanje politike, ne glede na razločke pri začetovanju konkretnih ciljev in sredstev, ki naj bi jih uporabili v snovanju novega ameriškega angažmaja, pa so del veliko bolj širokega pospešenega procesa v ZDA. Globaliste — ob poskusih, da bi opravičili dosedanje ravnanje in da bi se obdržala politika globalnega angažiranja — neizolacioniste, ki se zavedajo realnosti sodobnega sveta in potreb ter možnosti za zmanjšanje ameriške navzočnosti, zlasti na nekaterih območjih tretjega sveta — in pobudnike sfer vpliva kot modela stabilnosti žene dinamika notranjega ameriškega gibanja, v katerem je zlasti pomembna vietnamska vojna, ki je danes ni mogoče več ločevati od dogajanj na ameriškem notranjem prizorišču. Vietnam je postal za Ameriko najhujša obsedenost in strašna dilema. Ta najdaljša vojna v ameriški zgodovini, od katere je trajala dlje le ameriška revolucija, je precej spremenila državo in vplivala na drugačno gledanje sveta in ameriške vloge in tudi na novo razmerje med ameriško zunanjo politiko in vsem, kar se dogaja doma.

Ob neuspehu vojaških prizadevanj, da bi strli odpor malega in revnega azijskega ljudstva, so se precej spremenila tudi pojmovanja o vlogi ameriške politike in njenih stvarnih možnostih. Od Kennedyja, ki je trdil, da si ZDA ne bodo pomišljale pred kakršnimikoli žrtvami, da bi zagotovile svobodo, pa prek Johnsonove samozavestne trditve, da je dolžnost Amerike pokazati pot k osvoboditvi človeka, je potekal dolg proces ameriškega stopnjevanja spopadov, med katerimi je naraščalo tudi število človeških življenj, žrtvovanih na vietnamskih bojiščih, povečala se vojaška poraba in upadlo zaupanje v vrednote ciljev ameriške zunanje politike. Nixonove besede: »ne moremo drugim vsiljevati naših idealov in se prištevati med ustvarjalce miru«⁵ lahko, ne glede na formalno vrednost, služijo kot najboljši kažipot ameriške politike v praksi pri prevzemanju novih in bolj stvarnih nazorov glede ameriške vloge v svetu.

Dolgotrajna vietnamska vojna, poplačana z življenji in dolarji ter z moralnimi stiskami znotraj države, je postala osrednji dogodek ameriške politike na zunanjem in notranjem področju in najbolj zgovorni kazalec možnosti realnega ameriškega delovanja v novih razmerah. Ta »mala, umazana vojna« je do temeljev pretresla Ameriko in izzvala vrsto procesov, ki so polagoma dozorevali, in močno razcepila ameriško državo. Vietnam, ki je bil v precejšnji meri proizvod globalnega kennedyjevskega gledanja na ameriško vlogo v svetu, naj bi bil prvi poizkus novega soočenja sil v času zamisli o množičnem maščevanju, ki v normalnih razmerah ni vključevala možnosti jedrskega spopada med velesilami. Vietnam je kot prvi primer lokalne vojne postal osrednji poligon

⁵ Richard Nixon Report to Congress, 18. februarja 1970. »United States Foreign Policy for the 1970's. A New Strategy for Peace.«

akcije in tista točka, na kateri se ni smela premakniti meja ideološkega ravnotežja sil. Kennedy in njegovi svetovalci so bili trdno prepričani, da je skupni interes Amerike in svobodnega sveta — da bi v času, ko obstaja močno, a ne uporabljeno jedrsko orožje, posebno pozornost posvetili revolucionarnim gibanjem in jih obravnavali kot tiste dejavnike, ki ogrožajo splošno ravnotežje sil med nasprotnima sistemoma. Vietnamski zgled naj bi v boju za države tretjega sveta oziroma oblike njihovega razvoja pokazal, kako je Amerika pripravljena s pomočjo sil, posebej izurjenih za boj proti revoluciji, obračunati z vsemi poskusi radikalnega reševanja nacionalne opredelitve, ki ni v skladu z ameriškim modelom graditve novih držav. Liberalni Kennedyjevi svetovalci so hoteli z močjo orožja odvrniti vse druge nove države od revolucionarne poti in ponujali ameriško pomoč kot ceno vzdrževanja ravnotežja in zahtevo za pridružitve sistemu svobodnega sveta. Tako je Vietnam kot vizija liberalne administracije naglo sprevrgel globalizem ameriške retorike in program nacionalne akcije in namenoma postal zgled liberalne mednarodne reforme Kennedyjeve in pozneje Johnsonove administracije, s pomočjo zelenih barvk pa tudi glavni ščit proti »azijskemu komunističnemu modelu radikalnega nacionalnega preoblikovanja«. ⁶

Okrepljeni odpor Vietnamcev je še bolj pospešil priprave Pentagona, ki je postajal vse pomembnejši dejavnik moči; zrasel je iz vojne in je bil zdaj pripravljen, da sam zaneti nove vojne. Predsednik Johnson je izjavljal, da so ZDA trdno prepričane v svoje moralne cilje in da si Amerika ne sme pomišljati storiti tisto, kar je treba, da bi ohranili ta zadnji mir, ki ga človek mora izbojevati ali izgubiti, in februarja 1965 ukazal bombardirati DR Vietnam. Štiri mesece za tem so se ameriške vojaške sile spustile v boj, že naslednji mesec pa se je število vojakov povečalo od 75.000 na 125.000. Kmalu se je nekdanjih 16.000 Kennedyjevih »svetovalcev« pomnožilo na pol milijona najmodernejše oboroženih vojakov, Vietnam pa je postal prava ameriška vojna.

Razlogi, s katerimi so doslej opravičevali ta veliki vojaški pohod, so kaj različni in v njih ni bilo nikoli doslej zaslediti enotne logike mišljenja. Vsekakor so ugodno rešena kubanska kriza, prednost ZDA na področju raketno-jedrskega orožja in naglejši razvoj konvencionalnih sil podprli prizadevanja, da bi jugovzhodna Azija ostala pomembna protikomunistična točka.

Pester skupek raznih uradnih pojasnil, ki se z leti v različnem kontekstu svetovnih in ameriških dogajanj spreminjajo, je najbolj zgovoren primer globalnega razmišljanja, pri katerem ostaja ne glede na nove nosilce navidezne nevarnosti, njihovo povezanost z nasprotno silo ali realno možnost za zmago, potreba — najti sovražnika — vselej pomembna nujnost tolmačenja ameriškega vmešavanja na tem območju. V tem smislu je Dean Acheson že leta 1950 opozoril Ameriko, da si ne sme dovoliti, da bi »sovjetski imperializem prevladoval v jugovzhodni Aziji«, ⁷ leta 1954 pa je Nixon v svoji analizi mednarodnih odnosov zatrjeval, da je »glavni cilj komunistov v Indokini — Japonska. Osvojitve območij, tako pomembnih za japonsko gospodarstvo, bi povzročilo, da bi postala Japonska

⁶ W. Pfaff »The Decline of Liberal Politics«. Commentary, oktobra 1969.

⁷ D. Acheson, cit. po: M. Gettleman, Vietnam: History, Documents and Opinions on a Major World Crisis, Baltimore, 1975. S. 89.

sovjetski satelit«. ⁸ Glavni svetovalec predsednika Johnsona W. W. Rostow pa je ugotovil, da je boj indokitajskih narodov proti francoski okupaciji potekal po »napotkih iz Moskve«. Pri takih pojasnjevanjih je bila Sovjetska zveza prikazana kot glavni krivec in največja nevarnost za ameriške interese, kar je treba na območju jugovzhodne Azije dosledno izkoreninjati. ⁹

Tako kot je razvoj dogodkov potekal na tem eksplozivnem območju po drugačnih rokavih in kot so se spreminjale v ZDA ocene sovjetske vojaške moči in sposobnost ZSSR, da postane druga velesila, so se spreminjala tudi mnenja o resničnem subjektu jugovzhodne konfrontacije, proti kateremu se je treba bojevati. V tako imenovani beli listini State Departmenta iz leta 1961 je rečeno, da taktika Vietkonga ni nova in da je bila že preizkušena v Malaji, Grčiji, na Filipinih in Kubi. ¹⁰ Iz tega je bilo mogoče sklepati, da je glavna sila in obenem nosilec dejavnosti Vietkong, ki obenem predstavlja tudi tako imenovanega agresorja.

Skladno z vse večjim ameriškim stopnjevanjem spopadov in prizadevanji, da bi napade prenesli tudi na DR Vietnam, so le štiri leta zatem v novi analizi State Departmenta poudarili, da je spopad v Vietnamu »nova vrsta vojne« in da ne gre za kako novo Grčijo, Malajo ali Filipine in da to ni »spontana in lokalna vstaja proti legalni vladi«. V Vietnamu si je »komunistična vlada zadala nalogo podrediti si suvereno ljudstvo sosedne države. Da bi uresničila tak cilj, se zateka k vsem mogočim sredstvom in hoče uresničiti skrbno pripravljene tajne agresije«. ¹¹ V času, ko so se boji širili na sever, je bilo tako sklepanje, iz katerega je bilo razvidno, da je Hanoi agresor in da je FLN le severnovietnamska »lutka«, sestavni del široke kampanje za pojasnitev ameriške vloge in obrambo ravnanja Johnsonove administracije.

Pri iskanju izhoda iz že tako vse bolj zaostrenih spopadov, v katerih pa ni bilo niti vojaške niti politične zmage, so našli nove razloge, ki naj bi opravičili ameriško navzočnost in obenem vse bolj očiten spodrselj akcije. Predsednik Johnson je glavno krivdo za ameriški neuspeh zvalil na LR Kitajsko in dejal: »Vojno je začela komunistična Kitajska. Njen cilj je osvojiti jug, poraziti ameriško silo in razširiti azijski komunistični dominion.« ¹² Sekretar McNamara je bil pri svoji analizi še bolj jasen. Trdil je, da pomeni LR Kitajski zmaga Hanoia prvi korak k morebitni kitajski hegemoniji nad obema Vietnamoma in jugovzhodno Azijo in k uporabi nove strategije na drugih področjih sveta. ¹³

Na koncu se zastavlja še vedno nerešeno vprašanje, koga naj bi imeli za agresorja in proti katerim silam se bojuje ameriški vojaški stroj. Glavni krivci so se doslej nekajkrat izmenjali in od sovjetskih ekspanzionističnih ciljev, vietnamskih upornikov, agresorjev s Severa, vse močnejšega kitajskega prodiranja so na koncu prišli do opozarjanja na dokaj nedoločen azijski komunizem, katerega središče je v Pekingu in ki baje doživlja svoj vzpon ter pomeni vse večjo nevarnost, da bi svojo strate-

⁸ Ibid, S. 90–92.

⁹ W. Rostow, *View From the Seventh Floor*, New York 1964. S. 149.

¹⁰ Department of State Publication 7308, decembra 1961.

¹¹ Department of State Publication 1839.

¹² New York Times, 29. julija 1965.

¹³ McNamara, cit. po: M. Parenti, *The Anti-Communist Impulse*, New York 1969, S. 209.

gijo akcije odel v plašč globalizma in se postavil po robu ameriškim interesom.

Zato ima vsekakor prav profesor M. Parenti, ki ostro kritizira dose-danjo ameriško politiko v tem delu sveta in trdi: »V Vietnamu in na ka-teremkoli drugem koncu, ki smo si ga izbrali, je bil agresor vsakdo, ki smo ga mi tako ocenili, cilj pa tisto, kar smo si zamislili, majavost naše poti pa se je soočala le z zanesljivostjo naših predvidevanj.«¹⁴

ZDA so si na osnovi svoje moči v povojnem času začrtale globalne cilje svojih interesov in obenem tudi prevzele veliko odgovornost do dru-gih držav, prizadevaje si, da bi novo ameriško vlogo povezale z bojem proti delovanju vseh sil, ki bi lahko ovirale suvereno ameriško dejavnost. Na višku protikomunističnega pohoda je E. J. Hoover trdil, da je Ameriko izbral bog in določil njeno mesto v boju proti komunizmu, po trditvah Deana Ruska pa so se »ZDA posvetile graditvi svetovne ureditve... — miroljubne ureditve, ki si je v svesti svoje svobode.«¹⁵ V tej novi svetovni ureditvi je cilj Amerike enačil z zmago vsega človeštva oziroma s »sve-tovno zmago svobode«.

Ameriška zunanja politika, ki je imela na razpolago velikansko silo in nove široke cilje, njena angažiranost pa je nenehno naraščala, je šla ves čas navzgor in dolgo časa zadovoljevala tako notranje kot zunanje-politične zahteve. Pri takem vse širšem zastavljanju zunanjepolitičnih ci-ljev so vedno upoštevali moč ZDA, njihovo ogromno bogastvo in spo-sobnost, da uresničijo prevzete obveznosti. Predsednik Johnson je, ko je izražal zaupanje v moč Amerike in njene splošne cilje, s ponosom dejal: »V naši lasti je pol tovornjakov vsega sveta, imamo skoraj polovico ra-dijskih aparatov na svetu, tretjino električne energije...« Po njegovih besedah bi ves svet rad menjal z ZDA in »rad bi jih videl, kako uživajo tako blaginjo kot mi. A ne pomagajte jim, da bi prišli na naše mesto, ker se ne bi rad znašel v njihovem položaju.«¹⁶ Za mnoge Američane je bil to vsekakor osrednji problem: obdržati velikansko angažiranost v svetu, pri tem pa drugim ne dovoliti, da bi se dokopali do ameriškega položaja.

Globalna navzočnost in široka vplivnost v svetu ter prizadevanja — ohraniti »zakon in ureditev« v državi, — naj bi bili osrednji točki ame-riške dejavnosti; pod vplivom dolgoletne vietnamske agonije pa je oboje postajalo vse manj pomembno. Pod pritiskom notranjih težav je postala zunanjepolitična angažiranost v praksi manj pomembna, na drugi strani pa so neuspele zunanjepolitične poteze v jugovzhodni Aziji pospešile no-tranjo krizo. Boleči odmevi Vietnama so ustvarili drugačno podobo ZDA, ne le v Ameriki, temveč po vsem svetu. »V naši družbi,« je pisal profesor Parenti, »se blaginja, kakršne še ne pomnimo, meša z nezadostno zdravniško skrbjo, urbanistično dekadenco, brezposelnostjo, neenakimi izobraževalnimi možnostmi, zmedo v javnem prometu, oropanimi in za-strupljenimi naravnimi bogastvi... to je družba, v kateri je tehnologija najbolj razvita in njeno zlorabljanje najbolj sramotno.«¹⁷

Vietnam tako ni postal le odraz neuspelih globalnih sanjarjenj, tem-več tudi najresnejše opozorilo, da morajo ZDA, ne glede na veliko moč

¹⁴ Ibid, S. 218.

¹⁵ Cit. po: E. Stillman, W. Pfaff, Power, and Impotence, New York 1967, S. 6.

¹⁶ L. Johnson, cit. po: M. Parenti, The Anti-Communist, op. cit. S. 302.

¹⁷ M. Parenti, The Anti-Communist..., op. cit. S. 304—305.

in bogastvo, marsikaj urediti v lastni hiši. Cela tri desetletja je bila Amerika angažirana po vsem svetu. V številnih vojaških, političnih in gospodarskih zvezah so bile ZDA glavni pobudnik, nosilec in zaščitnik mnogih držav. Vietnamska vojna seveda ni zdaj izzvala ameriških težav, temveč je le pospešila proces, ki terja novo vrednotenje ne le ameriške politike, temveč tudi vloge Amerike v svetovnih okvirih. Da bi se ZDA odtrgale od že ustaljenih in starih globalnih fantazij, bi bilo treba začeti, kot je zapisal R. Steel, »izpopolnjevati človeško raso znotraj naših meja. Prav gotovo bi bilo treba marsikaj storiti v družbi, ki še stoletje po osvoboditvi sužnjev, Črncem ne more zagotoviti popolne enakosti, v družbi, za katero je značilno nasilje na ulicah, družbi, ki je dosegla nezaslišano materialno bogastvo, boleha pa za slaboumno alienacijo, kjer ideali ameriške demokracije tonejo v stvarnosti radikalnih predsodkov, kjer je poštenost posameznika v nenehnem konfliktu z družbeno neodgovornostjo, kjer napredek ni zagotovil niti pravice niti tolerance, kjer zasebno bogastvo še povečuje sramoto javne umazane, kjer je blaginja prinesla psihoanalitike in kjer sila prinaša vznemirjanje in strah.«¹⁸

Danes ni mogoče govoriti o ameriškem izolacionizmu in poskusih, da bi se velike ZDA, ki so bile tri desetletja eden od glavnih pobudnikov mednarodnih odnosov, odrekle mednarodni dinamiki in se umaknile zgolj k reševanju svojih notranjih težav. Amerika je prva velesila; njeni vplivi in interesi so zelo močni in ZDA ne glede na sedanje nazadovanje aktivnosti, ostajajo v mednarodnih odnosih še nadalje velik in pomemben dejavnik. Ameriška sila, velikansko bogastvo in tehnološki napredek so kategorije, na katere je treba računati; nastale so v svojskem okolju sodobnega sveta, in nemogoče jih je izločiti iz sedanje in prihodnje mednarodne skupnosti. Ta velika država lahko z mnogimi svojimi rešitvami na gospodarskem in tehnološkem področju veliko daje drugim državam in ameriški zgled je na nekaterih področjih služil kot zelo pozitivna in dragocena izkušnja. Zato ima sedanja ameriška debata o zunanji politiki, njenih ciljih in objektivnih sredstvih velik pomen za nadaljnjo smer ameriške dejavnosti v svetu. Notranja in zunanja politika sta se povezali v enoten skupek odnosov iz katerega je danes nemogoče posamič izvleči enega izmed teh dveh sestavnih delov, tako da bo treba nakopičene notranjepolitične in zunanjepolitične probleme reševati vzporedno.

Sedemdeseta leta so postala za ZDA prelomnica, ko je treba tudi odločno revalorizirati politiko, se soočiti z mnogimi neprijetnimi resnicami današnjega sveta in se z njimi čimprej sprijazniti. Velika Amerika bi lahko ob urejenem notranjem položaju še danes posredovala vsemu svetu veliko novega in koristnega; ta država, ki predstavlja pisano združbo raznih narodov, ras in prizadevanj, bi lahko v bolj mirnih notranjih razmerah znova postala privlačna.

Zato naj bi bile korenite reforme, v katerih bi se spremenili stari miti in se dejavnost prilagodila novim realnostim mednarodnega življenja in ameriškega notranjega razvoja, prvi korak v prizadevanjih, da bi izbojevali novo pomembno mesto za Ameriko. Čim prej se bo začelo tako temeljito preoblikovanje ciljev in interesov, tem bolje bo za Ameriko in za sodobni svet, v katerem ta država živi in se uveljavlja.

¹⁸ R. Steel, *Pax Americana* . . . , op. cit. S. 348—349.

Sporazumevanje med republikami — konkretno



Naredili smo že precej, pa čeprav nikakor ne preveč. Mislim na vse tisto, kar se je zgodilo v odnosih med jugoslovanskimi republikami in federacijo po sprejetju ustavnih dopolnil.

Ves proces usklajevanja interesov med republikami na novih temeljih se je začel konkretno šele z ustanovitvijo medrepubliških komitejev. Ustanovljeni so bili meseca septembra lani in jih vodijo posamezni člani zveznega izvršnega sveta. O njihovih rezultatih je še težko govoriti, vendar pa je treba priznati, da so načeli že številna vprašanja, ki so v odnosih med našimi narodi več let povzročala nenehne težave.

Prvi in največji rezultat, ki ga je mogoče pripisati dosedanjemu delu medrepubliških komitejev, je nedvomno nov devizni in zunanjetrgovinski sistem. Čeprav vsi sporazumi niso bili doseženi v komiteju, pa so člani tega organa skupaj z medresorsko skupino opravili največ dela. Čeravno sporazum delno nedvomno pomeni nekatere kompromisne rešitve, pa je treba poudariti, da gre bolj za prehodne določbe, ki bodo veljale verjetno samo leto ali dve.

Zdaj je seveda naloga — tudi tega organa — da sodeluje pri oblikovanju zakonskih predpisov, ki bodo nov devizni in zunanjetrgovinski sistem dokončno uzakonili. Prve zakonske ukrepe smemo pričakovati že v teh dneh. Če bodo avtorji držali besedo, naj bi ves devizni mehanizem bil sprejet do konca junija letošnjega leta.

Drugi rezultat dela medrepubliških komitejev vidim v doseženem sporazumu o prihodnjem financiranju federacije. Velja poudariti, da je bilo treba tokrat pripraviti dva dokumenta: poleg rednega proračuna tudi zakon o financiranju federacije, ki je izhajal iz sprejetih ustavnih amandmajev. Marsikaj je bilo treba prenesti s federacije na republike in pokrajine in to je bilo treba opraviti v dokaj kratkem času. Znano je, da je bilo največ zapletov o določitvi osnove, po kateri naj bi republike v prihodnje sodelovale s svojimi sredstvi pri financiranju skupnih potreb federacije. Po zaslugi precejšnjih naporov prav ljudi, ki so delali pri sporazumevanju in iskali najprimernejše rešitve, je bil dosežen sporazum, ki ureja to dokaj občutljivo vprašanje.

Ves ta napor se na prvi pogled morda ne zdi tako velik, vendar je treba vedeti, da gre v tem primeru za tista sredstva, ki jih ustvarjajo republike in po ustavnih dopolnilih republikam tudi pripadajo. Ker pa federacija letos s svojimi dohodki — podoben položaj pa bo najbrž tudi

še nekaj prihodnjih let — ne pokrije niti polovice načrtovanih izdatkov, je pomoč pokrajin in republik nujna. Ta sredstva je mogoče odstopiti samo sporazumno. Zdi se tudi docela odveč trditi, da morajo imeti republike nad njimi vsa kontrolo, tako kot to velja za vsako drugo skupno naložbo.

Na tretje mesto bi za zdaj postavil resolucijo o ekonomski politiki za leto 1972. V medrepubliških organih so o njej veliko govorili, čeprav, gledano s formalne strani, ne pomeni drugega kot prepis glavnih načel, ki so jih sprejeli v zvezni skupščini že leto dni prej. Tokrat se o teh načelih govori še bolj odločno. Resolucija se zavzema za reformna načela, za stabilizacijo in za uravnoteženje zunanjetrgovinskih odnosov.

Največ sporov — če smem uporabiti ta izraz — je bilo okrog dveh, po mojem mnenju strateških stvari: potrošnje in cen. V medrepubliških organih so bile težnje vzeti in potrošiti več, kot je mogoče, predvsem pa več, kot nam dovoljujejo že tako skromna sredstva. To se je pokazalo pri nekaterih naložbah kot tudi pri načrtovanju proračunske potrošnje za leto 1972. Presenetljivo je bilo, da so se naravnost za ekspanzionistično potrošnjo zavzemale celo nekatere republike, ki so se še nedavno izrekle proti pretiranemu trošenju. Stališče Slovenije je bilo tu dokaj jasno. Zavzemati bi se bilo treba za to, da proračunska potrošnja — posebno v položaju, v kakršnem danes smo — ne raste hitreje od rasti družbenega proizvoda.

Posebna razprava je tekla v zvezi z resolucijo o ekonomski politiki o cenah. Tu se je lepo pokazalo, da so načela, pa če so še tako lepo napisana, eno, konkretni ukrepi pa drugo. Cene naj bi se od konca decembra lani do januarja prihodnjega leta povečale za 5,5 odstotka. Nekateri so menili, da je to povečanje premajhno, da v tem okviru ne morejo rešiti svojih disparitet v cenah. Pokrajina Vojvodina je zahtevala popravek nekaterih cen kmetijskih pridelkov. Če k temu dodamo še predlog o odpravi kompenzacij na ravni federacije (ki je gotovo upravičen), morebitno povečanje stanarin itd., se znajdemo v položaju, v kakršnem smo pravzaprav bili. Če bi torej šli po tej poti, bi bila vsa naša prizadevanja za ureditev dokaj negativnih gospodarskih gibanj gotovo zaman.

Četrti rezultat se zdi zaradi vsega tega izredno pomemben. Gre za sporazum o dolgoročni politiki cen, ki bo v prihodnje nedvomno močno olajšal tudi vsakoletne razprave o določanju kratkoročnih ciljev ekonomske politike. Osnove, na katerih je bil ta sporazum dosežen, so dokaj jasne. Svetovne cene, razvojna politika, stopnja in struktura razvitosti gospodarstva naj bi po teh osnovah bili glavni kriteriji za oblikovanje domačih cen. Ta načela bomo uporabljali v primeru prostega in kontroliranega oblikovanja cen. Seveda pa smo hkrati s tem vgradili tudi več drugih elementov, po katerih naj bi v prihodnjih letih uravnavali politiko cen. Tu je morda treba posebej poudariti, da se sporazum zavzema za tako politiko, ki bo hkrati temeljila na reformskih načelih, krepitvi tržnega značaja gospodarstva in na enotnosti trga. Tam, kjer trg sam ne bo dovolj močan dejavnik, se bomo zatekali k neposredni družbeni kontroli.

Jasno je, da se bo za vsa ta načela v praksi treba še le boriti, toda temelji so tu. Razprave, ki so bile prav o dolgoročni politiki cen, financiranju federacije itn., so morda najboljše opozorile na različnost interesov in na dokaj težavno delo, ki ga danes morajo opravljati medrepubliški komiteji, koordinacijska komisija in drugi organi za sporazumevanje. Na-

Štel sem štiri konkretne rezultate dogovarjanja med republikami. Marsikaj je v tem okviru načeto, vendar, žal, še ne dokončano. Želel bi opozoriti na sistem pomoči ekonomsko manj razvitim republikam in pokrajinam, ki je tik pred sprejetjem.

Seveda pa to še ni vse. Uskladiti moramo poglede o novem davčnem mehanizmu. To delo prav tako že končujemo, čeprav se usklajevalni postopek še vedno vrti okrog nekaterih aktualnih vprašanj. Tu je nov kreditno-monetarni sistem itd.

Kdaj bomo vse te sistemske rešitve dokončno sprejeli, ni toliko odvisno od zvezne skupščine, ampak predvsem od sporazumevanja med republikami. Glede na to, da je velik del dela končan, mislim, da bomo v prihodnjih mesecih postopoma ta vprašanja lahko umaknili z dnevnih redov, na katerih so pravzaprav že več let.

Drugo področje, s katerim se ukvarja posebno medrepubliški komite za razvojno politiko, zadeva dolgoročno načrtovanje. Srednjeročnega načrta še vedno nimamo, čeprav je prvo leto njegovega uresničevanja že za nami. Osnutek plana je zvezna skupščina ob koncu lanskega leta sprejela, s tem pa še ni rečeno, da je delo že končano. Predvsem se zdi, da so načrtovalci naredili napako, ko so pri sestavljanju dokumenta upoštevali bolj ali manj samo zvezne račune, pozabili pa na organizacije združenega dela in tu in tam tudi na to, kaj mislijo o tem v republikah. Tako — vsaj kar zadeva prvi osnutek — predlog srednjeročnega načrta razvoja Jugoslavije ni sinteza izdelanih dokumentov »od spodaj«, temveč akt, ki eksistira dokaj sam zase in ki ni dovolj naslonjen na planiranje organizacij združenega dela. V obdobju, ki je pred nami, bo verjetno treba popraviti prav te napake. S tem pa bomo seveda odstranili tudi vse tisto, kar v zvezni plan danes nikakor ne sodi več. Teh stvari je zdaj še veliko in na to so v zvezni skupščini in na seji predsedstva zvezne konference Socialistične zveze opozorili tudi nekateri drugi.

Iz zavodov za načrtovanje in zveznih sekretariatov bodo vsi ti dokumenti, skupaj s sistemskimi rešitvami, prišli seveda pred organe za sporazumevanje. Ker je nalog, ki čakajo medrepubliške komiteje, zelo veliko, se zastavlja vprašanje, ali jih bodo zmogli opraviti pravočasno. Ali drugače povedano: kaj narediti, da bi bilo delo teh organov še bolj učinkovito?

Predvsem bi člani teh petih komitejev morali imeti večja pooblastila. Pogosto se zgodi, da morajo seje prekinjati, ker se ta ali oni še ni utegnil posvetovati z izvršnimi sveti republik ter drugimi republiškimi ali pokrajinskimi organizacijami. To seveda pomeni nadaljnje zavlačenje, pa čeprav je včasih tak posvet najbrž upravičen.

Drugič, menim, da bi bilo treba poskrbeti za kadrovske okrepitve teh teles. V teh komitejih bi najbrž morali biti ljudje, ki so strokovnjaki za določeno področje. Zdaj to vselej ne velja. Tu in tam lahko delo pri sporazumevanju zavre zvezna administracija. Dejstvo je, da potrebna dokumentacija, ki bi jo člani teh teles lahko uporabili, ni vselej pripravljena. Še pogosteje so nekateri akti premalo kvalitetni, da bi lahko na njihovi podlagi sprejemali odločitve. Očitno je to problem kadrovske obnove zveznih upravnih organov. Čeprav je v zadnjem času na tem področju bilo nekaj narejenega, pa s tem še zdaleč ne bi smeli biti zadovoljni.

In nazadnje, pa čeprav bi bilo treba to morda postaviti na prvo mesto, gre za upoštevanje skupnih interesov, gre za solidarnost, gre za to, da ti komiteji niso organ samo enega naroda, ampak več jugoslovanskih

narodov, in da je upoštevanje vsakega najbrž neogiben pogoj za potrebno razumevanje drugega. Tu ozki interesi ene republike ali pokrajine ne bi smeli ovirati zdravega demokratičnega procesa, ki se je začel s sprejetjem ustavnih amandmajev in ki je v teh mesecih prve težave že prebrodil.

Seveda pa menim, da bi bilo treba v ta proces pritegniti tudi organe, ki so »zunaj« države. Veliko bolj bi v tem sporazumevanju morali upoštevati samoupravno pot, po kateri je marsikdaj veliko lažje in hitreje priti do potrebnih odločitev. Doslej smo samoupravnim sporazumom dali vse premajhen poudarek, posebno v razvijanju mednacionalnih odnosov.

Morda je prav zaradi tega slišati včasih očitek, da smo s sprejemanjem odločitev prepočasni, da je naš sistem sporazumevanja preveč zapleten itd. Sistem, ki smo ga vgradili v našo ustavo in ki ga bomo še do leta 1973, ima še precej pomanjkljivosti, toda ne more biti nobenega dvoma, da je to edina pot, ki jo morajo ubrati enakopravni narodi Jugoslavije. Čim prej bomo te težave premagali, čim prej bomo v te mehanizme vgradili še vse potrebne elemente, o katerih sem govoril, tem hitreje se bo odvijalo naše demokratično življenje.

Glede na to, da čakajo vsa ta medrepubliška telesa skupaj s koordinacijsko komisijo zveznega izvršnega sveta izredno pomembne naloge, mora biti seveda v interesu vseh republik in pokrajin, da se ta sistem sporazumevanja čimprej izpopolni. Zvezni izvršni svet je v teh dneh razpravljal o nekaterih zakonskih predpisih, ki naj bi pospešili proces sporazumevanja in prispevali k še hitrejšemu reševanju družbenih in gospodarskih vprašanj.

Končno velja poudariti, da se je v proces dogovarjanja med jugoslovanskimi narodi verjetno doslej premalo vključevalo tudi predsedstvo SFRJ. Vedeti je treba, da je tudi to ena njegovih nalog in da lahko v prihodnjih mesecih pričakujemo večjo dejavnost jugoslovanskega predsedstva tudi na tem področju.

D. MARIN

Dobri, stari protikomunizem Ignacija Kunstlja

(odprto pismo slovenskim katoliškim škofom)



»Omnes unum«, list za slovenske duhovnike v tujini, ali kakor pravijo — »vez slovenskih duhovnikov v zamejstvu«, je naši domači slovenski javnosti manj poznan, čeprav izhaja že osemnajsto (18) leto. Sam po sebi je celo povsem normalen pojav, saj je na tujem, iz teh ali onih razlogov, zares veliko slovenskih duhovnikov in še več slovenskih zdomcev, za katere ima katoliška vera neki pomen.

Ne moremo pa, tako se vsaj zdi, imeti za normalno, da se v tem listu od časa do časa pojavljajo članki, ki so izrazito politično klerikalne in protikomunistične vrste, daleč od pokoncilskega katolicizma, ki si, poleg drugega, prizadeva tudi na novo ovrednotiti svoj pretekli, sedanji in prihodnji odnos do komunizma, socializma, marksizma in ateizma.

Tak sestavek najdemo v 4. številki tega lista z naslovom »Naponi in premiki« spod peresa slovenskega msgr. Ignacija Kunstlja.¹ Kot vrhovni dušni pastir slovenskih izseljencev poskuša oblikovati neke vrste avtoritativno poslanico vsem slovenskim izseljenskim duhovnikom in, vsaj posredno, tudi tistim slovenskim zdomcem, ki so katoličani. Čeprav pravi, da želi nekaj povedati »o naporih in premikih med sodobno slovensko duhovščino, o svetu, v katerem živi današnji slovenski duhovnik, o kontestaciji, ki naj bi je sprejel«,² končno namenja večino strani oceni razmer v domovini in oceni sodobnega marksizma.

Ze kar na začetku zastavi vprašanje o vplivu marksizma: »Na to vprašanje, ki mi ga staviš, dragi sobrat, je težje odgovoriti. Praviš, da se od časa do časa srečaš s slovenskimi duhovniki, ki krepko zatrjujejo, kako se je doma vse spremenilo, da vlada svoboda in ako ni kaj prav, so krivi drugi, ki se ne znajo podrediti.«³ V tem vprašanju je temeljna zadrega I. Kunstlja, temu vprašanju, vprašanju torej o tem, ali so se razmere v domovini spremenile, ali velja tudi v praksi verska in cerkvena svoboda, ali je res, da cerkev ni preganjana, v celoti posveča svojo pozornost. Toda I. Kunstlju ni do tega, da bi k temu pristopil objektivno, ni mu do razkrievanja resnice. Neizrečeno ga skrbi to, da so »slovenski duhovniki, ki krepko zatrjujejo, kako se je doma vse spremenilo«, in za vsako ceno skuša takšna mnenja zavriniti, češ da so zmotna in blodna. Zato je razumljiv sklep njegovega sestavka: »A vendar, ako si pisanje pobježe pogledava, vidiva, da je najin osnovni stavek: marksizem skuša tudi vernost, ne samo vernike, voditi po svoji koncepciji in ako more, mu ni prav nič nerodno urejati notranje zadeve slovenske Cerkve. Svobodo dá le, v kolikor je prisiljen. Bridko se motijo duhovniki, ki tega namena pri marksizmu nočejo videti. Čas jim bo pokazal, da je cilj marksizma uničiti tudi glasnike vere v Bogal«⁴

I. Kunstelj torej svari slovenske duhovnike in vernike, svari pred vabljivim »skušnjavcem« (marksizmom), ki jih skuša preslepiti, ki se dobrika le zato, da bi jih zmedel, ki »popušča« le toliko, kolikor mora, ki snubi in vabi k sodelovanju le zato, ker to trenutno potrebuje, toda s tem le prikriva svoj temeljni namen, in ta je uničiti vero, vernost, vernike in cerkev. V tem pogledu (tega mu ne kaže odrekati) je popolnoma na ravni papeške enciklike »Divini redemptoris« (o brezbožnem komunizmu) Pija XI. iz leta 1937, na ravni dokumenta, ki je bil in ostaja (za tiste, ki se jim je čas ustavil pri papežih Piju XI. in Piju XII.) avtoritativna podlaga čistega in borbenege protikomunizma, ki naj ne izbira sredstev za uničevanje marksizma in marksistov, komunizma in komunistov. Tako lahko preberemo tele Kunstljeve trditve:

— »Kot sistem hoče marksizem odpraviti izkoriščanje človeka, odvzeti zato privatno lastnino, ostvariti diktaturo proletariata in tako dati vsem svobodo in pravico. Ako marksizem pomeni konec zasebne lastnine, pomeni tudi konec družine in družinskega življenja. Vsi se morajo posvetiti le skupnosti, vzgojo naj prevzame država. Odtod potem otroške

¹ »Omnes unum«, št. 4/1971, leto XVIII, od str. 3.—18.

² Prav tam, str. 3.

³ Prav tam, str. 5.

⁴ Prav tam, str. 18.

„jasli“ in razbiti domovi. Odtod grobo prikazovanje spolnosti, odtod tudi zgodnji začetki spolnega občevanja in prostitucije.«⁵

— »Vsi znanstveniki priznajo, da je marksizem po svojem bistvu ateističen in hoče biti tudi napadalen. Zato je osnovna zahteva vsake marksistične družbe, da se uniči vsaka verska ustanova, vsak vpliv vere in duhovnikov in tudi vsaka misel na Boga.«⁶

— »Vse, kar se je zgodilo v Sloveniji med zadnjo vojno in po njej, daje dokaz temu. Ako marksizem danes išče novih potov, ne dela zaradi tega, da bi odstopal od svojih osnovnih načel, temveč išče le novega načina, kako bi obvladal ljudi in ostal na oblasti... Marksizem sam je na zunaj upogljiv, vedno skuša dokazati, kako se je ves spremenil in ni več tisti kot nekoč. Tako je samo po sebi razumljivo, da zaslepi koga, ki ne vidi zadosti globoko.«⁷

— »Vse, kar služi revoluciji, je prav in dobro. Vse, kar ji škoduje, je slabo. V revoluciji je vse dovoljeno. Ni več vprašanja o morali in krutosti, saj služi svetovni revoluciji... Zato marksistu služi prevara, vsaka laž mu je zakonito orožje. Zato mora spoznati svojega nasprotnika, hoče poznati vsa njegova nagnjenja, vse njegove dobre in slabe lastnosti, ker s tem najde njegovo ranljivo stran. Da more to doseči, ga mora prevarati s tem, da se dela prijatelja.«⁸

— »Če kje, pri marksistih velja, da cilji ostanejo. Spreminja se le taktika. Zgledov imamo dosti. Nas zanima predvsem slovenska Cerkev. Kako je marksizem ravnal z njo, je klasičen primer, čeprav uživa danes sorazmerno mir vsaj od zunaj. Kjerkoli je hotel marksizem zrušiti organizacije, posvetna in kulturna društva, delavska društva, jih je najprej penetriral in počasi pripeljal do uničenja.«⁹

— »Navadno takšen proces vzame precej časa, zato je potrebno, da se začne z več zadevami istočasno: ločiti je treba voditelje in člane (pri Cerkvi duhovnike in vernike), izolirati in diskreditirati in končno onemogočiti voditelje. Pri slovenski Cerkvi je bila na ta način napravljena velika škoda. Zato je tudi težko dati svobodo, kakor jo Cerkev želi.«¹⁰

— »Ni čuda, da je marksizem prav pri vzgoji tako nepopustljiv. Ne samo Lenin, za vse marksiste velja, da so odkriti v tem, da je treba s silo ustvariti marksistične ideale. Vse, kar se je zgodilo med vojno v Sloveniji, potrjuje to. Župnik in kaplan sta bila mučena in ubita, ker sta v svoji župniji ustanovila katoliško akcijo. Kdaj bo začela slovenska Cerkev pisati svoj martirologij? Ako preiščeva do dna vzroke, zakaj je bilo toliko duhovnikov umorjenih, zaprtih dolga leta, mučenih na najbolj psihološke načine, bova povsod našla sovraštvo do Boga in vere. Zato ni marksizmu žal prelite krvi, čeprav bi danes zatrjevali, da je bilo mnogo pomot, da bi danes drugače ravnali, da marksizem v moderni obliki nima nič proti veri itd. V to lahko mirno vključimo vse govorjenje o tem, da se je slovenski marksizem spremenil, da ni več takšen, kot je bil, da se da z njim voditi tudi dialog, razgovor.«¹¹

⁵ Prav tam, str. 5.

⁶ Prav tam, str. 5.

⁷ Prav tam, str. 5.

⁸ Prav tam, str. 7.

⁹ Prav tam, str. 7.

¹⁰ Prav tam, str. 8.

¹¹ Prav tam, str. 9.

— »Marksizem ne pozna ljubezni razen v najbolj grobem pomenu spolnega uživanja. Za krščansko ljubezen ima le posmeh, čeprav jo od kristjanov zahteva, kadar je v stiski.«¹²

— »Ker je sam po sebi (marksizem, op. p.) globoka duševna bolezen, je zanj zdravilo samo bloboka vera. Ko bodo ljudje našli zadosten razlog za življenje v svoji veri, bo tudi marksizma konec.«¹³

— »Ker je sovražstvo osnova marksističnega sveta, zato ga ustvarja, širi, podpira in kanalizira v prepričanju, da bo prišlo do novega reda. V tem se stika z vsemi diktaturami.«¹⁴

Povzel sem samo glavna Kunstljeva stališča, čeprav dokaj obsežno; to zato, da ne bi iz celote trgjal neustrezne dele in zato, da bi njegove nazore čimbolj prepričljivo predstavljal. Zdaj mi ni treba navajati citate iz enciklike Pija XI. »O brezbožnem komunizmu«, da bi se pokazala podobnost idej in Kunstljeva zvestoba ter vdanost predkoncilskemu katolicizmu. Tudi ni treba ob tej priložnosti navajati koncilskih stališč ter pogledov papežev Janeza XXIII. in Pavla VI., da bi videli neko pozitivno evolucijo cerkvene nauka tudi glede marksizma.

Če bi šlo zgolj za enega od prenekaterih protikomunističnih sestavkov v listih slovenske politične emigracije, se v Kunstljevem primeru na to ne bi bilo treba posebej ozirati. Razumeli bi ga pač kot enega izmed nostalgčnih in zagrenjenih izlivov tistih, ki žele z nadaljevanjem priseganja na borbeni protikomunizem same sebe prepričati o pravilnosti prehojene politične poti med osvobodilno vojno. V primeru msgr. Ignacija Kunstlja pa ne gre samo zato oziroma ne gre predvsem samo za to. **Gre za programsko in akcijsko politično podlago** »vrhovnega duševnega pastirja slovenskih izseljencev in člana vrhovnega izseljenskega sveta pri kongregaciji za škofo v Rimu«.¹⁵ Za položaj msgr. Ignacija Kunstlja je torej značilno tole:

1) da je član najvišjega cerkvenega organa v Rimu za vprašanja zdomcev in izseljencev;

2) da je kot vrhovni dušni pastir neke vrste najvišji cerkveni dostojanstvenik in avtoriteta za slovenske izseljence-katoličane;

3) da je kot tak tudi najvišji duhovnik med vsemi slovenskimi izseljenskimi duhovniki in na nek način tudi njihov nadrejeni;

4) da je posebne vrste pooblaščenec slovenskih škofov, saj moramo šteti »slovensko izseljensko dušno pastirstvo« za del slovenskega dušnega pastirstva oziroma za posebne vrste del slovenske Cerkve.

V tej luči I. Kunstlja dobi svoj poseben pomen in smisel še posebej zato, ker je ne gre šteti za nekakšno »akademsko« izjavo, marveč ima pretenzijo, da bi bila poziv k delovanju vseh katoličanov-Slovencev na tujem in v domovini. Sam avtor izrecno pravi: »V zgodovini se je zgodilo že pogosto, da je ateizem trkal na krščanska vrata. Bil je poražen. Vendar naj to zaupanje ne zadostuje. Za nas mora biti vsak trenutek dragocen, da bo naše krščanstvo učinkovito, dobro spoznano in hoteno.«¹⁶ In na

¹² Prav tam, str. 13.

¹³ Prav tam, str. 15.

¹⁴ Prav tam, str. 17.

¹⁵ Tako sta opredeljena funkcija in položaj msgr. Ignacija Kunstlja, v knjigi »Cerkev na Slovenskem«, izdal nadškofijski ordinarjat v Ljubljani, leta 1971, str. 12 in str. 427.

¹⁶ Op. cit. 1, str. 18.

drugem mestu: »In vendar je svet sit organiziranega sovraštva. Tako je dana krščanstvu prilika, da uresniči v polni meri svojo zapoved ljubezni. Svet potrebuje modernih svetnikov, ki bodo z ljubeznijo ostvarili kršanski red, kot ga zahtevajo papeži v socialnih okrožnicah.«¹⁷

Kunstljevi nazori in nameni so tudi daleč od dialoga med kristjani in marksisti, daleč od spoznanja, da je socialistični družbeni red v Sloveniji dejstvo, ki tudi po priznanju slovenskih kristjanov vsebuje mnoge vrednote: »Ta kristjan živi in deluje v naši slovenski socialistični družbi, ki skuša z delavskim in z družbenim samoupravljanjem premagati odtujevanje človeka od človeka in negativne strani socializma stalinskega tpa. Tej družbi je uspelo v marsičem humanizirati družbene odnose, zlasti v primeri z birokratskim sovjetskim socializmom; prizadeva si za vedno popolnejše počlovečenje vseh družbenih odnosov v gospodarstvu, kulturi in na drugih področjih človeškega udejstvovanja. Uspehi humanizacije naše družbe so nesporni kljub mnogim negativnim pojavom. Priznanju, ki ga jugoslovanski socializem uživa v svetu, se moramo priključiti tudi slovenski kristjani, saj smo sestavni del te samoupravne družbe, v kateri je uresničeno veliko pristno krščanskih idealov. S strani krščanskega nazora, posebno če upoštevamo novo pokoncilsko usmerjenost Cerkve kot smernice papeževga pisma, 'Octogesima advenius' v katerem razpravlja o odnosu krščanstva do socializma, ni nobene ovire, da se ne bi mogel kristjan v polnosti vključiti v pozitivna prizadevanja samoupravno socialistične družbe.«¹⁸

Zaradi vsega tega ne morem razumeti, da je mogel biti msgr. Ignacij Kunstelj imenovan na tako odgovorno mesto s podporo slovenskih škofov in še posebej ljubljanskega nadškofa dr. Jožeta Pogačnika. Že ob imenovanju I. Kunstlja smo v naši reviji izrazili pridržke in ugovore zaradi njegove pretekle politične vloge; ne zaradi želje, da bi se vmešavali v t. i. notranje cerkvene zadeve, marveč zato, ker smo prepričani, da lahko takšna ali drugačna osebnost na tako odgovornem cerkvenem mestu tako ali drugače vpliva tudi na usmerjenost slovenske duhovščine zlasti v tujini in s tem vsaj posredno tudi na odnose med cerkvijo in državo v domovini.¹⁹ Nobenega posebnega pomena nima, da bi ugibali, zakaj slovensko cerkveno vodstvo že od leta 1967 vzdržuje msgr. I. Kunstlja na tako odgovornem položaju in to tudi brez posebnih predsodkov objavlja širši slovenski javnosti.²⁰

Prav bi bilo, da bi slovenski javnosti sami pojasnili te razloge.

Z. ROTER

¹⁷ Prav tam, str. 17.

¹⁸ Slovenski teolog Franc Perko v »Slovenski kristjani v samoupravni družbi«, revija »Znamenje«, leto I. (1971), št. 5, str. 181.

¹⁹ Lojze Skok, »Aktualna gesla tuje propagande pri nas«, »Teorija in praksa«, št. 10, 1967, str. 1413.

A. J., »Zaradi vere preganjani slovenski narode«, »Teorija in praksa«, št. 12, 1967, str. 1821.

²⁰ Glej npr. knjigo »Cerkev na Slovenskem«, op. cit. 15.

Politični boj



O oblikah političnega boja je bilo v zadnjem času izrečenih že mnogo besed. V minulem letu smo ob različnih priložnostih, ko smo razčlenjevali politični boj ali tudi boj mnenj pri nas, zatrdili in slišali zatrjevati, da je boj mnenj priložnost za vsakega posameznika, da argumentirano sodeluje v odločanju za tako ali drugačno rešitev, za tako ali drugačno usmeritev. Nekaj pogojev naj bi bilo torej izpolnjenih za naš politični boj: enakopravno, javno, argumentirano, vsakdo. Praksa je malce popravila preveč splošno pravilo: čisto enakopravno lahko vsakdo sodeluje s svojim mnenjem, če se z njim pojavi v pravem prostoru in času. Kaj je pravi prostor in čas, je praktično nemogoče definirati, ker se ocene spreminjajo, toda to ni potrebno, ker empirične izkušnje popolnoma zadostujejo za splošno znanje o pravem prostoru in času. Pa vendar lahko logično predpostavljamo, da se v širokem izboru mnenj, ki je značilen za naš politični boj, pojavijo tudi eno, dve, tri, ki niso v skladu s tistim prostorom in tistim časom.

Kaj z njimi? Pridejo obdobja širokosrčnosti, ko nerodnežem, ki se niso znali ali niso mogli ujeti s kakim izmed prevladujočih mnenj, vsi odpuščajo. Pridejo pa časi, ko se računi urejajo tudi za nazaj. Nič nenavadnega. Kaže, da je povsod tako, da človek tedaj, ko lahko odločilno vpliva na politično življenje, morda celo nevede, majhno piko na nekom, ki ga ne ceni, spremeni v veliko. Normalno je tudi to, in vsi, ki so se odločili sodelovati v političnem boju, torej v boju mnenj, najbrž ne pričakujejo, da jih bo kdo koval v zvezde.

Toda so meje širokosrčnosti, in tukaj prehajam k bistvu svojega zapisa. Utegne se zgoditi, da kak dogodek, ki je zaslužil splošno politično obsodbo, tako spremeni pravila političnega boja, da je slišati klice na totalno vojno proti vsem, ki so kdaj v preteklosti v svoji udeležbi v političnem boju podvomili o smotrnosti kake rešitve ali usmeritve. Take klice je na splošno lahko razumeti: v velikem viharju, ki naj zajame vse dvomljivce, pa čeprav le-ti sploh niso odobravali vzroka, zaradi katerega je vihar izbruhnil, se velike stvari rešujejo ob malenkostih, kar je seveda lažje in za marsikoga tudi bolj otipljivo. Čim bolj neugodne so zunanje razmere, tem močnejši so klici po obračunu. Ker so zakonitosti ozračja, v katerem politična temperatura nenadoma vzkipi, dovolj znane, ni težko dodati tudi tega, da se navadno vse pomiri, če med totalno vojno niso bile storjene kake nepremišljenosti, ki imajo posledice še naprej in se pojavijo v vnovičnem svobodnem političnem boju kakor tudi v vsaki krizi.

Tako se zdi potrebno razmejiti — za take kritične trenutke — boj mnenj od boja proti nekaterim značilnim nosilcem teh mnenj. Pogosto se zgodi, da je kdo tako zaznamovan s svojimi poprejšnjimi mnenji, da v kritičnih razmerah boj ni naperjen zoper njegove ideje, ampak zgolj zoper njega. Očitno je, da je ta, druga oblika, značilna za živčna politična ozračja, ko bi nekateri radi vse pokurili in začeli znova.

Naj strnem in konkretiziram. Dokler je boj mnenj, torej politični boj, v resnici boj med mnenji zaradi njihove vrednosti ali nevrednosti, toliko

časa lahko mirne duše govorimo, da živimo v normalnem času.¹ Nekatera mnenja bodo sicer zavržena, enkrat, dvakrat, večkrat, navadno, toda to ne spreminja bistva razmerja. Vsi imajo še vedno večjo ali manjšo možnost vplivati na tok dogodkov. Če jim razmerje sil ni naklonjeno, to še vedno ne spreminja dejstva, da gre za boj mnenj. Ko pa boj z argumenti preide v boj proti ljudem, ki naj se branijo tudi za poprejšnje ideje, ko se rišejo pike in urejajo stari računi, tedaj pa se znajdemo v ozračju, ki ima svoja posebna pravila političnega boja in kjer o boju mnenj kot načinu, da bi s skupnimi močmi našli najprimernejši odgovor na žgoče vprašanje, ne moremo več govoriti.

V takih napetih položajih, kot je bil zadnji na Hrvaškem, je druga možnost bliže in zdi se, vsaj za krajši čas in na prvi pogled, bolj učinkovita. Za drugo je, tako se misli, dovolj časa še potem. Toda ta »potem« je vendarle zmeden s tistim, kar se je zgodilo poprej, obračunavanje rodi odpor in vzbudi se strah, ki mrtviči zdravo ustvarjalnost in ki na koncu pripelje v politično apatičnost.

Da bi bilo bistvo mojega stališča do metod političnega boja povsem jasno, naj dodam, da seveda ne govorim o razmejitvi političnega boja proti idejam in proti ljudem brezpogojno in na splošno. Tako razmejitev bi bilo celo nemogoče postaviti enkrat za vselej, ker pogosto idej ni mogoče ločiti od nosilcev (gre za ljudi na položajih s političnimi odgovornostmi). Toda, zavzemam se za **sprotno, jasno in konkretno** ugotavljanje napak v delu odgovornih političnih ljudi. Če naj torej govorimo o političnem boju v normalnih razmerah, potem mora biti kritika nenehna, neboječa, javna in učinkovito izpeljana s posledicami, ki jih predvidevajo ustavna in statutarna določila o politični odgovornosti. Samo taka kritika in ustrezno strogo zavzemanje za spoštovanje neke veljavne politike se lahko izogne političnemu obračunavanju brez pravil; na primer, ko je bila odgovorna politična osebnost še do včeraj deležna vsega zaupanja in časti, danes pa so ji pripisana najhujša dejanja proti ljudstvu za leta nazaj.

V tej zvezi bi bilo vredno poudariti, da ustavna, zakonska in statutarna določila nakazujejo pot normalnega umikanja osebnosti z odgovornih političnih položajev, če jim — po konkretni politični oceni — niso bile kos. Odpoklici, odstopi, izključitve ob konkretnem primeru zlorabe političnega položaja so očitno še vedno nekaj tujega. Pa vendar je ravno to pot, da postane javno, konkretno ocenjevanje odgovornosti normalna funkcija v političnem boju, kar odstrani tudi možnosti za slepo politično obračunavanje v zaostrenih časih. Tako morda odstopa politične osebnosti ne bi več gledali kot nekaj nečastnega, kar diši na politično prekletstvo in iskali »ozadje«, ampak bi se zadovoljevali z javno ugotovljeno odgovornostjo in pogumno ter odgovorno samokritiko.

V takem političnem boju bi se skoraj gotovo izognili skrajnostim; odstop ali odstavitev s političnega položaja ne bi mogla imeti dolgoročnih posledic za življenje konkretnega človeka. Še več, človek morda ni ustrežal položaju, ni pa rečeno, da njegovega strokovnega znanja ne bi bilo mogoče koristno uporabiti. Zdi se, da je ob nenehnih zahtevah o strokovnjakih na odgovornih političnih položajih, to vprašanje vedno bolj pereče.

¹ Vsesakor tu in tudi sicer v sestavku vedno mislim na različna politična mnenja v okviru socialistične samoupravne družbene platforme.

Če so se torej na Hrvaškem izognili obračunu z ljudmi, pač pa so se pretežno soočili z njihovimi (napačnimi, škodljivimi) mnenji ter ta ovrgli z argumenti, so dokazali, da se zavedajo hudih posledic, ki jih imajo politična obračunavanja v zaostrenih političnih razmerah. Zavedali so se, kljub temu da so se pojavili klici na totalno vojno in procese, da bi to pomenilo uvod v še večjo razklanost in zmedenost. To bi bila hkrati najprimernejša priložnost za oživitev nekih drugih skrajnih sil, ki so pripravljene ponuditi samo drugo skrajnost. Že zelo zgodaj je bilo slišati opozorila, da bi se politični boj za nekaj utegnil sprevreči v zgolj boj proti nečemu, in še bolje, proti nekemu, pri čemer ne bi imeli ne Hrvati, ne drugi narodi v Jugoslaviji nobenih jamstev, da bo nova politika ustrežnejša.

V tem vidim tudi širšo vrednost bistvenega v političnem boju: proti nekemu se je mnogo lažje boriti kakor za kaj, kajti pri tem zadnjem je treba pokazati ustvarjalno moč, znanje, prizadevnost, pri prvem pa je včasih dovolj, če se malo razgreje grmada in vržejo nanjo vsi, ki so drugače mislili. Toda samo boj za nekaj, pozitivna alternativa, lahko v daljšem obdobju umiri družbeno življenje, boj proti nekemu s pomanjkljivimi izhodišči za boljšo politiko pa ga vodi od ene krize in obračuna do druge.

M. D. MURKO

Črne misli o politični dejavnosti



Lani ob koncu leta me je službena pot zanesla na Poljsko in Češko-slovaško. Ne prvič in najbrž tudi ne zadnjič, pač pa v času, ki je za obe deželi težaven in po svoje prelomen. Obe sta v zadnjih treh letih doživeli več kot dovolj dramatičnih in celo tragičnih dogodkov, obe sta bili prav na robu še dosti hujše katastrofe. Poljska je spomladi 1968 doživela krvav upor študentov v vseh univerzitetnih središčih, ki se je potem sprevrgel v obširno čistko, v val antisemitizma in v hudo zategovanje političnih vajeti; toda komaj jim je uspelo ukrotiti študente, počistiti Zide in zapreti usta inteligenci, že so pozimi leta 1970 znova izbruhnili krvavi nemiri — tokrat delavski. Gomulka in njegovi najtesnejši sodelavci so morali zapustiti položaje, ki so jih držali skoraj petnajst let, novo vodstvo z Edwardom Gierekom na čelu je napovedovalo in še napoveduje novo politiko, ki bo ljudem dala več socialne pravičnosti in več svoboščin. Decembra lani je bil kongres poljske partije, ki je napovedim take politike dal tako rekoč uradno veljavo.

Vsem, ki so zmožni in se hočejo iz dogodkov kaj naučiti, je češko-slovaško leto 1968 še preveč živo v spominu, da bi bilo vredno obnavljati tedanje dogodke. Lani maja je tudi očiščena in prenovljena češko-slovaška partija sklicala svoj kongres, ki naj bi potrdil, da je stanje v deželi spet normalno. Konec novembra pa so bile še splošne volitve, ki naj bi pokazale, da je ne le partijsko članstvo, ampak vse prebivalstvo na strani nove politike. Leto 1971 se je torej tako na Poljskem kot na Češkoslovaškem izteklo v prizadevanjih politike utišati, umiriti, stabilizirati.

rati in normalizirati stanje in duhove. Uspeh teh prizadevanj je nedvomen; sam sem lahko videl in občutil mir, vsakdanjost in vdanost.

Toda v vsem tem je tudi nekaj trpkega, nekaj, kar je lahko čutili, pa težko definirati. V političnem jeziku včasih pravijo temu »pasivnost množice«, vendar ni samo to. Gre bolj za nekako grenko, a iskreno prepričanje, da je tako, kot je v danih okoliščinah, še najboljše, da boljše sploh ne more biti. Morda to razpoloženje — vsaj na Češkoslovaškem — še najbolje ponazarjajo izidi novembrskih splošnih volitev. Volilo je 99,45 odstotka volilnih upravičencev. Od tega je za predlagane kandidate za zvezni parlament glasovalo 99,80 odstotka volivcev, za češki ljudski svet 99,78 odstotka in za slovaški ljudski svet 99,94 odstotka. Težko je verjeti, da so ti odstotki odraz resničnega razpoloženja ljudi. Osebo mislim, da je v njih tudi nekaj tistega, kar so mi na Češkem sobesedniki večkrat rekli: »Saj se ne spleča, zakaj neki bi se izpostavljal, saj ne morem nič spremeniti.«

Politika priznava, da je prebivalstvo močno pasivno, in skuša z raznimi prijemi to pasivnost preseči. Vendar — o tem sem že večkrat premišljeval ne le na Češkoslovaškem in Poljskem — je v bistvu tega, kako se politika loteva pasivnosti prebivalstva, vsaj v primerih, o katerih govorim, nekaj bistveno vprašljivega: pasivnost ali dejavnost ljudi v politiki ni le njihovo hotenje in dobra volja, ampak predvsem m o ž n o s t. Če naj bo človek politično dejaven, je za to potrebna cela vrsta pogojev; predvsem mora biti subjekt, ne pa le objekt politike, imeti mora zagotovljeno varnost v tem smislu, da njegovo, morda objektivno tudi napačno ali celo škodljivo mnenje ne bo takoj ocenjeno kot zavestno sovražno, protisocialistično ali kontrarevolucionarno dejanje, imeti mora dostop do čim bolj objektivnih in popolnih informacij in končno mora uživati zaupanje politike, na pa imeti status nekakšnega stalnega, potencialnega prikrita nasprotnika. Brez teh temeljnih pogojev je politična dejavnost lahko samo soglasno dviganje rok in razpravljanje na partijskih sestankih nekako v smislu: »Strinjam se z vsem, kar je povedal tovariš sekretar, in še posebej želim poudariti, da je v svojem referatu izredno pravilno zadel misli in želje nas vseh...« K taki dejavnosti sodita seveda še kritika in samokritika tele vrste: sindikat bi lahko organiziral več predavanj, na tovarniškem dvorišču bi morali posaditi več zelenja in cvetja, v pisarnah ne smemo porabiti toliko časa za kuhanje kave itd. To sicer zveni kot karikatura. Ljudje naj se ukvarjajo z drobnimi, vsakdanjimi zadevicami in problemčki s čisto praktičističnih dnevniških izhodišč, vse, kar je veliko, obče, pomembno in načelno, pa naj prepuščajo profesionalni politiki, ki je za to edina poklicana in pooblaščenca, ki ima edina pregled nad celoto in je edina sposobna posploševati.

V tem je celo nekaj resnice, kajti poprečen državljan je res večidel slabo obveščen o vseh splošnih zadevah in torej tudi nekvalificiran, da bi o njih razmišljal ali celo javno govoril. Vsak dan npr. prebiram — ali vsaj prelistam — »Rude Pravos« in zdajle si skušam zamisliti, kakšno podobo o svoji deželi in svetu bi imel, če bi bil Čeh in bi mi bilo glavni ali celo edini vir informacij tole »Rudo Pravo«. O gospodarstvu bi na primer zvedel, da je položaj na splošno dober in da se neprestano izboljšuje (toda nobenih konkretnih števil), da pa so tudi nekatere napake. Zvedel bi na primer, da je bila proizvodnja blaga za široko potrošnjo lani za osem odstotkov višja kot predlanskim (toda kolikšna je vrednost teh odstotkov, ne vem, ker nimam na razpolago nobenih absolutnih števil). Zvedel bi,

da je v nekaterih tovarnah (morda bi lahko prebral celo imena ene ali dveh) storilnost dela nezadovoljivo nizka (nikakor pa seveda ne bi mogel prebrati, da je v poprečju storilnost v ČSSR polovica do četrtnina storilnosti v zahodnoevropskih državah). Zvedel bi, da so v tej in tej zadrugi pridelali 20 odstotkov žita več kot lani, v neki drugi pa 10 odstotkov manj (seveda pa ne vem, koliko so pridelali lani). Podobno je z vsemi drugimi področji. Vem torej celo vrsto podatkov (navadno ne v absolutnih številkah) in trditev, ki jih dokazujejo posamezni primeri, ne pa posplošena statistika, z vsem tem pa si nikakor ne morem ustvariti kakršnekoli zanesljive podobe celotnega stanja. Na podlagi teh in takih informacij imam torej lahko mnenje o celi vrsti primerov in posameznosti, ne morem pa si ustvariti mnenja o celoti. Če sodim o celoti, sodim lahko le po svojem občutku ali po svojem primeru in po primerih svojih znancev in sosedov. In če bom s takim »dokaznim materialom« kritiziral širšo politiko, mi bodo takoj rekli, da vidim samo izolirane primere ali celo samo sebe in da nepravilno posplošujem. Še dobro, če bodo rekli samo, da nimam prav, in če ne bodo dodali, da sem še zlonameren, ko pa vendar sam dobro vem, da nimam takega pregleda in ne vem toliko, da bi lahko posploševal. Torej je najbolj pametno, da lepo molčim . . .

Vsaka odtujena oblast se zaveda, da je njena moč tem bolj popolna, čim manj je množica, ki ji vlada, obveščena. Odtod tudi prizadevanje marsikatero oblasti, da bi omejevala ali vsaj usmerjala potok informacij, ki priteka »navzdol«. Več ko je informacij, več je demokracije in bolj je oblast — zlasti osebna — ogrožena. In seveda nasprotno: v družbi, ki ima malo informacij, je malo prave demokracije — ne glede na to, kaj piše v ustavi in raznih programskih dokumentih — kajti brez informacij ne more biti ne polemike, ne boja mnenj, ne različnih mišljenj, ne kritike. Jasno je, da v takem ozračju ljudje ne morejo biti politično dejavni, in sploh ni nujno, da je njihova pasivnost že kar odraz odpora do politike in oblasti, ampak je preprosto pomanjkanje možnosti za politično dejavnost.

Naslednja stvar, ki — vsaj po mojih vtisih — omejuje dejavnost ljudi, so metode obračunavanja z napakami. Po eni strani je dobro znana strpnost mnogih socialističnih družb, ki pogosto prenašajo na odgovornih političnih, upravnih in gospodarskih položajih popolnoma nesposobne ljudi, ki so na položaje prišli brez potrebnih sposobnosti in znanja, toda z resničnimi ali umišljenimi zaslugami iz preteklosti ali zaradi pokroviteljstva više postavljenih. To vprašanje so zadnje mesece precej pogumno načeli na Poljskem in javno ugotavljali, da je število nesposobnih funkcionarjev naravnost presenetljivo. Podobno stanje je še marsikje, vendar ga le redkokje in redkokdaj rešujejo tako, da bi nesposobnim ljudem preprosto povedali, da so nesposobni, in jih premestili na mesta, ki njihovim sposobnostim ustrezajo.

Vse pogosteje se dogaja tako, da za odstavitev kakšnega funkcionarja ni dovolj ugotoviti, da je nesposoben, ampak se uporabljajo predvsem politična sredstva, npr. politična diskvalificiranja. To postane prav pravilo, kadar gre za človeka, ki je prišel v konflikt z nadrejenimi organi. Vzroki za konflikt so lahko kar najbolj različni, od osebnih do različnih mnenj, metoda obračunavanja pa je skoraj vedno enaka — popolno diskreditiranje tistega, s katerim je treba obračunati. Tako se na primer kaj lahko zgodi, da je kdo dvajset ali več let prepričan komunist in ves ta čas dela v skladu s svojim prepričanjem. Potem pa pride trenutek, ko se v

kaki stvari ne strinja z nadrejenimi in ko proti njim brani svoje prepričanje. Seveda je možno, da je njegovo prepričanje objektivno napako, možno je tudi, da s takim prepričanjem na svojem položaju povzroča škodo. Možno je, da ga je zaradi tega treba zamenjati in prestaviti drugam. Toda praviloma ni dovolj samo zamenjati ga — treba je »dokazati«, da se moti zavestno, da je protisocialističen, desničarski, nacionalističen, trockističen ali kaj podobnega iz zakladnice znanih obtožb te vrste.

Tako se dogaja, da zaman iščemo kak izdelan sistem normalne rotacije kadrov, v katerih bi bilo prvo merilo sposobnost. Kdor stopi na pot politične kariere, lahko računa v glavnem samo na dve možnosti: ali se bo do smrti vzpenjal po ustaljeni lestvici administrativne in partijske hierarhije ali pa bo na neki stopnji končal kot škodljiv element. Svojevrstni dokaz te čudne metode je dejstvo, da v socialistični Evropi v zadnjih petindvajsetih letih zelo težko najdemo primere visokih državnih ali partijskih voditeljev, ki so odšli s svojega položaja normalno (z izjemo tistih redkih, ki so umrli naravne smrti), brez hujših pretresov. Mnogi so odšli z najvišjih položajev naravnost na morišče (Rajk, Kostov, Slansky), drugi so odšli obdani s sramoto in etiketami »sovražnikov ljudstva«, čeprav so bili še dan pred padcem »očetje naroda« in zgledni marksisti-leninisti (Novotny, Hruščov, Gomulka).

V ozračju takih metod boja mnenj, ki poznajo pretežno nezmerno hvalo in prav tako nezmerno zmerjanje, so meje in pobude za normalno politično dejavnost ljudi močno skrčene. Taki prijemi namreč ne veljajo samo za vrhove, ampak se širijo po vsej vertikalni strukturi oblasti. Vsak partijski sekretar, vsak urednik časopisa, radia ali televizije, vsak funkcionar se dobro zaveda, da mu je kariera zagotovljena samo, dokler velja za nezmotljivega. Zato prizadevno duši vsakršno kritiko od spodaj, hkrati pa prav tako prizadevno pazi, da se ne bi zameril navzgor ali da ne bi kritiziral koga od »višjih«. Kajti če bo kdaj prišlo do tega, da bodo govorili o njegovih napakah, potem ga ne bodo obravnavali kot človeka, ki se je pač po človeško zmotil, ampak kot tuj in škodljiv element, in ta pečat mu bo ostal do konca dni in ogrožal ne le njegovo kariero, ampak celo spodobno eksistenco. Kajti bivši partijski sekretar, bivši urednik ali bivši državni funkcionar, ki ga je samo polomil ob tem ali onem političnem vprašanju, bi bil še vedno lahko dober direktor podjetja, sposoben inženir ali profesor, toda sovražniki ljudstva in sovražni elementi ne morejo biti direktorji, inženirji in profesorji — lahko so kvečjemu vratarji, nočni čuvaji in podobno. Na Češkoslovaškem, na primer, je takih nekaj tisoč.

Etiketiranje je očitno ena zelo razširjenih »bolezni« v večini socialističnih držav in ima pogosto hude posledice. Tragično je pomisliti, da nikjer na svetu, skupaj vzeto, niso obsodili, diskreditirali in celo usmrtili toliko komunistov kot prav v socialističnih državah. Resda to velja predvsem za čase stalinizma, toda v milejši obliki so ostanki tega še vedno marsikje prisotni. Še vedno je marsikje tako, da celo komunisti rajši držijo jezik za zobmi, kot da bi tvegali, da bodo zaradi svojega mnenja označeni za protisocialistične in protiljudske elemente. Tudi to je ena tistih bistvenih stvari, ki zavira politično dejavnost ljudi in ki ustvarja prepad ter medsebojno nezaupanje med politiko in ljudmi.

O tem prepadu sem dosti poslušal med zadnjim obiskom na Poljskem in Češkoslovaškem in prav to je tudi dalo povod za tole pi-

sanje. Slišal sem namreč, da je ta prepad še pred kratkim obstajal in da so za to bili objektivni vzroki in da še vedno obstaja, da pa zdaj ni več objektivnih vzrokov in da je čudno, da ljudje niso bolj dejavni. Razlaga, da je nekaj »čudno«, poprečno mislečemu človeku zares ni dovolj.

J. STANIČ

Italija pred »vročim letom«



V italijanskem političnem življenju se počasi polega prah, ki so ga dvignile decembrske volitve novega predsednika republike. Te volitve sodijo v vsej zgodovini italijanske republike med najbolj težavne, zamotane in tudi najdaljše.

Toda že prvi dnevi in tedni oživljene politične dejavnosti po novem letu kažejo, da volitve niso odpravile ali zmanjšale, pač pa še dosti bolj zamotale in zaostriale notranja politična nasprotja. Politično stanje je tako, da je na podlagi njegovih značilnosti moč napovedati za Italijo obdobje novih notranjih zaostritev, kriz in neustaljenosti, skratka, »vroče politično leto«. Treba je namreč vedeti, da bo politično življenje dežele potekalo v namenju priprav na nove parlamentarne volitve, ki bodo spomladi leta 1973.

Predsedniške volitve so bile v resnici samo vmesni člen v vrsti nekaterih pomembnih dogodkov v zadnjem obdobju notranjega razvoja Italije. Na volitvah sta neposredno odsevala zlasti dva važna dogodka iz nedavne preteklosti. Prvi je bil vsekakor vroča jesen leta 1969, ki so jo označevali hudi socialni boji, ko je sindikalno stavkovno gibanje doseglo izredne razsežnosti. Hkrati pa se je prav v tisti jeseni precej okrepila dejavnost tako imenovanih zunajparlamentarnih skupin, ki so zlasti okrepile svoje postojanke med mladino. Odtlej je čutiti v političnem življenju težo in dejavnost tistih sil, ki dopovedujejo, da je edina rešitev pred nevarnostjo kaosa politika trde roke, politika reda. Lanske delne volitve so že pokazale posledice takega razvoja notranjih nasprotij. Nepričakovano so se namreč okrepile desničarske sile, ko je neofašistično gibanje zlasti okrepilo svoj vpliv v južnih, bolj zaostalih delih dežele. Najmočnejša politična stranka, krščanskodemokratska, je tedaj doživela viden osip v korist skrajnih desničarskih sil.

Posledice takega razvoja so neposredno vplivale na sam potek predsedniških volitev. Odtod skoraj popolna zagata, v katero so prišle volitve spričo dejstva, da so sredinske sile v krščanskodemokratski stranki volitvam postavile za cilj obnovo lastne enotnosti, ki naj zagotovi vnovično vrnitev dela volilnega telesa v njene vrste. Odtod tolikšno vztrajanje pri kandidatu Amintoru Fanfaniju, ki naj bi s svojimi osebnimi kvalitetami jamčil trdno usidranost krščanskodemokratske stranke v oblastnih strukturah dežele. Bojazen pred novim osipom glasov na prihodnjih volitvah je preprečevala vodstvu stranke, da bi prišla s takim kandidatom iz svojih vrst, ki bi bil sprejemljiv za levico, predvsem za komuniste.

Volitve same so pokazale nekatere značilnosti, ki ohranjajo svoj pomen in vpliv tudi za vse povolilno obdobje, se pravi, za obdobje, ki je zdaj v teku.

Prva poglobitvena značilnost je ta, da se je na volitvah popolnoma razbila vladna koalicija leve sredine, ki je sicer dajala pečat notranjemu razvoju dežele skoraj celo desetletje. Vse stranke vladne koalicije so zlasti v prvem delu volitev nastopale s popolnoma različnih in celo nasprotnih stojank. Tako so se socialisti pridružili bloku levice, ki so ga sestavljale prav vse leve opozicijske stranke. Socialni demokrati so skoraj do konca volitev vztrajali pri svojem kandidatu Saragatu. Brezizhodnost volitev je dosegla v določenem trenutku tako točko, da se je stranka z relativno najmočnejšimi stojankami v političnem življenju dežele, krščanskodemokratska, odločila za taktiko vzdrževanja pri glasovanju.

Druga novost, ki je bila značilna za predsedniške volitve, je bil enotni nastop vseh levih sil, od komunističnih disidentov okrog revije »Manifesto« do neodvisne levice. V enotni blok so se na volitvah povezale okrog socialističnega kandidata Francesca de Martina zlasti vse poglobitvene delavske stranke, komunistična, socialistična in stranka proletarske enotnosti. Kolikor gre visoko vrednotiti ta novi pojav enotnosti vseh levih sil, pa ne gre po drugi strani prezreti dejstva, da tako izražena trdna enotnost ni prinesla kaj prida sadov. Levici se morda zaradi njene toge taktike, ki jo je obsodila na pasivnost in ukleščenost med volitvami, ni posrečilo doseči, da bi krščanski demokrati nastopili s kandidatom, ki bi ustrezal težnjam levice. V tej zvezi so omenjali imeni predsednika krščanskodemokratske stranke Zaccagninija in sedanjega zunanjega ministra Alda Mora.

Tretja značilnost predsedniških volitev je dejstvo, da je dežela dobila predsednika po zaslugi glasov sredinskih in desnih sil. Za Leoneja so namreč poleg krščanskodemokratskih poslancev in senatorjev — z izjemo nekaj desetih glasov levice v tej stranki — glasovali še socialni demokrati, republikanci in liberalci, po vsej verjetnosti se jim je pridružilo še določeno število glasov neofašistov in monarhistov, ki naj bi sicer uradno oddali prazne glasovnice.

Če upoštevamo, da je bila skrita težnja komunistične partije usmeriti volitve tako, da bi izvolitev takega kandidata, ki bi zanj oddale glasove vse stranke levice, odprla vrata za občuten premik v levo tako, da bi omogočila uresničiti namero o vstopu komunistov v vlado, v resnici pa se je volilni boj iztekel v znamenju vidnega zasuka v desno, potem je očitno, da enotnost levice ni prinesla pričakovanih sadov.

Tak izhod volitev pa kajpada ni le izgledil obstoječih nasprotij in ni pripomogel k odpravi nevarnosti političnih kriz, pač pa je nasprotja še dosti bolj zaostрил. To se je pokazalo že takoj prve dni, ko so stranke obnovile svojo dejavnost in ko je nastopilo vprašanje, kam in kako, vprašanje nove vlade. Razmerje sil, ki se je izrazilo na volitvah, je tako, da je popolnoma izpodklopalo vsako stvarno možnost kakršnegakoli premika bolj v levo od levo sredinske koalicije, vsaj do prihodnjih volitev je vsaka taka možnost popolnoma izključena. Zato se je takoj po volitvah pokazala dvojna, kvečjemu trojna izbira, ki bi bila uresničljiva v okviru sedanjega parlamenta. Kot zadnja možnost za izhod iz krize, ki bi se pokazala za nerešljivo ob sedanjem parlamentu, pa bi bile predčasne volitve, teh pa se otepajo vse stranke, z izjemo morda desnih skrajnejšev, ki bi radi izrabili sedanji trenutek negotovosti in labilnosti političnega

stanja v svojo korist. Kot prvo je nastalo vprašanje, ali je možno obnoviti levo sredinsko koalicijo. Krizo so izzvali republikanci, ki sodijo sicer s svojimi 12 predstavniki v parlamentu med najbolj šibko politično silo v vladni koaliciji leve sredine. Njihova napoved, da izstopajo iz koalicije, je sprožila nujnost politične, ne samo formalne krize vlade. Republikanci so postavili zahtevo po vnovičnem splošnem razčiščenju političnih stališč o vsebini levo sredinske politike kot pogoja za obnovo take koalicije in vnovično vzpostavitev levo sredinske vladavine. Tudi socialisti, ki po svoji vlogi pomenijo napredno jedro vladne koalicije, prav tako postavljajo jasne zahteve: krščanskodemokratska stranka mora poprej jasno razložiti svoja politična stališča glede prihodnje smeri v delovanju vladne koalicije, preprečiti mora referendum o zakonu o razporoki, ki pomeni najbolj kočljivo, najbolj občutljivo in po svojih političnih posledicah najbolj usodno izmed vseh odprtih vprašanj sedanjega časa. Socialisti tudi zahtevajo jamstva za tako politiko gospodarske ozdravitve, ki ne bo prizadela delavskega razreda. Končno, socialistična stranka je postavila kot pogoj za vnovični vstop v vlado leve sredine tudi trdna jamstva proti subverzivni dejavnosti skrajnih desnih sil.

Krščansko demokratska stranka kot tista politična sila, ki nosi največjo odgovornost za politični razvoj v deželi, se je znašla prav zaradi stanja, v katerem je bila med volitvami, v hudem precepu. Po eni strani ji gre za to, kakšne rezultate bodo prinesle prihodnje parlamentarne volitve. Cela stranka z največjo odgovornostjo, v tem letu, ki še ostane do volitev, ne bo storila ničesar pozitivnega za razrešitev najbolj žgočih socialnih vprašanj, se utegne znajti pred volivci praznih rok, kar bi imelo za posledico nadaljnje osipanje njenih glasov. Po drugi strani so začeli takoj po volitvah liberalci trkati na vrata krščanskodemokratskega vodstva in zahtevati plačilo za podporo, ki so jo dali Leoneju. Cena, za katero so šli liberalci v akcijo zanj, pa ni nič več in nič manj kot pripustitev liberalcev v vlado. To pa bi pomenilo tak premik v desno, da bi morebitna sredinsko desna vlada dvignila proti sebi vso težo levih sil, ki v parlamentu in v deželi nikakor ni majhna.

Take nevarnosti so se zavedale vse leve skupine v krščanskodemokratski stranki in začele izredno živo dejavnost z namenom, da združijo in zberejo okoli skupnega programa vse sicer razbite leve skupine stranke. Eden izmed voditeljev levice, Galloni, je v posebnem razglasu drugim skupinam v stranki izjavil: prišel je trenutek, ko morajo vse leve sile vnovič prevzeti svojo vlogo v stranki. Zato je potrebna rekonstrukcija vseh levih sil, kar naj omogoči, da bodo stranki kot celoti začrtale edino ustrezno politično linijo, tako, ki bo v skladu z demokratičnimi, ljudskimi in protifašističnimi tradicijami stranke. Nova politična smer, ki jo skuša levica uresničiti, pa obsega obnovo naprednega bistva levo sredinske koalicije, odpravo diskriminacije proti levi opoziciji, se pravi, proti KPI v parlamentu. Predvsem pa levica krščanskodemokratske stranke vztraja pri stališču, da brez neposrednega sodelovanja socialistov v novi vladi ne more biti prave leve sredine, kakor tudi ne brez spoznanja o navzočnosti KPI v parlamentu in političnem življenju dežele.

KPI je s svoje strani že zelo glasno opozorila na to dejstvo: komunisti ne bomo dovolili, da bi konservativne sile na ramenih delavskega razreda karkoli počenjale proti demokratičnim institucijam. Takim posekusom se bo postavila po robu enotna levica, ki se bo spustila v boj

za demokratične, napredne reforme, ki naj zagotove popolno produktivnost in vsesplošni razvoj.

Očitno je torej, da se je veliki boj za prihodnjo usmeritev vladavine že začel in da utegne dobiti, ko se bo razplamenel v vsej širini, obseg, ki utegne označevati vroče leto. Ne gre namreč zgolj za tako ali drugačno formulo vladne koalicije, gre za razrešitev nekaterih žgočih vprašanj, ki so v osrčju problematike sedanjega časa. Sem sodijo tako politična kot socialna in tudi gospodarska vprašanja. Med socialnimi kaže posebej omeniti bližino boja za nove delovne pogodbe v vrsti industrijskih vej, kar utegne zelo zaostriti spore med delavci in delodajalci. Posebno žgoče je vprašanje gospodarskega zastoja, ki označuje trenutno stanje v Italiji. Pri tem ne gre samo za padec proizvodnje in dvig števila brezposelnih, gre za vprašanje modernizacije vrste gospodarskih vej, za obnovo tehnologije, kar se še zlasti močno pojavlja pred vsemi spremembami v skupnem trgu, katerega članica je Italija. Končno, med trenutno najbolj usodnimi vprašanji visi nad političnim življenjem dežele vprašanje referendumu o zakonu o razporoki, ki vsebuje tudi odnose z Vatikanom in pomeni zato tisto čer, ki se utegne vanjo najbolj močno zadeti celotno politično stanje v deželi.

D. KOŠMRLJ

Sožitje ob meji



Sedim v kupeju Tauerna, nekdanj ekspresa, zdaj brzega vlaka, vesel, da bom že čez uro izstopil in si odpočil od dolgega potovanja, ter si uravnal jezik na domačo govorico, ki sem jo že močno pogrešal. Za menoj so številni pregledi na mejnih prehodih, zadnji je pravkar končan. Naš carinik je stopil pred nekaj minutami v kupe in prijazno vprašal: »Imate kaj za cariniti«, vrgel pogled na nekaj prtljage nad menoj, se zadovoljil z odgovorom, da imam nekaj drobnih spominkov, daril, nekaj vzorcev zdravil in da ne vem, če je to za carinjenje, se nasmehnil, zamahnil v pozdrav in odšel.

Ob tem sem se spomnil carinskega pregleda pred 16 leti, ko sem prvič potoval v zamejstvo kot študent, s kovčkom iz domačega polivinila, nabasanim s perilom in hrano, ki je bila tiste čase pri nas zelo poceni v primerjavi s cenami zunaj, naš »žeparac« pa na moč skromen. Prav na istem mejnem prehodu na Jesenicah je v nabiti kupe stopil carinik in začel se je pregled. Po vrsti smo odpirali kovčke, on pa je neskončno brskal po tistem bornem premoženju, kot bi iskal najmanj diamantni zaklad ali peklenski stroj. Ko je bilo vse zunaj, je s posebnim izvijačem še odmaknil letvico, h kateri je bila pritrjena lepenka v notranjosti in pobrskal po šivih kovčka od zunaj. To je vse opravil tako izvedeno, da je kovček kmalu pozneje razpadel. Dosti bolje se ni godilo niti drugim potnikom, ki so zmetali vse iz žepov, carinik pa je izvedensko tipal šive oblek, obračal sezute čvelje, zatikal izvijač med plasti podplatov, brskal po denarnicah itn. Ko je bilo vse gotovo, je odšel brez opravičila,

menda celo brez pozdrava. Skoraj na jok mi je šlo, ker sem prvič v življenju doživel takšno nezaupanje in sumničenje. Še huje mi je bilo ob misli, kaj bom vse doživiljal na carinah v inozemstvu, vse do Anglije, kamor sem potoval, če že domači cariniki tako ravnaajo z nami. Seveda je bilo moje presenečenje toliko večje, ko sem spoznaval, da so carinski pregledi na drugih mejnih prehodih bili v primerjavi z domačimi prava formalnost.

Zadovoljen nad velikanskim napredkom, ki je očiten pri nas tudi na tem področju, sem se takrat pogreznil v naslonjač in razmišljal o tem, kako v vseh svojih dejanjih in ravnanjih čedalje bolj spoštujemo človeka in njegovo bistvo.

V razmišljanjih mi je pogled zdrsnil v razsvetljene kupeje vzporedno stoječega vlaka, ki bo vsak čas odpeljal ven iz naše domovine — proti Avstriji. Bil je nabito poln potnikov, večji del moških. Minili so namreč novoletni prazniki in naši ter drugi delavci se vračajo s »trebuhom za kruhom« na svoja delovna mesta v zahodni bogati svet. Navidezni mir in zaspianost potnikov naenkrat vznemiri carinska kontrola, ki jo tokrat delajo avstrijski cariniki. V meni nasprotna kupeja vstopi v vsakega po en carinik; oba vljudno pozdravita in pričakujem več ali manj formalni pregled. Na moje začudenje pa se mi čez čas odpre prizor, skoraj za las podoben tistemu, ki sem ga pred 16 leti doživel sam na istem mestu z našimi carinskimi organi. Carinik šviga s pogledom sem in tja, vzame v roke obešeni plašč ob oknu, ga temeljito pretipa, pobsrka po žepih in ga spet da lastniku, naj si ga sam obesi. Pokaže na potovalko nad enim izmed potnikov, ta pa kaže s prstom na sopotnika, češ, ta je njegova. Pokazani jo sname s police, jo odpre, nato pride izvlačenje cunj, z moško roko nabasanih v potovalko. Kos za kosom, vsak predmet carinik posebej otipa. Vmes nekaj zavitega v papir, iz mojega kupeja je videti kot domači ovčji sir. Carinik ga pretiplje, premečka in vrne. Tako do konca. Ko je bila potovalka prazna, jo vzame v roke, pretipa vse od znotraj in od zunaj, nato vrže nazaj. Nato pride pregled druge potovalke, naslednjega kovčka — vse do konca. Prizor traja neskončno dolgo. Pri enem izmed potnikov najde carinik dve steklenici, domnevam, da žganja, opij najbrž ni bil. Nastane prerekanje, nekakšen dvogovor, v katerega poseže še eden od sopotnikov. »Okrivljeni« potnik naenkrat odpre okno in zabriše eno steklenico pod moj vagon, nakar pride še nekakšno prerekanje, carinik zaripel od jeze zapusti kupe in nadaljuje svoje temeljito delo v naslednjem. Preden moj vlak odpelje proti Ljubljani, opazujem gručo ljudi v kupeju, vznemirjenih in najbrž jeznih. Vlačijo svoje cunje, ki so se zmešale z zavitki hrane in vse skupaj bašejo nazaj v potovalke in kovčke. Prizor mi še dolgo ni šel spred oči.

Tako torej; pred leti so to na naši zemlji delali naši ljudje, zdaj to počenjajo tudi na naši zemlji dobri sosede — tujci. Najbrž zato, da bi obvarovali svoje vzvišeno ljudstvo pred invazijo jugoslovanske slivovke (ki jo je tako in tako mogoče kupiti v vsakem avstrijskem lokalu) ali da bi morda zamašili skrivnostne kanale opija, heroina in hašiša, ki ga skoraj na tone letno porabi mladina zahodnega sveta. Mi se pa še naprej klanjamo pred vsakim tujcem, da le prinese par pfenigov ali šilingov za zravnavo naše devizne bilance.

Nisem poučen v zadevah, glede dobrih bližnjesosedskih odnosov, med katere vsekakor spada tudi odnos do naših in tujih državljanov na meji, posebno pa ne v zadevah, ki zadevajo obravnavo naših ljudi na domačih

tleh. Kot naivnež pa živim v prepričanju, da tudi to sodi k nekim medsebojnim dogovorom, ki naj jih spoštujeta obe strani. Ne vem, kaj o tem mislijo pristojni.

J. GOLEC

Ustavni zakon krši ustavo



11.1.1972 so dobili naročniki »Uradnega lista SRS« po pošti 51. številko tega lista. Ta številka ima datum 30. december 1971 in vsebuje poleg izvedbo ustavnih amandmajev XXV do LIII, med drugim tudi ustavni zakon za izvedbo ustavnih amandmajev XXV do LII k ustavi SR Slovenije. Zakon v 24. členu določa, da »ta zakon začne veljati, ko ga razglasi republiški zbor skupščine SR Slovenije«. Republiški zbor je, kot zvezmo iz odloka o razglasitvi zakona, razglasil zakon 27. decembra 1971.

Glede na to ima torej določba 24. člena to posledico, da »velja« omenjeni zakon (to je tisto, kar ta zakon določa) že kar celih 14 dni, ne da bi državljani za to vedeli, če odštejemo poslance republiške skupščine, ki so ta (tak) zakon sprejeli. Toda ne gre samo za sicer prav tako pomembno stvar, da državljan te dežele v primeru, kot je tale, ne ve (in ne more vedeti), kakšni zakoni »veljajo« v njegovi državi, ampak tudi za to, da nihče — razen omenjenih poslancev — do danes, 11.1.1972, ni vedel, kakšna je usoda zveznih zakonov in drugih predpisov, za katere je zvezni ustavni zakon z dne 30. junija 1971 (ki ima, mimogrede povedano, tudi določbo, da začne veljati z dnem razglasitve) določil, da nehalo veljati z dnem, ki ga določi republiški oziroma pokrajinski zakon, najpozneje pa do 31. decembra 1971.

Ti zvezni zakoni, katerih je več deset, se po določbah citiranega republiškega ustavnega zakona »do izdaje ustreznih republiških zakonov uporabljajo kot republiški zakoni«, nekateri so prenehali veljati, ko je začel veljati republiški ustavni zakon, od nekaterih so ostale v veljavi le še posamezne določbe, itd. Za vse to so državljani in organizacije, ki naj se ravnajo po teh zakonih ali jih uporabljajo, zvedeli šele 14 dni po tem, odkar ti zakoni še veljajo, ne veljajo, deloma veljajo itd., itd.

Takšen način izdajanja predpisov je izredno škodljiv, saj vnaša v družbo popolno pravno ne-varnost, ko državljani ne vedo, kako se jim je vesti, kakšne pravice in dolžnosti imajo, kaj smejo in česa ne — isto pa velja za državne organe, delovne organizacije in vse druge, ki se morajo tako ali drugače ravnati po pravnih predpisih. To, da vsebuje republiški ustavni zakon omenjeno določbo, da začne veljati, ko ga razglasi republiški zbor, pa je tudi huda kršitev same ustave, tako zvezne kot republiške, ki so jo zagrešili tisti poslanci vseh štirih zborov republiške skupščine, ki so glasovali za tako določbo oziroma za tak zakon. V čem je ta kršitev ustave?

Ustava SRS vsebuje v 1. odstavku 215. člena in v 126. členu določbe, ki so skoraj identične določbi 152. člena ustave SFRJ, o veljavnosti predpisov in njihovi objavi: »Zakoni, drugi predpisi in splošni akti morajo biti objavljeni, preden začno veljati. Predpis oziroma splošni akt začne veljati

najprej osmi dan po objavi, če ni v samem predpisu drugače določeno. Samo iz posebno utemeljenih razlogov se lahko določi, da zakon, drug predpis ali splošni akt začne veljati v roku, krajšem kot osem dni po objavi.«

Iz teh določb izhaja, da republiški zakon na noben način ne more začeti veljati prej, kot je objavljen (in to v »Uradnem listu SRS«, ki je »republiško uradno glasilo« iz 2. odstavka 215. člena, v katerem se po tem členu objavljajo republiški predpisi). Pomen besed: »če ni v samem predpisu drugače določeno« (katerih ni v citiranem členu zvezne ustave), je mogoče razlagati le tako, da začne predpis veljati osmi dan po objavi, če ni v njem samem določen daljši rok, ki mora preteči od dneva, ko je objavljen, do dneva, ko začne veljati. Nikakor pa ni mogoče teh besed razumeti tako, da bi mogel sam predpis določiti, da začne veljati npr. določen dan pred objavo ali celo že kar z dnem, ko je razglašen, kot je to določil zakon, o katerem je govor (dejstvo, da se imenuje »ustavni«) zakon, stvari prav nič ne spremeni in ni prav nobenega razloga, zakaj ne bi zanj v celoti veljale določbe ustave o veljavnosti predpisov in o njihovem objavljanju, ki veljajo tudi za zakone).

Temeljna določba o začetku veljavnosti predpisov (1. odst. 215. člena), da »morajo biti objavljeni, preden začnejo veljati«, velja namreč brez izjeme (določba 217. člena, ki govori o »učinku za nazaj«, problematičnem zlasti, kadar posega v pravice in koristi neke osebe, se tiče vprašanja uporabe zakona, ne pa začetka njegove veljave: tudi zakon, ki za nekatere svoje določbe določa, da imajo »učinek za nazaj«, mora začeti prej veljati, preden lahko »učinkuje za nazaj«). Rok (doba) sedmih dni, kolikor jih mora preteči od dneva objave do dneva začetka veljavnosti, je sicer »iz posebno utemeljenih razlogov« lahko krajši, nikakor pa ne more ta (skrajšani) rok začeti teči pred objavo. Ali lahko začne predpis veljati že z dnem objave, je glede na odločbo ustavnega sodišča Jugoslavije (»Ur. l. SFRJ«, 31/69), da lahko, če so za to podani posebni utemeljeni razlogi, postalo sporno, čeprav izhaja iz določbe 1. odst. 152. člena zvezne ustave, ki je identičen cit. določbi 1. odst. 215. člena republiške ustave, da morajo biti predpisi objavljeni, preden začno veljati, jasen sklep, da mora nastopiti trenutek objave pred trenutkom začetka veljavnosti. Iz stališča ustavnega sodišča pa izhaja, da lahko začne predpis veljati že pred objavo, in sicer v vseh tistih primerih, ko je objavljen, v teku »dneva objave«, veljati pa je začel že »z dnem objave«, to je z začetkom teka tega dne. Še bolj nevzdržno pa se pokaže to stališče ustavnega sodišča Jugoslavije glede na prakso, kakršna vlada na področju objavljanja predpisov. Spričo nje začne veljati predpis, ki zase določa, da začne veljati z dnem objave v uradnem listu, prej, preden je sploh dostopen javnosti.

Redno se namreč dogaja, da naročniki »Uradnega lista SFRJ« oziroma »Uradnega lista SRS« posameznih številk ne prejmejo tistega dne, ki je naveden na številki, ampak šele nekaj dni pozneje. Zakon o objavljanju zveznih predpisov in drugih aktov sicer določa, da se kot dan izida »Uradnega lista SFRJ« označi dan, ko gre list v promet, vendar vse kaže, da se ta določba vedno znova krši in da kot dan izida ne označujejo dneva, ko gre list v promet, ampak navedejo starejši datum. Kot »dan, ko gre list v promet«, je namreč treba razumeti dan, ko naročniki prejmejo list oziroma ko se pojavi v prodaji ali na drug način postane dostopen javnosti, kajti šele s tem trenutkom je »šel v promet«. Nikakor namreč ni mogoče v tej zvezi s »prometom« razumeti prevoza uradnega

lista od tiskarne do naročnikov oziroma kupcev. Smisel ima edino takšna označba dneva izida uradnega lista, katera ustreza dnevni, ko se posamezni uradni list pojavi v javnosti, kajti kot dan objave predpisov, ki so natisnjeni v posamezni številki uradnega lista, vesplošno velja dan, ki je označen na določeni številki uradnega lista. Objava pa pomeni, da je nekaj objavljeno, da je prišlo v javnost, da je postalo javno. To pa se pri tisku zgodi pač v trenutku, ko ga javnost lahko prebere.

Ce torej na posamezni številki uradnega lista navedeni datum ni identičen z datumom, ko postane ta številka dostopna javnosti, je fikcija šteti ta datum za dan objave v njem natisnjenih predpisov. To fikcijo kaže čimprej odpraviti: da je to možno, dokazujejo dnevni časopisi. V odročnih predelih, kamor pošta ne dospe vsak dan, se sicer včasih ne bo mogoče izogniti temu, da bodo adresati prejeli uradni list pozneje kot drugi, torej pozneje, kot je bil objavljen, toda za velikansko večino se ne bo več dogajalo kaj podobnega, kot se je s številko, v kateri so objavljeni ustavni amandmaji in obravnavani ustavni zakon: da je bila objavljena 12. dan po »objavi«: datum »Uradnega lista« je 30. december 1971, v javnost pa je prišel 11.1.1972.

Čemu tako ponarejanje dneva objave, ni razumljivo, vsaj s stališča ustavnega zakona ne, kateremu za dan »objave« ali objave očitno ni nič mar, saj je — kot smo opisali — kršeč ustavo, določil, da začne veljati že z dnem razglasitve, to je z dnem, ko ga je razglasil na svoji seji republiški zbor. Toda v tej številki »Uradnega lista SRS« so natisnjeni tudi drugi predpisi, za katerih velik del je izdajatelj predpisa določil, da začno veljati »osmi dan po objavi v Uradnem listu SRS«. Tu je izdajatelj predpisa s tako določbo sicer spoštoval ustavno normo o tem, kdaj začne predpis veljati, toda glede na računanje teka tega roka od fiktivnega dneva objave, 30. 12. 1972, so vsi ti predpisi začeli veljati prej, preden so sploh prišli v javnost, preden so bili torej objavljeni (dejansko, a ne le fiktivno). Kaj je tu še ostalo od sedmih dni, ki naj po teh predpisih minejo od dneva objave do dneva začetka veljavnosti in ki so namenjeni temu, da se ljudje in organizacije spoznajo s predpisi? Kako opravičiti to, da predpisi veljajo, a jih nihče ne uporablja? Ali ne obstoji nevarnost, da bo tisti, kateremu daje tak predpis določen zahtevek zoper drugega, od tega to zahteval tudi za čas, ko je predpis že veljal, a ta drugi za to niti ni vedel, ker predpis še ni izšel? Eden teh predpisov določa, da so nekatera ravnanja v zvezi z javnimi cestami gospodarski prestopki oziroma prekrški, in predpisuje kazni za storilce teh deliktov: ali bodo preganjani tisti, ki so se vedli na tak način, ne da bi mogli vedeti, da velja zakon, ki njihovo vedenje kaznuje?

Kakšno cenno imata potemtakem v tej državi pravna varnost in spoštovanje ustave, če ustvarja pravno ne-varnost in krši ustavo samo predstavniško telo ene izmed republik? Kako lahko potem pričakuje, da se bodo tudi drugi v tej državi ravnali po pravnih normah, če jih samo zanika? Kaže, da je republiška skupščina v konkretnem primeru hotela s tem, da je določila, da velja zakon, ki je podaljšal veljavnost nekaj desetih zveznih zakonov že s samo razglasitvijo, ne pa osmi dan po objavi v uradnem listu, preprečiti, da bi nastala pravna praznina in tudi sicer precej problematična situacija, ker bi v tem primeru veliko število zveznih predpisov po določbi zveznega ustavnega zakona z dne 30. 6. 1971 v Sloveniji nehalo veljati 31. 12. 1971, a bi se določenega dne v januarju ponovno začeli uporabljati — tokrat »kot republiški zakonik«.

Ob tem se kajpak nujno odpira vprašanje, ali je to »prevzemanjek zveznih predpisov in določanje, da se v prihodnje uporabljajo kot republiški predpisi, sploh v skladu z npr. že omenjeno določbo 16. člena zveznega ustavnega zakona, da nehajo tam navedeni zvezni zakoni veljati »z dnem, ki ga določi republiški oziroma pokrajinski zakon, najpozneje pa do 31. decembra 1971«. Iz te določbe izhajajo, da republiški oziroma pokrajinski zakon lahko predpiše le to, da ti zvezni zakoni prenehajo veljati že pred 31. 12. 1971, nikakor pa ne izhajajo iz te določbe pooblastilo republiškem zakonodajalcu, da sme čez ta datum podaljševati veljavnost navedenih zveznih zakonov. Tega tudi ni »dopustno storiti s konstrukcijo«, da se ti zvezni zakoni v bodoče »uprabljajo kot republiški zakoni«. Ne more se uporabljati predpis, ki je nehal veljati. Tega dejstva prav nič ne spremeni določba, da je to zdaj republiški predpis, ne pa zvezni. Ustvarjajo se fikcije in konstrukcije, da bi se prikrilo, da je zvezna skupščina, ko je sprejela 30. 6. 1971 tak ustavni zakon, postavila popolnoma nerealen rok, v katerem prenehajo veljati desetine zveznih zakonov in drugih predpisov, saj je očitno, da republike v manj kot pol leta ne morejo sestaviti nekaj desetih zakonov, ki bi nadomestili zvezne zakone s teh področij.

Vendar pot, ki jo je slovenska skupščina ubrala v okviru situacije, ki je nastala s to neustrezno določbo zveznega ustavnega zakona, ni bila nujna pot kršitve ustave, saj ni bilo prav nobene ovire, da ne bi že prej izdali zakona, ki bi »prevzel« zvezne zakone, s katerimi se urejajo razmerja, o katerih po zadnjih amandmajih k zvezni ustavi odločajo republike, zakon, ki bi začel veljati na način, kot ga določa ustava (kot je to storil sabor SR Hrvatske z zakonom z dne 10. 12. 1971, »Nar. novine«, št. 52/71 z dne 16. 12. 1971, ki je začel veljati 24. 12. 1971). Dejstvo, da vsebuje slovenski »ustavni zakon« tudi nekaj določb, ki urejajo uporabo ustavnih amandmajev, katere je republiška skuščina sprejela istega dne in katerih morda res ni bilo mogoče sprejeti prej, ker delo pri njihovem pripravljanju ni bilo končano, ni opravičilo, da so bile določbe o prevzemu zveznih predpisov sprejete tako pozno in na način, ki krši ustavo in ustvarja pravno ne-varnost: za izvedbo ustavnih amandmajev bi pač izdajali skupaj z njimi en zakon, za prevzem zveznih predpisov pa drugi zakon. Za to, da so čločili, kateri zvezni zakoni v SR Sloveniji še veljajo, itd. je bilo od 30. 6. 1971 dovolj časa in ni bilo potrebno čakati prav do zadnjega dne.

D. DEMŠAR

Tine Hribar

**Molk besede —
beseda molka**

Obči horizont pričujočega dela nam podajo predvsem Heideggrovi spisi, s poudarkom na zborniku »Unterwegs zur Sprache«, ki še ni preveden v slovenščino. Že glede na to je knjiga v slovenskem, pa tudi jugoslovanskem prostoru na svojem področju izjemna. Doslej smo bili namreč priče paradoksnemu položaju: z izjemo področja filozofije je bilo v našem prostoru čutiti vpliv Heideggrovega mišljenja predvsem v literarni kritiki in esejistiki, hkrati pa spadajo spisi, v katerih Heidegger artikulira svoje razumevanje govornice, med najmanj znane in predvsem najmanj miselno tematizirane. Zdi se, da doslej pri nas nismo doživeli še tako skromnega poskusa tematizirati horizont razumevanja govornice, ki ga odpirajo Heideggrova dela, v nasprotju s klasičnim metafizičnim in znanstvenim sklopom referent-označujoče-označeno (z metafizičnim pojmovanjem jezika kot zunanje predstavitve misli, ki s svoje strani predstavlja reči ali procese) z vsemi mogočnimi obrati, ki ostanejo bistveno gledano v istem. Ostalo se je predvsem pri splošnih frazah o govornici kot »hiši biti« ter pri tematsko neizkazanih napotilih v »kazanje«. Toda edina odlika pričujoče knjige ni le v tem, da postavi v ospredje prav navedena vprašanja; prav tako pomembno je, da to

prikazi, recenzije

p

stori v povezavi s filozofskim pomenom danes aktualnih lingvističnih teorij, da izpostavi Heideggrovo razumevanje govornice v razmerju do zgodovinske določenosti lingvističnih teorij, ne le iz golega nasprotja z njimi. Če upoštevamo Heideggrova opozorila, da pomeni govornica temeljno vprašanje njegove misli, ki prav zato stopi na dan šele v zrelosti njegove miselne poti, tedaj se mora tudi v obratu k jeziku, ki ga predstavlja ta knjiga v našem prostoru, skrivati določen pomen in ne le »razširitev problematike«.

Druga glavna poteza pričujočega spisa je v tem, da so pri nas doseđanja dela, ki so izhajala iz Heideggrove misli, poskušala doseči predvsem dvoje: ali šele razpreti sam horizont te misli ali pa iz njega, iz Heideggrovega razumevanja zgodovinskosti, osvetliti posamezne mislece, predvsem Marxa, ki jih sam Heidegger še ni širše premislil. Četudi ta postopek nikoli ni miselno nevtralen, marveč gre vselej že za določeno branje samega Heideggrova, pa so se vsaj na površini tudi doseđanja dela T. Hribarja zadrževala na opisani ravni. Prelom se začne jasneje nakazovati v spisu Čas in usoda, med avtorjeva dela, ki pričenjajo problematizirati horizont Heideggrove misli, pa

spada poleg pričujoče knjige še spis Umetnost in kot likovnost.

Pri tem moramo zelo paziti, da ne zgrešimo pomena tega problematiziranja: v njem ne gre za nikakršno zunanjo 'kritiko', tudi ne za 'imanentno kritiko', ki bi nas že pripeljala do drugačnega celostnega miselnega horizonta. Če pravimo, da se v tej knjigi pričenjajo problematizirati posamezni sklopi Heideggrove misli, tedaj tega tudi ne mislimo v naivnem pomenu, kot da lahko 'kritiziramo' posamezne sklope, ne da bi s tem že zadeli celoto. Poudariti je namreč treba predvsem to, da je že sama Heideggrova misel v sebi stalno problematiziranje njenih lastnih izhodišč, nenehno »menjavanje postojank«, in da iz tega tudi posamični »očitki«, npr. o netematizirani prednosti luči pred temo, zadobe ves svoj smisel šele iz notranje napetosti »postojank« same Heideggrove misli. Kolikor se torej v teh »očitkih« kljub vsemu le nakazuje problematičnost celote Heideggrove misli, celote ne v pomenu občega miselnega ogrodja, ki bi bilo kot trajna opora predloženo vsem menjavam postojank, marveč v pomenu same uglašeni vpraševanje, ki določa vsa »menjavanja«, moramo reči, da lahko sicer to formalno zatrdimo, da pa konkretno to nič ne pomeni, ker je sama pričujoča knjiga v bistvenem pomenu *na poti*, ker torej nji sami skrajni pomen te problematičnosti nujno ostaja prikrit. Lahko pa — prav tako formalno — zatrdimo, da je v vseh teh problematizacijah ohranjen pomen izhodiščnega horizonta Heideggrove misli, brez katerega le-te nimajo smisla. V tem je glavna težavnost pričujoče knjige, pa tudi njena glavna vrednost: raven teh problematizacij namreč ne pride do izraza le v poglavjih, kjer se neposredno obravnava Heideggrova misel (predvsem sklepna poglavja vsakega de-

la), saj je že sama Heideggrova misel smiselna le kot nenehni pogovor s poglavitnimi misleci Zahoda, kot zgodovinska. Končni »očitki« o netematizirani prednosti luči pred temo zadobe tedaj svoj smisel šele iz interpretacij Descartesa, Platona, Nietzscheja, v katerih je izpostavljen odnos luči in teme. Te interpretacije moramo torej brati z dvojnega vidika: v njih gre hkrati za »heideggerjanske« interpretacije ter za izpostavitve »slepih peg« obravnavanih miselnih sklopov, kar po načinu izpostave, strogo gledano, presega Heideggrovo lastno branje.

Že iz povedanega je jasno, da bi kratka obnova 'vsebine' pomenila le formalno shemo, ki ne pove ničesar bistvenega. Vseeno tvegajmo nekaj opornih točk.

Knjiga je sestavljena iz dveh delov, ki se bereta vsak s svoje strani ter se na sredini srečata, ki torej pomenita dve poti do istega, do bistva govorce kot zveza tišine, molka besede / besede molka.

Prvi del — Molka besede — izhaja iz različnih zgodovinskih pomenov metafizičnega koraka, iz neposrednega izkustva sveta v njegovo utemeljitev v ontološkem, metafizičnem, kjer se od Platona do Husserla čedalje bolj zakriva prvotno čudenje nad bitjo sveta, dokler ne izgine v metodični refleksiji novejšega subjekta. Korak v metafizično utemeljitev se veže na vzajemno kroženje dvoma in gotovosti: dvom nas vselej pripelje do gotovosti, saj nas kot dvom nad nezanesljivostjo ontičnega-čutnega pripelje do gotovosti nadčutnega ontološkega temelja. Prostor metafizike je torej prostor redukcije: mnogoterost neposrednega izkustva se reducira na ontološki residuum, temelj kot bivajočnost bivajočega. S tem se razpre ontološka diferenca temelja in utemeljenega. Obširneje je razvit pomen treh sodobnih miselnih sklo-

pov glede na redukcijo: Husserlove fenomenologije, Heideggrovega »koraka nazaj« v Biti in času ter Derridajeve misli »sledi«. Tudi obravnavanje mislecev »preteklosti«, Descartesa in Platona, je treba razumeti hermenevitično, se pravi, iz naravnosti na našo lastno zgodovinsko samoosmislitev. V poglavju Razpoložljivost besed je nato izpostavljen filozofski pomen dogajanj okoli sodobne strukturalne lingvistike, kjer je zgubljen subjekt kot trajna opora, residuum, glede na katerega je vse relativno. Relativnost postane univerzalna, sam subjekt kot tudi objekt postaneta učinek igre razlik, sledi sledi. Vstop v to problematiko omogoči vzporednost ontološke in »semiološke diference«: v razliki označenega-smisla in označujočega-čutnega kot dveh plati znaka se nakazuje razlika ontološkega in ontičnega. Odtod lahko razumemo pomen Marxovega in Nietzschejevega obrata glede na jezik, kjer označujoče ni več samopovnanjanje označenega-pojma (Hegel), marveč je dojeto in označujoče prakse subjekta, ki ga ni moč reducirati na označeno, saj ga v tej praksi šele vzpostavlja. V sklepnem poglavju (kot tudi v zadnjih dveh poglavjih drugega dela) je nakazano Heideggrovo razumevanje govornice, katere bistvo je dojeto kot zven tišine — neposreden pokaz stvari same, ki jo šele dopušča, ne le jezikovni izraz prisotnega. Zato zvena tišine ne moremo reducirati na metafizične kategorije označenega-označujočega ter referenta. Ta pokaz pa ne pomeni gole razkritosti stvari same, marveč lebdi v bistveni večznačnosti med razkritostjo in prikritostjo, pozvenevanjem in molkom: človekovo zveneče odgovarjanje pokazu prelomi njegovo tišino in s tem ostane odmev spregledajočega se zvena tišine, njegove skrivnosti. Zven tišine je hkrati sama uglaše-

nost »brezizhodnega izhodišča« kroga dvoma in gotovosti, kjer gotovost odpravi dvom, ki jo pa vselej znova načenja.

Drugi del — Beseda molka — se osredotoči na razmerje svetlobe in teme. Takoj vidimo njegovo sovisnost s prvim delom: svetloba pomeni ontološko gotovost v nasprotju z dvomljivostjo neprosojnega-motnega ontičnega. To razmerje je prav tako izpostavljeno v zgodovinski dimenziji: ob Platonovi prispodobi votline kot začetku metafizike, ob Descartesovi novoveški metafiziki lumen naturale ter ob Pesmi noči iz Nietzschejevega Zarathustra, ki naznanja njen konec. Povsod zasledimo isto konstelacijo: metafizika reducira motnost ontičnega na luč ontološkega temelja (Platonov svet idej, Nietzschejeva volja do moči), v tem pa predpostavlja temo, ki v spoju z lučjo šele poda motni svet bivajočega, spoj svetlobe idej in teme materije (Platonova hora, Nietzschejev kaos). Sama sopripadnost svetlobe in teme — v tem ko je svetloba sama živost živega, življenja in smrti — ostane bistveno nepremišljena v ontološki razliki temelja-svetlobe in utemeljenega-motnega. Posebno jasno pride to do izraza v novoveški metafiziki subjektivitete, kjer se neskončni ontološki subjekt opredmetuje, re-prezentira v končnem ontičnem, kjer imamo zaradi tega opravka s samo-refleksijo kot kroženjem ontološkega in ontičnega, tj. subjekta in objekta, označenega in označujočega. Kar se torej vsej metafiziki izmakne, to je sam horizont istost sopripadnosti svetlobe in teme, ki ga Heidegger opredeli kot jasnino (Lichtung), ničesar bivajočega, marveč odprtost, v kateri se šele lahko prikazujeta svetlo prisotnega in tema odsotnega. Ta horizont pa je sam zven tišine — tako je zaključen krog s prvim delom. Ob koncu nas avtor opozori

na netematizirano prednost svetlobe nad temo v jasnosti tudi še pri Heideggeru, in na to, kako se ta prednost kaže v opredelitvi dogodka kot »prinašajočega godevanja«, kjer še vedno prevladuje proizvajanje kot prinašanja-na-svetlo.

Opravka imamo torej s knjigo, katere smisel celote lebdi v pomenljivi večznačnosti, čeprav je pisana

v preprostem in klenem jeziku; ki torej ne prinaša nobenih »rešitev«, marveč le nova vprašanja, nova napotila; in prav kot taka je pomembna za tiste, ki so se pripravljene vpustiti v brezno mišljenja. Kajti omenjena bistvena nedorečenost ni njena pomanjkljivost, marveč poglobljena miselna vrednost.

S. ŽIŽEK

Kronika

POLOŽAJ IN PERSPEKTIVE POLITIČNE ZNANOSTI NA SLOVENSKEM

Politična znanost (politologija) se je v Sloveniji kot posebna znanstvena panoga začela razvijati šele pred približno desetimi leti. Stem sicer nočemo trditi, da pred tem, bodisi v drugih družboslovnih disciplinah, bodisi v politični misli politične prakse, ni bilo spoznanj, ki so dojemala bistvene vidike političnih odnosov in pomenila prispevek k znanstvenemu spoznavanju politike. Vendar pa je dejstvo, da je politična znanost, v nasprotju z nekaterimi sorodnimi družbenimi vedami, tako pozno stopila v strukturo raziskovalnih in visokošolskih ustanov, pomembno za razumevanje sedanjega stanja te znanstvene panoge kot tudi za programiranje njenega nadaljnjega razvoja.

Na razvoj politične znanosti na Slovenskem so, poleg tega, vplivale zlasti te okoliščine: pomanjkanje politično-državne tradicije, ki bi bila zaostrila

potrebo po proučevanju političnih pojavov; pomanjkanje dolgotrajnejše demokratične izkušnje, ki bi pospeševala predstavo o politiki kot področju skupnega urejanja temeljnih problemov dane družbe; neustrezní razvoj sorodnih znanstvenih disciplin in panog, ki bi lahko dale metodološki in vsebinski impulz politološkim raziskavam; nezadostna artikuliranost družboslovnih raziskovalnih programov in institucij in s tem povezana številčno neustrezna kadrovska zasedba politoloških področij in disciplin; omejene možnosti za stik z razvojem svetovne politologije; pomanjkanje dokumentacijsko-informativne službe na področju političnih ved; omejene možnosti za publiciranje politoloških del. Kljub tem zaviralnim momentom je treba ugotoviti, da je politična znanost v naši republici v preteklem desetletju dosegla nekatere uspehe, zaradi katerih lahko rečemo, da se je kot posebna znanstvena panoga dokončno utrdila. Ustanovitev visoke šole za politične vede (leta 1961) je ustvarila organizacijski okvir, ki je omogočil, da so se politološke discipline postopoma zasnovale kot pedagoški predmeti, hkrati pa je ta ustanova bila prostor, v katerem se je tudi razvijalo politološko raziskovanje na področju mednarodne politike, notranje-političnih odnosov in politične teorije (glej o tem prejšnje Kronike!)

Raziskovalni naporí slovenskih politologov so bili sicer bolj ali manj usmerjeni k temeljnim problemom politične znanosti in politične stvarnosti, med seboj pa so bili premalo povezani in osredotočeni. Takšno difuznost je mogoče razumeti kot posledico dejstva, da se je v tem času politična znanost na Slovenskem šele borila za znanstveno samo-

stojen status in da je bila, ker so bili njeni nosilci zaposleni predvsem kot pedagogi, bistveno opredeljena po potrebah pedagoške prakse. Poleg tega je tudi okolnost, da so se politologi rekrutirali iz sorodnih strok, ne pa iz temeljnega politološkega študija, vplivala v začetni fazi na heterogenizacijo politoloških interesov.

Tudi raznovrstnost virov, ki so vplivali na oblikovanje politologije v prvih letih na Slovenskem, je nujno prej cepila kot pa združevala raziskovalna prizadevanja. Zdi se pa nesporno, da je pomanjkanje kadrov, ki bi svoj polni delovni čas posvečali raziskovalnemu delu na politološkem področju, najbolj kritična točka te znanstvene panoge. Ne samo, da politologi na Slovenskem svoje temeljne energije vlagajo v pedagoško delo, nič manj omembe vredno ni, da je večina med njimi izredno aktivna v družbenem in političnem življenju, v organih samoupravljanja, v redakcijah strokovnih in splošnih družbenih revij itd. Zato je reševanje kadrovskega problema politične znanosti ena najpomembnejših nalog raziskovalne politike, kar pa seveda ne pomeni, da ni potrebno še več pozornosti kot doslej posvečati uporabi metodoloških postopkov in interakciji med empiričnimi raziskavami in politično teorijo.

Ob tej splošni oznaki trenutnega položaja politične znanosti navaja elaborat, namenjen raziskovalni skupnosti še stanje v katerem so posamezne politološke discipline — obča politologija, zgodovina politične misli, komparativni politični sistemi, politični sistem SFRJ, družbeno in politično združevanje v SFRJ, mednarodni odnosi, sodobna delavska in socialistična gibanja, politična prakseologija, politična antropologija (s socialno), politična kultura, politologija vojske, zunanja politika Jugoslavije in nekatere druge mejne discipline — in nakazuje kadrovske deficitarna področja in perspektive razvoja (usmeritve) posameznih disciplin. Če bi podprli razvoj teh disciplin bi se politična znanost lahko razvijala v smeri, ki ima pomembno vlogo zlasti s tehle vidikov: omogočala bi večjo participacijo v političnem življenju; prispevala bi k večji učinkovitosti političnih odločitev; imela bi večji delež pri procesih politične socializacije v naši družbi (politična kultura); bila bi funkcionalna glede na

realizacijo normativno večje vloge republike v obliki jugoslovanske federacije in na mednarodnem področju.

OCENA ZNANSTVENO- RAZISKOVALNEGA DELA NA PODROČJU SOCIOLOŠKIH DISCIPLIN TER PREDLOGI IN SUGESTIJE ZA NJEGOVO NADALJNJO USMERITEV

Organizacijski okvir socioloških raziskovanj na FSPN poteka v tehle centrih: center za proučevanje religije in cerkve; center za raziskovanje lokalnih skupnosti in delovnih organizacij; center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij. Pravkar pa ustanavljajo še center za obdelavo podatkov in center za sociologijo znanosti. Centri so nastali kot raziskovalne paralele znanstvenim disciplinam, ki sestavljajo del sociološke usmeritve študija na fakulteti. Nosilci in izvajalci programov so povečini pedagoški delavci na fakulteti.

Če ocenjujemo sociološko znanstveno-raziskovalno dejavnost v Sloveniji, lahko trdimo, da le-ta zaostaja tako v vsebinskem (teoretičnem) kot tudi v metodološkem pogledu za deželami, ki so največ dosegle na področju sociologije oziroma družbenih znanosti nasploh. Ena temeljnih napak je bila v tem, da se pri nas nismo sistematično lotili razvoja celotnega znanstvenega področja z dolgoročne perspektive. Delo je pre malo koordinirano tako glede izbire raziskovalnih tem, metod in še posebej glede izkoriščenosti že zbranega empiričnega in teoretičnega gradiva. Povezanost z raziskovalnim delom v drugih deželah je zelo šibka in temelji preveč na ravni osebnih zvez. Institucionalne povezanosti ni. Fakulteta se skupaj z inštitutom za sociologijo in filozofijo prizadeva za usklajevanje raziskovalnih programov, vendar kljub temu ni dovolj institucionalne povezanosti. Verjetno je najboljša alternativa za organizacijo socioloških raziskovanj v prihodnje delovna integracija vseh središč sociološkega raziskovanja, ker je brez smisla medsebojna konkurenca v okviru Slovenije. Večja delovna integracija bi omogočila plodnejše soočenje slovenske raziskovalne sociologije v evropskem in širšem prostoru.

Tudi oblikovanja kadrov se nismo lotili dovolj sistematično, to pa se zrcali

tudi v kvaliteti raziskovalnega dela. Namesto da bi investirali predvsem v razvoj kadrov, smo investirali v razmeroma velike raziskovalne projekte, ki niso imeli zadostne kadrovske osnove. Dosedanji raziskovalci so se oblikovali prej slučajno kot zavestno, načrtno. Vloga mentorstva v oblikovanju kadrov je bila pogosto zanemarjena. Potrebno je strogo načrtovanje raziskovalcev tako novih kot starih profilov. Primerna rešitev je v tem, da obetajoči znanstveni naraščaj šolamo v drugih deželah oziroma tam, kjer so posamična področja najbolj razvita.

Raziskave pogosto še vedno niso jasno tipološko opredeljene, kar po eni strani kaže na premalo jasno izražene družbene potrebe, po drugi strani pa na strokovno raven raziskovalcev. Nismo se dovolj izogibali tistega, kar se kaže ves čas na nekaterih področjih raziskovalnega dela: nekaj, kar ni niti bazično-teoretično raziskovanje niti aplikativno-pragmatično. V raziskovalni dejavnosti bi morali ostro ločiti vse raziskave v teoretične in aplikativne, bazične in pragmatične. Večji del raziskav bi moral temeljiti na aplikaciji že izvedenih raziskav, pri tem pa bi morala biti zares utemeljena pragmatična vrednost takšnih raziskav. Z vidika aplikacije rezultatov raziskovanja se zdi problematična zlasti vloga različnih posrednikov, ki bi se pri tem morali angažirati in so do sedaj popolnoma odpovedali. Vrsta raziskovalnih nalog končuje svojo usodo na policah sklada Borisa Kidriča, tudi v primerih, če gre za teme, ki zadevajo najširše kroge prebivalstva in bi torej z vso upravičenostjo pričakovali večjo odmevnost v javnosti.

Predmetna usmerjenost raziskovanja je razvidna iz raziskovalnih nalog centrov (o tem glej prejšnje Kronike!). Pri večini socioloških disciplin so bila opravljena pripravljajna dela in s tem v zvezi tudi zbrana ustreznna empirična gradiva, toda kljub tej širini so bili, vsaj kar zadeva FSPN, doslej vse premalo raziskani tiste problemi ali področja: migracijska gibanja prebivalstva, družbeni vidiki znanosti, sociologija zdravstva, sociologija partije, sociologija kulture in socioekonomika, razrednost v naši družbi, problem elit itd.

Elaborat se ukvaraja še s problemi, kot so metodološka raven raziskovanja, financiranje raziskovanja, objavljanje znanstvenoraziskovalnih dognanj in seznanjanje javnosti z njim, kjer bi se morala najti rešitev za redno objavljanje vseh raziskovalnih dognanj. Javna objava je namreč pogoj za znanstveno kritiko, te pa skoraj ni. Informacijsko-dokumentacijska osnova za raziskovanje je na celotnem sociološkem področju in tudi na fakulteti najšibkejša točka v znanstvenoraziskovalnem delu. Razlog je preprost: nihče tega v zadostni meri ne financira.

Razvojne stopnje posamičnih disciplin — obča sociologija, metodologija, sociologija dela in sociologija organizacije, raziskovanje religije in cerkve, sociologija izobraževanja, sociologija kulture, sociologija znanosti, sociologija lokalnih skupnosti — so v vsebinskem, metodološkem, institucionalnem in kadrovskem pogledu različne. To problematiko vsebuje del elaborata, ki ocenjuje stanje in pogoje znanstvenoraziskovalnega dela po posamičnih socioloških disciplinah.

b

(Iz dokumentacije Inštituta za sociologijo in filozofijo v Ljubljani)

A. ČLANKI IN KNJIGE IZ SFRJ

I. MARKSIZEM

- BASSO Lelio: *Izglede evropske ljevice*. (Predgovor i prijevod s talijanskog: Josip Šentija.) Beograd, Komunist 1971. XXVIII+257 str. (Marksizam i savremenost, kolo II, knj. 2.)— Sign. 12.470-2/2.
- TAGEBUCH Wiener: Karl Marx o Irski. Naši razgledi, Lj., 24. dec. 1971. št. 24.

II. FILOZOFIJA

- URBANČIČ Ivan: *Poglavitne ideje slovenskih filozofov med sholastiko in neosholastiko*. V Ljubljani, Slovenska matica & ISF (1971), 318 str. (Filozofska knjižnica. 10.) — sign. III/1421-10.
- : *Leninova »filozofija« ali o imperikalizmu*. Maribor, Obzorja 1971. 98 str. (Znamenja. 20.) — sign. I/2523-20.
- VRANICKI Predrag: *Moral i historija*. Praxis, Zagreb, 1971. št. 6, str. 917—25.

III. SOCIOLOGIJA

- BJELAJAC Slobodan: *Životno opredeljenje omladine i njen odnos prema radu*. Sociologija, Beograd, 1971, št. 2, str. 189—206.

- ESCARPIT Robert: *Sociologija književnosti*. (Sociologie de la litterature.) S franc. prev. B. Gagro. Zagreb, Matica Hrvatska 1970. 154+(II) str. (Znanje) — sign. I/2667.
- ILIĆ Miloš: *Sociologija kulture i umetnosti*. (2. izd.) Beograd, Naučna knjiga 1970. 407+(III) str. — sign. II/11586.
- JAKOPIĆ-GARBAJS Marinka: *Kaj je toksikomanija in kdo je toksikoman?* Naši razgledi, Lj., 10. dec. 1971, št. 23.
- KECMANOVIĆ Dušan: *Društvena klasa i šizofrenija*. Sociologija, Beograd, 1971, št. 2, str. 235—252.
- LEGRADIĆ Rudolf: *Socioteorija*. Beograd, Naučna knjiga 1971. XII+268 str. — sign. II/11.584.
- MARKOVIĆ Mihailo: *Struktura moći u jugoslovenskom društvu i dilema revolucionarne inteligencije*. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 811—826.
- MESEC Blaž & Tomo Štefe: *Ali spodbujamo ali zaviramo? Vtisi s kolokvija »Ustvarjalnost mladih«* (Šibenik, sept. 1971.) Naši razgledi, Lj., 10. dec. 1971, št. 23.
- OCEPEK Katja: *Razslojena družba*. Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.
- PETROVIĆ Ruža: *Promene u etničkoj strukturi Jugoslavije 1961—1971*. Sociologija, Beograd, 1971, št. 2, str. 275—286.
- STROBL Majda: *Učešće studenata u naučno-istraživačkom radu na fakultetima društvenih nauka*. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 77—79.
- PLEČAŠ Dubravka: *Neki sociološki problemi samoupravljanja u visokom školstvu*. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 1, str. 47—54.
- RUPEL Dimitrij: *Vprašanje sociologiji književnosti*. (Nad. in konec.) Dialogi, Maribor, 1971, št. 12, str. 714—720.
- SUSNJIĆ Đuro: *Otpori kritičkom mišljenju*. Ideje za sociologiju ideja. Beograd, Vuk Karadžić, 1971. 270 str. (Zodijak 28.) — sign. 11.320—28.
- TODOROVIĆ Aleksander: *Sociologija i praksa*. (Beograd, Hronometar 1971.) *Savremena društvena misao, kolo I*, knj. 3. — sign. 12.301-1/3.
- WIATR J.: *Marksizam i buržuaska sociologija u odnosu na perspektive savremenog kapitalizma*. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9, str. 1072—1084.

IV. PSIHOLOGIJA

- BREGANT Leopold:** Psihoanaliza in psihologija učenja. Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.
- PEČJAK Vid:** Človekov simbolizem. Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.
- MOZINA Stane:** Organizacijska psihologija. (Študijsko gradivo.) Ljubljana, Ekonomska fakulteta 1971. (V)+V+316 str. (ciklost.) — sign. IV/2219.
- TOLIČIĆ Ivan:** Socialno ekonomski in osebnostni dejavniki v šolski uspešnosti, Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.
- TRSTENJAK Anton:** Interdisciplinarna vprašanja psihologije. Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.

V. ZNANOST — KULTURA — PROSVETA — ŠOLSTVO

- ALEKSIĆ Predrag:** Organizacija naučnog rada i radno vreme naučnih radnika. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 1, str. 38—41.
- BEBLER Aleš:** Znanost, človek in okolje. Naši razgledi, Lj., 24. dec. 1971, št. 24.
- BLAGOJEVIĆ Borislav:** Neke karakteristike ugovora o naučnoistraživačkom radu. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 2, str. 27—40.
- BOZIĆ Ivan:** Društvene potrebe kao uticajan činilac u procesu univerzitetске nastave. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 31—36.
- BRAVO Reuf:** Kadrovi — osnovni parametar pri određivanju stvarnih dimenzija naučnih delatnosti. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 2, str. 41—53.
- BULC Marko:** Društveno-političke zajednice i naučna politika. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 3—4, str. 3—15.
- DEDIJER Aleksandar:** Naučno istraživanje — dinamički faktor razvoja i integracije proizvodnih snaga. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 3—4, str. 16—25.
- HERAK Milan:** Znanstveni rad i poslijediplomski študij. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 2, str. 7—16.
- JELENC Zoran:** Slepe pege naše vzgojne politike. Komunist, Lj., 26. nov. 1971, št. 47—48.
- KAVČIĆ Vladimir:** Humanizem in nehumanizem slovenske književnosti v zadnjih 30 letih. Prostor in čas, Maribor, 1971, št. 9—10, str. 527—231.
- KONC Jože:** Osipanje studenata. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 84—90.
- MAJER Boris:** Ocena razmer na univerzi. Komunist, Lj., 29. dec. 1971, št. 51—52.
- MAUTZ Robert B.:** Upravljanje u visokom obrazovanju — opšta perspektiva. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 19—23.
- MRATOVAČ Veljko:** Normativna osnova reforme sveučilišta. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 2, str. 17—26.
- NAUMOVIĆ Milivoje:** Mesto nauke o društvu u reformisanom univerzitetu. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 62—66.
- PAPIĆ Zarko:** Uticaj naučno-tehnološke revolucije na sadržaj, metode i organizaciju univerzitetskog obrazovanja. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 37—42.
- PETROVIĆ Gajo:** Kultura između elite i mase. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 927—938.
- PILIĆ Vera:** Mladi, nauka i univerzitet. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 5—6, str. 36—46.
- RUDOLF Branko:** »Vsaka norma je nasilje.« (Statenberg.) Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.
- SERGEJEVA Dimitrije:** Efikasnije i humanije sveučilište — veliki cilj našeg vremena. Univerzitet danas, Beograd, 1970, št. 9—10, str. 24—30.
- : Slab reformni pristop. Spomenica ljubljanske fakultete o vprašanih osnovnega šolstva v SR Sloveniji. Delo, Lj., 17. nov. 1971.
- STOJANOVIĆ V. & Skendžić M.:** Žena kao student i nastavnik u reformisanom univerzitetu. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 3—4, str. 34—51.
- SUPEK Ivan:** Rad na reformi sveučilišta. Univerzitet danas, Beograd, št. 2, str. 3—6.
- SENK Janez:** Spremenjena osrednost. Pogovor ... o sedanjem položaju in o vlogi gledališke hiše. Delo, Lj., 11. dec.
- VALENTINČIĆ Jože:** Izobraževanje — sopotnik našega življenja. Naši razgledi, Lj., 24. dec. 1971, št. 24.

ZLATKOVIĆ Zivorad: Mesto i uloga univerzitetkih instituta i zavoda u razvijanju naučne delatnosti. Univerzitet danas, Beograd, 1971, št. 2, str. 54—59.

VI. POLITIČNE VEDE

1. Splošna dela:

MUHIĆ Fuad: Mistifikacije Staljinove teorije partije. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1220—1230.

RALIĆ Prvoslav: (Ne)spodobnost idejne sinteze. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9, str. 1013—1018.

SUVAR Stipe: Elementi ideološke krize. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1154—1164.

2. Druženopolitični sistem SFRJ

BAKARIĆ V.: Delavski razred ni imel vpliva na Zvezo komunistov Hrvatske in to je velika napaka. Delo, Lj., 8. dec. 1971.

DOLANC Stane: Temeljni problem družbe ni nacionalno vprašanje. Delo, Lj., 28. okt. 1971.

—: Soočanje slehernega pojmovanja in ravnanja s programom ZKJ. Komunist, Lj., 10. dec. 1971, št. 49.

DRAGAN Zvone: Najslabše je zapirati oči pred dilemami. Delo, Lj., 6. okt. 1971.

ĐORĐEVIĆ Jovan: O samoupravnom i odgovornom društvu. Beograd, (Službeni list SFRJ) 1971, 535 str. — sign. II/11.581.

—: Enaindvajseta seja predsedstva ZK Jugoslavije. Komunist, Lj., 10. dec. 1971, posebna priloga.

—: Enotno za Titovo politiko. 23. seja CK ZK Hrvatske. Komunist, Lj., 17. dec. 1971, št. 50.

GORIČAR Jože: Trikotnik s patom. Pogovor ... o razmerjih med državo, samoupravljanjem in trgom. Delo, Lj., 25. dec. 1971.

HAFNER Vinko: Naloge Zveze komunistov pri obravnavanju socialnih razlik. Komunist, Lj., 20. nov. 1971, št. 46.

—: Revolucionarno ali reformistično. Delo, Lj., 30. okt. 1971.

JAKOPIĆ Albert-Kajtimir: Aktualne naloge pri nadaljnji krepitvi splošnega ljudskega odpora. 24. seja CK ZK Slovenije. Komunist, Lj., 17. dec. 1971, št. 50.

JANEŽIČ Vlado: ZKS se je organizirano spopadla s težavnimi razmerami, iskala rešitve, odpirala perspektive. Delo, Lj., 18. nov. 1971.

KARDELJ Edvard: Akcija odpravljanja socialne diferenciacije se ne sme opreti samo na družbene in državne institucije, temveč in predvsem na množice delovnih ljudi. Komunist, Lj., 20. nov. 1971, št. 46.

KARDELJ Edvard: Nacionalizem je lahko le maska za prikrivanje antisamoupravnih teženj. Delo, Lj., 21. dec. 1971.

KAVČIČ Stane: Napredka ni mogoče podariti. Delo, Lj., 13. nov. 1971.

KRAIGHER Sergej: Z amandmaji je v ustavi SRS dosledno izpeljano načelo o suverenosti občana — samoupravljavca. Delo, Lj., 28. dec. 1971.

KRAIGHER Sergej: Jasno opredeliti odgovornost za usklajevanje naših stališč. Delo, Lj., 11. okt. 1971.

KRAIGHER Sergej: Samoupravljanje terja take spremembe, ki bodo zagotovile odločujoč vpliv delavskega razreda. Delo, Lj., 12. nov. 1971.

KRANJC Stane: Bistveno merilo razrednosti ZK. Delo, Lj., 9. okt. 1971.

KRANJC Stane: Karakteristike sadašnjeg momenta u procesu reorganizacije SKJ. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1148—1153.

MAJER Boris: ZK bo morala odpreti strugo svežim vodam. Delo, Lj., 7. okt. 1971.

MARKIČ Boštjan: Republika kot država in samoupravna skupnost. Naši razgledi, Lj., 26. nov. 1971, št. 22.

MARINC Andrej: Razprava o informaciji o 21. seji predsedstva ZKJ in o nalogah slovenskih komunistov. Komunist, Lj., 29. dec. 1971, št. 51—52, posebna priloga.

MEJAK Miran: Zato sem zapustil zvezno vlado. Delo Lj., 6. nov. 1971.

MILOŠAVLEVSKI Slavko: Aktualni moment avangarde. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9, str. 1003—1012.

MIRIĆ Milan: Feljton o »Sadašnjem trenutku socijalizma«. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 851—865.

PASIĆ Najdan: Reorganizacija Saveza komunista kao funkcija ukupnih promena u političkom sistemu. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1139 do 1147.

POPIT France: Zveza komunistov je in mora ostati avangarda delavskega razreda. Komunist, Lj. 17. dec. 1971, št. 50.

POPIT Franc: Dogodki na Hrvaškem so povsod za odločnejši boj proti nacionalizmu in drugim pojavom še drugod. Delo, Lj., 16. dec. 1971.

—: POROČILO komiteja univerzitetne konference ZKS o aktivnosti organizacije ZK na ljubljanski univerzi. Komunist, Lj., 17. dec. 1971, posebna priloga.

RATKOVIĆ Radoslav: Današnja situacija i problemi daljeg razvoja Saveza komunista. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9, str. 993—999.

ŠOSKIĆ Budislav: Smisao i pretpostavke jedinstva u SKJ u savremenim uslovima. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1121—1138.

SUVAR Stipe: Tri riječi o trenutku jugoslovenskog socijalizma. Praxis, Zagreb, 1971, št. 5, str. 6650677.

TITO: Razmer ne urejamo na ulici. Delo, Lj., 3. dec. 1971.

TITO: Z revolucionarnimi akcijami proti vsem kontrarevolucionarnim težnjam. Delo, Lj., 4. dec. 1971.

TITO: Lotimo se gospodarskih vprašanj. Delo, Lj., 19. dec. 1971.

TITO: Verujem, da je ZKJ edina sila, ki lahko naš razvoj pripelje do končnega cilja. Delo, Lj., 23. dec. 1971.

TITO: Vsakdo mora najprej pri sebi v svoji republiki, porezati korenine in veje razrednih sovražnikov. Delo, Lj., 24. dec. 1971.

—: TRETJA seja ZK Slovenije. Komunist, Lj., 20. nov. in 26. nov. 1971.

UDE Lojze: Načelo zakonitosti in sodišča. Naši razgledi, Lj., 10. dec. št. 23, 24. dec. 1971, št. 24.

VIPOTNIK Janez: Lahko si je s poceni gesli pridobivati slavo, težko se je biti za cilje delavskega razreda. Delo, Lj., 25. nov. 1971.

VIPOTNIK Janez: Vso ustvarjalno moč za izvedbo dopolnil. Delo, Lj., 14. dec. 1971.

ZUBRINIĆ Dušan: Od organizacije k samoupravi. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 835—842.

3. Politični sistemi in organizacije

DRČAR-MURKO Mojca: Soočenje. Indijsko pakistanska vojna. Naši razgledi, Lj., 10. dec. 1971, št. 23.

4. Delavska in progresivna gibanja:

HADŽI VASILEVA Jokica: Orijentacija ka socijalizmu u zemljama Tropske Afrike. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 10, str. 1199—1219.

IBARRURI Dolores: Revolucije ni mogoče varati. Delo, Lj., 2. okt. 1971.

—: STUDIJA Pentagona. Kako je objavio New York Times. Bazirano na istraživanjima Nejlja Šeana. . . . Beograd, Izdavačko-informativni centar studenata (1971), XXIV + 535 str. + 64 str. — sign. II/11.539.

5. Mednarodni odnosi

BEBLER Aleš: Diplomata »nekega okraja«. Delo, Lj., 2. okt. 1971.

DOLANC Stane: O obisku Brežnjeva. Delo, Lj., 24. okt. 1971.

—: KAKSNO zunanjo politiko potrebujemo, Delo, Lj., 11. dec. 1971.

SUVAR Stipe: Odnosi u višenacionalnim zajednicama u suvremenom svijetu. (Beograd), Komunist 1971. 58 + (I) str. — sign. 12.705.

VII. POLITIČNA EKONOMIJA IN GOSPODARSTVO

ALBREHT Roman: Delnice opredeljujejo določen odnos v proizvodnji. Komunist, Lj., 29. dec. 1971, št. 51—52.

BAJT Aleksander: Ekonomska politika proti gospodarstvu. Delo, Lj., 18. dec. 1971.

BESTER Mara: Oblikujmo kolektivni trg storitev družbenih služb. Delo, Lj., 20. nov. 1971.

GANTAR Pavle: Minulo delo — resničnost ali vizija? Delo, Lj., 20. nov. 1971.

KRESIĆ Andrija: Proizvodni princip samouprave. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 827—833.

KAVČIĆ Stane: Potrebno je povečati osnovo gospodarstvu in preprečiti privatno-lastniške težnje. Komunist, Lj., 26. nov. 1971, št. 47—48.

LANG Rikard: Sveučilište i ekonomski razvoj. Zagreb 1970. (VIII) + 17 str. (Ekonomski institut Zagreb. 10.) — sign. III/2683-i. s./10.

—: POLITIČKA ekonomija socijalizma. Odabrane teme. Red. Dušan Sabolović. Zagreb 1971. XI + 385 str. (Ekonomska biblioteka. VII. kolo, br. 1—2) — sign. II/10.000-7/1—2.

RIBNIKAR Ivan: Z razvrednotenjem dinarja k njegovi stabilnosti. Naši razgledi, Lj., 24. dec. 1971. št. 24.

TRIBUŠON Tone: Šele na začetku uresničevanja stabilizacije. Delo, Lj., 21. okt. 1971.

VUJOSEVIĆ Miladin: Ekonomska osnova reprodukcije kulture. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9., str. 1048—1063.

VIII. SREDSTVA MNOŽIČNEGA OBVEŠČANJA IN JAVNO MNENJE

BOSNIĆ Slobodan: Socijalne karakteristike stanovništva i rasprostranjenost štampe. Sociologija, Beograd, 1971, št. 2, str. 217—233.

KOŠMRLJ Drago: V novinarstvu je potrebno nenehno iskanje. Komunist, Lj., 26. nov. 1971, št. 47—48.

KRIVIC Matevž: Objektivno obveščanje — ustavna pravica. Delo, Lj., 2. okt. 1971.

MAJSTOROVIĆ Stevan M.: Umetnici kao stvaralci javnog mnenja u jugoslovenskom društvu. Socijalizam, Beograd, 1971, št. 9, str. 1019—1047.

POPOVIĆ Mihailo V.: Tvorci jugoslovenskog javnog mnenja i dilema liberalizma—centralizma. Sociologija, Beograd, 1971, št. 2, str. 177—187.

VREG France: Novinarsko izobraževanje in komunikacijske vede. Delo, Lj., 16. okt. 1971.

X. ZGODOVINA — GEOGRAFIJA

BIBER Dušan: Skrivnostna pota tajnih dokumentov. Delo, Lj., 4. dec. 1971.

PRUNK Janko: Stvaren prijem in ideologizem. Naši razgledi, Lj., 10. dec. 1971. št. 23.

XI. POTOPISI — BIOGRAFIJE — PRIROČNIKI — SLOVARJI

PALMIER Jean-Michel: Živi Goldmann. Praxis, Zagreb, 1971, št. 6, str. 867 do 916.

B. KNJIGE IZ TUJINE

VIII. SREDSTVA MNOŽIČNEGA OBVEŠČANJA IN JAVNO MNENJE

ANTONOFF Roman: Industrielle Werbung und öffentlichkeitsarbeit. Denkmolelle, Gestaltungsverfahren, Kommunikationsmethoden. Düsseldorf, VDI Vlg 1970. XII+266 str. + 1 Tab. — sign. II/11.27

BERELSON Bernard: Content Analysis in Communication Research. New York, Hafner Publ. Com. 1971. 220 str. — sign. II/11.529

BINKOWSKI Johannes: Mit den Massenmedien leben, Möglichkeiten und Grenzen der Manipulation. (Schweinfurt), Vlg Neues Forum (1970.) 175 str. — sign. II/11.517

Iz domaćih revij

SOCIALIZAM, Beograd, št. 9/1971

Studje in članki: RADOSLAV RATKOVIĆ: Današnji položaj in problemi nadaljnega razvoja zveze komunistov; MILAN MALI: Problemi obnavljanja in krepitve zveze komunistov; SLAVKO MILOSAVLEVSKI: Aktualni trenutek avantgarde; PRVOSLAV RALIĆ: (Ne)sposobnost idejne sinteze; STEVAN M. MAJSTOROVIĆ: Umetniki kot ustvarjalci javnega mnenja v jugoslovanski družbi; *Prispevki:* MILADIN VUJOSEVIĆ: Ekonomska osnova reprodukcije kulture; MILAN ŠAHOVIĆ: Mednarodni odnosi danes; *Sodobna družbena misel:* Jerzy Wytr: Marksizem in buržoazna sociologija v odnosu do perspektiv sodobnega kapitalizma; *Pogledi:* PERO MORAČA: Osvobodilna vojna in revolucija narodov Jugoslavije v »Zgodovini komunistične partije Sovjetske zveze«; *Prikazi:* VELJKO RADOVIĆ: Marshal McLuan: Poznavanje občil — človekovih podaljškov; OBRAD PEJANOVIĆ: Vjeokoslav Mikecin: Odpri marksizem; DUŠAN S. BOGDANOVIĆ: Dr. Branislav Gligorijević: Demokratska stranka in politični odnosi v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev; *Jugoslovanske revije.*

GLEDIŠTA, Beograd, št. 10/1971

Fenomenologija in problem enotnosti filozofije in znanosti: Dr. MILAN DAMNJANOVIĆ: Husserlova transcendentna fenomenologija in problem enotnosti filozofije in znanosti v našem času; DR. ZAGORKA MIČIĆ: Fenomenologija, znanstvenost filozofije in enotnost znanosti; DR. MIODRAG CEKIĆ: Husserlova transcendentna subjektivnost in ideja strogo znanstvene filozofije; PETAR ŽIVADINOVIĆ: Fenomenologija — novi »Koperniški obrate«; DR. ZORAN KONSTANTINOVIĆ: Fenomenološka mi-

sel v znanosti in književnosti; DR. RANKO BUGARSKI: Fenomenologija in lingvistika; DR. MANON MAREN-GRISEBACH: Fenomenološka interpretacija umetnosti; *Dogajanja:* DUŠAN PAJIN: Korčulanska poletna šola; DR. MILAN KANGRGA: Resničnost in utopija; KARL H. F. SCHLUCK: Kako je ideja postala utopija; LELIO BASSO: Utopija in realnost v marksistični misli in revoluciji; KOSTA ČAVOSKI: Po sledeh nekega škandala; *Raziskovanja:* BOGDAN TIRNANIĆ: Film in politika danes; SILVANO BOLČIĆ: O kriterijih učinkovitosti političnega sistema; JANEZ JEROVSEK: Balkanizem v organizaciji dela; JEAN-YVES CALVEZ: Komunizem in zgodovina; *Pogledi, recenzije, prikazi:* DANILO BASTA: Marginalije ob nekem pregledu zgodovine politične misli; DR. IRANKO PAVLOVIĆ: Zgodovinoslovni katechismus za osnovnošolce; DR. SRETEN PETROVIĆ: Znanost o literaturi in njen metodološki problem; PETAR ŽIVADINOVIĆ: Erich von Däniken: Vrnitev k zvezdam.

POLITIČKA MISAO, Zagreb, št. 2/1971

Članki, razprave: DAVOR RODIN: Odnos med resnično in navidezno skupnostjo pri Heglu in Marxu; LUDWIG LANDGREIE: Fenomenološke opombe ob prelomu ideologije; ANTE MARUŠIĆ: Kritika ideologije in sociologije znanja; EDUARD KALE: Ideologije v zgodovini; *Aspekti:* SULEJMAN BAJRAKTAREVIĆ: Vloga in pomen Socialistične zveze Hrvaške v podružbljanju politike; ADOLF BIBIĆ: Država in družba pri Heglu in Leninu; IVAN ŠIBER: Empirični pristopi k volivnemu ponašanju; LIDIJA BLAZEVIĆ: Družbena funkcija informacij; ŠTEFICA BOSNAR: Variacije na temo samoupravljanja; *Recenzije:* DR. V. DŽ. DEGAN: Pravni in politični aspekti vojne v Vietnamu, Laosu in Kambodži (Budislav Lukas); SERGE MALLET: Novi delavski razred (Ivan Jakopović); DR. DRAGOVAN ŠEPIĆ: Italija, zavezniki in jugoslovansko vprašanje (Nada Sokolić-Jaman); *Informacije:* Znanstveno posvetovanje »Zdruzeni narodi v sodobnem svetue.

UDC 001.5:32(497.1)

PASIĆ, dr. Najdan: The Relation between Social Science and Politics

Teorija in praksa, Ljubljana 1972, Vol. 9, No. 1, p. 11—25

The author studies the relation between science and politics, and in particular the relation between social sciences and politics, the relation between the ability of the society to develop and multiply the production forces and the ability to utilize these forces in accordance with increasingly humane relations between people. The power and the significance of both science and politics have enormously increased over the last fifty years — yet the relation between them is highly complex and even contradictory: while politics endeavours to turn science into its instruments, the scientific and philosophical thought strives to employ politics for the construction of models of an ideal social organization which is frequently wholly dissociated from the reality. The author has established that the antagonism, the pressing of one field into the service of other, or bureaucratic-technocratic merging of the two is unacceptable. There must be between them a distance, which, however, should not be so big that the science would be insensitive to concrete social needs and interests voiced by politics and also not so small that science would be losing its relative independence.

UDC 37.014(497.1)

KORNHAUSER, dr. Aleksandra: The Development of Science and the Crisis of Education

Teorija in praksa, Ljubljana 1972, Vol. 9, No. 1, p. 26—32

The curves of the increase of scientific achievement and spreading of the scientific basis, conditioning the new development, grow exponentially. Parallel to its increasing extent science is getting more and more abstract. The necessity to currently follow scientific achievements, dictated by economic and sociological reasons, places education among the most important social spheres. The orientational researches have shown an exaggerated memory direction of schools at the same time establishing a dangerous shortage of developing logical thinking. Education needs new foundations, the school must teach young people to study independently and to perfect their professional knowledge permanently. This aim can be achieved only by problem basis of schools giving priority to the methods of research work. Leading scientists should be included in making the education plans. Besides the definition of the contemporary content and method of work also material conditions for the realization of the same should be secured, and above all further professional education of teachers for whom the their-level system of work has been proposed. The achievements in the realization of education project should be followed by studies. The results should lead to a permanent development of contents and methods in education.

UDC 327(73)

VUKADINOVIC, Radovan: Dilemmas of American Foreign Policy

Teorija in praksa, Ljubljana 1972, Vol. 9, No. 1, p. 132—139

The author analyses the period of American foreign policy following the death of President Kennedy and comes to the conclusion that such a split between the proclaimed foreign political aims and the internal political development has never occurred in the American history so far. In the sharp confrontation with regard to the future direction (demanded above all by the tragedy of Vietnam) three currents of thought are characteristic: globalists persist in the unchanged role of the United States of America in the world view direction is the so-called neo-isolationism which demands the presence of American policy in vital areas but otherwise considerably reduces the obligations and direct involvement in areas which are not of primary importance for the American security and position in the world. This direction comes most close to the reality of the contemporary world. The third direction of thought tends to draw sharp limits between influence spheres as a stable element of the relations among great powers.

UDK 001.5:32(479.1)

PASIĆ, dr. Najdan: Odnos med družbenimi vedami in politiko
Teorija in praksa, Ljubljana 1972, let. 9, št. 1, str. 11—25

Avtor obravnava odnos med znanostjo in politiko, še posebej odnos med družbenimi vedami in politiko, odnos med zmoglostjo družbe, da razvije in multiplicira proizvodne sile ter sposobnostjo, da tem silam gospodari skladno z vse bolj humanimi odnosi med ljudmi. Moč in pomen znanosti in politike sta v zadnjih petdesetih letih silno narasli, vendar je odnos med njima zelo zapleten in protisloven: ko poskuša politika spreminiti znanost v svoje orodje, si prizadeva tudi znanstvena in filozofska misel politiko izrabiti za konstruiranje modelov »idealne« družbene organizacije, ki je često povsem odtrgana od realnosti. Avtor ugotavlja, da je antagonizem, zasužnjevanje enega področja po drugem ali pa birokratsko-tehnokratsko spajanje obeh področij družbene dejavnosti nesprejemljivo. Med njima mora biti distanca, vendar ne tolikšna, da bi bila znanost neobčutljiva za konkretne družbene potrebe in interese, ki jih izraža politika, ne pa spet tako majhna, da bi zgubila relativno samostojnost.

UDK 37.014(497.1)

KORNHAUSER, dr. Aleksandra: Razvoj znanosti in kriza izobraževanja
Teorija in praksa, Ljubljana 1972, let. 9, št. 1, str. 26—32

Krivulja rasti znanostnih dosežkov in širjenje znanstvene baze, ki omogoča nov razvoj, naraščata eksponentialno. Vzporedno z večanjem obsega znanosti postaja le-ta vse bolj abstraktna. Nuja po sprotnem spremljanju znanstvenih dosežkov, ki jo narekujejo ekonomski in sociološki razlogi, uvršča izobraževanje med najpomembnejša družbena področja. Usmeritvene raziskave so pokazale pretirano spominsko orientacijo šole, obenem pa ugotovile nevarni primanjkljaj v razvijanju logičnega mišljenja. Izobraževanju so potrebni novi temelji, šola mora navajati mladega človeka k samostojnemu študiju in nenehnemu strokovnemu izpopolnjevanju. Tak cilj je mogoče doseči le s problemsko zasnovano šolo, ki daje prednost metodam raziskovalnega dela. V načrtovanje izobraževanja je treba vključiti vodilne znanstvenike. Poleg opredelitve sodobne vsebine in metod dela je treba zagotoviti materialne pogoje za uresničevanje le-teh, posebej strokovno izpopolnjevanje učnega kadra, za katerega je predlagan sistem treh nivojev. Dosežke pri uresničevanju izobraževalnih projektov je treba študijsko spremljati. Rezultati naj vodijo k nenehnemu razvijanju vsebine in metod izobraževalnega dela.

UDK 327(73)

VUKADINOVIĆ, dr. Radovan: Žgoče dileme ameriške zunanje politike
Teorija in praksa, Ljubljana 1972, let. 9, št. 1, str. 132—139

Avtor analizira obdobje zunanje politike ZDA zlasti po smrti predsednika Kennedyja ter ugotavlja, da v vsej dosednji ameriški zgodovini še ni prišlo do tolikšnega razkoraka med proklamiranimi zunanjepolitičnimi cilji ter notranjepolitičnim razvojem. V ostri konfrontaciji glede bodoče usmeritve (ki jo terja še zlasti vietnamska tragedija) so značilni predvsem trije miselni tokovi: globalisti vztrajajo pri nespremenjeni vlogi ZDA v svetu; tej nasprotna nazorska usmeritev je tako imenovani neo-izolacionizem, ki sicer terja prisotnost ameriške politike na vseh vitalnih področjih, sicer pa občutno zmanjšanje obveznosti in neposredne angažiranosti na področjih, ki niso primarni za ameriško varnost in njen položaj v svetu. Ta usmeritev je najbližja realnosti sodobnega sveta. Tretja smer razmišljanja gre k začrtovanju ostrih meja med področji vpliva kot stabilnem elementu odnosov med velikimi silami.

V oceno smo prejeli

Založba KOMUNIST, Ljubljana:

- DR. MIROSLAV PEČUJLIČ: Obzorja revolucije
- DR. BORIS MAJER: Strukturalizem

Založba NOLIT, Beograd:

- MIŠEL FUKO: Riječi i stvari
- FUNG JU-LAN: Istorija kineske filosofije

iz vsebine naslednjih števil

- **Raj P. Mohan:** Konfliktni strukturalizem kot teoretični vidik v sociologiji
- **Dušan Pirc:** Modernizacija gospodarstva
- **Boris Majer:** Politični vidiki socialne diferenciacije
- **Valentin Trilar:** Slovenija kot funkcionalna regija Jugoslavije in Evrope
- **Tomo Martelanc:** Dolgoročno načrtovanje vzgoje in izobraževanja v Sloveniji
- **Veljko Namorš:** Stanovanjska izgradnja na Slovenskem
- **Stanko Milošević:** Množična gibanja – znanilci nove civilizacije
- **Braco Rotar:** Nekaj izhodišč za semiologijo stripa
- **Marko Bulc:** Znanstvena politika na Slovenskem
- **Borisav Džuverović:** Javno mnenje mladih in mladinsko-študentski tisk
- **Branko Djukić:** Lenin o samoupravljanju
- **Vlado Benko:** Ideologija in zunanja politika

teorija in praksa

t